

17
100

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. 1164
Κατηγορ. ΚΕ/ΙΙ
Ειδ. αριθ. 11

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 2448
10, 11

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 24/4514

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΦΕΞΗ

Φ0

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΑΧ ΝΟΡΔΑΥ ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 10,10

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ

ΜΕΓΑΛΟΦΥΪΑΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΦΥΪΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Παλ. μετφρ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΕΞΗ
1912

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἀριθ. αἰ. 10
Κατηγ. Ἱερατικῆς οὐσίας

Γ.

ΠΛΕΙΟΝΟΤΗΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΣ

Ἐκάστη εὐγενῆς ψυχῆ θεωρεῖ τὸν Φιλισταῖον ὡς ἀνήμερον θηρίον. Πᾶς ὅστις αἰσθάνεται τὴν ἐλαχίστην δόσιν μεγαλοφυΐας, μόλις ἱκανῆς νὰ δικαιολογήσῃ τὰ μακρὰ μαλλιά καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν δεσποτισμὸν τοῦ ὑψηλοῦ πύλου, ἐκγυμνάζει τοὺς μῦς τῶν βραχιόνων του καταφέρων πλήγματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Φιλισταίου· αὐτὸ βεβαίως μόνον κατὰ φαντασίαν, διότι ὁ Φιλισταῖος ἔχει συνήθως ἓνα ἐμποροῦπάλληλον, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἡ ἐχθρότης αὕτη φανερῶναι ποταπὴν ἀχαριστίαν. Ὁ Φιλισταῖος εἶναι χρήσιμος, κατέχει μάλιστα τὴν σχετικὴν ἀντίληψιν τοῦ ὥραίου, ἴδιον τῆς τελείας προσαρμογῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν προορισμὸν του. Ἀποτελεῖ τὸ σκηνογραφικὸν βᾶθος τοῦ πίνακος τοῦ πολιτισμοῦ, ἄνευ τῆς καλλιτεχνικῆς λιτότητος τοῦ ὁποῖου αἱ πλήρεις μορφαὶ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδιαγράμματος δὲν ἤθελον παράγει τὴν ἐντύπωσιν ἐκείνην τοῦ μεγαλείου. Ἴδου ποῖος ὁ ρόλος τοῦ Φιλισταίου· ἀλλὰ ὁ ρόλος, τὸν ὁποῖον διαδραματίζει μετ' αὐθεντίας, ἀπέχει πολὺ τοῦ νὰ εἶναι τὸ σημαντικώτερον. Ὅσάκις θαυμάζομεν τὰς πυραμίδας, δὲν ἀναλογιζόμεθα ὅτι ὀφείλομεν αὐτὰς εἰς τὸν οὕτως οἰκτρῶς παρεγνωρισμένον Φιλισταῖον; Ταύτας ἐφαντάσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀρχαῖας μεγαλοφυΐας γεφυροποιὸς εἰς τὴν παλαιὰν Αἴγυπτον· ἢ ἐκτέλεσῆς των ὅμως εἶναι ἔργον τῶν τέκνων τοῦ Ἰσραήλ, μ' ἔλον ὅτι οὗτοι θὰ ἦσαν ἀναμφιβόλως πολὺ καιναὶ φύσεις, ἐὰν συμπεράνη τις ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ χαρακτήρος

των συμφώνως πρὸς τὴν γνωστὴν ἀδυναμίαν των διὰ τὰ κρεμμύδια καὶ τὰς χύτρας μὲ τὰ κρέατα. Εἰς τί χρησιμεύουν αἱ συλλήψεις τοῦ μεγαλοφυοῦς; Ζῶσιν ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του, ἀποκλειστικῶς δι' αὐτόν, δι' ἡμᾶς ὅμως δὲν ὑπάρχουν ἐφ' ὅσον ὁ ἐλάχιστος κινῶν τὸ ἐνδιαφέρον μας μὲ τὸν βαμβακερὸν σκουφον Φιλισταῖος δὲν ἐργασθῆ πρὸς γενναίαν αὐτῶν πραγματοποίησιν, — ὁ Φιλισταῖος ὁ ὁποῖος δὲν σπαταλᾷ τὴν προσοχὴν του εἰς ἀτομικὰς ἀποκαλύψεις, ἀλλ' ὅστις ἀναμένει μετὰ κάπως ἀφελοῦς ἐλλείψεως ἰδεῶν παρορμήσεις καὶ ὑποβολὰς ἐκ μέρους ἐκείνων τοὺς ὁποῖους προώρισαν διὰ τοῦτο αἱ ἔμφυτοι αὐτῶν ιδιότητες. Ὁ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν κατὰλληλον πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν, νομίζει, ὀρθῶς ἄλλως τε, ὅτι εἶναι ἱκανὸς καὶ εἰς τὰ νὰ μεταφράσῃ. Ἐνασχόλησις τῶν ἐκλεκτῶν πνευμάτων εἶναι ἡ σκέψις καὶ ἡ βούλησις τοῦ δὲ λοιποῦ πλήθους ἐνασχόλησις εἶναι νὰ μεταφέρῃ τὴν σκέψιν καὶ τὴν βούλησιν ἐκείνων εἰς τὸν τύπον τῶν φαινομένων. Τί ἄλλο κατηγοροῦν ἀκόμη τοῦ Φιλισταῖου; Ὅτι δὲν ἐνδίδει εὐκόλως εἰς τὰς παρορμήσεις τοῦ μεγαλοφυοῦς; Ὅμως τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἐξαίρετον καὶ δι' αὐτὸ καὶ μόνον ὁ μεγαλοφυὴς ὀφείλει χάριτας εἰς τὸν Φιλισταῖον. Ἡ νωθρότης του, ἡ σταθερὰ ἰσορροπία του, ἡ τόσον δυσκόλως μετακινουμένη, χρησιμοποιοῦν αὐτὸν τρόπον τινὰ ὡς μηχανήμα, μέσῳ τοῦ ὁποῖου αἱ ἐκλεκταὶ φύσεις δύνανται ὄχι μόνον νὰ δοκιμάζουσι, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπτύσσουσι τὴν δυνάμιν των. Εἶναι δυσκολώτατον ἀναμφιβόλως νὰ θέσωμεν τὸν ἀδρανῆ του ὄγκον εἰς κίνησιν· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, δηλαδὴ τὸ νὰ ἐπιδίδεται τις εἰς τι μέχρι τελικῆς ἐπιτυχίας, ἀποτελεῖ σωτήριον ἐξάσκησιν. Ὅσακις ἰδέα τις δὲν εἶναι κατὰλληλος ὅπως ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ Φιλισταῖου, τοῦτο δεικνύει φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἀδυναμίαν της καὶ τὴν ὀριστικὴν ἢ πρόσκαιρον στέρησιν ἀπὸ ταύτης πάσης ἀξίας. Ἐὰν ὅμως ὅλως ἀντιθέτως παράγῃ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, τοῦτο εἶναι ἰσχυρὰ ἀπόδειξις τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς. Ἡ εὐφυΐα τοῦ Φιλισταῖου δὲν εἶναι ἱκανὴ πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἐπίκρισιν τῶν ἰδεῶν τοῦ ἐκλεκτοῦ· ἀλλ' ἡ ἔντασις τῆς ἀδρανείας

του μετατρέπει αὐτὸν εἰς μηχανήμα τὸ ὁποῖον, ἀσυνειδήτως, (καὶ ἔνεκα τοῦτου ἀσφαλέστερον), διακρίνει τὰς τελείως ἀνεπτυγμένας καὶ βιωσίμους ἰδέας τῶν ὑστερουσῶν εἰς ὀριμότητες καὶ ἀξίαν.

Εὐληπτος ἤθελεν εἶναι ἡ συμπεριφορὰ Φιλισταῖου τινός, παραπονουμένου ἐναντίον συναδέλφου του Φιλισταῖου ἢ ὀργιζομένου κατ' ἐκείνου ὅστις, δίκην ἀγρίου ἀναφωνοῦντος ἐν ὄρα θυμοῦ τὴν λέξιν «μαῦρε» ἐναντίον ἐτέρου μαύρου, ἔρριπτε περιφρονητικῶς κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Φιλισταῖου. Ἠράγματι ὁ Φιλισταῖος δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ τι μετ' ἄλλου τοιούτου· δὲν προσδοκᾷ ἐξ αὐτοῦ οὔτε νὰ τοῦ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον, οὔτε νὰ τὸν διασκεδάσῃ, ἢ δὲ συνομιλία τοῦ ἐνός πλήττει τὸν ἄλλον. Ὅσακις δύο ἐξ αὐτῶν συναντῶνται, προσονται ἀμοιβαίως ὑπὸ τῆς πενθίμου ἀφασίας τοῦ πνεύματός των καὶ δοκιμάζουσι τὴν ταπεινώσιν καὶ ἐναγώνιον αἰσθησιν τοῦ συνηθίσαντος νὰ ὀδηγηθῆται ὑπὸ ἄλλου καὶ ἀνακαλύπτοντος αἰφνιδίως ὅτι ὁ ὀδηγός του τὸν ἐγκατέλειψεν. Ὁ κεκτημένος ἰδιοφυΐαν ὄφειλε νὰ ψάλλῃ τὸν ἐπαινον τοῦ Φιλισταῖου, καθ' ὅσον οὗτος ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτόν του, τὸν ἀγρὸν τὸν παρέχοντα εἰς αὐτὸν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἀναμφιβόλως ἡ καλλιέργεια αὐτοῦ εἶναι κοπιώδης, πόσον ἔμως γόνιμος! Ἀπαιτεῖ πλείστους ὅσους κόπους διὰ νὰ παράγῃ· ὀφείλει τις ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας νὰ χαράξῃ τοὺς αὐλακας, νὰ βυθίσῃ τὸ ὑγιὸν τοῦ ἀρότρου, νὰ λαξεύσῃ, νὰ θραύσῃ, νὰ σκαλίσῃ, νὰ σπείρῃ, νὰ θερίσῃ· ὀφείλει νὰ ἐκτεθῆ εἰς τὴν θερμότητα καὶ τὴν ὀρυμύτητα τοῦ ψύχους· ὅσακις ἔμως ἢ σπορὰ ὑπῆρξεν ἐπιδεικτικῆ βλαστήσεως, ἢ συγκομιδῆ εἶναι ἄφθονος. Ἐὰν ῥίψῃ τις εἰς τοὺς αὐλακας σίτον σεσηπότα ἢ λίθους, φυσικὸν εἶναι νὰ ἀναμείνῃ ματαίως τὴν παραγωγὴν· τὸ αὐτὸ θέλει συμβῆ ἂν ἐμπιστευθῆ τις σπόρους φοινίκων εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Curichtalt. Ἐὰν ἀγρὸς καλλιεργούμενος τοιουτοτρόπως μείνῃ ἄκαρπος, τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς τὸν ἀγρὸν, ἀλλ' εἰς τὸν ὄνειροπόλον καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη οὗτος. Ἡ κρίσις ἐνουμένη μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας, ἐξευρίσκει τὸν

κατάλληλον χρόνον και τόπον δια τήν εκδήλωσιν τῶν ιδεῶν τῆς τελευταίας ταύτης. Ἐάν γνωρίζῃ νά εκλέγῃ λογικῶς τόν απαιτούμενον χρόνον και τόπον, θέλει εὑρίσκει τὸ πλῆθος τῶν Φιλισταίων ἔτοιμον πάντοτε νά ανταποκριθῇ εἰς τήν σποράν δια τῆς συγκομιδῆς. Ὅσάκις λοιπόν μεγαλοφυῶν εὑρίσκονται καθήμεναι περίξ τῆς τραπέζης ζυθοπωλείου τινός, ἢ πρώτη πρόποσις των ἔπρεπε, χάριν τοῦ δικαίου και τῆς ἠθικῆς, νά ἐγείρεται εἰς υγείαν τῶν Φιλισταίων.

Ποῖον εἶναι τῷ ὄντι τὸ μέγαλον ἐλάττωμα τοῦ Φιλισταίου δια τὸ ὁποῖον οὗτος διασύρεται; Ὅτι εὑρίσκομεν αὐτὸν πανταχοῦ ἀπειροπληθῆ χωρὶς νά τρέξωμεν εἰς ἀναζήτησίν του· ἐπίσης ὅτι ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, οὐχὶ δὲ τήν ἐξαιρεσιν. Ἐάν συγκατετίθετό τις ἀπαξ νά τὸν ἐξετάσῃ καθ' ἑαυτὸν, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς ἀριθμητικὰς ἀναλογίας ἐντὸς τῶν ὁποίων περικλείεται, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἠναγκάζετο νά ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ περι οὗ ὁ λόγος πρόσωπον δὲν ἀπέτυχεν εἰς τήν ζωήν. Κατὰ γενικὸν κανόνα δύναται νά ἐξισωθῇ δι' ὅτι ἀφορᾷ εἰς τήν καλλονὴν πρὸς ὦραῖον ἀντικείμενον, ὅχι τόσο ὦραῖον ἐν τούτοις ὅσον ὁ Ἀπόλλων τοῦ Μπελδεδέρε, ὁ ὁποῖος ἄλλως τε θὰ ἐλογίζετο ὡς κάτι τετριμμένον ἐάν παρίστανε τὸν κοινὸν τύπον τῆς ἀνθρωπότητος· κέκτηται συχνάκις μεγαλητέραν δεξιότητα κυνηγετικοῦ κυνός, χωρὶς ὅμως νά δύναται νά χρησιμεύσῃ και ὡς σχοινοβάτης ἵπποδρομίου, τὸν ὁποῖον ἄλλως τε θὰ περιεφρόνουν, συμφώνως πρὸς τήν ἰδίαν ἀρχήν, δια τήν νωθρότητα του, ἐάν ἕκαστος νεαρὸς χωρὶς ἠδύνατο νά στηρίζεται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἐκτελῶν συνάμα περιστροφικὰ ἄλλατα, μὲ τήν ἰδίαν εὐκολίαν μὲ τήν ὁποῖαν βαδίζει καθημερινῶς ἐπὶ τῶν δύο αὐτοῦ ἄκρων, νά διαπερᾷ δὲ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὰς μυίας δια ξιφισμῶν μὲ τήν ἰδίαν εὐκολίαν μὲ τήν ὁποῖαν ἐπεξεργάζεται τοὺς μυολίθους τῆς βοήθειά τῆς περόνης· εἶναι συχνάκις ἀπείρως εὐφυέστερος τοῦ ὄστρέου ἢ τοῦ σοφοῦ ἐλέφαντος, μ' ὅλον ὅτι δὲν σκέπτεται τὸσον βαθέως ὅσον ὁ Δάρβιν, τοῦ ὁποῖου ἄλλως τε οἱ φιλόσοφοι τοῦ μέλλοντος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν θὰ ἐκτιμῶσι τὰς βλέ-

ψεις περισσότερον ἀπ' ὅτι ἐκτιμῶμεν τήν σήμερον τὰς φυσιολογικὰς θεωρίας τοῦ Παρμενίδου και τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ λέγων Φιλισταίος λέγει ἀπλούστατα «πλειονότης», πάντες δὲ ὅσοι περιφρονοῦσιν αὐτήν, ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τοῦ θεμελιώδους θεωρητικοῦ νόμου ἀπάντων τῶν κοινωνικῶν και πολιτικῶν θεσμῶν.

Ἐπάρχουσιν ἀναμφιβόλως πλείστοι ὅσοι ἄνθρωποι εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἀνόμημα τοῦτο ὄχι μόνον δὲν προξενεῖ φόβον, ἀλλ' οἷτινες ὑποκρίνονται ἢ εἰλικρινῶς αἰσθάνονται ἰδιαιτέραν ῥοπήν πρὸς αὐτό. Μισῶ τὸν χυδαῖον βέβηλον και τὸν κρατῶ εἰς ἀπόστασιν, ἐπαναλαμβάνουν μετὰ τοῦ Ὀρατίου· ὑπερηφανεύονται διακηρύττοντες ὅτι ἀποτελοῦσι μέρος τῶν ὀλίγων· διακηρύττουν μετὰ πεποιθήσεως ὅτι αἰσθάνονται, σκέπτονται και κρίνουν διαφορετικῶς ἀπὸ τὸν ὄχλον, τοῦτ' ἔστιν εἰς ὀλιγώτερον περιφρονητικὰς λέξεις, ἀπὸ τοὺς πολλούς· τίποτε δὲν θὰ προσέβαλεν αὐτοὺς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὅσον ἐάν ἤκουόν τινα νά ἐκτοξεύῃ κατ' αὐτῶν τὸ ἐπίθετον τοῦ «τετριμμένου», τὸ ὅποῖον δὲν θὰ ἐσήμαινεν οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ὅτι ὁμοιάζουσι πρὸς τήν πλειονοψηφίαν. Κατωτέρω θέλομεν ἐξετάσει πόθεν πηγάζει ἢ ἐναντίον τῆς πλειονότητος παρατηρουμένη ἀπέχθεια και τὰ τυχόν δικαιολογητικὰ αἷτια ταύτης· προηγουμένως ὅμως θὰ προβῶμεν εἰς ἄλλην ἐξέτασιν τῆς ὁποίας σκοπὸς θὰ εἶναι νά ἐξακριβώσῃ, ἐάν τὰ ὄντα ἅτινα ἀπαξιοῦσι νά συγκαταλεχθῶσι μετὰ τοῦ πλῆθους, σκέπτονται και ἐνεργοῦσι κατὰ τρόπον λογικόν. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι εἶναι λογικὰ ὄφειλον νά ἐπιδείξωσιν εἰς ὅλας τὰς ζωτικὰς αὐτῶν ἐκδηλώσεις τήν μετὰ αὐτῶν και τοῦ πλῆθους ὑφισταμένην ἀνομοιότητα, νά ἐπιδιώξωσι δὲ τήν ἀποφυγὴν τῆς μετὰ τοῦ πλῆθους ἀναμίξεως δια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰδιάζοντος εἰς αὐτὰ χαρακτήρος· ὄφειλον νά παρουσιάζωσι νέα εἶδη περιβολῆς, νέας ιδέας, νέα ἔθιμα, νέας ἠθικὰς ἀρχάς, νά τίθενται δὲ ἀδιακόπως ὑπεράνω τῆς κρίσεως τῆς πλειονότητος. Ἄραγε τὸ κάμνουν; Ὅχι. Ἀπεναντίας πράττουν ὅλως ἀντιθέτως. Θεωροῦσιν ὡς συνᾶδον πρὸς τήν καλαισθησίαν τὸ νά μὴ ἐπισύρωσι

τὴν προσοχὴν τοῦ πλήθους τὸ ὅποιον περιφρονοῦσιν, εἶναι δὲ πρόθυμοι νὰ χλευάσωσι πρῶτοι αὐτοὶ ἐκείνους οἵτινες, ὡς ὁ ἀτυχήης Ὁσκάρ Οὐάιλντ ἢ ὁ Σὰρ Πελαδάν, δὲν ἐπτοοῦντο πρὸ τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν ἐπροξένει εἰς τοὺς πολλοὺς ὁ πρωτότυπος καὶ φαντασιώδης τρόπος τῆς ἐνδυμασίας των· ὑποκύπτουσιν ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ὑποφέρουσιν ὁσάκις εὐρεθῶν ἀντίθετοι πρὸς αὐτήν· ἀποτελοῦν τοὺς ἐνθερμότερους ὑποστηρικτὰς τοῦ νόμου, ὅστις δὲν συνοφίζει ἢ τὰς λαϊκὰς βλέψεις, τοῦτ' ἔστιν τὰς βλέψεις τῆς πλειονότητος διατυπωμένας δίκην κελυσμάτων· ὑπεραμύνονται τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ὅστις βασιίζεται ἐπὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαιώματος τῆς πλειονοψηφίας νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν της εἰς τὴν μειονοψηφίαν, εἰς πλείστας δὲ ὅσας περιστάσεις ἐκφράζονται ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἣτις δὲν εἶναι παρὰ ἢ ἀποθέσις τοῦ τετριμμένου. Γινώσκω καλῶς ὅτι συχνὰ κολυμβᾷ τις ἀκολουθῶν τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ρεύματος, ὅχι διότι πραγματικῶς ἐπιθυμεῖ τοῦτο, ἀλλὰ διότι δὲν ἔχει τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις διὰ νὰ παλαίσῃ ἐναντίον του. Ὁ ἐπινοήσας τὴν παροιμίαν, ὅτι δηλαδὴ ὀφείλομεν νὰ ὠρῶμεθα εὐρισκόμενοι μεταξὺ λύκων, ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ διὰ τούτου τὴν ὀδυνηρὰν ἀνάγκην, οὐχὶ δὲ ἐξαιρετικὴν τινὰ ἐκτίμησιν πρὸς τοὺς λύκους. Ἔτερον ῥητὸν φθέγγεται ὅτι φωνὴ λαοῦ φωνὴ Θεοῦ, ἀνυφώνει δὲ οὕτω πως τὸν Φιλισταῖον κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Ὀλυμπον. Εἶναι δὲ ἄλλως τε γεγονὸς ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ περιφρονῶν τὸ πλήθος παραδέχεται ὡς ἀφετηρίαν τὸ γνωστὸν ὑπονοούμενον, ὅτι αἱ βλέψεις τῶν ἀνθρώπων τῶν τριῶν εἶναι, εἰς τὰς γενικὰς των γραμμάς, ὀρθαὶ καὶ ἄξιοι ὑπολήψεως.

Μερικοὶ εἰς τὰ δάκτυλα μετρούμενοι εὐάριθμοι, εἶναι ἀληθῆς ὅτι ἔσχον τὸ θάρρος νὰ φανῶσι λογικοὶ. Ὁ γερμανὸς ἱστορικὸς Treitschke ἐγκωμιάζει τὸν φωτισμένον δεσποτισμὸν, τὸ ἀπλοποιημένον ἐκεῖνο πολιτειακὸν σύστημα τὸ ὅποιον δὲν δίδει οὐδεμίαν σημασίαν εἰς τὴν πλειοψηφίαν, ἀναγνωρίζει δὲ μόνον τὴν μειοψηφίαν, εἰς ἣν συσταθεῖσαν μέχρι τῆς ἐνότητος, ἐναπόκειται νὰ σκέπτεται καὶ νὰ μεριμνᾷ δι' ἑαυτοῦ. Ὁ Καρ-

λάυλ κηρύττει τὴν λατρείαν τῶν ἡρώων, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἄνευ ὄρων ὑποταγὴν τοῦ πλήθους εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀτόμου. Ὁ Montesquieu φθάνει μέχρι τῆς ἀστείότητος ν' ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς ἐλλανοδίκου ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὸν ἀκόλουθον ὅμως ὄρον : ὅτι δηλαδὴ ἡ γνώμη τῆς μειονότητος, ὅχι τῆς πλειονότητος πρέπει ν' ἀποτελῇ τὴν ἐτυμηγορίαν, καθ' ὅσον μεταξὺ δώδεκα κριτῶν θὰ τύχουν πάντοτε περισσότεροι ἡλίθιοι παρὰ ἐχέφρονες καὶ ἐπομένως ἡ ἐτυμηγορία τῶν μειονοψηφούντων θὰ εἶναι κατὰ τὰ φαινόμενα ἢ τῶν ὀρθοφρονούντων, ἀπεναντίας δὲ ἢ τῶν πλειονοψηφούντων θὰ εἶναι ἡ ἐτυμηγορία τῶν βλακῶν. Διὰ τῆς λίας ἀνεπιφυλάκτου ταύτης μεθόδου ἐκφράζει τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ σοφία εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν ὀλίγων, ἐνῶ ὁ ὄχλος εἶναι ἀνόητος καὶ περὶωρισμένος. Ἐν τούτοις ὁ Montesquieu δὲν κατορθώνει νὰ διίδη ὅτι ἡ μειονότης, περιέχουσα ἐν ἑαυτῇ πᾶν ἄλλο ἢ τὸν μέσον ὄρον τοῦ πλήθους, δὲν ἐγκλείει μόνον τοὺς ὑφουμένους ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τοὺς εὐρισκόμενους ὑπ' αὐτό, δηλὸν ὅτι παραπλευρῶς τῶν μεγελοφυῶν τοὺς εὐθήβεις, παραπλευρῶς τῶν ὑγιῶν τὰ πρόσωπα νοσηρᾶς τερατωδίας. Τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας ἀποτελοῦσιν ἀσύλληπτον μειονότητα τοῦ ἔθνους, οὐχ ἦττον ὅμως οἱ οἰκότροφοι τοῦ ἔθνικοῦ ἀσύλου τῶν φρενοβλαβῶν εἶναι ἐπίσης ἄλλη τοιαύτη, καὶ ὁ Montesquieu διατρέχει τοιοῦτοτρόπως τὸν κίνδυνον νὰ εὐχηθῇ τὴν νίκην εἰς ἓνα σοφὸν καὶ δύο ἡλιθίους ἐναντίον ἐννέα μετρίων Πέτρων ἢ Παύλων, ὅπερ ἄτοπον, καθὼς θὰ ἔλεγεν ὁ Εὐκλείδης. Φοβοῦμαι μάλιστα μήπως ὁ Καρλάυλ καὶ ὁ Treitschke δὲν περιφροῦν τὴν πλειονότητα τόσον ὅσον φαίνονται καὶ ὅσον ἴσως νομίζουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Φωτισμένος δεσποτισμὸς ! Λατρεία τῶν ἡρώων ! Χμ ! Ἄς ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα. Μήπως δεσποτισμὸς φωτισμένος δὲν σημαίνει ὅτι ἡ κρατοῦσα μεγαλοφυΐα γίνεται ὀδηγὸς τοῦ πλήθους, βοηθοῦσα τοῦτο νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πρόγραμμα της καὶ εἰς τὰς βλέψεις της, νὰ παραδεχθῇ τὰς γνώμας της, νὰ συμμερισθῇ τὰς βουλήσεις της, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, νὰ ἀποκαταστήσῃ ἀρ-

μονίαν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς πλειονότητος! Μήπως ἡ λατρεία τῶν ἡρώων δὲν εἶναι ὁ πόθος τοῦ νὰ ἴδωμεν τὸν ἥρωα, δηλαδή τὸ ἐξαιρετικὸν φαινόμενον, ἐκτιμώμενον, δοξαζόμενον, ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἢ τοῦ Παύλου; Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνω ὅτι τὴν μεγαλοφυῶν σταθερῶς προαπασχολεῖ τὸ πλῆθος, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβιδάσσεται πρὸς τὴν ἐναντίον αὐτοῦ δεικνυομένην περιφρόνησιν. Ὁ ὑποτιμητὴς τοῦ Φιλισταίου πρὸς τί ἄρα γε μεριμνᾷ περὶ τῶν πεποιθήσεων τούτου; Εἰς τί τοῦ χρησιμεύουν ἢ συναίνεσις του καὶ ὁ θαυμασμός του; Ὁ τρόπος τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὸν Treitschke θὰ ἐπέφευρεν ὡς λογικὸν ἀποτέλεσμα τὴν παραίτησιν ἐνὸς Μεγάλου Φρειδερίκου ἢ ἐνὸς Ἰωσήφ δευτέρου καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ σκήπτρου εἰς κάποιον καλοκάγαθον συγγενῆ των, διότι πρόσωπα τῆς ὑποστάσεώς των εὐρίσκονται πολὺ ἐπάνω διὰ νὰ ἐνασχοληθῶσι μὲ τὸν συρφετόν· δὲν ἔχουν κανὲν ὀρθολογικὸν συμφέρον νὰ προσηλυτίσουν εἰς τὰς φαεινὰς αὐτῶν βουλήσεις τοὺς ἀνοήτους, οὔτε καν οἱ μαργαριταὶ των προορίζονται διὰ τοὺς χοίρους. Κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ Καρλάυλ εἰς Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀτιμάσσεται ἐκθέτων τὸν Μωϋσῆν τοῦ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν βλακωδῶν χάχρηδων τῶν πεζοδρομίων ἢ ὁ Γκαίτε ἐκδίδων τὸν Φάουστ πρὸς χρῆσιν τῶν νεανίδων τῆς μεσαιᾶς τάξεως· τὰ χειροκροτήματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀγέλης, ἀντὶ νὰ τοὺς εὐχαριστήσωσι, θὰ ἐπροξένουν εἰς αὐτοὺς ἀνησυχίαν, τότε δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνακράξωσι, καθὼς κάποιος πράγματι λογικεύομενος ῥήτωρ: «Χειροκροτοῦν; Μήπως εἶπα τυχαίως καμμίαν ἀνοητίαν;» Ὁ Φρειδερίκος ὁ μέγας θὰ ἐκλείετο ἐπομένως εἰς τινα τῶν πύργων του, μὴ ἐρχόμενος εἰς οὐδεμίαν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ πλῆθους· ὁ Γκαίτε θὰ ἀπεσύρετο εἰς κάποιαν ἐρημικὴν νῆσον, ἀπαγγέλλων τοὺς στίχους τοῦ ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ ἴδια αὐτοῦ ὦτα, καὶ ζήτω ἡ λογική!

Ἐδῶ ἐνυπάρχει ἀντίφασις τις τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἰσχυρίζονται ὅτι περιφρονοῦσι τὸν ὄχλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ πράττουσι τὸ πᾶν ἔχοντες αὐτὸν ὑπ' ὄψιν. Ἄρνοῦνται εἰς τὸν ὄχλον τὴν ἰκανότητα νὰ κρίνῃ τὰς πράξεις

τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν, ἐν τούτοις τὸ γλυκύτερον ὄνειρον τοῦ μεγαλοφυοῦς εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ ἀθανασία, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πλῆθους. Ἄρνοῦνται τὴν εὐφυῶν εἰς τὸν ὄχλον, παραδόξως ὅμως ὁ κοινοβουλευτισμός, τὸ συμβούλιον τῶν πραγματογνωμόνων, τὸ ὀρκωτὸν δικαστήριον, ἡ δημοσία γνώμη, θεσμοὶ ἀπολαύοντες τῆς γενικῆς ἐκτιμήσεως, ἐπαναπαύονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ πλειονότης κατέχει ὄχι μόνον βεβαίαν σοφίαν, ἀλλ' ὅτι εἶναι τελείως ἀλάνθαστος. Θεωροῦσιν ἐξουτελιστικὸν τὸ νὰ συγκαταλεχθῶσι μετὰ τοῦ ὄχλου, ἐν τούτοις ὅμως εἰς ὄλας τὰς μεγάλας περιστάσεις ὑπερηφανεύονται διότι αἰσθάνονται καὶ νοοῦσιν ἀκριβῶς ὡς ὁ ὄχλος. Ὁ ἀρχαῖος Ῥωμαῖος, εἰς στιγμὰς ἐξάρσεως δὲν εὕρισκεν οὐδὲν εὐγενέστερον δι' ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ἐξῆς ῥητοῦ: «Εἶμαι ἄνθρωπος καὶ τίποτε τὸ ἀνθρώπινον δὲν μοῦ εἶναι ξένον». Ἐν τούτοις ἴσως νὰ μὴ ἐξεπλήσσετο ἐὰν κυνικός τις διαλεκτικός τῆς ἐποχῆς του ἀπεκρίνετο εἰς αὐτόν: «Δέγεις ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος ὅμοιος μὲ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Καυχᾶσαι λοιπὸν ὅτι εἶσαι τετριμμένος;»

Ἔχει καλῶς! Νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ ἐξηγήσω τὴν ἀντίφασιν ταύτην. Διαβλέπω μετὰ πειστικῆς σαφηνείας ὅτι αὕτη στηρίζεται ἐπὶ βιολογικῆς βάσεως. Ἡ ἀγνωστος δύναμις, ἡ ὀργανώουσα τὴν ὕλην εἰς ἔμφυχα ὄντα, δὲν παράγει ἀρχικῶς εἶδη, ἀλλὰ ἄτομα. Δὲν προτίθεμαι νὰ ἐκθέσω ἐδῶ τὰς διαφόρους θεωρίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐναρξιν τῆς ζωῆς, δὲν δύναμαι δὲ νὰ ἀποφασίσω ἐὰν, συμφώνως πρὸς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην γνώμην, ἐσχηματίσθη εἰς δεδομένην στιγμὴν ζωντανὸν πρωτόπλασμα ἐκ τῆς ἀψύχου ὕλης, ἢ ἐὰν, κατὰ τὰς πεποιθήσεις τοῦ Reger, ἡ ὕλη ἔσχεν ἐξ αἰωνιότητος τὴν ζωὴν, καθὼς ἡ κίνησις, τῆς ὁποίας ἡ ἔλξις δὲν εἶναι εἰμὴ τροποποιήσις. Μᾶς ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ ἀφετηρία τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐκ τῆς ὕλης παραχθέντων ἐμφύχων ὄντων, σήμερον εὐρίσκεται εἰς ἕτερα τοιαῦτα, ἅτινα προηγήθησαν αὐτῶν καὶ ἐξ ὧν κατὰγονται.

Ἡ ζωὴ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει εἶναι ἡ σύνθεσις καὶ ἡ ἀπο-

σύνθεσις τῶν λευκωματοειδῶν συνδυασμῶν τῇ ἐπεμβάσει τοῦ ὀξυγόνου· τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ συντελεσθῇ εἰς πλείστας ὅσας μορφάς, ἐκάστοτε δὲ ὁσάκις ἡ φύσις ζητεῖ νὰ σχηματίσῃ ἔμφυχόν τι ὄν, (μόνον χάριν εὐκολίας ἐκφράζομαι τόσον ἀκαταλλήλως, τόσον ἀνθρωπομορφικῶς), δύναται νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ κατ' ἐκλογὴν τῆς ὁποιονδήποτε ἐκ τῶν ἀπείρων σχημάτων τὰ ὁποῖα μόνον κατὰ διάνοιαν ἤθελέ τις φαντασθῇ. Ἐὰν ἐπομένως διεμόρφωνεν ἐκ νέου τὰ ἔμφυχα ὄντα ἐκ τῆς στοιχειώδους ὕλης, εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν θὰ διέφερε τοῦ ἐτέρου καὶ ὅτι ἡ μόνη δυνατὸν ὑφισταμένη ὁμοιότης μεταξὺ τῶν θὰ ἦτο ὅτι ἅπαντα εἶναι ἡ ἔκφρασις, ἡ αἰσθητὴ μορφή ἐνός καὶ μόνου θεμελιώδους νόμου, τὸ ὄργανον μιᾶς καὶ μόνης καὶ ἀναλλοιώτου λειτουργίας. Τὴν σήμερον ὅμως τὰ ἔμφυχα ὄντα, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, δὲν γεννῶνται πλέον ἐκ τῆς στοιχειώδους ὕλης δι' αὐθορμήτου ἐνεργείας τῆς φύσεως, ἀλλὰ διαπλάττονται ἐκ τῆς ὕλης ταύτης τῇ μεσολαβήσει προγονικοῦ τινος ὀργανισμοῦ. Ἡ ὕλη ἐκ τῆς ὁποίας ἐσχηματίσθη τὸ νέον ὄν, διέτρεξε ὑφιστάμενόν τινα ὀργανισμόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου διεπλάσθη, καὶ κατ' ἀκολουθίαν προσέλαβεν ἐξ αὐτοῦ ἐντυπώσεις. Τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν τῶν ιδιοτήτων τῆς φύσεως, ἡ ὀρθότερον μίαν τῶν ἐνώσεων αὐτῆς, ἰδιότης ἀνεξήγητος μὲν, δυσκόλως δὲ ἀμφισβητήσιμος, τοῦ νὰ διατηρῇ τὰς ληφθείσας ἐντυπώσεις, τὰς ομάδας, τὰς μορφάς. Εἰς τὴν ιδιότητα ταύτην συγχωνεύονται ἡ μνήμη τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ κληρονομικότης τοῦ εἴδους. Τὸ νέον ἔμφυχον ὄν, τοῦ ὁποίου τὰ ὕλικά διεπλάσθησαν ὑπὸ ἄλλου τινὸς ἔμφυχου ὄντος, θὰ διατηρήσῃ φυσικῶς τῶν λόγῳ τὰς ἐντυπώσεις ἅστινας τοῦ διεβίβασε τὸ τελευταῖον τοῦτο, συγχρόνως δὲ θὰ ὁμοιάσῃ πρὸς αὐτό. Ἐπομένως δύο διάφοροι νόμοι ἐνεργοῦν ἐπ' αὐτοῦ· ἀφ' ἐνός ὁ ἀρχικὸς ζωικὸς νόμος, ὁ ἐπιζητῶν νὰ δημιουργήσῃ αὐτονόμους ὀργανισμούς, ἀνομοίους καὶ ἀνεξαρτήτους τῶν ἄλλων, καταλλήλως μόνον ὅπως σχηματίζωσι καὶ ἀποσυνθέτωσι τὰ λευκωματοειδῆ σώματα, λειτουργίαν τὴν ὁποίαν ἄλλως τε δύναται νὰ φέρουν εἰς πέρας λαμβάνοντες ὁποιονδήποτε

ἐκ τῶν ἀπείρων δυνατῶν τύπων, ἄνευ ἰδιαίτερας τινὸς ἀνάγκης ὅπως ὁμοιάσωσιν εἰς δεδομένον τινὰ τύπον· ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ νόμος τῆς κληρονομικότητος, ὅστις προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ τὸν νέον ὀργανισμόν ὅμοιον πρὸς τοὺς συγγενεύοντας μὲ αὐτόν, ἐξ ὧν ἐσχηματίσθη.

Ἐκαστον ἄτομον κατὰ συνέπειαν εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς ἐνεργείας τῶν δύο τούτων τάσεων· ὁ ἀρχικὸς ζωικὸς νόμος καὶ ἡ κληρονομικότης. Ὁ πρῶτος ἐπιζητεῖ νὰ παράγῃ νέους τύπους, καταλλήλως ζωικῶν ἐνεργειῶν· ὁ δεῦτερος, νὰ ἐπαναλάβῃ ὑπάρχον ἤδη σχῆμα, τοῦτ' ἐστὶ τὸ σχῆμα τῶν γονέων. Δὲν δύναμαι νὰ ἐμμείνω περισσότερο ἐπ' αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ, καθ' ἃ φρονῶ, ἡ ἀπεριόριστος ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν δυνατῶν νὰ υπάρξωσι τύπων εἶναι τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον, ἐνῶ ἡ πρὸς τὸν προγονικὸν ὁμοιότης, ἡ περιορίζουσα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, εἶναι τὸ μετέπειτα παρεμβάν στοιχεῖον. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη μόνη δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ὀλόκληρον τὴν Δαρβινικὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία ἄνευ αὐτῆς δὲν ἀποτελεῖ οὐδεμίαν ἐξήγησιν, ἀλλ' ἀπλήν βεβαίωσιν γεγονότων ἀποδοδειγμένον.

Πράγματι, ἐὰν καθὼς πιστεύῃ ὁ Δάρβιν καὶ ὅλη ἡ σχολὴ τῶν μαθητῶν του καὶ σχολιαστῶν, ἡ κληρονομικότης ἦτο ὁ ἀρχικὸς καὶ σπουδαιότερος νόμος ὅστις ἐρρῦθμισε τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου, τότε πῶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν ἐλαχίστην παρέκκλισιν ἐξ αὐτοῦ ἢ τὴν ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον ἀναστολήν του; Τὸ παραχθὲν θὰ ἔπρεπεν ὑφ' οἷασδήποτε συνθήκας νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ παραγαγόν, ἐὰν δὲ δὲν τοῦ ἐπέτρεπον τοῦτο αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, δὲν ὑπελείπετο εἰμὴ νὰ ἐκλείψῃ. Τὸ μέγα φαινόμενον τῆς προσαρμογῆς εἰς δεδομένους ἔρους τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Δάρβιν ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτέρων ἀποδείξεων τῆς καταγωγῆς τῶν εἰδῶν, ἀπομένει αἰνίγμα ἀπολύτως ἀδιερεύνητον. Ἀπεναντίας ἡ ὑπόθεσις μου δίδει τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος τούτου. Τὸ ἔμφυχον ὄν δὲν συνδέεται κατὰ πλείονα ἢ μείονα λόγον πρὸς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τύπον· τοῦ φθάνει νὰ ἔχῃ ὁποιονδήποτε τοιοῦτον, ἐπιτρέποντα εἰς αὐτὸ τὴν

ἀπορρόφησιν τοῦ ὀξυγόνου καὶ τὴν παραγωγὴν πρωτεϊκῶν ὑλῶν ἢ ἀπεριόριστος αὕτη ἀρχικὴ ἐλευθερία τὸ καθιστᾷ ἀκριβῶς ἱκανὸν νὰ περιβληθῇ τὸν ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἐπιβαλλόμενον τύπον, ὁμοίως μὲ τὸ ἐν ἀδρανείᾳ εὐρισκόμενον σῶμα, τὸ λαμβάνον ἐξ ἄλλων τῶν πιθανῶν κατευθύνσεων, ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύει εἰς αὐτὸ ἢ μᾶλλον ἐλαφρὰ ἐξωτερικὴ δόνησις. Ὁ προγονικὸς ὄργανισμὸς δίδει εἰς τὸ ἔμψυχον ὄν τὸν ἴδιον αὐτοῦ τύπον· ἔχει καλῶς. Ἔνεκα τούτου ὁ νέος ὄργανισμὸς θὰ προσλάβῃ τὸν ὄργανικὸν τύπον. Αἱ ἐξωτερικαὶ ὅμως περιστάσεις, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ ζήσῃ, ἐπιδιώκουσι τὸν μετασχηματισμὸν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς του ἀνομοιότητα· ἔχει καλῶς. Θὰ χάσῃ τὴν κληρονομηθεῖσαν μορφήν, ὑπεῖκον δὲ εἰς τὴν νέαν ὄθησιν θὰ περιβληθῇ ἐκείνην τὴν ὁποίαν αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις τείνουσι νὰ ἐντυπώσουσι εἰς αὐτό. Ἡ προσαρμογὴ, ἐρμηγνευμένη κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὴν ἀντίθεσιν, ἀλλὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς κληρονομικότητος¹.

Ἡ βιολογία, ἢ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς, γνωρίζει μόνον τὸ ἄτομον οὐχὶ δὲ τὸ εἶδος. Ἐκείνο μόνον ἔχει ἀληθῆ, ἀνεξάρτητον καὶ σαφῶς ὀριζομένην ὑπαρξίν· ἐνῶ τοῦτο παρουσιάζει χαρὰκτῆρα κατὰ πολὺ ἀοριστώτερον, τὸν ὁποῖον δυσκόλως θὰ καθώριζέ τις μετὰ σταθερότητος. Δύο ἄτομα δὲν ἐνώνουνται οὐδέποτε εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτό, δὲν συγχωνεύονται ἀμοιβαίως ὑπὸ οἰανδῆποτε περιστάσιν, οὐδὲ εἰς αὐτὰ τὰ τερατώδη πλάσματα κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Σιαμαίων ἀδελφῶν. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ προκειμένου περὶ τῶν εἰδῶν.

Ταῦτα εὐρίσκονται εἰς τὴν κατάστασιν βραδείας καὶ μὲν,

1. Ὁ Ῥοδόλφος Virchow ἀνέπτυξε ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς ἰδέας, εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Γερμανῶν φυσιολόγων τοῦ 1889, εἰς τινα διάλεξιν ἔχουσαν ὡς θέμα τὸν Δαρβινισμὸν. Τοῦτο μοῦ ἐπροξένησεν εὐφροσύνην, ἃν καὶ ὁ μέγας σοφὸς δὲν μὲ ἀνέφερε διόλου, δὲν ἔκαμε δὲ τὸν παραμικρὸν ὀπαινισμὸν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἰδίας μου βλέψεις.

ἀλλ' ἀδιακόπου μεταλλαγῆς· τὰ ἕριά των εἶναι κυμαινόμενα καὶ συγκεχυμένα εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίζονται εὐκόλως· ἀναπτύσσονται ὑπὸ νέας μορφῆς, ἀναφαίνονται δὲ εἰς ὀρισμένας γεωλογικὰς ἐποχὰς, ὡς κάτι ἐντελῶς διάφορον τῆς ἐν ἄλλῃ προηγουμένη ἐμφανίσει αὐτῶν καὶ τῆς πιθανῆς ἐν ἀπωτέρῳ χρόνῳ ἐμφανίσεώς των. Ἀλλὰ τὸ συνδέον τὸ ἄτομον πρὸς τὸ εἶδος, εἶναι ὁ νόμος τῆς κληρονομικότητος, εἶναι ἡ ἀρχέγονος ἰδιότης τὴν ὁποίαν κέκτηται ἢ ὕλη νὰ ἀνθίσταται, ἐμμένουσα εἰς τὸν σχηματισμὸν ὃν ἔλαβε προηγουμένως, νὰ ὑποχωρῇ δὲ μόνον ὑπὸ τὴν πίεσιν μιᾶς νέας ὀθήσεως, ἰσχυροτέρας τῆς πρὸς τὸ ἀνθίστασθαι ῥοπῆς αὐτῆς. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ οἰκονομία τῆς φύσεως φαινομενικῶς δὲν ἀναγνωρίζει ἢ τὴν παραγωγὴν τῆς ζωῆς ὑπὸ τῆς ζωῆς. Θεωρητικῶς ὅμως εἶναι εὐληπτὸν ὅτι ἡ ζωὴ παρήχθη ὀρισμένως ἐκ τῆς ἀψύχου ὕλης. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει, ἀλλὰ καθόσον οἱ προγονικοὶ ὄργανισμοὶ πιθανὸν νὰ καταβάλωσιν ὀλιγωτέραν προσπάθειαν πρὸς παραγωγὴν ζωῆς, ἢ ὁποία θὰ ἐλάμβανε χώραν πολὺ δυσκολώτερον διὰ τῆς προσαρμογῆς τῆς στοιχειώδους ὕλης· εἶναι γνωστὴ ἰδιότης, ἐκτεινόμενη εἰς ὅλην τὴν φύσιν, — ὁ Leibnits ἀπέδειξε πρῶτος αὐτήν, ἀλλ' ὁ Κάρολος Γουγτ τὴν ἀπέκρουσεν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου δι' εὐφυῶν ἐπιχειρημάτων, — καθ' ἃ ἡ φύσις προσπαθεῖ νὰ ἐκτελέσῃ ἐκάστην τῶν βουλήσεών της ἐξασκαῦσα ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλητέραν οἰκονομίαν, καταναλίσκουσα ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρας δυνάμεις. Ἐχομεν τοιοῦτοτρόπως τὴν λογικὴν ἄλυσιν τῶν ζωτικῶν φαινομένων· τὸ θέατρον αὐτῶν, τὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ταῦτα καθίστανται ὀρατά, ἀποτελεῖ τὸ ἄτομον, οὐχὶ δὲ τὸ εἶδος. Ἐὰν ὅμως μ' ὅλον τοῦτο τὰ ἄτομα ὁμοιάζουσι πρὸς ἄλληλα καὶ ἐὰν τὸ εἶδος παρουσιάζῃ φαινομενικὰ τινα σημεῖα ὑπάρξεως, τοῦτο ὀφείλεται εἰς δύο λόγους: κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ὅτι τὴν σήμερον ἢ ζωὴν, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, λαμβάνει γένεσιν ἐξ ἄλλης ζωῆς· κατὰ δεύτερον, εἰς τὸ ὅτι εὐρισκόμεθα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς κληρονομικότητος, τὴν ὁποίαν ἀνελεύσαμεν προηγουμένως. Ἡ καταγωγὴ ἐκ προγονικοῦ τινος ὄργα-

νισμού συνεπιφέρει ομοιότητα και διαφόρους κοινούς δεσμούς μεταξύ των ατόμων· ο δὲ ἀρχικός ζωτικός νόμος συνεπιφέρει τὴν διαφορὰν καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Καὶ πράγματι, δὲν ὑπάρχουσι δύο ἄτομα ἀπολύτως ὅμοια πρὸς ἄλληλα, ἕκαστον δὲ ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἀνεξερεύνητον ἔνωσιν καὶ μηχανισμόν τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ θεμελιωδῶν μερῶν, πιθανὸν νὰ διαφέρῃ ἀπείρως περισσότερο παντὸς ἄλλου ατόμου ἢ ὅσον ἄλλο τι εἶδος ἤθελε διαφέρει ἐτέρου τινὸς τοιούτου. (Ὡς ὑστάτην οὐσίαν τοῦ ατόμου φαντάζομαι ἰδιὸν τινα ῥυθμὸν δονήσεως τῶν ατόμων καὶ τοῦ αἰθέρος, τῶν ἀποτελούντων τὰς γεννητικὰς του κυψέλας, ὅστις ῥυθμὸς δὲν ὑπόκειται οὐδὲ προκειμένου καὶ περὶ δύο ατόμων ἔτι εἰς τὸν αὐτὸν περιόδικόν νόμον).

Τοῦτο ἐξηγεῖ ὡσαύτως τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐγωισμοῦ, τὸν ὁποῖον δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν οὔτε νὰ ἐξηγήσωμεν, ἂν ἔπρεπε νὰ ἐκλάβωμεν τὸ εἶδος ὡς κάτι πραγματικῶς ὑφιστάμενον, οὐχὶ δὲ ἀπλῶς ὡς ἀφηρημένην τινὰ ιδέαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ. Τὸ ἄτομον ἀρχῆθεν αἰσθάνεται ὅτι οὐσιωδῶς μόνον αὐτὸ ὑπάρχει, μόνη δὲ ἢ ἀνωτέρα ἐξέλιξις τῆς σκέψεως αὐτοῦ δίδει εἰς τοῦτο νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸς αὐτὸ ὁμοίων ὄντων ὑπάρχουσιν ἀναγκαῖαι ἀναλογίαι, ὅτι δὲ ὀλίγαι περιποιήσεις πρὸς αὐτὸ ἀποβαίνουσιν εὐνοϊκαὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐημερίαν. Τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης ἐπομένως δὲν ἀποτελεῖ ἀρχικὸν ὀρμέφυτον ὡς τὸ ἰδιαίτερον ἀτομικόν μας αἶσθημα, ἀλλ' ἀντίληψιν ἐπίκτητον· ὁ ἀλτρουϊσμός δὲν εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ ἐγωισμοῦ, ἀλλ' ἢ ἐμβάθυνσις καὶ ἢ ἐπέκτασις αὐτοῦ. Ὁ ἀνθρώπος φθάνει τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀλληλεγγύης διὰ τῶν αὐτῶν μέσων διὰ τῶν ὁποίων ἐπέτυχε τὴν ὕλικήν γνῶσιν τῆς ἀστυνομίας καὶ τοῦ κτηματολογίου: ἐννοῶν τοῦτ' ἔστι τὴν χρησιμότητά των.

Ὁ ἐκτεταμένος οὗτος βιολογικὸς συλλογισμός, δυνάμενος μέχρι τοῦδε νὰ θεωρηθῇ ὡς παρέκβασις, λαμβάνει ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἐνδιαφεροσῶν ἡμᾶς

ἀναζητήσεων. Ὁ νόμος τῆς κληρονομικότητος συνεπάγει τὴν κοινοτυπίαν, ὁ δὲ ἀρχικός ζωτικός νόμος τὴν πρωτοτυπίαν. Αἱ κατώτεραι λειτουργίαι, αἵτινες εἶναι αἱ χρησιμότεραι καὶ συχνότεραι, τὰς ὁποίας ὁ γεννήτωρ καὶ ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἀναμφιβόλως ἐξετέλεσαν, ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ νόμου τῆς κληρονομικότητος· αἱ ἀνώτεραι καὶ ἀνώταται λειτουργίαι, τῶν ὁποίων ἀπειναντίας ἢ ἀνάγκη γίνεται σπανίως αἰσθητή, τὰς ὁποίας ἐλάχιστα ἐξήσκησεν ἢ καὶ οὐδέποτε, ἐργάζονται κατὰ τρόπον αὐτόνομον καὶ ἰδιόρρυθμον. Ὁ ὄργανισμός, εἰς ὠρισμένας περιστάσεις εἰς ἃς ὑπόκειται συχνάκις καὶ αἱ ὁποῖαι διὰ πλείστους ὄσους ἢ καὶ διὰ πάντας εἶναι αἱ αὐταί, ἐνεργεῖ κατὰ τρόπον κοινόν· εἰς περιστάσεις ὅμως, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς αὐτὸν τὸ πρῶτον, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἐπιδείξῃ τὴν πρωτοτυπίαν του, ἂν δὲν δυννηθῇ νὰ ὑπεκφύγῃ τοῦτο. Ἡ σημαντικώτερα μεγαλοφυΐα καὶ ὁ ταπεινότερος ἀχθοφόρος τρώγουν μὲ τὸ στόμα των καὶ ἀκούουν μὲ τὰ αὐτιά των, ὁ δὲ Γάλλος ποιητῆς εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀληθείᾳ ὅταν λέγῃ: «Καὶ ὅταν φυτεῆς λάχανα μιμῆσαι πάντοτε κάποιον». Αἱ λειτουργίαι αὗται, κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐκτελοῦνται ὡσαύτως δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἀπειναντίας θὰ ἀντιληφθῶμεν διαφορὰν ἂν θέσωμεν δύο ἀνθρώπους ἐπὶ νεφαλῆς συναθροίσεώς τινος, ὑπενθυμιζούσης τοὺς Προσκυνητὰς Πατέρας, ἀποπλέοντας ἐπὶ τοῦ «Mayflower» διὰ τὴν Ἀμερικὴν, μὲ σκοπὸν νὰ θέσωσι τὰς βάσεις μιᾶς νέας κοινωνίας, ἢ ἂν προορίσωμεν αὐτοὺς διὰ τὴν κατάρκτησιν ἀγνώστου τινὸς κόσμου καὶ τὴν ἐκ θεμελίων σύμπηξιν κράτους τινός.

Ὁ ὄργανισμός ὁ ἐφωδιασμένος μόνον μὲ τὸν μέσον ὄρον τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, δὲν κατορθώνει οὐδέποτε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀνωτέρας ἢ ἀνωτάτας λειτουργίας· δὲν ἐπιδιώκει οὐδεμίαν περίπτωσιν ἣτις δὲν ὑπῆρξε συνήθης εἰς τοὺς προγόνους του, ἂν δὲ παρὰ τὴν θέλησίν του εὐρεθῇ πρὸ μιᾶς τριαύτης περιπτώσεως, θὰ προσπαθῆσῃ πρὸ παντὸς νὰ ὑπεκφύγῃ ταύτην· ἂν ὅμως τοῦτο ἀποθῇ ἀδύνατον, ἀγωνίζεται νὰ διεξαγάγῃ αὐτὴν ἐπὶ τῇ βάσει προηγουμένων ἀναλογιῶν, δῆλον ὅτι λαμβάνει οἶαν στάσιν

ἐτήρησεν εἰς ἄλλας συχνὰς περιστάσεις, περίπου ὁμοίας πρὸς τὴν νέαν ταύτην· ἐὰν δὲ τὸ μικρὸν τοῦτο τέχνασμα δὲν ἐπαρκέσῃ, ὑποκύπτει, ἐκτὸς ἐὰν ζῶσιν ἐν αὐτῷ ὑπολανθάνουσαι δυνάμεις μὴ λαβοῦσαι μέχρι τοῦδε ἀφορμὴν νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῇ συνήθη καταστάσει, ἐξεγείρονται δὲ νῦν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης οὕτω πως μένει πάντοτε ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς κληρονομικότητος, πτοούμενος ἐκ τῆς ἐλαχίστης παραλλαγῆς ἀπὸ τῶν γραμμῶν τῆς ὁμοιότητος πρὸς τοὺς προγόνους του καὶ τοὺς εἰς μετριότητα συναδέλφους του, τερματίζων δὲ τὸν βίον του ἀκριβῶς ὡς ἤρχισεν αὐτόν : δηλαδὴ ὡς δεῖγμα τύπων προηγηθέντων αὐτοῦ, νῦν δὲ συνυπαρχόντων παραπλεύρως αὐτῷ. Ὁ ὄργανισμὸς ἕως ὅστις ὑπερβαίνει τὸν μέσον ὄρον εἰς ζωτικὴν δύναμιν, ὁ ὁποῖος διαισθάνεται κατ' εὐθείαν τὴν ἀνάγκην νέων συνθηκῶν, ἢ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν εὐρίσκεται μεταξὺ αὐτῶν, τὰς ὑποτάσσει προσαρμοζόμενος πρὸς αὐτάς, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰ προηγούμενα παραδείγματα, ἢ νὰ ἀφίεται εἰς τὰς προγονικὰς συνηθείας, ὁ τοιοῦτος ὄργανισμὸς ἀναπτύσσεται θριαμβευτικῶς πέραν τῶν ὀρίων τῆς κληρονομικότητος, τὰ ὁποῖα ἀνέρχονται μόνον μέχρι ὀρισμένου τινὸς ὕψους, μεθ' ἧς ὀρμῆς οὐδέποτε ἀνυψοῦνται αἱ ἀσθενέστεραι ἀτομικότητες, ἐξελλίσσεται ἀκωλύτως εἰς προσωπικὰς μορφάς, ἀνομοίας ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς πάσας τὰς ἄλλας.

Ἰπὴγάγα ἐν τέλει τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν κοινοτυπίαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ποσοῦ εἰς τὴν ζωτικὴν δύναμιν. Ἐὰν κατέχη τις αὐτὴν εἰς τόσον μόνον βαθμὸν ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποτελέσῃ ὄργανισμὸν προσδιωρισμένου τύπου, ἐμμένει ἐν τῇ διαβιδοσθείσῃ μορφῇ, βοηθεῖ δὲ τὸ εἶδος εἰς τὴν διατήρησιν τῆς πατροπαραδότου φυσιογνωμίας· ἐὰν δὲ ἡ ζωτικὴ δύναμις αὕτη πλεονάζῃ, ὑπερισχύει τῆς ἀδρανείας ἣτις συγκρατεῖ τὴν ὕλην ἐν τῇ διαδεχθείσῃ διαπλάσει, ἀποτελεῖ δὲ ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ καὶ συμφῶνως πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῆς παρορμήσεις τὴν φυσικὴν αὐτῆς μορφήν καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἀναπτύξεώς της, δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐξ αὐτῆς πηγάζει νέα παραλλαγὴ τοῦ εἶδους. Ἡ ζωὴ

ἀποτελεῖ τὴν ὑψηλοτέραν λειτουργίαν τῆς ὕλης· ἢ ἀπόκτησις αὐτῆς ἐμπνέει εἰς ἅπαντα τὰ ὄντα τὸν ἐξ ὀρμεμφύτου σεβασμὸν, ὡς συμβαίνει περίπου εἰς τὰς χυδαίας φύσεις προκειμένου περὶ τοῦ χρηματικῆς πλούτου· ἐπομένως, ἀφοῦ ἡ πρωτοτυπία βασιζέται ἐπὶ μεγαλητέρου ζωτικῆς πλούτου, ὑπερέχει τῆς κοινοτυπίας, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ὁμολογίαν πενιχρῶν ἀποδοχῶν ζωτικῶν δυνάμεων. Ἰδοὺ διατὶ περιφροῦν τὴν κοινοτυπίαν, ἐπιδιώκουσι δὲ τὴν πρωτοτυπίαν, ἐν φαινομενικῇ ἀνάγκῃ ἐὰν δὲν δύνανται πραγματικῶς. Ἀποφεύγοντες νὰ ἀποτελέσουν μέρος τῆς ἀγέλης παρουσιάζονται ὡς ἑκατομμυριοῦχοι εἰς ζωτικότητα. Ἡ περιφρόνησις πρὸς τὸν Φιλισταῖον ἀποτελεῖ τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποῖου πληρόνουν τὸν φόρον θαυμασμοῦ εἰς τὴν ζωὴν. Ὑπερηφανεύονται κατὰ πολὺ περισσότερον ὄντες πρόγονοι μιᾶς φυλῆς ἢ ἀπόγονοι, καὶ ἐπιδιώκουσιν ἐκ ματαιότητος νὰ παρίστανται ὡς τίτλος βιβλίου, οὐδόλως δὲ ὡς μία σελὶς μεταξὺ πολλῶν ἄλλων καὶ φέρουσα αὐξοῦντα ἀριθμὸν. Ἐν τούτοις, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ πατήρ ὁ καταλληλότερος πρὸς γενεαλογίαν εἶναι ταῦτοχρόνως καὶ υἱός, ὅτι ἕκαστος ἰδρυτῆς νέου γενεαλογικοῦ δένδρου συνδέεται πρὸς προγόνους ἀνερχομένους μέχρι τοῦ βολβοῦ ἢ τοῦ πρωτοπλάσματος, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πρωτοτυπώτερον ἄτομον δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ εἶδος, ὅτι ἡ ἰσχυροτέρα ζωτικὴ πληθώρα ὑφίσταται τὴν κοινοτυπίαν κατὰ τὰς κατωτέρας αὐτῆς λειτουργίας, ἢ ἀντίφασις μεταξὺ τῆς ἀπομονώσεως τῶν διακεκριμένων φύσεων καὶ τῆς κατὰ περιπτώσεις προστριβῆς αὐτῶν πρὸς τὸ πλῆθος διαλύεται· ὅτε δὲ ὁ Φιλισταῖος ἔχει διαθέσιν, δύναται νὰ ὑπερηφανευθῇ διὰ τὸ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Γκαίτε, καὶ αὐτὸς ὁ Ναπολέων, παρ' ὅλην τὴν πρωτοτυπίαν των, δὲν δύνανται οὔτε νὰ κλαύσουν, οὔτε νὰ γελάσουν, οὔτε νὰ κοιμηθοῦν, οὔτε νὰ ξυρισθῶσι διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτόν.

Εἰς τὰ διαφέροντα κατὰ φύλον ἔμφυχα ὄντα, ἡ ζωτικὴ δύναμις καὶ ἡ δημιουργικὴ ἰσχὺς παρουσιάζονται εἰς ἥττονα βαθμὸν περισσότερον ἀδρανῶσαι εἰς τὸ θῆλυ ἢ εἰς τὸ ἄρρεν. Ἄν

καὶ ἀγνοῶ τὸν λόγον αὐτοῦ, τὸ γεγονός ἐπιβεβαιούται. Ὁ Δάρδιν εἰς τὴν καταγωγὴν τῶν εἰδῶν συνεσώρευσε πολλὰς ἑκατοντάδας σελίδων εἰς παρατηρήσεις, ἐξ ὧν πηγάζει ὅτι εἰς τὰ περισσότερα τῶν ζωικῶν εἰδῶν, τὸ θῆλυ διατηρεῖ τὸν τύπον τοῦ εἴδους, ἐνῶ τὸ ἄρρεν ἀντιθέτως ἀπομακρύνεται αὐτοῦ κατὰ τρόπον ἀτομικόν, συχνάκις σημαντικόν. Εἰς τὸ θῆλυ ἐπομένως ὑπερισχύει ὁ νόμος τῆς κληρονομικότητος, εἰς τὸ ἄρρεν ὁ νόμος τῆς ἰδιαζούσης διαπλάσεως, τὴν ὁποίαν θεωρῶ ὡς τὸν ἀρχικὸν ζωτικὸν νόμον. Ἡ ἴδια σχέσις ὑφίσταται προκειμένου καὶ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους. Ἡ γυνή, κατὰ γενικὸν κανόνα, εἶναι τυπική· ὁ ἀνὴρ ἀτομικός· ἐκείνη παρουσιάζει μέσην τινὰ φυσιογνωμίαν, οὗτος δὲ ἰδίαν τοιαύτην. Ἡ ἐπιθεβαιώσις αὐτῆ ἀντιφάσκει ἀναμφιδόλως πρὸς τὸν συνήθη τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος εἶναι ἐσφαλμένος, ὀφειλόμενος εἰς τὸ ὅτι τὴν ἰδέαν τῆς γυναικὸς ἀρυόμεθα συνήθως ἐκ τῆς ποιήσεως καὶ τῶν μυθιστορημάτων. Οἱ ποιηταί, ὁσάκις ἠθέλησαν νὰ περιγράψουν τὴν γυναῖκα, δὲν ἀνεχώρησαν ἐξ ἐνσυνειδήτου παρατηρήσεως, ἀλλ' ἀσυνειδήτως ὑπήκουσαν εἰς ἐξεγέρσεις σχετιζόμενας πρὸς τὸ φύλον. Ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἡ γυνή δὲν ἀποτελεῖ μόνον λιτὴν ἐπιστημονικὴν εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ ἰδεολογικὴν τινὰ διάπλασιν τῆς φαντασίας τοῦ ἀνδρὸς εὐρισκομένου ἐν γενετησίᾳ ἐκστάσει· ὁ ποιητὴς δὲν ἐπιδιώκει νὰ περιγράψῃ, ἀλλὰ νὰ ἐρωτοτροπήσῃ. Ὁμιλῶν περὶ τῆς γυναικὸς, δὲν μεταχειρίζεται τὸ ἀμερόληπτον τοῦ παρατηρητοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐνστίκτου θηρεύει τὴν εὖνοιαν τῆς γυναικὸς. Τοῦτο νοθεύει ἀπολύτως τὴν παρατήρησιν εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ γυνή ἐμφανίζεται εἰς τὴν ποίησιν τῶν λαῶν ἐν γένει, οὐχὶ ὁποία εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι, ἀλλ' ὁποία παρουσιάζεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνθουσιώδους τινὸς ἐρωτοπλήκτου. Τοῦτο εἶναι φυσικὴ συνέπεια τοῦ ὅτι ἀρχικῶς ἡ ποίησις ἐκαλλιεργεῖτο μόνον ἀπὸ ἀνδρας. Ἐὰν αἱ γυναῖκες ἀνεκάλυπτον τὴν λυρικὴν ποίησιν ἢ τὸ ἔπος, εἶναι πιθανὸν ἢ γυναικεία εἰκὼν ἐν τῇ φιλολογίᾳ νὰ ἦτο ἀμερόληπτος, ἔνεκα τούτου δὲ λίαν ἀδιάφορος. Σήμερον,

ὁπότε ἡ παραγωγή τῶν μυθιστορημάτων, τοῦλάχιστον εἰς μερικοὺς τύπους, ἀποτελεῖ ἀποκλειστικῶς γυναικείαν ἐνασχόλησιν, αἱ θήλεις συγγραφεῖς ἀναπαριστῶσιν ἐπίσης τὴν ἰδεώδη εἰκόνα τῆς γυναικὸς τὴν ὁποίαν διενόηθη ὁ ἀνὴρ, καταστήσας αὐτὴν πατροπαράδοτον, ἀπλῶς διότι εἶναι ἀνίκανοι νὰ ὑψωθῶσιν ὑπὲρ τῆς παραδόσεως καὶ νὰ σκεφθῶσι κατὰ τρόπον πρωτότυπον. «Ἡ γυναῖκα εἶναι πολύμορφος καὶ πολύτροπος ὡς τὸ κύμα», διδάσκει κάποιος φιλόσοφος, προσποιούμενος τὸν βαθύν. «Παῖς μπορεῖ νὰ παινευθῇ πῶς ξέρει τὴν γυναῖκα!», ἀναφωνεῖ ἕτερος λυρικὸς ποιητὴς, στριφογυρίζων τοὺς ὀφθαλμοὺς του καὶ λείχων τὰ χεῖλη του ὑπὸ τὸ κράτος εὐαρέστων ἀναμνήσεων. «Κάθε γυναῖκα εἶναι μυστήριον καὶ αἶνιγμα, καὶ καμμία ἀπὸ τὰς σφήκας αὐτὰς δὲν ὁμοιάζει μετὰ τὴν ἄλλην», βεβαιώνει ἄλλος διηγηματογράφος, ὅστις στηριζόμενος ἐπὶ τῶν λέξεων τούτων ξετυλίγει ὄργυιὰς περιπετειωδῶν πράξεων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἀποτελοῦσιν εἰμὴ κενὰς φράσεις διὰ τὰς ὁποίας μειδιοῦν αἱ εὐφυεῖς γυναῖκες, ἐξαιρουμένων τῶν ἀνοήτων, αἵτινες ἀρέσκονται εἰς αὐτάς, καθ' ὅσον τὰς ἐκλαμβάνουσιν ὡς προσωπικὰς φιλοφρονήσεις. Ἡ γυνή ποικίλλει ἀπείρως ὀλιγώτερον τοῦ ἀνδρὸς. Ὁ γνωρίζων μίαν καὶ μόνην, τὰς γνωρίζει ὅλας, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου σκέπτεται, αἰσθάνεται, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ φυσικὸς ὀργανισμὸς τῆς, εἶναι τυπικοί· ἡ Μαργαρίτα, ἡ Ἰουλιέττα, ἡ Ὀφηλία ὁμοιάζουσι τόσον, ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ τὰς ἐκλάβῃ τις ὡς ἀδελφὰς μετὰ ἀνεπαίσθητους διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴν ἀγωγὴν. Οὕτω πως ἐξηγεῖται διατὶ αἱ γυναῖκες ὑφίστανται ἀνέτως οἰανδῆποτε κοινωνικὴν κατάστασιν. Ἐνας ἱπποκόμος ὁ ὁποῖος, ὑπὸ τὴν εὖνοιαν τῆς Τσαρίνας, ἀνετράφη μετὰ ἀξιοπρέπειαν ἀρμόζουσαν εἰς δοῦκα, ἀναδίδει καθ' ὅλον του τὸν βίον τὴν μυρωδιὰν τῶν ἀλόγων. Ἡ θυγάτηρ ἀρχιτυμπανιστοῦ τινος, ἥτις ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς κομήσεως ἐγκαθίσταται εἰς τινὰ βασιλικὴν αὐλήν, εἰς τὸ διάστημα ὀλίγων μηνῶν, ἴσως δὲ καὶ ἐβδομάδων, δὲν διαφέρει κατ' οὐδὲν ἀπὸ ἄλλην τινὰ δέσποιναν, ἥτις ἐγεννήθη διὰ νὰ λά-

δη θέσιν ἐν τῇ ἡμερολογίῳ τοῦ Γόθα. Δὲν ὑπάρχουσι γυναῖκες ὀφίπλουτοι. Ἄμα γυνή τις προσοικειώσεν ἑαυτὴν εἰς τοὺς τύπους νέας τινὸς τάξεως—ἀποκτᾶ δὲ αὐτοὺς μετὰ καταπληκτικῆς εὐκολίας χάρις εἰς τὴν ὀξείαν ἀντίληψίν της προκειμένου περὶ ἐξωτερικῶν λεπτομερειῶν—ἀφομοιοῦται ἐντελῶς εἰς τὴν νέαν αὐτὴν τάξιν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι μεταξὺ τῆς πλουτρίας καὶ τῆς βασιλόπαιδος, ἡ ὑπάρχουσα διαφορά εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀδύνατος· τὸ οὐσιῶδες γνῶρισμα ἀμφοτέρων εἶναι ἡ γυναικεία φύσις, τοῦτ' ἔστιν ἡ μὴ προσωπικὴ παραγωγὴ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ εἶδους. Ὁ Michelet συνοψίζει τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικὸς εἰς μίαν μόνην λέξιν, ἡ ὁποία ὑποτίθεται ὅτι δίδει ἐντύπωσιν σκοτεινοῦ τινος ἐπιγράμματος: «Ἡ γυνή—λέγει—εἶναι μία προσωπικότης». Τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς πλεονσοβαρὰς πλάνας τοῦ διαπύρου καὶ γενναιοδῶρου, οὐχ' ἦττον ὅμως ἐπιπολαίου τούτου συγγραφέως. Ἀπεναντίας τὸ ἀντίθετον τούτου τυγχάνει ἀληθείας· ἡ γυνή δὲν εἶναι πρόσωπον, ἀλλ' εἶδος.

Ἐπὶ ὑπάρχουσι βεβαίως γυναῖκες τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν πρωτοτύπου. Ἄλλὰ δεχθῆτε συμβουλὴν τινα, ἀγαπητοὶ ἀναγνώσται. Μὴ δίδετε οὐδεμίαν σημασίαν εἰς τὰς πρωτοτύπους γυναῖκας. Ἡ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τύπου ἐκκλίσις τῆς γυναικὸς, ὀγδοήκοντα τοῖς ἑκατόν, ἀποβαίνει νοσηρά. Ἡ πρωτότυπος γυνή διακρίνεται τῆς συνήθους γυναικὸς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν διακρίνομεν τὸν φθισικὸν ἀπὸ τὸν υγιᾶ. Εἰς τὰς ἄλλας εἴκοσι περιπτώσεις, τὰς ὁποίας δὲν δύναμαι βεβαίως νὰ ἀποκαλέσω νοσηράς, ἡ πρωτοτυπία ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀντιστροφὴν τοῦ φύλου. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν θὰ γνωρίζῃ βεβαίως τί ἐννοοῦμεν λέγοντες τοῦτο. Ἐχουν ναὶ μὲν τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ τὸν χαρακτήρα, τὰς ἰδέας καὶ τὰς κλίσεις τοῦ ἀνδρός, ἡ καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις δὲν παρεκκλίνει τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ ὁσάκις χαρακτηρίζει τὰς πρωτοτύπους γυναῖκας ὡς «ἀνδρογυναῖκας». Ἡ ἔκφρασις αὕτη περιέχει τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Ἄμα ἡ γυνή ἐξέλιθῃ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτὴν ὁμοειδοῦς, ἀποβάλλει τὴν κυριωτέραν ἐκ τῶν ψυχολογικῶν ιδιο-

τήτων τοῦ φύλου της. Στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀληθείας ταύτης, δύναμαι νὰ παρατηρήσω ὅτι αἱ πρωτότυποι γυναῖκες προξενοῦν ἐντύπωσιν μόνον εἰς τοὺς ἀδυνάτου χαρακτήρος ἀνδρας, ἐνῶ τὸναντίον τὰ ἄρρενα, τῶν ὁποίων ἡ προσωπικότης ἐκδηλοῦται ἐντόνως, ἀφοσιώνονται κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς συνήθεις γυναῖκας. Εἶναι γεγονόςὸς τόσον συνήθες, ὥστε ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀχρηστον νὰ ἐπικαλεσθῶ διὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὸ παράδειγμα τοῦ Γκαίτε, τοῦ Χάινε, τοῦ Βύρωνος, τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, κτλ. Συμπέρασμα: ὁ ἀνὴρ τοῦ ὁποίου ἡ ζωτικὴ δύναμις δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὰ πρὸς δημιουργίαν νέων τύπων, ἐπιζητεῖ νὰ ἐκανοποιήσῃ ἀσυνειδήτως τὸ θεμελιῶδες ἐνστικτον τοῦ ὀργανισμοῦ, διὰ τῆς ἐνώσεώς του μετὰ γυναικὸς πεπρωτισμένης πλουσιώτερον αὐτοῦ, τὸ ἐνστικτον δηλονότι τοῦ ἀτομικοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως· ὁ ὑπὸ τῶν χαρισμάτων ὅμως εὐνοούμενος ἀνὴρ, ἀρκεῖται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρωτοτυπίαν.

Μετὰ τοῦ στερεοτύπου χαρακτήρος τῆς γυναικὸς συνδέονται καὶ αἱ κατὰ τρόπον ἀξιοδάκρυτον τετριμμέναι κλίσεις αὐτῆς. Ὁ ἀνὴρ ὁ ἐξερχόμενος τοῦ συνήθους, εἴτε φυσικῶς, εἴτε διανοητικῶς, διεγείρει ἀναμφιδόλως ὡς πᾶν τὸ ἔκτακτον τὴν γυναικείαν φαντασίαν, ἐξασκῶν ἐπ' αὐτῆς ἰσχυρὰν ἔλξιν. Τί ὅμως δηλοῖ τοῦτο; Οὐδέν, εἰμὴ μόνον ὅτι αἱ γυναῖκες, καθὼς καὶ πᾶς ἀνώτερος ὀργανισμὸς, διεγείρονται καὶ ἔλκονται ὑπὸ παντὸς νέου. Τὸ ἀρχικὸν ὅμως ἐνστικτον τὰς ὥθει ἀκωλύτως πρὸς τὸ συνήθες, καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν κοινὸς ἀνὴρ, ὁ μὴ ἐκκλίνων τοῦ κανονικοῦ οὔτε διὰ καταφανοῦς τινος ἀνοησίας οὔτε δι' ἰδιαιτέρας τινὸς εὐφυΐας, ὅστις εἰς τὰς φιλοφρονήσεις του ἐνθυμῆται πάντοτε τὸν ὀδηγὸν τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς, συνδιαλεγόμενος δὲ ἐξευρίσκει ὡς θέμα ὀμιλίας τὸν καιρὸν, ὅστις ἐνθουσιάζεται ὑπὲρ τῶν ἰδεῶδων τὰ ὁποία καλλιεργοῦσι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, μισεῖ δὲ ταυτοχρόνως τὸ «ἀνήμερον θηρίον εἰς τὸ ὁποῖον ἡ πολιτεία ἀνέθεσε νὰ διδάσκη αὐτά», ὅστις συμμερίζεται τὰς πεποιθήσεις καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν διαφόρων ἐμποροῦπαλλήλων καὶ πλουσιῶν καταστηματαρχῶν, ὅστις, μεταξὺ τῶν ἄλλων, εἶναι

ὕπερ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ χρώματος τῶν λαιμοδετῶν τοῦ συρ-
μοῦ, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο ἐνὸς μπογατζῆ Ῥαφαήλ, ξετρελ-
λαίνει τὰς ἐνενήκοντα ἐννέα μεταξὺ τῶν ἑκατὸν γυναικῶν καὶ
κανὲν ὑπόδειγμα ἀνωτέρου ἀνδρὸς ἐντέχνως φιλοτεχνηθέντος
δὲν δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς αὐτόν. Ἄπαξ, μετὰ πολλῶν
αἰῶνων παρέλευσιν, γεννᾶται γυνὴ φιλόδοξος. Παρακαλῶ νὰ μὴ
ἐπέλθῃ σύγχυσις τις μεταξὺ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου αἰσθήματος καὶ
τῆς χυδαίας ματαιοδοξίας ἣτις ἐπιζητεῖ νὰ λάθῃ τὴν θέσιν του.
Ἐπιτηδεύμεναι τινὲς γυναῖκες ἐπιθυμοῦσαι νὰ διαπρέψωσιν, ἠθο-
ποιοί, φιλάρεσκοι, πυθῖαι τῶν αἰθουσῶν, πείθουσιν ἐνίοτε ἑαυτὰς
περὶ τῆς φιλοδοξίας των. Ὅποια πλάνη! Δὲν ἀποδλέπουσιν εἰμὴ
εἰς ἄμεσον καὶ ἀκαριαίαν τινὰ αἴσθησιν ἐπιθυμοῦν νὰ ἴκα ο-
ποιήσουσιν τὸν ταπεινὸν ἐγωισμὸν των ἀναγνωρίζομεναι ὡς ὠραῖαι,
κομψαί, εὐφυεῖς ἐπιθυμοῦν νὰ ἐμπνεύσουν τὸν φθόνον πολλῶν
γυναικῶν, νὰ βλέπουσιν τοὺς ἀνδρας πίπτοντας πρὸ τῶν ποδῶν
των, ἢ στρέφοντας καὶ παρατηροῦντας αὐτὰς εἰς τὴν ὁδόν, εἰς δὲ
τὸ θέατρον νὰ τὰς λαμβάνωσιν ὡς σημεῖον κατοπτέυσεως· ἔχου-
σιν ὑπ' ὄψιν των μόνον τὰ μᾶλλον ἐξωτερικὰ καὶ τὰ μᾶλλον μι-
κρόλογα τῶν γεγονότων ἅτινα κινουσι τὴν προσοχὴν τῆς κοινῆς
γνώμης τοῦ τόπου. Ἀπεναντίας ἡ φιλοδοξία εἶναι ἐντελῶς διά-
φορος τοῦ φαινομένου τούτου· εἶναι ἡ ἰσχυρὰ ὄθησις πρὸς ἐν-
σάρκωσιν τοῦ ἰδίου ἡμῶν ἐγὼ εἰς δημιουργίαν τινά, εἰς κατόρ-
θωμά τι, ἅτινα ἐξασφαλίζουν εἰς αὐτὴν διάρκειαν ἀπείρως μα-
κροτέραν τῆς σωματικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀτόμου· ἡ φιλοδοξία εἶ-
ναι ὁ μετὰ πάθος ἀγὼν ἐναντίον τοῦ παγκοσμίου νόμου τῆς
παρακμῆς, ὁ ὑπερήφανος ὀρθος νὰ διατηρήσωμεν εἰς τὴν ἰδιό-
ζουσαν αὐτοῦ μορφὴν τὸ ἴδιόν μας «ἐγὼ», ἐπὶ τῇ συναισθήσει
ὅτι εἶναι ἰσχυρὸν καὶ ἐπάναγκες καὶ ἐξαναγκάζοντες αὐτὴν τὴν
φύσιν ὅπως τὸ σεβασθῆ. Τοῦτ' αὐτό, δηλονότι ἡ φιλοδοξία, ἀνα-
φαίνεται ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ἀρχικὸν ζωτικὸν νόμον, τοῦ
ὁποίου ἀποτελεῖ τὴν ὑπερτέραν ἐκδήλωσιν· διότι ὁ νόμος οὗτος
δὲν ἔχει ὡς μόνον σκοπὸν τὰς αὐτονόμους ὀργανικὰς διαπλά-
σεις, αἵτινες μόνον προορισμὸν ἔχουσι νὰ ὁμοιάζουσιν πρὸς ἑαυ-

τὰς· σκοπὸς αὐτοῦ ὡσαύτως εἶναι ἡ μέριμνα πρὸς διατήρησιν
τῶν ἐν λόγῳ διαπλάσεων, ἡ ἐξασφάλισις τῆς διαρκείας των,
προσέτι δὲ ἡ διεύρυνσις αὐτῶν διὰ τῆς μετατροπῆς των εἰς νέον
εἶδος. Ἡ φιλοδοξία ἔγκειται εἰς τὴν πληθώραν τῆς ζωτικῆς δυ-
νάμεως, τὴν ὁποίαν ἡ γυνὴ κατέχει σπανίως. Οὕτω πως ὀνει-
ρεύεται κατακτήσεις, σπανίως δὲ τὴν ἀθανασίαν· ἐνδιαφέρεται
μόνον περὶ ὠρισμένου εἴδους σχέσεων, ἐπιτρεπουσῶν εἰς αὐτὴν
νὰ ἀκούσῃ τοὺς γνωστοὺς περιπαθεῖς λόγους: «Κυρία μου, σῆς
ἀγαπῶ». Πρὸς δὲ τὰς μὴ εἰσέτι γεννηθείσας γενεὰς τοῦ ἀπωτέ-
ρου μέλλοντος, τοῦ ὁποίου οἱ ἄνδρες, ὡς καὶ αἱ ἀνθοδέσμαι,
δὲν δύναται νὰ ἔλθωσι μέχρις αὐτῶν, ἡ φιλαρέσκειά της δὲν
τρέφει διὰ ταῦτα οὐδὲν ἐνδιαφέρον. Δὲν φιλοδοξεῖ οὐδὲ ἐπ' ἐλά-
χιστον νὰ ἐκκλίνῃ τοῦ εἴδους ἰδρούσα νέον τοιοῦτον τοῦ ὁποίου
ν' ἀποτελῆ τὸ ἀρχέτυπον.

Ἡ ἐπικράτησις τοῦ νόμου τῆς κληρονομικότητος εἰς τὸν γυ-
ναικεῖον ὀργανισμὸν ἐξηγεῖ ὁμοίως ἀπάσας τὰς λοιπὰς ἰδιορρυ-
θμίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς γυναικός. Διά-
κειται πάντοτε περίπου ἐχθρικῶς πρὸς τὴν πρόοδον, ἀποτελοῦσα
τὸ ἰσχυρότερον στήριγμα τῆς ἀντιδράσεως ὑπ' οἰανδήποτε μορ-
φὴν καὶ ἐν παντὶ ζητήματι. Μένει πιστὴ μετὰ πάθος εἰς τὸ πα-
ρελθὸν καὶ εἰς τὰς παραδόσεις, θεωροῦσα κάθε τί νέον ὡς προσω-
πικὴν προσβολήν. Ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται νὰ αὐξηθῶσι τὰ θέληγη-
τρά της. Ἀναπαριστῶσα δουλοπρεπῶς πᾶν ὅ,τι εἶδεν ἐκτελού-
μενον, μετατρέπει ἐν τῇ διανοίᾳ της τὴν θρησκείαν εἰς πρό-
ληψιν, τοὺς ὀρθολογικοὺς θεσμοὺς εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους, τὰς
πλήρεις νοήματος πράξεις εἰς κενὰς τελετάς, τοὺς δὲ κανόνας
τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐνεπνεύσθη ἀρ-
χῆθεν ἐξ ἐνδιαφέροντος ἀπέναντι τῶν ὁμοίων του, εἰς μωρὰν
καὶ τυραννικὴν ἐθιμοτυπίαν. Ἐκτὸς τῶν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων
τὰς ὁποίας παρεδέχθη ἀνωτέρω, ἡ γυναῖκα δὲν εἶναι εἰμὴ δια-
νοητικὸν αὐτόματον, κινούμενον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, συμ-
φώνως πρὸς τὸ κούρδισμα τὸ ὁποῖον ἔλαβε, μὴ δυνάμενον δὲ νὰ

μετατρέψη ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν μηχανισμόν τῆς πορείας του.

Ἄφου ἐξέθεσα τὰς βιολογικὰς ἀφορμὰς τῆς κοινοτυπίας καὶ τοῦ τετριμμένου, ἢ περὶ τῶν ὀρίων τῆς πρωτοτυπίας γνώμη μου νοεῖται ἀφ' ἑαυτῆς. Ἐξ ὑποκειμένου τὰ δικαιώματα αὐτῆς ἐκτείνονται ἐπ' ἄπειρον· ἀντικειμενικῶς ὅμως εἶναι περιορισμένα. Ὅσάκις εὐρίσκομαι μόνος, δύναμαι νὰ εἶμαι πρωτότυπος· ἀλλ' ὡς συμμετέχων τοῦ πλήθους, τὸ πρῶτον καθήκόν μου ὡς πολίτου θεωρῶ νὰ ὁμοιάζω πρὸς τοὺς ἄλλους. Ὅσαι ἰδέαι καὶ πράξεις ἀφορῶσιν ἀποκλειστικῶς ἡμᾶς, εὐρίσκονται ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν ἀπηλευθερωμένοι τῆς γενικῆς παραδόσεως. Δυνάμει τοῦ ἀρχικοῦ ζωτικοῦ νόμου εἶμαι ἄτομον ἀνεξάρτητον, αὐτόνομον, τρόπον τινὰ ἴδιον εἶδος, μὴ ἐξ ὀλοκλήρου ἀνόμοιον πρὸς πᾶν ἄλλο ὄν, ἀναπτυσσόμενον δὲ κατὰ τοὺς ἰδικούς μου ὀργανικοὺς τύπους· δυνάμει ὅμως τοῦ νόμου τῆς κληρονομικότητος, ἀνήκω, κατὰ τινα ἐπέκτασιν τῆς ἐπιφανείας μου, εἰς τὸ εἶδος, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὰ ὄντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα, χάριν μιᾶς κοινῆς καταγωγῆς, ὁμοιάζουσι πρὸς ἐμέ, τὸ μέρος δὲ τοῦτο τῆς περιφερείας μου δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησίν μου. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην συμβαίνει δι' ἡμᾶς ὅ,τι καὶ διὰ τοὺς Σιαμαίους ἀδελφοὺς. Ἐκαστος δύναται νὰ σκέπτεται κατὰ τρόπον ἀρέσκοντα εἰς αὐτόν, ἐκ συμφώνου πρὸς τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτει· ἐν τούτοις τὰ δύο σώματα ὀφείλουν νὰ περιπατῶσιν ἢ νὰ κἀθῆνται ἐκ παραλλήλου. Αἱ ἀρχαὶ αὗται λαμβάνουν εὐρείαν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν: ὑπερασπίζουσι τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν· ὑποκλίνονται πρὸ τῆς δημοκρατίας· ἐγκαθιδρύουσι τὴν ὑπεροχὴν τῆς πλειονοψηφίας εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ Κράτος καὶ τὸν Λαόν. Ὁ διανοητικὸς μου ὀρίζων ἀνήκει εἰς ἐμέ καὶ μόνον· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ἀνεχθῶ πᾶν ὅ,τι μὲ ἐνοχλεῖ ἢ μοῦ ἀπορέσκει, καὶ δι' ἐνὸς λακτίσματος ἐκσφενδονίζω μακρὰν τὸν βαμβάκερον σκουῖνον τοῦ γείτονός μου, τοῦ ὁποῖου τὸ λοφίον ὑψοῦται ἐνώπιόν μου ἀξιωματικῶς καθὼς πλουσία εἰς βλάστησιν κορυφῇ

ὄρους· αἱ ὀδοὶ ὅμως, αἱ πόλεις, ὁ τόπος ἀνήκουν εἰς ὅλους ἀπὸ κοινοῦ· ἐνταῦθα σὲ θεωρῶ ὡς ἀδελφόν μου, ἐντιμον Φιλισταῖον· ἐνταῦθα προσδύλωσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου, ὀφείλω νὰ κατανοήσω τὰς ἐπιθυμίας σου· ἐνταῦθα δὲν δύναμαι νὰ πράξω οὐδὲν τὸ ἀπαρέσκον εἰς σέ, ἐὰν δὲ θελήσω νὰ λάβω παρὰ σοῦ χάριν τινά, ὀφείλω κατὰ τὰ στοιχειώδη τῶν ὑποχρεώσεων νὰ ἐξηγηθῶ εἰς γλῶσσαν καταληπτῆν καὶ νὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους τοὺς ὁποῖους θὰ δύνασαι νὰ ἐννοήσης.

Κατὰ τὴν λογικὴν ταύτην δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξουν πρωτότυποι νομοθέται καὶ πολιτικοί. Ἐφ' ὅσον ἕκαστος ἐξ αὐτῶν σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τρόπον τετριμμένον, κατὰ τὸσον προάγει ἑαυτὸν καὶ ἐκείνους τοὺς ὁποῖους κυβερνᾷ. Ὁ ἐπιφορτιστόμενος τὴν δημιουργίαν θεσμῶν, ἐπὶ τῶν ὁποῖων τὸ βασιζόμενον πλῆθος θὰ ζῆσῃ, αὐτὸς οὗτος ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὡς μέτρον τὰς βλέψεις, ὄχι τῶν ὀλίγων, ἀλλὰ τῶν πολλῶν. Ὁ βράπτῃς τοῦ συντάγματος ἐργάζεται ἐπὶ ἀναστημάτων μετρίων, οὐχὶ δὲ ἐπὶ τῶν διαστάσεων οἰκείου τινός εἰς αὐτὸν ἀρχιτυμπανιστοῦ. Κάτι σχετικὸν δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν εἰς τὸν ὑποβλητικὸν μῦθον τοῦ Selilet, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀλώπηξ προσκαλέσασα τὸν πελαργὸν εἰς γεῦμα, παραθέτει εἰς αὐτὸν νὰ φάγῃ ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκευῶν. Ἄλλως τε καὶ ὁ φυσικὸς ῥοὺς τῶν δυνάμεων ἀπαγορεύει οἰανδήποτε πρωτοτυπίαν εἰς τὰς ὑποθέσεις ἐνὸς ἔθνους ἢ τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι τις βαθὺς παρατηρητῆς διὰ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι κάθε συνάθροισις, ἔστω καὶ ὀλίγον πολυάριθμος, οὐδόλως δύναται νὰ ὑπερβῇ τὴν μετριότητα. Συγκεντρώσατε π. χ. τετρακοσίους Σαίξπηρ, Νεύτωνα, Γκαίτε, Λαπλὰς, Παστέρ, κτλ., καὶ ἀφήσατέ τους νὰ συνομιλήσουν καὶ νὰ λάβουν ἀποφάσεις ἐπὶ συγκεκριμένων ζητημάτων. Οἱ μὲν λόγοι των—καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον—θὰ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς λόγους αἱ ὁποῖοι θὰ ἀντηλλάσσοντο εἰς δημοτικὸν συμβούλιον ἐπαρχίας τινός· αἱ ἀποφάσεις των ὅμως οὐδόλως. Διατί ἄρα γέ; Διότι ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, παραπλευρῶς τῆς προσωπικῆς του πρωτοτυπίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει τὴν

διακεκριμένην ἀτομικότητά του, κατέχει τὰς κληρονομικὰς ιδιότητας τοῦ εἶδους, κοινὰς ὄχι μόνον εἰς τοὺς διαφόρους συναδέλφους του ἐν τῷ συμβουλίῳ, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἀγνώστους διαβάτας τῆς ὁδοῦ. Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τοῦτο εἰκονικώτερον, παραδεχόμενοι ὅτι ἔλοι οἱ συνήθεις ἄνθρωποι ἔχουσιν ἴσην ποσότητα ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἄς ὀνομάσωμεν α, ἐπίσης δὲ ὅτι οἱ ἐξέχοντες ἄνδρες κέκτηνται καὶ ἐτέραν ποσότητα, διαφέρουσιν εἰς ἕκαστον ἄτομον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπαίτουσαν ἰδιαίτερον ὄνομα, ἔστω β, γ, δ, κτλ. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι συναθροίζονται τετρακόσιοι κοινὰ διάνοιαι καὶ ἔχομεν ἐπομένως τετρακόσια α ἀπέναντι ἑνὸς β, ἑνὸς γ, ἑνὸς δ, κτλ. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὰ τετρακόσια α θὰ ὑπερισχύσωσιν ἄνευ δυσκολίας τοῦ β, τοῦ γ, τοῦ δ, κτλ., τοῦτ' ἔστι τὸ κοινὸν ἀνθρώπινον στοιχεῖον θὰ καταβάλλῃ τὸ ἀτομικὸν τοιοῦτον. Τὰ ἀνόμοια ὅμως δὲν δύνανται νὰ προστεθῶσι, καθὼς ἐδιδάχθημεν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἴδου διατὶ δυνάμεθα μὲν νὰ φαντασθῶμεν σύνολον ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ καλοκαγάθους ἀστύς, οὐχὶ ὅμως καὶ σύνολον μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν. Δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν διὰ ψηφοφορίας περὶ τοῦ ἂν μᾶς ἀρέσκη ἢ ὄχι ἢ συκροῦτ' προκειμένου ὅμως περὶ τῶν διαφόρων ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων τῆς ὑψηλῆς δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ πράξωμεν τὸ αὐτό. Ἐὰν ἀπεφαινόμεθα ἐπ' αὐτῶν διὰ πλειονοψηφίας, ἕκαστη τῶν ἰδεῶν θὰ ἐλάμβανεν ἀπὸ μίαν ψῆφον—τὴν ψῆφον τοῦ ὑποκινητοῦ αὐτῆς.

Ἵστε ὁ Φιλισταῖος εἶναι ὁ πραγματικὸς ἀδθένης τοῦ τόπου, μόλις δὲ ἀρχίσῃ ὁ γενικὸς στροβιλισμὸς, καὶ ἡ ἰδιορρυθμοτέρα φύσις ὑποχρεοῦται νὰ λάθῃ μέρος εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τηρήσῃ τὸ ἴδιον μέτρον. Τὸ περιεχόμενον ἀπάντων τῶν δημοσίων θεσμῶν καὶ ἀπάσης τῆς πολιτικῆς δὲν βασίζεται ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ἔργου ἑνὸς Jhon Stuart Mill ἢ ἑνὸς Ἐρβέρτου Σπένσερ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς στερεοτύπου ἀντιλήψεως τῶν ἀξιολόγων κ. κ. Πέτρου ἢ Παύλου, οἱ ὅποιοι δὲν κατορθώνουν νὰ περατώσουν τὴν ἀνάγνωσιν μᾶς καὶ μόνης σελίδος, ἢ ἀκολουθοῦντες διὰ τοῦ δακτύλου τῶν ἕκαστην λέξιν. Ἡ ἐξοχωτέρα μεγαλοφυΐα ἀποβάλλει τὴν φυσιο-

γνωμίαν τῆς, ἐξαφανιζομένη μεταξὺ τῆς πολυανθρώπου συρροῆς, ὅτε κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν τὸ πλῆθος συνωθεῖται πρὸ τῶν καλπῶν.

Ὁ μεγαλοφυῆς ὀφείλει ἄρα γε ἕνεκα τούτου νὰ παύσῃ διακηρύττων τὰς νέας του ἰδέας, αἵτινες διαφέρουν ἀπὸ ὅλας τὰς μέχρι τότε γνωστάς, νὰ ἐκδιώκῃ τὴν πραγματοποίησίν των καὶ τὴν εἰς αὐτὰς μύγισιν τοῦ Φιλισταίου ; Οὐδαμῶς. Οὐδὲν τοιοῦτον ὀφείλει, ἄλλως τε οὐδὲ εἶναι ἱκανὸς νὰ τὸ πράξῃ. Εἶδομεν προηγουμένως ὅτι ἕκαστη πρωτοτυπία ἐμψυχοῦται ὑπὸ τοῦ ἀπεριστάτου ἐνστίκτου τοῦ νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν γενικότητα, διαπλάττουσα ταύτην συμφῶνως πρὸς ἑαυτήν. Ἄλλ' ὅ,τι ὁ μεγαλοφυῆς πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ ὀριστικῶς, εἶναι ὁ προστακτικὸς τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου θέλει νὰ παρουσιάσῃ τὰς ἰδέας του, ἀναμένων ὅπως οἱ Φιλισταῖοι προσέλθωσιν ὡς πειθαρχικοὶ στρατιῶται ἐξησκημένου στρατεύματος πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Ὁφείλει ὄχι νὰ διατάτῃ, ἀλλὰ νὰ κηρύττῃ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν του τὴν τεραστίαν διαφορὰν ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ ἑνὸς ἱεραποστόλου καὶ ἑνὸς συνταγματάρχου. Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ὁ Φιλισταῖος ἀποτελεῖ τὸν ἀγρὸν τὸν ὁποῖον θὰ καλλιεργήσῃ ὁ ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος. Ὁ πρωτοτύπως σκεπτόμενος πρέπει νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐπίπονον ἀγροτικὴν ἐργασίαν, καθ' ὃν τρόπον ὁ παιδαγωγὸς ἐξασκεῖ τὴν λεπτεπίλεπτον κηπουρικὴν ἐνασχόλησίν του. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐμβολιάζει τὰ ἄγρια δενδρύλλια, μεταχειριζόμενος χλωροὺς κλώνους παλαιῶν δένδρων τὰ ὁποῖα ἐξευγένισεν ἢ καλλιέργειαν· ἐκεῖνος δὲ σπεῖρει τὸν σίτον δι' ἄδρας χειρὸς, ἀνασκάψας δὲ εὐσυνειδήτως καὶ κοπρίσας τὸ ἔδαφος, ὀφείλει νὰ ἀναμείνῃ ὑπομονητικῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς σιωπῆς τῆς βλαστήσεως, τὴν ἐμφάνισιν τῆς συγκομιδῆς. Τὸν πᾶν εἶναι ζήτημα χρόνου. Ὁ κοινὸς ἄνθρωπος θέλει νὰ ἀντλήσῃ τὰς ἀρχάς του πατροπαραδότως, οὐχὶ ἐξ ἰδίας ἐργασίας. Ἐπομένως διὰ νὰ ἴδωμεν τὰ ἰδεώδη μᾶς παραδεδομένα ὑπὸ γενεᾶς τινος, πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἐντυπώσωμεν αὐτὰ εἰς τὴν προηγουμένην γενεάν. Αἱ παραστάσεις καὶ οἱ συνδυασμοὶ ἰδεῶν, τὰς ὁποίας

ὁ πατήρ καὶ ὁ πάππος μας εἶχον ἤδη κατὰ διάνοιαν καὶ αἰτι-
νες ἐξακολουθητικῶς ἐπαναλαμβάνονται πρὸ πολλῶν γενεῶν, κα-
θίστανται μέρος τοῦ ὀργανισμοῦ, ὀργανικαὶ δὲ ἀποθαίνουσαι δὲν
παρέχουσι περισσοτέραν δυσκολίαν εἰς τὸ ἄτομον διὰ τὰς
σκεφθῆ παρὰ διὰ τὰ βαδίση, τὰ φάγη, τὰ κοιμηθῆ, τοῦτ' ἔστι
διὰ τὰ ἐκτελέση οἰανδήποτε λειτουργίαν καταστάσαν ὀργανικὴν.
Ἄπεναντίας αἱ νέαι παραστάσεις καὶ αἱ νέαι συνδυασμοὶ ἰδεῶν,
οἱ παρουσιαζόμενοι εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ πρῶτον, διαταράττου
ὀλόκληρον τὴν ἐργασίαν τῆς μηχανῆς τῆς σκέψεως, ἀπαιτοῦσαι
πρὸς πρόσληψιν αὐτῶν νέας διασκευάς, ὡς καὶ τὴν παρέχουσαι
τῆς θελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει προκει-
μένου περὶ τῆς λειτουργίας ὑφαντουργικῆς τινος μηχανῆς. Ὅσα-
κις ὑφαίνεται παλαιὸν σχέδιον, χάριν τοῦ ὁποίου ἔχει συναρμολο-
γηθῆ ἢ μηχανῆ καὶ ὁ ἐργάτης ἐξασκηθῆ, ἢ ἐργασία προβαίνει
ἄνευ ἐμποδίου, κατὰ τρόπον μηχανικόν· ὁ ἐργάτης δύναται νὰ
παραδοθῆ εἰς τοὺς ρεμβασμούς του, καθ' ὃν χρόνον τὰ μέτρα τοῦ
ὑφάσματος διαδέχονται ἄλληλα. Ὅσακις δὲ πρόκειται νὰ κατα-
στρώσῃ νέον σχέδιον, ὁ ἐργάτης ὀφείλει νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ
τοῦ ἔργου, νὰ κατεργασθῆ τὴν ἄλυσιν, νὰ δώσῃ νέαν κατεύθυν-
σιν εἰς τὴν κερκίδα. Ὁ ἀρχιτεχνίτης θὰ βοηθήσῃ διὰ τῆς ἰδίας
του χειρὸς μὴ παραλείπων νὰ παρέμβῃ καὶ αὐτός, ὁ δὲ ἐργά-
της θὰ ἀποσεύσῃ τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ὑψηλίαν καταβάλλον
πᾶσαν τὴν προσοχήν του· ἐν ὀλίγοις, ἢ ἐργασία δὲν ἐκτελεῖται
πλέον ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῆς χειρὸς καὶ
τοῦ νοῦ. Οἱ συνήθειαι ἄνθρωποι εἶναι ὀργανωμένοι οὕτω πως
ὥστε νὰ εἶναι κατάλληλοι μόνον διὰ τὴν κανονικὴν ἐργασίαν
τῆς σκέψεως, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκτελέσουν ἄλλην τινά. Δὲν εἶναι
οὔτε τόσο δυνατοί, οὔτε τόσο ἐπιδέξιοι ὥστε νὰ παράγωσι διὰ
τῆς τέχνης των νέον σχέδιον. Αἱ ἀνώτεραι φύσεις δὲν ἔχουσιν ὡς
ἐνασχόλησιν μόνον τὴν ἐφεύρεσιν νέων σχεδίων, ἀλλὰ καὶ τὴν
ριζικὴν διαρρύθμισιν τῶν χειροτεχνιῶν τοῦ μεγάλου ἐργοστασίου
τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἀνθρωπότης, κατὰ τρόπον ὅμως μὴ ἀπο-
κλείοντα τὴν κατὰ τὸ πρωτότυπον τοῦ παλαιοῦ σχεδίου ἐξέφαν-

σιν καὶ τοῦ νέου τοιοῦτου. Τὸ πλῆθος ἀμύνεται ἐναντίον τῶν νέων
ἰδεῶν, οὐχὶ διότι δὲν θέλει, ἀλλὰ διότι δὲν δύναται, νὰ τὰς σκε-
φθῆ. Τοῦτο ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν προσπάθειαν, ἅπασαι δὲ αἱ προσ-
πάθειαι εἶναι κοπιώδεις· κατὰ συνέπειαν τὸ πλῆθος ἀπομακρύνει
ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν κόπον.

Τὸ ἀνωτέρω γεγονός φαίνεται διαψευδόμενον ὑπὸ τῆς παρα-
τηρήσεως ὅτι τὸ πλῆθος, ἀπεναντίας, δέχεται ἀπλήστως πάντα
νεωτερισμόν, καὶ ὅτι πᾶν τὸ περιέχον τὸν χαρακτήρα τοῦ νέου
προσεύει ἐν αὐτῷ. Ἡ ἀντίφασις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι εἰμῆ φαι-
νομενικῆ, ὡς τοῦτο δεικνύεται εὐκόλως διὰ συντόμου τινὸς συλ-
λογισμοῦ.

Μόνον αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ νευρικοῦ μας συστήματος φθά-
νουν μέχρι τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς συνειδήσεως. Ἐὰν ἐν τῷ
νευρικῷ συστήματι δὲν συμβαίη ἀπολύτως οὐδέν, τὸ «ἐγὼ»
εἴτε σκεπτόμενον, εἴτε αἰσθανόμενον, δὲν δοκιμάζει τίποτε. Ἡ
ὑπηρεσία τῶν νέων συμβάντων ἐν τῷ ὀργανισμῷ μας δὲν ἔχει
ἐγκατασταθῆ κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα νὰ παραμένῃ ἐν τῷ κέν-
τρῳ τοῦ «ἐγὼ» ἄγρυπνός τις ἀρχιεπιστάτης, ἐξαποστέλλων ἀνά
πᾶσαν στιγμὴν εἰς τοὺς ἀντιθαλάμους καὶ τὰς πέριξ αὐτὰς ταχυ-
δρόμους, σκοπὸν ἔχοντας νὰ μάθωσιν ἐὰν συνέβῃ νέον τι· ἀπε-
ναντίας ὁ εἰρημένος ἀρχιεπιστάτης κάθηται ἀκίνητος πρὸ τοῦ
γραφείου του, κεκλεισμένος ἐντὸς τοῦ ἰδιαιτέρου τοῦ ἐργαστη-
ρίου, ὅπου καταφθάνουν ἐκ τῶν ἔξω αἱ διάφοροι πληροφορίες.
Μὴ ἔχων ὅμως τοιαύτας, μένει ἡσυχος, συχνάκις κοιμᾶται,
μὴ δίδων οὐδὲν σημεῖον ζωῆς. Ἐὰν ὅμως ἐκ τῶν ἔξω καταφθά-
σουν τὰ ἀκόλουθα νέα: «Κτυποῦν εἰς τὴν δεξιὰν θύραν», ἢ:
«Ἐρριψαν μιὰ πέτραν εἰς τὸ παράθυρον τοῦ πρώτου πατώμα-
τος», ἢ: «Ἡ προφυλακὴ λαμβάνει προμήθειαν ζωοτροφῶν ἐν
τῷ προαυλίῳ», κτλ., τότε ὁ ἀρχιεπιστάτης ἐξυπνᾷ καὶ βεβαιοῖ
αὐθωρεῖ ὅτι πράγματι κατέφθασεν ἡ ἀγγελία καὶ ὅτι ἔλαβε γνῶ-
σιν αὐτῆς, ἢ ἀποκρίνεται καταλλήλως διὰ σχετικῆς διαταγῆς
προσδιορίζουσης τί τὸ πρακτέον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ. Ἐὰν
ὑπεθέτομεν ὅτι ἔπαυεν ἢ κίνησις τοῦ κόσμου, ὅτι δὲ παρέμενεν

ἐν τελείᾳ ἡρεμίᾳ, τὰ νεῦρά μας θὰ ἔμενον εἰς τὴν ἰδίαν πάντοτε κατάστασιν, οὐδὲν θὰ ἐπέδρα ἐπ' αὐτῶν, οὐδὲν θὰ τὰ ἐξηρέθιζεν, οὐδὲν θὰ ἐπροξένει εἰς αὐτὰ ἀλλαγὴν ἰκανὴν νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς αἰσθήσεως τῆς συνειδήσεως. Οἱ ὀφθαλμοὶ μας δὲν θὰ ἔδλεπον, οὐδὲ θὰ ἤκουον τὰ ὦτα ἡμῶν. Ναὶ μὲν θὰ εἶχον τεθῆ αἱ προφυλακαὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὀρίων τῆς προσωπικότητός μας, ἀλλὰ δὲν θὰ εὔρισκον τίποτε πρὸς κατασκόπευσιν. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ οὐδὲ κἄν θὰ ἐσκεπτόμεθα, ἢ δὲ συνειδησίς θὰ ἐδυσθίζετο εἰς ἀνόνειρον ὕπνον. Αἰσθάνεσθαι ἐπομένως σημαίνει ἀντιλαμβάνεσθαι ὅτι εἰς τι διαμέρισμα τοῦ νευρικοῦ ἡμῶν συστήματος ὑπάρχουσά τις κατάστασις μετασχηματίζεται εἰς ἄλλην τοιαύτην. Τὰ σχεδὸν ἀναρίθμητα βραχέα χρονικὰ διαστήματα τὰ μεσολαδοῦντα ἀπὸ τῆς παύσεως καταστάσεώς τινος μέχρι τῆς ἐνάρξεως νέας τοιαύτης, εἶναι πράγματι τὸ περιεχόμενον ὀλόκληρον τοῦ κόσμου τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως. Ἐξ αὐτοῦ συνάγεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ σκεφθῇ, διὰ νὰ λάβῃ γνῶσιν τοῦ «ἐγώ» του, πρέπει νὰ εὐρίσκειται ἐν ἐξεγέρσει· ἀλλ' ἢ ἐξεγέρσις δὲν ἐπέρχεται εἰμὴ κατόπιν ἀλλαγῆς τινος, τοῦτ' ἔστι κατόπιν νέου τινὸς συμβάντος. Καθὼς δὲ ἢ συνειδήσις τοῦ ἰδίου «ἐγώ» εἶναι ὁ ἀπαραίτητος ὄρος ἀπασῶν τῶν εὐαρέστων αἰσθήσεων, ἀφ' ἑαυτῆς δὲ ἤδη ἀποτελεῖ εὐχάριστόν τι αἶσθημα, οὕτω πως τὸ νέον, ἴσως τὸ ἰσχυρότερον ἀπάντων, τοῦτ' ἔστιν ἢ ἀλλαγὴ ἣτις καθίσταται πηγὴ τῆς συνειδήσεως ὑπὸ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν νεύρων, ὑποπίπτει εἰς τὴν συνειδήσιν μας ὡς κάτι ἀπείρως εὐχάριστον καὶ ποθητόν. Ἄλλ' ἵνα τὸ νέον ὑποπέσῃ εἰς τὴν συνειδήσιν μας ὡς εὐαρέστον τι δὲν πρέπει νὰ ἐπέλθῃ ἀποτόμως, οὔτε σφοδρῶς. Τὸ ἐξεγείρον τὰ νεῦρα νέον πρέπει νὰ διαφέρῃ τοῦ παλαιοῦ τὸ ὅποσον διεδέχθη ἐπ' ἐλάχιστον, μόλις κατὰ βαθμὸν, ἢ κατ' ἀνεπαίσθητον ἀπόχρωσιν, πρέπει νὰ γεινιάζῃ πρὸς τὸ παλαιὸν καὶ νὰ παρουσιάζεται ὡς ἐξακολούθησις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἂς παραστήσωμεν αὐτὸ διὰ παρομοιώσεως πρὸς συνήθη τινὰ εἰκόνα. Νέον σχέδιον ἐσπερινοῦ ἐνδύματος θὰ καταστή εὐκόλως τοῦ συρμοῦ, ἐὰν ἀκολουθῇ τὰς γενικὰς γραμμὰς

τοῦ φράκου, δηλαδὴ τὸν χαρακτήρα ἐν γένει τοῦ ἐνδύματος τούτου τοῦ συνδυάζοντος μετὰ τόσης ἐπιτηδειότητος τὴν ἐλαφρότητα πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν, δὲν παρεκκλίνῃ δὲ τοῦ προϋπάρχοντος τοιοῦτου εἰμὴ εἰς ἀσημάντους λεπτομερείας, καθὼς λόγου χάριν εἰς βραχυτέρας ἢ μᾶλλον στρογγυλάς οὐράς, εἰς στενώτερα ἢ πλατύτερα πέττα, ἀπλᾶ ἢ ἐκ μεταξίνου ὑφάσματος· ἀπ' ἐναντίας θὰ ἀπέβαινε δύσκολον εἰς οἰονδήποτε βάρπτην, ἰκανώτατον καὶ χωρὶς προλήψεις, νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν πελατεῖαν του ἐπίσημον ἔνδυμα παρεκκλινόν τελεῖως τοῦ μέχρι σήμερον κρατοῦντος· συρμοῦ, παριστῶν δὲ ῥωμαϊκὴν τήβεννον π. χ. ἢ ἄλλο ἔτι περισσότερο ἀγνωστον ἔνδυμα. Τὸ ἐντελῶς νέον, τὸ ἀποχωριζόμενον τελεῖως τοῦ προηγουμένου τύπου, διεγείρει δυσάρεστα αἰσθήματα, δυνάμενα τὰ μεταβληθῶσιν ἀκόμη καὶ εἰς σφοδρὰν ἀντιπάθειαν ἢ φρίκην. Ὁ μέγας Ἰταλὸς ψυχολόγος Λομπρόζο ἐφευρε ἐπιτυχῆ λέξιν πρὸς ὀρισμὸν τῆς ἐν λόγῳ καταστάσεως· τὴν ἀντιπάθειαν ταύτην καὶ τὴν φρίκην ἀποκαλεῖ «μισονεῖσμόν», ἐχθρικὴν στάσιν πρὸς πᾶν νέον, ἀποδεικνύων τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ εἰς τὸν μὴ καλλιεργημένον ἄνθρωπον, εἰς τὸ παιδίον καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ ζῖον. Διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν παρομοίωσιν τὴν ὁποῖαν ἔκαμα μεταχειρισθεὶς τὴν τέχνην τοῦ ὑφαντουργοῦ, ἢ μηχανῆ, ὡς καὶ ὁ ὀδηγῶν αὐτὴν ἐργάτης, ἐνδιαφέρονται ὀλίγον περὶ τοῦ χρώματος τοῦ νήματος, φθάνει μόνον τὸ σχέδιον νὰ εἶναι τὸ αὐτό. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ νήματος δὲν συνεπάγει οὔτε διαρρυθμίσιν τινὰ εἰς τὸ τεχνικὸν μέρος, οὔτε μεγαλητέραν τινὰ προσοχὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐργάτου. Μόνον ἐν περιπτώσει μετατροπῆς τοῦ σχεδίου θὰ παρουσιασθῶσιν αἱ ἀνωτέρω ῥηθεῖσαι δυσκολίαι. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται ἢ ἐξηγήσις τοῦ ὅτι τὸ πλῆθος ἀρέσκειται εἰς τὸ νέον, ἀλλ' ἀποκρούει οὐχ' ἤττον μετ' ἀληθοῦς μανίας, συχνὰ μετ' ἀπελισμῶνων προσπαθειῶν, τὸ πράγματι νέον, ἤτοι τὸ διαφέρον ἰδιαζόντως ἀπὸ τῶν συνήθων ἰδεῶν του.

Πλησιάζω νὰ πιστεύσω ὅτι αἱ φυλαὶ τῶν ἀγρίων ἐξαφανί

ζονται πρὸ τοῦ εἰσελαύνοντος ἐκπολιτισμοῦ, διότι ἡ τεραστία μετατροπὴ ἔλων τῶν πέριξ ὑποχρεοῖ αὐτοὺς νὰ πλουτίσουν τὸ νοῦν των διὰ νέων ἰδεῶν καὶ δι' ἀτομικῶν λειτουργιῶν. Ἐκαστος ἄγριος ὀφείλει, χωρὶς νὰ βοηθῆται εἰς οὐδὲν ὑπὸ προηγουμένων κληρονομηθεισῶν μεθόδων, νὰ δέχεται ἀφ' ἑαυτοῦ νέας ἐντυπώσεις, νὰ τὰς ταξινομή, νὰ τὰς συνδυάζῃ, νὰ τὰς συνδέῃ, νὰ τὰς συνενώνῃ εἰς προλήψεις καὶ εἰς ἰδέας, νὰ ἀποκρίνεται δὲ δι' ἀποφάσεων καὶ πράξεων ἀτομικῶν, ἀπολύτως ξένων πρὸς τὸν ὀργανισμόν του, διὰ τὰς ὁποίας ὁ ἐγκέφαλός του καὶ τὰ νεῦρά του δὲν εἶναι διαρρυθμισμένα. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν ἐργασίαν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος δύναται νὰ σχηματίσῃ ὀρθὴν ἰδέαν πολὺ δυσκόλως. Διότι καὶ αὐτὸς ὁ μᾶλλον ἰδιόρρυθμος ἄνθρωπος, ὁ μᾶλλον παραλλάσσων τῶν ἀτόμων τοῦ εἴδους του, πολὺ σπανίως εὐρίσκεται διατεθειμένος νὰ δεχθῆ ἐντελῶς νέας ἐντυπώσεις, νὰ σχηματίσῃ δὲ ἐπίσης νέους συνδυασμοὺς ἀντιλήψεων καὶ ἀποφάσεων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄγριος ὀφείλει νὰ παρουσιάξῃ, ἀποτόμως καὶ κατὰ συνέχειαν, εἰς μέγιστον δὲ βαθμόν, τὴν εἰς πάντα ἀνθρώπινον ὀργανισμόν ἀνωτάτην ταύτην ἐνέργειαν! Οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐὰν μετ' ὀλίγον γίνετα τοῦτο ἀφορμὴ τῆς τελείας ἐξαντλήσεως καὶ ἀπωλείας του. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἕτερος πολιτισμὸς διαφέρων τόσον μεγάλως τοῦ ἡμετέρου, ὅσον οὗτος ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν ἀγρίου τινὸς τῆς Νέας Γουινέας, καὶ ὅτι ὁ ἄγνωστος οὗτος πολιτισμὸς ἔφθασεν μέχρις ἡμῶν καὶ καταλάμβανεν ἡμᾶς ἀπροετοιμαστούς, οἱ μεγαλύτεροι φιλόσοφοι καὶ πολιτικοὶ τῆς λευκῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος θὰ ἐξησθένουν καὶ θὰ ἐξέλιπον πρὸ αὐτοῦ ὡς οἱ ἄγριοι πρὸ τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ.

Ἐκ τῶν βλέψεων τούτων ἐπάγεται ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου διαβλέπω τὴν σχέσιν τοῦ μεγαλοφυοῦς πρὸς τὸν Φιλισταῖον, πρὸς ἀντίθετος πρὸς τὸν τοῦ Καρλάυλ. Ὁ ἐνοραματιστὴς ποιητὴς τῆς Chelsea παρουσιάζει τὸν ἥρωά του ὡς τὸν πλοίαρχον Κοῦν ἐν τῇ μέσῃ τῆς ἀγέλης τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἐξαναγκά-

ζει εἰς ὑποταγὴν διὰ τῆς ἐπιδείξεως καλῶν τουφεκίων καὶ κανονίων, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς του καὶ εἰς τὸν θαυμασμόν τῆς ἐξοχότητος τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης του. Ἐγὼ δὲν ἀντιλαμβάνομαι τὴν ζωὴν τοῦ ἐκλεκτοῦ ὁμοίαν πρὸς ἐξερευνητικὸν ταξείδιον ἀνὰ τὰς νοτίας θαλάσσας καὶ πρὸς ἀποβίβασιν εἰς τὰς χώρας τῶν γυμνῶν ἀνθρωποφάγων. Δὲν δύναμαι νὰ ἀναγνώρισω εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀπαιτῆ ἀπὸ τὴν τυπικὴν ἀγέλην, ἣτις ἐκληρονόμησε τὰς ἰδέας τῆς ἐντελῶς ἐτοιμοῦς, τὴν αὐτὴν πρωτότυπον καὶ ἀνεξάρτητον τῆς ὀργανικῆς συνηθείας διανοητικὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν, ἄλλη μεγαλύτερα ποσότης ὀργανικῆς δυνάμεως, καθιστᾷ εὐκόλον εἰς τὸ μὴ τυπικὸν ἄτομον. Ἐὰν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀπομονώσεως δὲν ἀρκῆ εἰς τὸν διακαῆ αὐτοῦ πόθον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐὰν δὲν θέλῃ, ὡς ὁ δυστυχῆς Λουδοβίκος δεῦτερος τῆς Βαυαρίας, νὰ λάβῃ θέσιν μόνος του εἰς τὸ θέατρον θεώμενος καθ' ἕλον του τὸν βίον τὸ δρᾶμα τὸ ὁποῖον αἱ ἰδέαι του παρουσίαζον εἰς αὐτὸν καὶ μόνον, ἐὰν ὀργᾷ ὑπὸ τοῦ ὀρμεμφύτου, ἀχωρίστου ἀπὸ πάσης ἰσχυρᾶς ζωτικῆς δυνάμεως, νὰ ἐξασφαλίσῃ τοῦτ' ἐστὶ τὴν διάρκειαν εἰς τὸν τύπον αὐτοῦ, ἐγχαράσσων τοῦτον καὶ εἰς ἄλλους ὀργανισμοὺς, τότε ἄς προσλάβῃ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς πρωτοτυπίας του τὸν ἀκόλουθον ὅστις ὀνομάζεται ὑπομονή. Πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ τὰς νέας ἰδέας εἰς τὸ πλῆθος ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καθὼς ξένην τινὰ γλῶσσαν ἢ πολυσύνθετόν τινα σωματικὴν ἐξάσκησιν, διὰ παραδειγμάτων, διὰ συστηματικῶν ὁδηγιῶν καὶ ἐπανειλημμένων ἐπαναλήψεων. Ἐν μίᾳ λέξει, πρόκειται νὰ υποβάλλῃ τις τὸν κοινὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὸν ζυγὸν μιᾶς νέας συνηθείας τὴν ὁποίαν νὰ δύναται νὰ φέρῃ καθ' ἕν τρόπον ἔφερε τὰς παλαιὰς τοιαύτας, χωρὶς νὰ σκεφθῆ ἐπὶ πλέον ἢ νὰ καταβάλλῃ ἄλλους κόπους, ἐπίσης ἀτομάτως, κοιμώμενος ἢ μασσῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκλείεται πᾶσα ἀπότομος πρᾶξις.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατήρησε βεβαίως ὅτι ἀντιμετωπίζω πάντοτε νέας ἰδέας πρὸς παλαιάς, οὐχὶ καλλιτέρας πρὸς χειρο-

τέρας, ανωτέρας πρὸς κατωτέρας, ἐν μιᾷ λέξει ὅτι ἀποφεύγω νὰ κάμω χρήσιν ἐπιθέτων συνεπαγόντων ἐπαινον ἢ μομφήν, δεικνύοντων δὲ προτίμησιν πρὸς ταύτας ἢ ἀποστροφὴν πρὸς ἐκείνας. Ὁ σκοπὸς τῆς σιωπηλῆς ἢ ταραχῶδους πάλης μεταξὺ τῆς πρωτοτύπου μειονότητος ἐναντίον τῆς τυπικῆς πλειονότητος, δὲν ἀποβλέπει κατ' οὐσίαν εἰμὴ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν κληρονομηθεισῶν ἀντιλήψεων διὰ νέων τοιούτων· αἱ νέαι αὗται ἀντιλήψεις δὲν ἔχουσι ἀνάγκην τίτλων ὑπεροχῆς. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν γνώρισμα εἶναι ὅτι εἶναι νέαι καὶ ὅτι διαφέρουν ἀπὸ τὰς παλαιὰς πατροπαράδοτους ἀντιλήψεις. Διὰ συνήθως χαρακτηρίζεται τὸ πλῆθος ὡς ἡλίθιον· νομίζω ὅτι ἀδικεῖται. Ἐξεταζόμενον καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι οὐδόλως ἡλίθιον, ἀλλ' ἀπλῶς ὀλιγώτερον νοῆμον τῶν νοημονεστέρων ἀτομικότητων τοῦ καιροῦ του. Ἀπλῶς παριστᾷ τὸν βαθμὸν τῆς διανοητικῆς ἐξελίξεως εἰς τὸν ὁποῖον χθὲς ἀκόμη εὐρίσκοντο τὰ ἀνώτερα πνεύματα. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς σήμερον ἔχουσι ἀναντιρρήτως προχωρήσῃ περισσότερο· αὐριοὶ ὅμως τὸ πλῆθος θὰ ἔχη προχωρήσῃ ἄλλο τόσον, καὶ οἱ μεγαλοφυεῖς τῆς αὐριοῦ, ἵνα ἔχουσι δικαίωμα χαρακτηρισμοῦ τοῦ πλῆθους ὡς ὀπισθοδρομικοῦ καὶ κακολογίας αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ ὑπερέχουσιν κατὰ τόσον τῶν σημερινῶν μεγαλοφυῶν, ὅσον οὗτοι τοῦ σημερινοῦ πλῆθους. Ἐπομένως ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ μετριότης δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἀπόλυτον, ἀλλὰ μόνον σχετικὴν σημασίαν. Ἡ ἐξαιρέσις προσπαθεῖ νὰ γίνῃ κανὼν, ἢ δὲ ἰδιορρυθμία τύπος. Αἱ ἰσχυραὶ φύσεις κατορθώνουν νὰ ἐφευρίσκουν ἐλευθέρως καὶ ἄνευ κόπου τὰ διάφορα πρότυπα, τὰ ὁποῖα μιμοῦνται πιστῶς οἱ συνήθεις ἄνθρωποι. Τὸ σχῆμα πῖλου μόλις χθὲς ἐφευρεθέντος παρὰ τολμηροῦ εὐρέτου, προξενήσαντος δὲ αἰσθησὶν ἅμα τῇ ἐμφανίσει του εἰς τὸν περίπατον τῆς πρωτεύουσας, ἐκτίθεται πομπωδῶς μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν πανηγυριν τοῦ χωρίου ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν διαφόρων ἐργατριῶν τῶν ἀγροτικῶν οἰκιῶν, οὐδ' ἐπισύρει πλέον τὴν προσοχὴν τῶν σειριτιστολιστῶν θαλαμηπόλων. Πόθεν νὰ προέρχεται ἡ ἀλλαγὴ αὕτη; Μήπως ἠλλαξε τὸ σχῆμα; Ὁχι· ἔπαυσε μόνον νὰ εἶναι

σπάνιον. Ἡ κοινοτυπία εἶναι πρωτοτυπία τῆς ὁποίας ἐγένετο χρήσις κατ' ἐπανάληψιν· ἡ πρωτοτυπία εἶναι ἡ «πρώτη» τῆς κοινοτυπίας. Σήμερον ὑψώνομεν μόνον τοὺς ὄμους μας ὁσάκις πρόκειται περὶ λυρικοῦ ποιητοῦ συγκρίνοντος τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἐρωμένης του πρὸς τὰ ἄστρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θαυμάζομεν τὸν Λενάου ἐκφραζόμενον διὰ τῆς ἀκολούθου τολμηρᾶς μεταφορᾶς: «Ὁ κορυδαλλὸς ἀναρριχᾶται πρόσχαρα στὸν αἰθέρα, κατὰ μῆκος τῶν ποικιλοχρῶμων τραγουδιῶν του». Ἐν τούτοις ἡ πρώτη παρομοίωσις εἶναι ὡραία, πολὺ ὡραιότερα τῆς δευτέρας. Ὁ ποιητὴς, συγκρίνων τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς φιλιτάτης του μετὰ τὰ ἄστρα, δίδει κατὰ πρῶτον μίαν εἰκονικωτάτην ἀντιγραφὴν· ἐκτὸς τούτου, πρὸς ἀναπαράστασιν τῶν ὀφθαλμῶν τῆς, μεταχειρίζεται μέθοδόν τινα δι' εὐρύσεως κατὰ τρόπον κολακεύοντα τὴν ματαιοδοξίαν ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἄδει, δίδων δὲ εἰς ἡμᾶς ἐπιτυχῆ ἰδέαν περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐξάψεως· προσέτι συσχετίζει τὴν ὄψιν τῆς φίλης του μετὰ τὰ ὡραιότερα φαινόμενα τοῦ κόσμου, οὕτως εἰπεῖν δὲ ἀποσύρων αὐτὴν ἐκ τῆς ἀτομικῆς τῆς πενιχρότητος, ἀνυψώνει αὐτὴν πέραν τοῦ ἀπέρου αὐτῆς τῆς φύσεως. Πῶς θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποστηρίξῃ παραπλευρῶς τούτου τὴν εἰκόνα τοῦ Λενάου, ἡ ὁποία τὸ πολὺ-πολὺ παριστάνει κλίμακα, ἃς ὑποθέσωμεν ποικιλόχρωμον, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναρριχᾶται κορυδαλλὸς τις καθὼς βατραχιδιὸν τι ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ δοχείου του; περιέργον εἶναι τοῦτο ἀναμφιβόλως, ἀλλ' οὔτε ἰδιαζόντως ὡραῖον, οὔτε ὑπέροχον κατ' ἐξοχίαν. Ἡ σύγκρισις τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὰ ἄστρα προῦξενῆσε βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων, ὅτε ποιητικὴ τις μεγαλοφυΐα ἐπενόησε τὴν παρομοίωσιν κατὰ πρῶτον. Τώρα ἔγινε κοινοτάτη. Διατί; Διότι εἶναι ἐξαιρετος. Ἄλλ' ἡ καταπλήσσοσα εἰκὼν τοῦ Λενάου δὲν θὰ λάβῃ τὴν ἰδίαν μοῖραν· διότι δὲν εἶναι τόσον βαθεῖα.

Φθάνω εἰς ὅ, τι συμπέρασμα ἐπεθύμουν νὰ καταλήξω· ἡ κοινωνία τῆς σήμερον εἶναι οὐ μόνον ἡ πρωτοτυπία τῆς χθὲς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ λεπτότατον ἀνθίσμα τῆς ἐν λόγῳ πρωτοτυπίας, τὸ καλύτερον καὶ τὸ πολυτιμότερον μέρος αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἀξι-

ζει νὰ διαρκέσῃ, ὄχι μόνον διότι ὑπῆρξε νέον, ἀλλὰ διότι ἐπὶ πλεόν ἤτο ἀληθὲς καὶ καλόν. Ζήτω ἡ κοινοτυπία! Εἶναι ἡ συλλογὴ ὅλων τῶν ἐξοχωτέρων δημιουργημάτων τὰ ὅποια παρήγαγε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μέχρι τῆς σήμερον.

Ὅ,τι καλοῦσι γνῶμην τοῦ κοινοῦ, τοῦτ' ἔστι τὸν τρόπον τῆς τῶν πολλῶν ἀντιλήψεως, δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως ν' ἀποτελέσῃ κανόνα διὰ τοὺς ἀρίστους προσδιορισμένης τιμῆς ἐποχῆς. Οὐχ' ἤττον ὅμως ἡ γνῶμη αὕτη ἀξίζει νὰ ἀπασχολήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ ἄριστα πνεύματα, καθ' ὅσον εἶναι ὁ καρπὸς ὀλοκλήρου τῆς προηγουμένης ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ συγκεχυμένα φωναί, αἱ ἀκουόμεναι εἰς τὰς λαϊκὰς συναθροίσεις, ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν φωνῶν τῶν μεγαλητέρων ἀνθρώπων τῆς σκέψεως, οἵτινες ὀμιλοῦσιν ἀπὸ τοῦ κατὰ δέκα αἰῶνας ἀρχαίου τάφου των, διὰ τοῦ βραχνοῦ λάρυγγος ἀλκοολικοῦ πολιτικοῦ τινος παλαιορράφου. Πᾶς ὅστις λάβῃ τὸν κόπον νὰ ἀναλύσῃ τὸν θόρυβον αὐτὸν μέχρι τῶν στοιχείων ἐξ ὧν συνίσταται, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ ἐκάστην ἐκ τῶν συνθηματικῶν λέξεων, αἵτινες σήμερον στεροῦνται ἐννοίας, ἢ ἐκάστην τῶν κενῶν νοήματος φράσιν εἰς τινα ἐκ τῶν σπουδαιότερων συγγραφέων. Τὰ τετριμμένα στοιχεῖα τοῦ διαλόγου τοῦ Φιλισταίου ἐνεφανίσθησαν κατὰ πρῶτον ὑπὸ μορφήν λαμπρῶν καὶ καταπληκτικῶν παραδοξολογιῶν· οὕτω πως ἐκάστη ἐξ ἐνοστίχτου συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια, ἐκάστη πρόληψις, ἐκάστη ἀσυνείδητος πράξις τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, ὑπῆρξαν ἀρχικῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιπόνου καὶ ἀκαταπαύστου ἐργασίας ἐξαιρετικοῦ τινος ἀνδρός. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἡ πλειονότης σημαίνει τὸ παρελθόν, ἢ δὲ μειονότης, δεδομένου ὅτι ποιεῖται ἐνδειξὴν πρωτοτυπίας, σημαίνει τὸ μέλλον. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ πατήρ τῆς ἐπιστήμης τοῦ καιροῦ μας εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ στάδια τῆς γνώσεως, οὐδαμῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις τῶν γυμνασίων, ἐξαιρουμένου τοῦ μαθήματος τῶν ἐλληνικῶν· ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἄλλως τε δὲν θὰ ἐνεθάθουνεν ἴσως τόσοσιν ὅσον σύγχρονός τις φιλό-

λογος· ἡ θεωρία τοῦ Χάρβυ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἣτις εἰς τοὺς συγχρόνους του ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν ἀνηκούστου ἱεροσυλίας ἐναντίον τῆς μέχρι τότε ἀνεγνωρισμένης ἀληθείας, διδάσκεται σήμερον ὅλως ἀθροῦδως καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ὁ μεγαλοφυῆς τῆς σήμερον, ὅστις ἀπομονώνεται τοῦ πλήθους κατὰ τρόπον περιφρονητικόν, ὑπερηφανεύεται δὲ ὡς μηδὲν κοινὸν μετ' αὐτοῦ ἔχων, ὡς σκεπτόμενος καὶ αἰσθανόμενος διαφορητικά, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ γίνῃ καταληπτὸς ὑπὸ τούτου, ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος θὰ ἐξεπλήσσετο, δὲν ἀμφιβάλλω, ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γῆν μετὰ χίλια ἔτη, ἀκούων τοὺς ἀγυιόπαιδας νὰ ἐκφράζωσι τὰς ὀνομαστοτέρας καὶ μᾶλλον παραδόξους τῶν ἰδεῶν του τόσοσιν ἐλευθέρως καὶ τόσοσιν φυσικῶς ὅσον λέγει τις «καλημέρα σας».

Ὅ,τι ἀδυνατῶ νὰ ἐννοήσω ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήμας, εἶναι τὸ ὅτι οἱ συντηρητικοὶ καὶ οἱ ἀντιδραστικοί, οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ οἱ ἐνάντιοι τῶν νεωτερίζοντων, εἶναι ἐχθροὶ τῆς δημοκρατίας. Ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθῶσι τὸ ἀληθὲς συμφέρον των, θὰ ἦσαν λυσσώδεις δημοκρατικοί· θὰ συνεβούλευον τὸν Τσάρον νὰ εἰσαγάγῃ τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, θὰ ἀντικαθίστων τὸν κοινοβουλευτικὸν θεσμόν διὰ τοῦ Ἑλβετικοῦ δημοψηφίσματος καὶ θὰ ἀπέδιδον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν λαϊκῶν συνελύσεων ἀσυγκρίτως μεγαλητέραν σημασίαν τῶν ὑπουργικῶν συμβουλιῶν. Ἡ πλειονότης εἶναι αἰείποτε συντηρητικὴ, καθ' ὅσον ἐνεργεῖ ἐπὶ τῇ βάσει γενικῶν κληρονομικῶν ὀρμεφυτῶν, οὐχὶ δὲ ἐπὶ τῇ βάσει νέων μεθόδων ἀτομικῆς σκέψεως· ἐπομένως δὲν διάγει ἀνέτως εἰμὴ ὑπὸ ὄρους κληρονομικούς, οὐχὶ δὲ ὑπὸ νέους τοιοῦτους. Δύναται μὲν ν' ἀκολουθήσῃ ἰσχυράν τινα ἀτομικὴν θέλησιν, ἣτις ἀποσπᾷ αὐτὴν ἐκ τῆς συνήθους τροχιᾶς· ὀρμωμένη ὅμως ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς πρωτοβουλίας, ἐξ ἐπιθυμίας τοῦ ἐλευθέρου τυχοδιωκτικοῦ βίου, δὲν θὰ παρεκτραπῇ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ἐχάραξαν αἱ προηγούμεναι γενεαί. Αἱ ἐπαναστάσεις εἶναι πάντοτε τὸ ἔργον τῶν ὀλίγων, τῶν

ὁποίων ἡ πρωτοβουλία οὐδέποτε θὰ συμβιθασθῆ πρὸς πατροπα-
ραδότους παραδόσεις, αἵτινες δὲν ὑπελογίσθησαν, οὐδὲ προσηρ-
μύσθησαν πρὸς ταύτην. Ἡ πλειονότης ἔπεται μετὰ μυρίων ἐπι-
φυλάξεων, ἐκτὸς ἐὰν ἀνεπτύχθη εἰς διάστημα πολλῶν γενεῶν
κατὰ τρόπον καθιστῶντα ταύτην ἱκανὴν νὰ αισθανθῆ ὅτι ἡ
ὑπάρχουσα κατάσταση τῶν πραγμάτων ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα
της καὶ ὅτι δὲν ἔχει τοῦ λοιποῦ λόγον ὑπάρξεως. Μόνον γνω-
στοὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀληθεῖς νεωτερισταί, ὑπῆρξαν οἱ πεφωτισμέ-
νοι δεσπότες, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ συντηρητικοὶ ἱστορικοὶ ἐκ-
φράζονται ἐνθουσιωδῶς. Ἀπεναντίας, αἱ ἐπαναστάσεις τὰς ὁποίας
διεξήγαγον τὰ πλήθη, ἐπαναπίπτουν ἀκωλύτως εἰς τὸ τετριμμέ-
νον. Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου ἀντιδραστικοῦ τινος ἱστορικοῦ βιβλίου
δὲν ὀφείλει τις νὰ θέσῃ τὴν προσωπογραφίαν τοῦ Φρειδερίκου
τοῦ μεγάλου ἢ τοῦ Ἰωσήφ δευτέρου, ἀλλὰ τὴν εἰκόνα δημο-
κράτου τινὸς τοῦ 1848, φέροντος τὸν χαρακτηριστικὸν πῖλον
τῆς ἐποχῆς· οἱ ἀντιδραστικοί, ἐὰν ἦσαν εὐφυεῖς καὶ εἰλικρινεῖς,
θὰ ὁμολογοῦν ὅτι τὰ ὀδοφράγματα ἀποτελοῦν ἰσχυρὸν ὑποστή-
ριγμα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος.

Προφέρων τὴν λέξιν «κοινοτυπία» ἐν σχέσει πρὸς τὴν
πολιτικὴν, δίδω εἰς αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς πρὸς ταύτην
ἐκτιμῆσεώς μου. Σκοπὸς τῆς πολιτικῆς εἶναι ἢ εἰς τὰ πλήθη
παροχὴ εὐνοϊκωτέρων ὄρων ὑπάρξεως· ἐπομένως ὀφείλει νὰ ρυθ-
μίζεται αὕτη ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ πλήθους. Τοῦτο σκέπτεται
καὶ αἰσθάνεται αὐτομάτως, τοῦτ' ἔστι συμφώνως πρὸς κληρονο-
μηθέντας τύπους καὶ ὀργανωμένας συνηθείας· ἐπομένως εἶναι
δίκαιον νὰ ἀπαιτῆ ὅπως μὴ ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὸ ἡ ἐκτέλεσις
ἐργασίας νέου ἀτομικοῦ πολιτεύματος, σχεδὸν πάντοτε ὑπεράνω
τῶν δυνάμεών του. Ἐπομένως ὁ λέγων πολιτικὴν, ἐννοεῖ τὸ κα-
θεστῶς τῆς πλειονοψηφίας, τὴν κοινοτυπίαν, τὴν παράδοσιν. Ὁ
στρυφνὸς διὰ τὸν ὅποιον αἱ ἐκφράσεις αὗται εἶναι ἀρκούντως ἀπρο-
κατάληπτοι, ἐὰν θέλῃ δύναται νὰ τὰς ἀντικαταστήσῃ διὰ τῆς τυ-
ραννίας τῶν μετρίων καὶ τῆς τροχιάς τῶν συνηθειῶν. Ἡ ἐντονος
ἀτομικότης, τῆς ὁποίας ἡ ἀνάπτυξις τελεῖται ὅπως πρωτοτύπως,

δὲν ἀρέσκειται εἰς τὸν συμβιθασμὸν πρὸς τὰς τυπικὰς συνθήκας αἵ-
τινες, διὰ τὰ τυπικὰ πλήθη, εἶναι ἀκριβῶς αἱ ἀρίσται. Τόσον τὸ
χειρότερον διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἀτομικότητα! Δὲν ἔχει βεβαίως δι-
καίωμα νὰ καλύπτῃ διὰ τῶν μακρῶν αὐτῆς περισκελίδων τοὺς
βραχεῖς πόδας τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Ἐκάστη θεσμοθεσία ἐπι-
δοκιμαζομένη ὑπὸ τῆς πλειονότητος, εἶναι ἀγαθὴ, ὅχι ἐξεταζο-
μένη καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' εἰς δεδομένας περιστάσεις. Τὸ πρᾶγμα
δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλως. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ πλῆθος πλα-
νᾶται, ὅτι ζητεῖ ἀνόητα, δημιουργεῖ δὲ νόμους μωροῦς· ἔχει
καλῶς! ἄς σπεύσωμεν, πρὸς Θεοῦ, νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς αὐτὸ τὰ
ἀνόητα καὶ τοὺς μωροὺς νόμους τοὺς ὁποίους ζητεῖ νὰ εἰσα-
γάγῃ. Ἐντὸς ὀλίγου τὸ πλῆθος θὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ καταστα-
σις εἰς ἣν εὐρίσκεται εἶναι χειρότερα τῆς προηγουμένης· οἱ βα-
θύτερον δὲ βλέποντες, νοημονέστεροι, θὰ ἀποκαλύψουν εἰς τοῦτο
τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ, θὰ ζητήσῃ δὲ τὸ πλῆθος ἐντὸς ὀλίγου τὰς
ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις. Ἐὰν δέ, ὅπως παραδόξως, εὐτυχεῖ
ἐν τῇ ἀνοησίᾳ του καὶ εὐημερεῖ μεταξὺ τῶν μωρῶν νόμων,
ἔχει ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ ἐκδιώξῃ τοῦ ναοῦ, φιλοδωροῦν
αὐτὸν μὲ θραύσματα κεράμων, ἢ, κατὰ τὴν ὀλιγώτερον κομφὴν
νεωτέραν μέθοδον, νὰ καταδώσῃ εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὡς ἔνοχον
ἐσχάτης προδοσίας, ἢ ὡς ταρασσόντα τὴν ἡσυχίαν, τὸν σοφὸν
ὅστις ἐπιζητεῖ παντὶ σθένει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι λογικὸν
τὸ νὰ νομίζῃ ὅτι εὐτυχεῖ. Ὅσακις τὸ πλῆθος εἶναι βλακῶδες,
πρώτη καὶ κυρία φροντίς ἡμῶν εἶναι νὰ τὸ ἀφήνωμεν εἰς τὴν
βλακείαν του. Εἶναι πολὺ ὠραῖον καὶ εὐγενὲς ἐκ μέρους τοῦ
μᾶλλον νοήμονος ἀνθρώπου, νὰ ὀδηγῇ τοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον
εἰς ἀνώτερον βαθμὸν διανοητικότητος· ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου
τὸ πλῆθος δικαιοῦται εἰς θεσμοὺς καὶ νόμους στηριζομένους
ἐπὶ τῶν ἀγελαίων, οὐχὶ δὲ ἐπὶ τῶν διαφόρων πανούργων καὶ
φιλερίδων χρηματιστῶν. Διάκειμαι λίαν συμπαθῶς πρὸς τὴν
εὐφυᾶ μειονότητα, ἣτις ἀναγκάζεται νὰ διάγῃ ὑπ' αὐτοὺς τοὺς
ιδίους θεσμοὺς καὶ ιδίους νόμους. Ἄς φαντασθῶμεν πόλιν τινὰ
κατοικουμένην ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀσμμάτων. Τοῦτο εἶναι θεωρη-

τικῶς παραδεκτέον. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἐὰν μεταξὺ τῶν τυφλῶν εὐρίσκατο καὶ τις κεκτημένος τὴν ὄρασίν του, θὰ ἐξήτει νὰ φωτισθῶσιν οἱ δρόμοι. Ἡ πρότασις αὕτη θὰ ἦτο ἐξαιρέτος αὐτῆ καθ' ἑαυτήν. Εὐκόλως θὰ εὕρισκε λόγους πείθοντας περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπάρξεως τῶν φανῶν καὶ περιγράφοντας μετὰ συναρπαξούσης εὐγλωττίας τὴν λάμπιν τῆς ἠλεκτροφωτίστου νυκτός. Ἐν τούτοις οἱ τυφλοὶ κάτοικοι τῆς πόλεως θὰ ἀπέριπτον παμψηφεί τὴν πρότασιν, θὰ ἤμην δὲ περίεργος νὰ ἀνακαλύψω τὸν λογικὸν ἄνθρωπον ὅστις δὲν θὰ ἀπένεμε δίκαιον εἰς τὸ πλῆθος, ἄδικον δὲ εἰς τὸν συνηγοροῦντα ὑπὲρ τοῦ φωτός. Τὰ Ἄβδηρα ἔχουν ἀνάγκην δημοτικῆς συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐξ ἐνοπιῶν Ἄβδηριτῶν· εἰς τὴν περίστασιν δὲ ταύτην δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τοὺς μετέχοντας τῶν πλατωνικῶν συμποσίων. Ἐὰν ὅμως κατοικῶσιν ἐν τῇ πόλει καὶ δὲν θέλουν νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν, ἀναμφισβητήτως δικαιοῦνται νὰ ἰδρῦσωσι λέσχην, ἐκεῖ δὲ νὰ συνδιασκεδάζωσιν ἀνάμεταξὺ των εἰς βᾶρος τῶν συμπολιτῶν των.

* * *

Νομίζω ὅτι ὁ Φιλισταῖος πρέπει νὰ μείνῃ εὐχαριστημένος ἐκ τῆς θέσεως εἰς ἣν τὸν ἐτοποθέτησα. Διακρίνω εἰς αὐτὸν διαιωνιστικόν τι φαινόμενον, τοῦτ' ἔτσι μνημεῖόν τι τοῦ παρελθόντος, συχνάκις κακῶς συντηρούμενον, τῇ ἀληθείᾳ, ἔχον παραδείγματός χάριν τὴν εἶνα ἠκρωτηριασμένην, φέρον ἴχνη ἀδεξίων ἐπιδιορθώσεων, ἐπιχρισθὲν δὲ δι' ἀσθέστου ὑπὸ ἡλιθίου τινὸς χρωματιστοῦ. Ἡ φυσιογνωμία του εἶναι χρωμολιθογραφία, ἀναπαριστῶσα πολῦτιμόν τινα καλλιτεχνικὸν πίνακα. Εἶναι ὁ διάδοχος τῶν μεγαλοφυῶν, οἵτινες δωροῦσι συνεχῶς εἰς αὐτὸν τὰ πολυτιμότερα τῶν ἀγαθῶν. Βλέπω ἐν τῇ διανοίᾳ μου, ἐπὶ τοῦ νυκτικῆς του σκαύφου, τὸ πράσινον σαρίκιον τὸ ὁποῖον τὸν χαρα-

κτριζεὶ ὡς καταγόμενον ἐκ τοῦ Προφήτου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Φιλισταῖον νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τῶν μυχιῶν αὐτῆς. Τοῦτο ἀνήκει εἰς αὐτὴν καὶ μόνην. Ὅσον ἀφορᾷ τοῦτο, ἡ πλειονότης δὲν δύναται νὰ διακρίνη τι. Ὁ μεγαλοφυῆς διακρίνει ἀφ' ἑαυτοῦ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καθ' ὃν σκέπτεται καὶ αἰσθάνεται. Ἄλλ' ἅμα ἐξέλθη τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου καὶ ἀρχίσῃ νὰ μὴ ἀρκῆται εἰς τὸ ὅτι ἐξασκεῖ ἐπίδρασιν διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ μόνου, οὐδ' εἰς τὸ ὅτι ἐνεργεῖ μόνον δι' ἑαυτόν, ἀνάγκη νὰ ἐνδυθῇ τὸ ἰδιάζον ἐνδυμα τῆς πρωτοτυπίας καὶ νὰ φορέσῃ τὴν στολὴν τῆς κοινοτυπίας. Τότε δὲν εἶναι εἰμὴ ἐπίτιμος Φιλισταῖος μεταξὺ τῶν ἄλλων Φιλισταίων. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ πρίγκηψ ἢ ὁ λόρδος ὁ ἐπιθυμῶν νὰ δράσῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ὀφείλει νὰ ἐπιζητήσῃ ὅπως εἰσαχθῇ εἰς τινα τῶν συντεχνιῶν. Ὅφείλει νὰ γίνῃ καθ' ὄνομα βράπτῃς, ἢ κόπτῃς, ἢ ἄλλο τι ἀνάλογον. Τοῦτο ἀκριδῶς θέλω νὰ εἴπω.

II.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΦΥΪΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΟΦΥΪΑΣ

α'.

Ἀρμόζει νὰ προτάξωμεν τῶν βλέψεων αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ὑφάδιον τοῦ κεφαλαίου τούτου, ὅσον τὸ δυνατὸν σαφῆ καθορισμὸν τῶν ἐννοιῶν ἐξ ὧν συνίσταται τοῦτο. Τί ἄρα γε εἶναι ἡ ἰδιοφυΐα; Τί ἄρα γε εἶναι ἡ μεγαλοφυΐα; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις συνίσταται συνήθως ἐξ ἀορίστων φλυαρολογημάτων, ἐν οἷς ὑπερισχύουσι τὰ θαυμαστικά ὀνόματα καὶ τὰ ἐγκωμιαστικά ἐπίθετα. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὸν δι' ἡμᾶς. Δὲν μᾶς χρειάζονται ἀνθη ῥητορικῶν ἐγκωμίων, ἀλλὰ λιτὴ τις ἐξηγήσις. Ἐὰν ἀκολουθήσωμεν τὴν μέθοδον ταύτην, νομίζω ὅτι δὲν ἀπέχομεν κατὰ πολὺ τῆς ἀληθείας, ἐὰν εἰπωμεν: ἰδιοφυΐα εἶναι τὸ ὄν τὸ ὁποῖον ἐκτελεῖ τὰς κατὰ τρόπον γενικὸν καὶ συχνάκις ἐξασκουμένας ἐνεργείας, κάλλιον τῆς πλειονότητος ὧν προσεπάθησαν νὰ ἀποκτήσουν τὴν αὐτὴν ἐπίδοσιν· μεγαλοφυΐα εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐπινοῶν νέας ἐνεργείας μὴ τεθείσας εἰς πρᾶξιν ἕως τότε, ἢ πραγματοποιῶν γνωστὰς ἐνεργείας, κατὰ μέθοδον ὅμοια ἐντελῶς ἰδίαν καὶ ἀτομικὴν. Ἐκ προθέσεως καθορίζω τὴν ἰδιοφυΐαν ὡς ὄν, ἀπεναντίας δὲ τὴν μεγαλοφυΐαν ὡς ἄνθρωπον. Καὶ πράγματι νομίζω ὅτι τὸ τάλαντον δὲν εὐρίσκεται ἀποκλειστικῶς

περιορισμένον ἐν τῇ ἀνθρωπότητι: ὑπάρχει ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῶν ζῴων. Σκύλαξ τις δυνάμενος νὰ διδαχθῆ διὰ φορα γυμνάσια εὐστροφίας εὐκολώτερον τῶν ἄλλων κυνῶν, εἶναι ἰδιοφυΐα· ἐπίσης πυραλίς τις ἢ ὑπολαίς, ἄδουσαι καλλίτερον τῶν συντρόφων των· ἴσως ἀκόμη καὶ ἰέραξ κυνηγετικός, ὁ καταλληλότερος τῶν ἄλλων πρὸς καταδίωξιν τῆς λείας του, ἢ φωτεινότερα τις πυγολαμπίς. Ἀπεναντίας ἡ μεγαλοφυΐα, ἐξεταζομένη μάλιστα ὡς ἀτομικὴ ἐκδήλωσις, δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῆ παρὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Συμφώνως πρὸς τὸν ἡμέτερον ὀρισμὸν, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἰκανότητος τοῦ ἀτόμου νὰ προβαίῃ διὰ νέων ὁδῶν, μὴ χαρachteisῶν ἕως τότε. Τοῦτο δὲν πράττεται ὑπὸ οὐδενὸς ἀτομικοῦ ζῴου, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον δύναται νὰ γίνῃ σκη περι τούτου ἡ ἀνθρωπίνη παρατήρησις. Τὰ εἶδη δύνανται νὰ τὸ πράξουν· ἄρα γε τὰ εἶδη ὁμαδικῶς δύνανται νὰ εἶναι πεπροικισμένα διὰ μεγαλοφυΐας; Εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἐμφύχων ὄντων κατέχει τὴν ἀνωτέρω ιδιότητα. Τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἐξέλιξις τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκ τοῦ μονοκυττάρου πλάσματος μέχρι τοῦ ἀνθρώπου. Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ εἰπωμεν: ὁ ὀργανικὸς κόσμος ἐν τῷ συνόλω του εἶναι μεγαλοφυΐα, τῆς ἐξελίξεως οὐσης συνωνύμου τῆς μεγαλοφυΐας, ἢ δὲ θεωρία τῆς καταγωγῆς δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἢ κατανόησις καὶ ἡ διακλήρυξις τῆς ἐπενεργείας μεγαλοφυΐας τινὸς ἐπὶ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. Ἐπάρχει βεβαίως καὶ εἰς τὸ ἀτομικὸν ζῴον κάποια σχετικὴ ἐλευθερία ἀναπτύξεως, κάποια τάσις πρὸς ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ τύπου τῆς κληρονομηθείσης φυλῆς, καθ' ὅσον ἀνάγκη αἱ τροποποιήσεις, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν εἰς τὴν διάπλασιν καὶ τὰς συνθήκας τῆς ὑπάρξεως τῶν εἰδῶν κατόπιν μακρῶν χρονικῶν διαστημάτων, νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἐν τοῖς ἀτόμοις. Ἄλλ' ἐν τῷ ἀτομικῷ ζῴῳ, ἢ ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἔκκλισις καὶ ἢ πρὸς τὸ νέον τάσις εἶναι τόσον ἀσθενεῖς, ὥστε ὀφείλομεν νὰ τὰς παρίδωμεν, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιληφθῶμεν αὐτάς. Ἡ μέλισσα ἢ ὁποία ἀντι ἐξαγωνίου κυττάρου θὰ ἐσχημάτιζεν ὀκταγώνιον ἢ τετραγώνιον τοιοῦτον, ἢ χελιδῶν ἢ εὐρίσκουσα νέον τι σχῆμα διὰ τὴν φωλεάν της, ὁ βοῦς ὁ προτι-

μών να αποθάνη παρά να ζευχθῆ εἰς τὸ ἄροτρον, θὰ ἦσαν μεγαλοφυῖαι. Ἐν τούτοις μέχρι τῆς σήμερον ὁ κόσμος δὲν εἶδε εἰσέτι τὰ τοιούτου εἶδους φαινόμενα, ἐνῶ εἶδεν ἀνθρώπους ἰκανοὺς νὰ πραγματοποιήσουν ἀναλόγους ἐκκλίσεις ἀπὸ τῶν κληρονομηθεισῶν ἐνεργειῶν.

Ἐπομένως, μεταξὺ τῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῆς μεγαλοφυΐας ἔπ' ἀρχῆς ὑπάρχουσα διαφορὰ εἶναι, ὄχι ποσοτική, ἀλλὰ ποιοτική. Δὲν μοὶ διαφεύγει ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου θὰ ἠδυνάμεθα ἐν τέλει, ὡθοῦντες τὴν ἀνάλυσιν μέχρι τοῦ βάθους τῶν πραγμάτων, νὰ ἐπαναφέρωμεν οἰανδήποτε διαφορὰν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πλέον ἢ ἔλαττον. Ἐν καὶ μόνον παράδειγμα εἶναι ἀρκετόν. Ἴνα γίνῃ τὸ καθηγητῆς τῆς ἱστορίας, ἔχει ἀνάγκη σχετικῆς τινος δόσεως μνήμης, θελήσεως καὶ κρίσεως. Αἱ ἰδιότητες αὗται ἐνούμεναι δὲ δίδουσι μ' ἕλον τοῦτο εἰμὴ μετριότητά τινα, ἥτις μετὰ κόπον ἔπαρκει εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις, ἢ τὸ πολὺ πολὺ ἰδιοφυΐα τινὰ ἀξίαν ἐκτιμήσεως. Ἐὰν ὅμως ὑπάρχουν εἰς βαθμὸν ἐξαιρετικῆς ἐντάσεως, ὁ κάτοχος αὐτῶν δύναται νὰ καταστῆ μέγας πολιτικός, μέγας δαμαστής ἀνθρώπων, μέλλων ἴσως νὰ δώσῃ νέαν τινὰ μορφήν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, ἀναγκάζων ἐν ἡμᾶς τοιοῦτοτρόπως νὰ τὸν τιλοφορήσωμεν μεγαλοφυᾶ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ διαφορὰ βασίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς διαφορᾶς ποσότητος τῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων· ἐν τούτοις εἶναι τόσον σημαντική, ὥστε τὰ δύο φαινόμενα, διάφορα μόνον ὑπὸ τὴν ποσοτικὴν ἔποψιν, δίδουν τοιαύτην ἐντύπωσιν ὡς νὰ ἦσαν ἐντελῶς ἀνόμενα ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ των καὶ νὰ μὴ εἶχον οὐδένα δεσμὸν συγγενείας. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ Λευκὸν Ὕρος καὶ ὁ κόκκος χάλικος διαφέρουσιν ἀλλήλων μόνον ποσοτικῶς. Κατὰ τὸ βάθος εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ἐὰν ὁ κόκκος τοῦ χάλικος ἦτο ἀρκούντως εὐμεγέθης, θὰ ἐξισούτο πρὸς τὸ Λευκὸν Ὕρος· τοῦτο δέ, συμπτυσσόμενον μέχρι ἀσυλλήπτου τινὸς σμικρότητος, θὰ ἀπετέλει τὸν κόκκον τοῦ χάλικος. Οὕτω πως εὐρίσκομεν εἰς μὴ μόνον ἢ ποσοτικὴν διαφορὰ ἀρκετὴν διὰ νὰ μετατρέψῃ δύο ἀντικε-

μενα, ὁμοιοειδῆ ἐν τῇ οὐσίᾳ των, εἰς φαινόμενα διαφέροντα τόσον ὅσον τὸ Λευκὸν Ὕρος καὶ ὁ κόκκος τῆς ἄμμου.

β'.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ περὶ πλειονότητος καὶ μειονότητος κεφαλαίῳ, ἐξήγησα ἤδη νὰ ἀποδείξω ὅτι ἕκαστος ὄργανισμὸς δὲν κέκτηται τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ ἀποκρίνεται δι' ἀντιδράσεως τοῦ νευρικοῦ καὶ μυϊκοῦ συστήματος, τοῦ ἔστι διὰ προσωπικῶν καὶ νέων ἰδεῶν εἰς τὰς ἔξωθεν καταφθανούσας ἐντυπώσεις. Μόνον ὁ ἐξαιρετικῶς πλήρης ὄργανισμὸς, ὁ ἐξαιρετικῶς πλούσιος εἰς ζωτικὴν δύναμιν, δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο. Ἡ μεγαλοφυΐα, τῆς ὁποίας τὴν οὐσιαστικωτέραν ἰδιότητα διακρίνω εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ κατεργάζεσθαι κατὰ τὸν ἰδιάζοντα αὐτῇ τρόπον τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, προϋποθέτει κατ' ἀκολουθίαν ὡς ἕρον ἀπαραίτητον ἀνωτέραν ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν· τὸ κλειδοκύμβαλον τῆς διανοίας τοῦ μεγαλοφυοῦς κατέχει τρόπον τινὰ μίαν ἐπὶ πλέον οὐκ ἄδαν. Οὐδεμία ἐπίδοσις, οὐδεμία ἐκγύμνασις εἶναι δυνατόν νὰ παράσχῃσι μεγαλύτερον πλάτος· τοῦτο ὀφείλει ν' ἀπορρέῃ ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τοῦ ὄργάνου. Ὁ Γκαίτε, οἰσνεὶ παίζων, λέγει ἀφελέστατα: «Βουτηχθῆτε μέσα σ' ὀλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ». Ὁ διασκεδαστής, εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ὁποίου θέτει τοὺς στίχους τούτους, εἶναι εἰς ζωηροῦ χαρακτήρος ἀλλὰ σκυθρωπὸς πρίγκηψ. Ἡ γνώμη ὁμοιάζει πρὸς μεγάλην τινὰ ἀπλοϊκότητα, πραγματικῶς ὅμως εἶναι ἢ υπερήφανος καύχησις πνεύματος τρέφοντος τὴν αὐτοπεποίθησιν εἰς τὸν ὑψιστὸν βαθμὸν. «Βουτηχθῆτε μέσα σ' ὀλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ». Καὶ πράγματι! Ἡ συνταγὴ εἶναι ἡγγυημένη, ἀλλὰ μόνον μεγαλοφυΐα θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ πεπρωτισμένος ὅλως, ἀγνοεὶ κατὰ τινὰ τρόπον ὀφείλει νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν βουτιάν,

ἐὰν δὲ τὸ ἐπιχειρήσῃ, ἐπανερχεται μὲ τὰς χεῖρας κενάς. Αἰτία τούτου εἶναι ὅτι ὁ κοινὸς ἄνθρωπος—θέτω δὲ εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν καὶ τὸ τάλαντον—οὐδόλως βλέπει τὸν κόσμον, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς μεγαλοφυΐας τὴν ἀντανάκλασιν αὐτοῦ. Βλέπει τὴν «ὀλόκληρη ἀνθρώπινη ζωὴν» ἐνώπιόν του, ὄχι κατὰ τρόπον πλαστικὸν ὡς ἀνάγλυφον, ἀλλὰ μόνον ὡς σινικὰς σκιὰς διαγραφομένας ἐπὶ τοῦ τοίχου ὑπὸ τοῦ μαγικοῦ φαινοῦ τῆς μεγαλοφυΐας. Εἰς μάτην θὰ προσπαθήσῃ νὰ λάβῃ διὰ τῆς χειρὸς του τὰς ποικιλοχρόμους καὶ κινουμένας αὐτὰς σκιὰς· δὲν θὰ συλλάβῃ τίποτε! Τὸ φαινόμενον τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ τὴν ἀκατέργαστον ὕλην, ἐξ ἧς ὁ μέτριος δὲν δύναται νὰ πράξῃ τι μόνον ἢ μεγαλοφυΐα κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ ὅ,τι θὰ ἐννοήσῃ κατόπιν ὁ μέτριος μετὰ χρονικὴν πάροδον. Ὁ μέτριος ἄνθρωπος διακρίνει τὰ περίξ αὐτοῦ πράγματα καὶ γεγονότα κατὰ καθωρισμένας ομάδας, μόνον καὶ μόνον διότι ἡ μεγαλοφυΐα προσδιώρισε τὰς ἐν λόγῳ ομάδας· ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ παρουσιάζονται εἰς αὐτὸν ὑπὸ μορφήν συνοπτικῶν πινάκων, μόνον καὶ μόνον διότι ὁ μεγαλοφυΐας συνεκεφαλαίωσε καὶ ἔθεσεν αὐτὰ ἐντὸς τοῦ πλαισίου των. Αἰσθάνεται, σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ μεγαλοφυΐας ἤσθάνθη, ἐσκέφθη καὶ ἐνήργησε πρότερον αὐτοῦ διὰ πρώτην φοράν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ φαινόμενα ἅτινα ὁ μεγαλοφυΐας δὲν ἐπεχειρήσθη ὀργανικῶς, ὁ μέτριος παρέρχεται ἐνώπιον αὐτῶν χωρὶς καὶ νὰ τὰ παρατηρήσῃ, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ τι καὶ χωρὶς νὰ τὰ κρίνῃ.

Τὴν ἀναλογίαν ταύτην δὲν δύναμαι νὰ καταστήσω σαφεστέραν εἰμὴ δανειζόμενος σύγκρισίν τινα ἐκ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. Αἱ ὕλαι τὰς ὁποίας ἕκαστον ἔμφυχον ὃν χρειάζεται διὰ τὴν διατροφήν του, κυρίως δὲ ὁ ἄνθραξ καὶ τὸ ἄζωτον, ὑπάρχουσι πανταχοῦ τῆς γῆς εἰς ποσότητα πραγματικῶς ἀπεριόριστον· τὰ ζῷα ὅμως δὲν δύναται νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς οὐδέν, ὑπὸ τὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις παρέχει ταῦτα ἀρχικῶς. Εἰς ἀτμοσφαῖραν ἐπιβεβαρυμένην ὑπὸ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, εἰς ἕδαφος ὑπὲρ τὸ δέον πλούσιον εἰς νιτρικὰ ἄλατα, ὁποιοδήποτε

ζῷον θὰ ἀπέθνησκεν ἀθλίως. Μεταξὺ τῶν φυτῶν, μόνον τὰ χυμόφυλλα εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐπεχειρήσῃσι τὰς πρώτας ταύτας ὕλας εἰς τροφήν. Μόνον ἀφοῦ προηγουμένως τὸ φυτὸν κατεργασθῇ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ὀργανισμῷ τὸν ἄνθρακα καὶ τὸ ἄζωτον, δύναται ταῦτα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς διατροφή εἰς τὸ ζῷον. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει προκειμένου καὶ περὶ τῆς μεγαλοφυΐας ἢ τῆς μὴ μεγαλοφυΐας συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ τάλαντου.* Ἡ μὴ μεγαλοφυΐα δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ χωνεύσῃ τὴν φύσιν, νὰ τὴν ἀφομοιώσῃ πρὸς ἑαυτήν, νὰ τὴν μετατρέψῃ εἰς μέρη συστατικὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως. Καὶ μὲν βλέπει τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ δὲν σχηματίζει οὐδεμίαν εἰκόνα· ἀκούει, ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνεται οὐδὲ καὶ ἐξηγεῖ. Ἀπεναντίας ἡ μεγαλοφυΐα περιέχει ἐν ἑαυτῇ ἰδιαιτέραν τινα οὐσίαν, οὕτως εἰπεῖν εἶδος τι χυμοφύλλου φυτοῦ, τὸ ὁποῖον τὴν καθιστᾷ ἱκανὴν νὰ σχηματίσῃ, τῇ βοήθειᾳ τῶν φαινομένων, τελείας νοητικῆς παραστάσεις, τὰς ὁποίας τὸ σύνηθες ἀνθρώπινον πνεῦμα δύναται νὰ προσλάβῃ κατόπιν ἐν τῇ συνειδήσει του.† Ὁ Δάρβιν μάς δίδει, εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ *Ταξειδίου ἐνὸς Φυσιοδίφου ἀπὸ τὸν κόσμον*, καταπλήσσοσαν εἰκόνα τῆς ζωῆς ἐπὶ τελείως γυμνῶν βράχων τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἐκεῖ συναντῶνται δύο εἶδη πτηνῶν, ὁ κίρκος, εἶδος θαλασσίου χελιδόνος καὶ ὁ τριόρχης ὁ ἐπικαλούμενος ἰόχρους. Ἐπὶ τῶν πτηνῶν ζῶσιν ὡς παράσιτα εἶδη τινά: μυῖαι, κυνομυῖαι καὶ πτεροφόροι· ἐκ τῶν ἐκκρίσεων τῶν τελευταίων τούτων ζῶσιν εἶδη τινὰ κοπρεντόμων καὶ δενδροφειρῶν· ἀπειράριθμα εἶδη ἀραχνῶν στήνουσιν παγίδας περίξ τῶν μυῖων καὶ τῶν σητῶν, δυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Δάρβιν ἀποσιωπώμενον, ὅτι δηλαδὴ περίξ τῶν ἀνωτέρω τούτων ζῶων κινεῖται ὀλόκληρος λαὸς μικροσκοπικῶν ὄντων, ἐγγυματικῶν ζωῦφιων, μικροκόκκων καὶ βακτηρίων. Ἐπομένως φθάνει ἐν μόνον πτηνὸν εἰς τὸν Ἅγιον Παῦλον, διὰ νὰ μετασχηματίσῃ αὐθωρεῖ τὸν ἄγονον βράχον εἰς θρεπτικὸν περιβάλλον ἐφαρμοζόμενον εἰς ἀρκετὰ εὐρεῖαν κλίμακα πλασμάτων, ἅτινα, ἄνευ τοῦ ἐν λόγῳ πτηνοῦ, δὲν θὰ

ἡδύναντο νὰ διαμείνωσιν οὐδὲ ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς τὸ μνημονευθὲν μέρος.

Ἀκριβῶς παρόμοιον γεγονός ἐστὶν καὶ τὸ τῆς γεννήσεως φιλολογίας τινὸς εἰς τοὺς λαοὺς. Ὁ μεγαλοφυῆς μετατρέπει διὰ τῶν διανοητικῶν πεπτικῶν ὀργάνων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς μόνος κατέχει, τὰς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων εἰς ἔργον τέχνης καταληπτόν, ἐννοούμενον καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν θνητῶν. Αὐθωρεὶ γίνεται πρόξενος τῆς ἐμφανίσεως ὁλοκλήρου σμήνους παρασίτων. Πρῶτον καταφθάνουν οἱ μιμηταί, οἵτινες ἐπαναλαμβάνουσι περισσότερο ἢ ὀλιγότερον ἀδεξίως τὸ ἀρχικὸν ἔργον. Ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ τὰς μύϊας καὶ τὰς κυνομύϊας, αἵτινες τρέφονται ἐκ τοῦ αἵματος τῶν θαλασσίων χελιδόνων. Κατόπιν ἰδρύονται αἱ διάφοροι κριτικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ σχολαί, αἱ ὁποῖαι παύουσι νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτὴν τὴν γυμνὴν φύσιν, ἀσχολοῦνται δὲ μόνον περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πέψεως τῆς φύσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς καὶ τῶν μιμητῶν του. Εἶναι τρόπον τινὰ αἱ ἀράχαι αἱ συλλαμβάνουσαι τὰς μύϊας καὶ τὰ κοπρέντομα τὰ τρεφόμενα ἐκ τῶν περιττωμάτων. Ἐν τέλει ἀναφαίνονται οἱ ἱστορικοὶ τῆς λογοτεχνίας, οἵτινες διηγοῦνται, μετ' ἀπίρων δυσχερειῶν, πῶς συνέβησαν τὰ καθέκαστα. Δι' αὐτοὺς δὲν δύναμαι νὰ εὔρω ἀμέσως τὸν ἀντιστοιχοῦντα ὀργανισμόν τοῦ βράχου τοῦ Ἁγίου Παύλου, καθ' ὅσον δὲν θὰ ἤθελον βεβαίως νὰ τοὺς παραμοιάσω πρὸς τὰ μικρόδια. Ὡστε ἔχομεν μίαν μεγάλην ἐθνικὴν φιλολογίαν, μετὰ δευτερευόντων ἔργων, αἰσθητικῶν συστημάτων, μεγαλοφυῶν κριτικῶν ἐργασιῶν, φιλολογικῶν ἱστοριῶν καὶ μονογραφικῶν ἐπὶ ἰδιαιτέρων κεφαλαίων τῆς ἐν λόγῳ ἱστορίας, σοφὰ σχόλια ἀπάντων αὐτῶν τῶν βιβλίων καὶ ὁλόκληρον συντεχνίαν καθηγητῶν οἵτινες ζῶσιν ἐξ αὐτῶν, γράφοντες ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐνδιαφερούσας μελέτας καὶ ἀναλύσεις. Ἀπάσης αὐτῆς τῆς βιβλιοθήκης μετὰ τοῦ ζῶντος παραρτήματος τῶν πολυμαθῶν, ἀφετηρία καὶ λόγος ὑπάρξεως αὐτῆς εἶναι τὰ δημιουργήματα ἀφελοῦς τινος μεγαλοφυοῦς, ὅστις δὲν ἦτο οὔτε πολυμαθής, οὔτε καθηγητής, καὶ ὅστις παρήγαγε τὰ ἀριστουργήματά του

καθὼς ἡ μὴλέα τὰ μῆλα, μόνον καὶ μόνον διότι ἡ ὀργανικὴ του διάθεσις ἠνάγκαζεν αὐτὸν πρὸς δημιουργίαν. Πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἐρχόμενοι ἀνθρωπίσκοι, τιθέμενοι εἰς ἀντιπαράστασιν πρὸς τὴν φύσιν, δὲν θὰ ἡδύναντο οὐδὲ νὰ συλλαβίσωσιν. Οὐδὲ θὰ ἐνεφανίζοντο κἂν ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ πτηγόν, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ὑπαρξίν των, καθὼς βεβαίως τὸ αὐτὸ θὰ ἔκαμψεν ἅπας ὁ μικρὸς ζωικὸς λαὸς τοῦ βράχου τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ πτηγόν τὸ ὁποῖον καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ὑπαρξίν του.

Ἡ μεγαλοφυΐα ἐπομένως ἔγκειται ἐν τῇ ἀρχικῶς ἀνωτέρῳ ὀργανικῇ ἐξελίξει, τὸ δὲ τάλαντον ἐν τῇ ἐκ τῆς εἰς τὴν ἐξάσκησιν ἐπιδόσεως τελείᾳ ἀναπτύξει τῶν φυσικῶν διαθέσεων, τὰς ὁποίας, ἐν τινι φυλῇ, κατέχει ἡ πλειονότης τῶν υγιῶν καὶ μὴ ἀνισορρόπων ἀτόμων. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτοτρόπως βεβαιώνω ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα ἔχει φυσιολογικὴν, συναρμολογικὴν τινα βᾶσιν, πιθανὸν νὰ ἐρωτηθῶ ποῖον ἄρα γε εἶνε τὸ ὕφασμα τοῦ ὁποῖου ἡ πλουσιωτέρα ἀνάπτυξις παράγει τὴν μεγαλοφυΐαν. Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμπνέει ἀνησυχίας. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἀπόκρισις εἰς αὐτὴν δὲν θὰ ἦτο ἴσως τόσον δύσκολος, ἐὰν ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ ἰδιοφυΐα ἦσαν φαινόμενα ἀπλά. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ θὰ ἡδυνάμεθα δι' ἀπλουστάτης μεθόδου νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἄρσιν τῆς δυσκολίας. Ἄς λάβωμεν παραδείγματος χάριν μίαν περίπτωσιν παρουσιάζουσαν καταπληκτικὴν μνήμην· προσέτι δὲ δευτέραν τινὰ περίπτωσιν, τὴν ὁποῖαν χαρακτηρίζει ἐξαιρετικὴ τις θέλησις. Φυσικῶ τῷ λόγῳ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα ἅτινα προΐστανται τῆς μνήμης καὶ τῆς θελήσεως θὰ εἶναι ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένα. Ποῖα ἀκριβῶς εἶναι τὰ κέντρα αὐτά, δὲν γνωρίζομεν δυστυχῶς εἰσέτι· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ θὰ λάβωμεν γνῶσιν αὐτῶν, ἤδη δὲ εὐρισκόμεθα ἐπὶ τὰ ἔχνη μερικῶν ἐξ αὐτῶν. Τότε δὲ ἡ ἀνάλυσις καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν ἐξαιρετικῶν διανοητικῶν φαινομένων θὰ ἦσαν τόσον ἀπλάϊ ὅσον καὶ τὰ παιδικὰ παιγνίδια. Δυστυχῶς ὅμως δὲν πρόκειται περὶ τόσων ἀπλῶν πραγμάτων. Τὰ φαινόμε-

να τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ ἰδιοφυΐαν εἶναι λίαν περίπλοκα· σπανίως δυνάμεθα νὰ τὰ ἐξηγήσωμεν διὰ τῆς ἐκτάκτου ὑπεροχῆς μιᾶς μόνης θεμελιώδους διανοητικῆς δυνάμεως, ἂν καὶ συχνότατα μία τοιαύτη δύναμις κυριαρχεῖ, δυνάμην δι' ἀκριβοῦς ἐρεύνης νὰ ἐπιβεβαιωθῇ· πλείστα ὅσαι ριζικαὶ δυνάμεις σχεδὸν πάντοτε συμμετέχουσιν, ἐν ἀνίσῳ βεβαίως μοίρᾳ, πρὸς παραγωγὴν τοῦ συνολικοῦ φαινομένου τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἰδιοφυΐας, αἱ δὲ διάφοροι ἀναλογίαι ἐν αἷς αὗται συνδυαζόμεναι εἰσέρχονται, ἔχουσιν ὡς ἐπακολούθημα τελικὰ ἀποτελέσματα διάφορα· ὥστε καθίσταται ἀπείρως δύσκολον νὰ συμπεράνη τις ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων περὶ τῶν ὀργανικῶν αὐτῶν αἰτίων. Ἐπομένως ἡ τέχνη ἅπασα τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἰδιοφυΐας συνίσταται ἐκ τῆς ἀναλύσεως συνόλου τινὸς ἐνιαίου εἰς τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὸ ἀπλᾶ μέρη καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀνόδου μέχρι τῆς πηγῆς αὐτῶν.

γ'.

Ἐκαστος τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων γνωρίζει σήμερον ὅτι τὸ κεντρικὸν μας νευρικὸν σύστημα, τοῦτ' ἔστιν ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἡ παρεγκεφαλῆς, ὁ προμήκης μυελός, ὁ νωτιαῖος μυελός, τὰ αἰσθητήρια καὶ κινήτηρια νεῦρα, δὲν εἶναι ἐνιαῖόν τι ὄργανον ἀπλῆς λειτουργίας, καθὼς, παραδείγματος χάριν, ἡ καρδία ἢ τὸ νεφρὸν, ἀλλὰ σύνολον ἀπειραρίθμων ὀργάνων, συγγενευσόντων μετ' ἐκ φύσεως, προεξαρχόντων ὅμως ἐντελῶς διαφόρων λειτουργιῶν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ πεπτικά ὄργανα. Ἄπαν τὸ μῆκος τῶν ἐντοσθίων, ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τῆς ἐξόδου, συμπεριλαμβάνονται τῶν διαφόρων παραρτημάτων, ἀποτελεῖ ἐνιαῖον μηχάνημα, τοῦ ὁποίου τὰ μέρη συνεργάζονται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν εἰσαχθειῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, πρὸς συμπαγίωσιν καὶ διατήρησιν τοῦ ὀργανισμοῦ· τοῦτο αἱ ἐν λόγῳ οὐσίαι ἐπιτυ-

χάνουσι διὰ τινος μηχανικῆς καὶ χημικῆς μετατροπῆς αὐτῶν. Ἄλλὰ κατὰ πόσον διαφέρει ἀπομεμονωμένον ἕκαστον τῶν εἰρημένων μερῶν! Οἱ σιελώδεις ἀδένες τοῦ στόματος οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουσι μετὰ τοῦ παγκρέατος, τὸ δὲ ἦπαρ τοῦ στομάχου ἔχει κατασκευὴν διάφορον τοῦ μακροῦ ἐντέρου· οἱ πεπτικοὶ ἀδένες διαφέρουν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τῶν ἐντερικῶν βαλάνων. Ἐδῶ ἐκκρίνεται ὑγρὸν τι μεταμορφοῦν τὸ ἄμυλον εἰς ζάκχαριν· ἐκεῖ ἕτερον ὑγρὸν καθιστῶν διαλυτὸν τὸ ἀδιάλυτον λεύκωμα. Ὁ ἴστος οὗτος ἔχει ὡς μόνον προορισμὸν νὰ βοηθῇ εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ τὸν θρεπτικὸν βλωμόν· ἄλλος εἶναι ἐπιφορτισμένος νὰ φράττη προσωρινῶς τὴν ὁδὸν του καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ σταματήσῃ· ἄλλος ἔχει ἀποκλειστικὴν ἀσχολίαν τὴν ἀπορρόφησιν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα ἐκπληροῖ ἐν τῷ συνόλῳ τὴν τόσοσηματικὴν γενικὴν ἐργασίαν του, ἀποκαθιστῶν διαφόρους σχέσεις μετὰ τοῦ «ἐγῶ» καὶ τοῦ «οὐκ ἐγῶ», ἢ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν ὀλιγώτερον φιλοσοφικὴν ἐκφρασίαν, μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀτόμου, καθιστῶν συνειδητὰς τὰς ἐντυπώσεις καὶ ἰκανὴν τὴν συνειδησιν νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· ἀλλ' ἡ ἐργασία αὕτη διαιρείται εἰς πλείστας ὅσας ἰδιαιτέρας πράξεις, λίαν ἀνομοίους, πράξεις συντελεσθείσας ἐξ ἐντελῶς χωριστῶν μερῶν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ.

Τοῦτο ἂς ἐξηγήσω δι' ἐνὸς μόνου παραδείγματος. Ἄς λάβωμεν κατὰ πρῶτον τὴν ὄρασιν. Ὁ ἀνεπιστήμων ἀπλοῦστατον θεωρεῖ τὸ νὰ λαμβάνῃ ἐφημερίδα τινὰ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Τὸ ὅτι δὲ τυφλὸς ὢν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ, τοῦτο θὰ τοῦ ἐφαίνετο ἐντελῶς φυσικόν. Ἄλλ' ἀπεναντίας θὰ τοῦ φανῇ ἐντελῶς παράξενον ἐὰν τοῦ εἴπη τις ὅτι μόνον ὁ εἰς τῶν ὀφθαλμῶν δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν πράξιν τοῦ ἀναγινώσκειν, ὅτι ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο ἡ συνεργασία ὀλοκλήρου σειρᾶς ὀργάνων κειμένων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ ὅτι ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι δυνατὴ ἐὰν ἐν καὶ μόνον τῶν προμνημονευθέντων ὀργάνων παύσῃ νὰ ἐργάζεται δεόντως. Ὁ ὀφθαλμικὸς

λοδός παρουσιάζει μηχάνημά τι υπενθυμίζον τὸν σκοτεινὸν θάλαμον, ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ ὁποίου προσπίπτει ἡλαττωμένον καὶ ὅσον τὸ δυνατόν ζωηρότερον εἰδωλὸν τι τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Τὸ ὀπίσθιον τοῦτο μέρος σχηματίζεται ἐκ τῆς ἐκδλαστήσεως τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, τοῦ ὁποίου τὰ στοιχεῖα υφίστανται χημικὴν τινα ἀλλαγὴν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, ἀναλογοῦσαν πρὸς τὴν εὐπάθειαν τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Ἡ γνῶσις τῆς μεταλλαγῆς ταύτης, τῆς ποιότητος καὶ τῆς ποσότητος αὐτῆς, δῆλον ὅτι ἢ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀφθαλμοῦ προσπίπτουσα εἰκὼν, φέρεται μέχρι τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ ἐντύπωση γίνεται αἰσθητὴ εἰς τι μέρος τοῦ ἐγκεφάλου, κείμενον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τῆς ἐσωτερικῆς θήκης. Τέλος δὲ ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐντύπωσης γίνεται εἰς ἄλλο μέρος τοῦ ἐγκεφάλου, ὅπερ συμφώνως πρὸς τὰς ἐρεῦνας τοῦ Kussmaul, τοῦ Westphal καὶ ἄλλων, δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν μετ' ἀρκετῆς βεβαιότητος εἰς τὸν κατωτέρω αὐτοῦ κείμενον ἀριστερὸν ἱνιακὸν λοβόν. Ὁ ὀφθαλμὸς ἐπομένως ἀντανάκλαζ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον· ἢ ἀντανάκλασις φέρεται ὑπὸ τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου εἰς τὴν ἐσωτερικὴν θήκην· ἢ ἐσωτερικὴ θήκη μετατρέπει τὴν ἀντανάκλασιν εἰς αἰσθητήριον ἐντύπωσιν, τοῦτ' ἔστιν εἰς προσδοχὴν· αὕτη μεταβιβάζεται εἰς τὴν φαιανὴ οὐσίαν, ἐπεξεργαζομένη ὑπ' αὐτῆς εἰς συνειδητὴν ἀντίληψιν. Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι ἀνίκανος πρὸς λειτουργίαν, ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος δὲν ἀντανάκλαται εἰς κατάλληλον θέσιν, ἐπομένως ἢ σχέσις μεταξὺ τοῦ «ἐγὼ» καὶ τοῦ «οὐκ ἐγὼ», ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τῆς ὀπτικῆς αἰσθήσεως, διακόπτεται τελείως. Ἐὰν δὲ τὸ ὀπτικὸν νεῦρον ἀσθενῇ, καὶ μὲν ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος κατοπτρίζεται εἰς τὴν πρέπουσαν θέσιν, ἀλλὰ ἡ εἰκὼν δὲν φθάνει ἕως ἐκεῖ ὅπου μόνον γίνεται αἰσθητὴ. Ἐὰν τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς ἐσωτερικῆς θήκης δὲν εὐρυσκεται ἐν τάξει, ἢ εἰκὼν φθάνει ἀσφαλῶς μέχρι τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς ἐκεῖ διὰ νὰ τὴν ὑποδεχθῇ· εἶναι αὐτὸ ὡς ἐάν, τοῦ τηλεγραφικοῦ σύρματος ὑπάρχοντος, τὸ ἀποδεκτικὸν μηχάνημα ἔλειπεν ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ ἀνταποκρι-

μένου τηλεγραφείου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἢ εἰκὼν δὲν γίνεται αἰσθητὴ. Ἐὰν δὲ ἐν τέλει ἢ φαιὰ οὐσία τοῦ ἀριστεροῦ κατωτέρου ἱνιακοῦ λοβοῦ εὐρίσκεται ἐν ἀταξίᾳ, ἢ εἰκὼν καὶ μὲν γίνεται αἰσθητὴ, ἀλλὰ διαμένει ἀκατάληπτος καὶ ἀνερμήνευτος. Βλέπομεν, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον βλέπομεν. Διὰ νὰ ἐξακολουθήσω δὲ τὴν πρὸς τὸν τηλεγραφικὸν παρομοίωσίν μου, εἶναι ὡς ἐάν τὸ ἀποδεκτικὸν μηχάνημα εὐρίσκεται ἐν τῷ γραφείῳ καθὼς καὶ τὸ σχετικὸν τηλεγράφημα, μὴ δυνάμενον ὅμως νὰ ἐγχειρισθῇ εἰς τὸν ἀποδέκτην. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκάστη ἰδιαιτέρα διανοητικὴ ἐνέργεια, ἐκάστη πράξις θελήσεως, ἕκαστον αἶσθημα, ἐκάστη παράστασις, ἂν καὶ κατὰ πρῶτον παρουσιάζονται ὡς φαινόμενα ἀπλᾶ καὶ γυμνά, εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι λίαν περίπλοκα. Πρὸς παραγωγὴν των συμμετέχουν ἄπειρα μέρη, τοῦτ' ἔστι πλεῖστα ὅσα, κατ' οὐσίαν διαφέροντα ὄργανα τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος.

Τὰ ἰδιαιτέρα ταῦτα ὄργανα, κείμενα ἐντὸς τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὀνομάζονται κέντρα, κατετάχθησαν δὲ ἱεραρχικῶς. Γίνεται λόγος περὶ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων κέντρων. Ἡ θέσις των εἰς τὰς διαφόρους διαβαθμίσεις τῆς ἀξίας των, προσδιορίζεται φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκπληρουμένης λειτουργίας. Ἄλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ διαβαθμίσει ἐλήφθη ὀλιγώτερον ὑπ' ὄψιν ἢ σημασία αὐτῶν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς παρὰ ἢ συμμετοχὴ των εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς καθαρῶς ἀνθρωπίνης οὐσίας. Ὑπάρχουσι λειτουργίαι τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος μόνον κατέχει : π. χ. τὸ χάρισμα τῆς λογικῆς ἀφαιρέσεως ἢ τοῦ λόγου· ἐπίσης ἄλλα, κοινὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ζῷα· ἢ μνήμη, ἢ θέλησις· ἄλλα προσέτι, ἅτινα ἔχει ἀπὸ κοινοῦ μετ' ὄλων τῶν ἐμφύχων ζῴων : ἢ θρέψις. Βεβαίως—ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἢ παρέκδοσις—καὶ αὕτη ἢ μάλλον ἀνθρωπίνη τῶν ἰδιοτήτων, δηλονότι αὕτη ἀκριβῶς ἢ λογικὴ ἀφαιρέσις καὶ ὁ λόγος, ἅτινα ἐμνημονεύσαμεν ὡς παράδειγμα, δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀνθρώπινα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅτι ἀναφαίνονται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἀνεπτυγμένα εἰς τὸ ὑπέρτατον σημεῖον, ἀλλὰ διότι εἰς τὰ κατώτερα

τοῦ ἀνθρώπου ζῆα οὐδὲν ἔχον αὐτῶν ἀναφαίνεται· συμφώνως πρὸς τὰς μελέτας τοῦ Romanés, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διανοητικὴ ζωὴ εἶναι μόνον ἀνωτέρα ἀνάπτυξις τῆς ζωικῆς διανοητικῆς ζωῆς καὶ ὅτι ἡ φύσις, εἰς τὴν περιπτώσιν ταύτην ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας, γνωρίζει μόνον συνεχόμενας σειρὰς ἐξελίξεως, παντάπασιν δὲ ἄλλατα ἢ παραλύσεις συνεχείας. Δυστυχῶς δὲν εἶναι ἐνταῦθα κατάλληλος χῶρος ὅπως ἐμμείνωμεν περισσότερο ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἡ ἀξία λειτουργίας τινός, ἐπομένως καὶ τὸ κέντρον τὸ ὅποιον προΐσταται ταύτης, τυγχάνει κατὰ λόγον ἀντίστροφον πρὸς τὴν ἐν τῷ ὀργανικῷ κόσμῳ συχνότητα αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν σημασίαν του διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς. Ἄνευ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπλῶν ἐργασιῶν τῆς θρέψεως, δηλαδή ἄνευ πέψεως, ἀναπνοῆς καὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ὁ ὀργανισμὸς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιζῆσῃ οὐδὲ ἐπὶ ἐν λεπτόν τῆς ὥρας· ἀλλὰ τὰ εἰς τὰ γάγγλια τοῦ συμπαθητικοῦ πεπτικὰ κέντρα, τὰ μυελώδη καὶ τὰ καρδιακὰ κέντρα διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν θωρακικῶν μυῶνων καὶ τῶν τῆν καρδίας, εἶναι κατώτερα ἀπάντων. Ἡ κίνησις τῶν μελῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ ἀκριβὴς συναρμολογία τῶν ἐν λόγῳ κινήσεων, ἣτις μόνη καθιστᾷ ἐφικτὸν τὸ πορεύεσθαι, τὸ ἀπτεσθαι κτλ., εἶναι ἀναμφιδόλως λίαν χρήσιμα εἰς τὸ ἄτομον, δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐξακολουθήσωμεν ζῶντες καὶ ἄνευ αὐτῶν· τὰ κέντρα τῶν μυϊκῶν κινήσεων καὶ τῆς ἀκριβοῦς των συμπράξεως, δηλονότι τῆς *συναρμολογίας* — ἐν τῷ νωτιαίῳ μυελῷ καὶ πιθανῶς ἐν τοῖς ἐγκεφαλικαῖς μίσχοις, ἴσως δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παρεγκεφαλίδι, εἶναι ἀνώτερα. Ἡ μνήμη, ἡ κρίσις καὶ ἡ φαντασία δὲν εἶναι διὰ τὸ σύνολον τοῦ ὀργανισμοῦ ζωικὴ τις ἀνάγκη, ἀλλ' εὐχάριστος πολυτέλεια· τὸ ἄτομον δύναται ἄριστα νὰ βιώσῃ ἄνευ αὐτῶν κατὰ πολλὰς δεκάδας ἐτῶν· τὰ κέντρα ὅμως τὰ ἐν τῇ φαῖα οὐσία εὐρισκόμενα εἶναι τὰ ἀνώτερα πάντων. Ἡ ἱεραρχία αὕτη δὲν εἶναι παντάπασιν αὐθαίρετος, ἀπεναντίας δὲ στηρίζεται ἐπὶ στερεᾶς βάσεως. Ὅσον λειτουργία τις εἶναι ἀπλή καὶ γενικὴ, τόσο περισσότερο τὸ δι' αὐτὴν προωρισμένον ὄργανον

εἶναι ἀπλοῦν καὶ χονδροειδέες· ἐφ' ὅσον δὲ ἡ λειτουργία αὕτη καθίσταται εἰδικωτέρα καὶ διαστέλλεται, κατὰ τόσον ὀφείλει καὶ τὸ ὄργανον νὰ καταστῆ λεπτότερον καὶ περιπλοκώτερον καὶ κατὰ συνέπειαν λεπτοφυέστερον. Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἄροτρου, αἰσθητὴ εἰς πλείστους ὄσους, εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλητέρα τῆς ἐλλείψεως τοῦ χρονομέτρου· τὸ χρονόμετρον εἶναι ἀναγκαιότερον καὶ κατὰ πολὺ περισσότερο διαδομένον τοῦ ὀργάνου ἀκριβείας τὸ ὅποιον χρησιμεύει διὰ τὴν λεπτομερῆ παραβολὴν τοῦ μέτρου πρὸς τὸ μέτρον συγκρίσεως τῶν Παρισίων. Τὸ ἄροτρον ὅμως εἶναι κατὰ πολὺ χονδροειδέστερον καὶ ἀπλούστερον τοῦ χρονομέτρου, τοῦτο δὲ εἶναι κατὰ πολὺ χονδροειδέστερον καὶ ἀπλούστερον τοῦ εἰρημένου ὀργάνου ἀκριβείας. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καταστρέψωμεν ἄροτρον τι· τὸ ὠρολόγιον ἀπαιτεῖ λεπτοτέραν τινὰ περιποίησιν, οὐχ' ἥττον ὅμως ἀνθίσταται εἰς πλείονας κλονισμούς· ἀλλ' ὅμως τὸ ὄργανον τῆς ἀκριβείας, ταραττεται καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐλαφρᾶς δονήσεως, προξενουμένης ὑπὸ πόρρωθεν διερχομένης ἀμάξης. Κάτι παρόμοιον συμβαίνει ὡς πρὸς τὰ νευρικὰ κέντρα. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία των εἶναι ἀτομικὴ, εἰδικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ, κατὰ τόσον ταῦτα εἶναι περίπλοκα, λεπτὰ καὶ κατὰ συνέπειαν λεπτοφυῆ. Ἡ τροφή ἀποτελεῖ σχετικῶς χονδροειδῆ πράξιν. Ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὰ ιδιαίτερα ὄργανα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καθ' ὃν λόγου χάριν τρόπον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὸ ἄροτρον, σκάπτοντες ἀδύνακα διὰ βράβδου ἢ λίθου, ἢ καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη τῆς χειρός μας, μετὰ τὴν διαφοράν ὅτι θὰ κατεβάλλομεν περισσότεραν δυσκολίαν. Καὶ τὸ ἀπλούστερον μόριον πρωτοπλάσματος ἔχει τὴν ιδιότητα τοῦ τρέφεσθαι, εἰς τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν, διὰ τῆς προσοχῆς στερεῶν, βευστῶν καὶ ἀερωδῶν ὑλῶν, τοῦτ' ἔστι τοῦ τρέφεσθαι καὶ τοῦ ἀναπνεῖν. Ἐὰν ἡμεῖς χρειάζομεθα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν λίαν περίπλοκα ὄργανα, ὡς τὰ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς πέψεως, χρειάζομεθα αὐτὰ διότι ὁ ὀργανισμὸς ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ περιπλοκωτέρας πράξεις ἢ τὸ μόριον τοῦ πρωτοπλάσματος, καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπέχη τῆς

διαιρέσεως τῆς ἐργασίας. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, παραδείγματος χάριν, ὁ ὑπουργὸς δὲν ἔχει καιρὸν νὰ παρασκευάσῃ μόνος τοῦ τὸ δεῖπνον ἢ νὰ κατασκευάσῃ τὰ ἐνδύματά του, ἔργα εἰς ἃ ὅλος ἀντιστρόφως ἐπιδίδεται ἐντελῶς μόνος ὁ Νεαπολίτης λαζζαρόνος. Οὐχ' ἤττον ὅμως ἢ θρέψεις, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν περίπλοκον ὀργανισμόν μας, ὅστις λειτουργεῖ κατὰ πολὺ πυκνὰς διαιρέσεις τῆς ἐργασίας, ἀποτελεῖ ἐνασχόλησιν ἀπλήν καὶ ὑποδεεστέραν, τὰ δὲ προϊστάμενα κέντρα εἶναι τόσον χονδροειδέη, ὥστε ἀνθίστανται κατὰ πολὺ εἰς τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιρροὰς καί, πράγματι, ταῦτα φθείρονται τελευταῖα. Τὰ κινητήρια νεῦρα εἶναι καὶ αὐτὰ ὑποδεέστερα, καὶ ἔνεκα τούτου ἔχουσι καὶ ταῦτα ἀνάλογον ἀντοχήν. Ἄλλ' αἱ ἀπαιτήσεις μας διὰ τὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐν τῇ νωτιαίῳ μυελῷ, δὲν εἶναι πολλὰ. Ἄμα τὰ αἰσθητήρια νεῦρα μεταδιβάσωσιν εἰς αὐτὰ τὴν αἴσθησιν τοῦ ὅτι ἐξωτερικὴ τις δύναμις ἐνεργεῖ ἐπὶ οἰουδῆποτε μέρους τοῦ σώματος, ἐκδηλουμένη ἀπλῶς ὡς ἀφή ἢ ὡς πόνος, ἀνάγκη νὰ παρακινήσων ὀρισμένα μυϊκὰ συμπλέγματα νὰ συσταλῶσι, νὰ ἐμποδίσωσιν ἄλλας ομάδας ἀπὸ τοῦ νὰ πράξουν τὸ αὐτό, νὰ συντελέσωσιν δὲ τοιοῦτοτρόπως εἰς ἀποτελεσματικὴν κίνησιν ἀπαλλάσσουσαν τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐξωτερικῆς βίας. Τοῦτο καλεῖται κίνησις ἀνταντακλαστική, συμβαίνουσα ἄνευ προηγουμένης ἐντολῆς τῆς συνειδήσεως, συχνάκις δὲ καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεώς της. Βάτραχος, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀφηρέθη ὁ ἐγκέφαλος, δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο. Τὰ κινητήρια μυελώδη κέντρα εἶναι λίαν περιωρισμένα διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν ἡλίθια. Δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν αἰτίαν τὴν προσδιορίζουσαν τὰς διαδιθαθεῖσας εἰς αὐτὰ αἰσθήσεις. Δὲν δύναται νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς εἰμὴ δι' ἀπλουστάτων κινήσεων. Ἐὰν τὸ σῶμα δύναται νὰ ἐκτεθῇ ἀφόδως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν, ἀνώτερόν τι κέντρον θὰ διατάξῃ τὰ κέντρα ταῦτα νὰ μείνωσιν ἀκίνητα. Ἐάν, ἀπ' ἐναντίας, ἢ ἀπλή ὀπισθοδρόμησις δὲν ἐπαρῆ, ἐὰν τὸ σῶμα πρέπη π. χ. νὰ τρέξῃ ἢ νὰ σκιρτήσῃ διὰ νὰ ἐκφύγῃ ἐξωτερικὴν τινα ἐνέργειαν, ἀνώτερόν τι κέντρον ἐκ

νέου ἀνάγκη αὐθις νὰ διατάξῃ ταῦτα νὰ θέσωσιν εἰς ἐνέργειαν τὰ μυϊκὰ συμπλέγματα, τῶν ὁποίων τὸ σύνολον παράγει τὸν δρόμον ἢ τὸ ἄλμα. Ἐν τέλει, ἀνώτατα κέντρα εἶναι τὰ παράγοντα τὴν θέλησιν καὶ τὴν συνειδήσιν μεθ' ἅπαντος τοῦ περιχομένου αὐτῶν, καθ' ὅσον ἢ ἐνέργειά των εἶναι μᾶλλον ποιικίλη καὶ περίπλοκος· εἶναι ἢ ἀποκλειστικώτερον ἀνθρωπίνη, καὶ ἵνα συντελεσθῇ πρεπόντως, ἔχει ἀνάγκην μιᾶς τόσοσιν ἀκριβοῦς μηχανικῆς συσκευῆς διαφόρων λεπτοφυῶν μερῶν, ὥστε ἐλάχισται ἐπιδράσεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ ταράξουν τὸ τόσοσιν εὐαίσθητον μηχανήμα, καθὼς καὶ ἐλάχισται παρορμήσεις νὰ θέσωσιν αὐτὸ εἰς ἐνέργειαν. Ὅσον κέντρον τι ὑψηλότερον εὐρίσκεται, τόσοσιν δυσκολώτερον εἰσέρχεται εἰς τὴν ὀριμότητα, τόσοσιν πολυχρονιώτερον ὁ ὀργανισμὸς ἐργάζεται πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ, τόσοσιν ταχύτερον φθίρεται. Ἐπομένως ἢ ἱεραρχία τῶν κέντρων δὲν εἶναι αὐθαίρετος, οὐδὲ κἂν καθορίζεται ἐκ τῶν ἀτομικῶν ἡμῶν ἐκτιμήσεων ὡς πρὸς τὴν μεγαλιτέραν ἢ μικροτέραν σημασίαν τῶν λειτουργιῶν των, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς των ἐνδεδειγμένη. Εἰς μίαν λαίμαργόν τις θὰ ἔλεγε : «Εἶναι ἢ ἰδέα μου : τοποθετῶ τὸ κέντρον τῆς θρέψεως ὑπεράνω τῶν κέντρων τῆς μνήμης καὶ τοῦ λογικοῦ». Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τοῦ ἀποκριθῶμεν ὅτι αἱ ἀτομικαὶ αὐτοῦ κλίσεις τὸν ἀποπλανῶσιν, ὅτι τὸ κέντρον τῆς θρέψεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τὸ ἀνώτατον, καθ' ὅσον εἶναι διαδομένον εἰς ὅλον τὸ βασίλειον τῶν ζῴων, ἐμφανίζεται ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς ζωῆς, διαρκεῖ μέχρι τῆς ἐντελοῦς καταπτώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἐκτελεῖ διαρκῶς ὁμοίωμορφον λειτουργίαν, οὐδέποτε τροποποιούμενον κατὰ τὰς ἀτομικὰς βλέψεις, ἐνῶ τὰ κέντρα τῆς μνήμης καὶ τοῦ λογικοῦ ἀναφαίνονται μόνον εἰς τὰ ἀνώτερα ζῴα, δὲν ἐκδηλοῦνται ἐν τῇ ἀτομικῇ ζωῇ εἰμὴ μόνον μέχρις ὀρισμένου σημείου ἀναπτύξεως, καθίστανται ἀμβλέα καὶ ἀκατάλληλα πρὸς λειτουργίαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρὸ τοῦ φυσικοῦ θανάτου τοῦ ὀργανισμοῦ, ἢ δὲ ἐργασία τὴν ὁποῖαν ἐκτελοῦσι πρέπει νὰ ἀκολουθῇ ἀπάσας τὰς μεταλλαγὰς τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων.

Ἡ νέα δαρβινική βιολογία, τὴν ὁποίαν ἄλλως τε προησθάνθη ὁ Virchow, φαντάζεται τὸν ἀνώτερον ζωικὸν μηχανισμόν, ἥτοι τὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀποικίαν ἀπλῶν ἐμφύχων ὄντων, τῆς διαιρέσεως τῆς ἐργασίας ὑπαρχούσης εἰς εὐρυτάτην κλίμακα, τροποποιουμένων δ' ὑπ' αὐτῆς τῶν ἀποτελούντων αὐτοτελεῖ ἄτομα πολιτῶν. Ἐκαστον τῶν σχηματιζόντων ἡμᾶς κυττάρων εἶναι ἐκ καταγωγῆς ὄργανισμὸς αὐτοτελής, ἐνέχων ἐν αὐτῷ ὅπως ἐπιζήσῃ ἀπάσας τὰς ἀναγκαίας ιδιότητες· τὸ κύτταρον δύναται ἐπομένως νὰ τραφῇ, νὰ πολλαπλασιασθῇ διὰ τῆς διαιρέσεως, ὡς καὶ νὰ κινηθῇ μέσῳ τῆς συστολῆς τοῦ πρωτοπλάσματος. Ἐνούμενα ὅμως μετ' ἀείρων μυριάδων πρὸς σχηματισμὸν ζωικοῦ τινος ἢ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ, τὰ κύτταρα διανέμονται τὰς διαφόρους ἀσχολίας, ἕκαστον δ' ἐξ αὐτῶν δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ εἰμῆ νὰ ἐκτελέσῃ καθωρισμένον τι ἔργον, λησμονοῦν πάντα τὰ ἄλλα, θὰ ἀπέθνησκε δὲ ἐὰν τὰ ἄλλα κύτταρα δὲν ἐξετέλουν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο. Τὸ αἰμοσφαίριον δύναται, ἀπορροφοῦν ὀξυγόνον, νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς ὅλους τοὺς ἰστούς, δὲν δύναται ὅμως νὰ κινηθῇ καὶ νὰ πολλαπλασιασθῇ. Ἡ μυϊκὴ ἴς δύναται νὰ κινηθῇ σύρουσα μετ' αὐτῆς καὶ τὰ ἐπίλοιπα μέρη τοῦ σώματος, δὲν θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ ἀντλήσῃ πρὸς χρῆσίν τῆς ἐκ τῆς φύσεως θρεπτικῆς οὐσίας ἀπαρασκευάστους, οὐδὲ καὶ νὰ πολλαπλασιασθῇ.

Παρὰ πᾶσαν ἀρχικὴν ἰσότητα τῶν ἠνωμένων μερῶν, ἢ, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶμεν τῆς προηγουμένης ἡμῶν ἐκφράσεως, τῶν ἠνωμένων πολιτῶν τῆς ἀποικίας, ἐσχηματίσθη αὐστηροτάτη πειθαρχία. Ὁ ὄργανισμὸς ὑπενθυμίζει τὴν κοινωνίαν, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ προλεταρίων, ἀστῶν καὶ ἐκ τῶν ἀρχουσῶν τάξεων. Περικλείει στοιχεῖα παριστάνοντα τοὺς ποικιλωτέρους βαθμοὺς ἀναπτύξεως τῆς ζωικῆς ζωῆς. Τὰ σωματῖα τοῦ αἵματος καὶ τὰ λυμφατικὰ κύτταρα δὲν ἀνήκουν εἰς τάξιν ἀνωτέραν τῆς τῶν βακτηριῶν, μεθ' ὧν συχνάκις ἐρίζουσιν, ἐνίοτε ἠττώμενα, ἀν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατισχύουσιν. Ὁ νωτιαῖος μυελὸς δὲν εἶναι ἀνώτερος, π. χ., τοῦ νωτιαίου μυελοῦ βατράχου τινός· τὰ

αἰσθητήρια κέντρα δὲν εὐρίσκονται εἰς ἀνωτέραν μοῖραν τῶν αὐτῶν κέντρων ἀνθρώπου τινὸς ἀνήκοντος εἰς κατωτάτην φυλὴν, π. χ. ἐνὸς βοσχιμάνου· μόνον τὰ εὐγενέστατα κέντρα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λογικοῦ ἀνυψῶνται τὸν ὄργανισμόν ὑπεράνω πάντων τῶν ἄλλων ἐμφύχων ὄντων, ὅστις δὲν ἀποτελεῖ πλέον ἐμφύχον ὄν ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτοῦ σημασίαν, οὐδὲ σπονδυλωτὸν ζῷον. οὐδὲ ἀπλοῦν ἀνθρώπον, ἀλλ' ὠρισμένον τύπον ἀνθρώπου, τοῦτ' ἔστι τὸ ἄτομον τὸ διακρινόμενον ἀπάντων τῶν ἄλλων καὶ κυριαρχοῦν ὅλων τῶν ἄλλων ὁσάκις τὰ ἐν λόγῳ κέντρα ἔχουσιν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἡ ἐν τῷ ὄργανισμῷ ἱεραρχία δὲν ἀποκλείει ἄλλως τε σχετικὴν τινα ἀνεξαρτησίαν ἐκάστης τάξεως. Θὰ ἠδυνάμην νὰ εἶπω ὅτι μετὰξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ἀκατάπαυστος σύγκρουσις δημοκρατικῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν. Τὰ κατώτερα κέντρα δὲν ὑποκύπτουσι θεληματικῶς εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων· εἰς μάτην δὲ τὰ ἀνώτερα κέντρα προσπαθοῦν νὰ ἀπελευθερωθῶσι τῆς τυραννίας τῶν κατωτέρων. Τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα δὲν δύνανται νὰ ἐμποδίσουν τὰ θρεπτικὰ κέντρα νὰ ἐκτελέσουν τὸν προορισμὸν των· οὐδὲ δύνανται νὰ καθορίσουν εἰς αὐτὰ διαφορετικόν τινα τρόπον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου των, καθὼς π. χ. μεγαλύτεραν ἢ μικροτέραν ταχύτητα· αἱ λειτουργίαι τῶν αἰμοσφαιρίων, τῶν λυμφατικῶν ἀδένων κτλ. ἐκφεύγουσιν ὀλοτελῶς τῆς ἐπιδράσεως τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θελήσεως. Μόνον κατὰ τρόπον ἔμμεσον δύνανται νὰ ἀποδείξουν τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ ἰσχυρότερα· δύνανται π.χ. νὰ ἀρνηθῶσιν εἰς τὰ κατώτερα κέντρα τὰς συνθήκας ὑφ' ἧς μόνον δύνανται νὰ ἐξασκήσουν τὴν ἐνέργειάν των, ἐμποδίζοντα τὴν εἰς τὸν στόμαχον εἰσαγωγὴν τροφῶν καὶ τὴν εἰπνοὴν ἀέρος εἰς τοὺς πνεύμονας, καθιστῶντα δὲ ἀδύνατον τοιοῦτοτρόπως εἰς τοὺς πεπτικούς ἀδένους καὶ εἰς τὰ αἰμοσφαίρια νὰ ἐκτελέσωσι τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Ἀντιστρόφως δέ, τὰ ἀνώτερα κέντρα ἐξαρτῶνται κατὰ πολὺ ἐκ τῶν κατωτέρων, καθ' ὅσον δὲν δύνανται νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὸ ἄριστον μέρος τῆς ἐργασίας των εἰμῆ μόνον ὁσάκις τὰ κάτω

κέντρα ἐκτελῶσι τὸ χρέος των κατὰ τρόπον ἀκριβῆ καὶ πλήρη.

Δημοκρατικαὶ τάξεις δὲν ἀναφαίνονται μόνον εἰς τὰς κάτω τάξεις τῆς ἀποτελούσης τὸν ὄργανισμὸν ἀποικίας· ἅπαν τὸ δημόσιον δίκαιον αὐτῆς εἶναι δημοκρατικόν, ἢ, τοῦλάχιστον, δὲν εἶναι ἀπολυταρχικόν. Δὲν παρουσιάζεται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μοναδικόν τι κέντρον, τὸ ὁποῖον ἀνεξελέγκτως διοικεῖ, ὡς ἀπολυταρχικὸς βασιλεὺς, ἅπαντα τὰ λοιπὰ κέντρα τοῦ ὄργανισμοῦ, ἀλλὰ πλεῖστα ὅσα τοιαῦτα, ἔχοντα ἰσότημα δικαιώματα καὶ κατέχοντα ἐν τῇ ὀργανικῇ ἀποικίᾳ τὴν αὐτὴν ἀνεξαιρέτως ταξινόμησιν. Τρία τοῦλάχιστον μεταξὺ τῶν ἐν λόγῳ κέντρων δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς τριανδρία ἐξασκουσα ἐπὶ τοῦ ὄργανισμοῦ τὰ ὑπέρτατα δικαιώματα· τοῦτ' ἔστι τὰ κέντρα τῆς συνειδήσεως, τῆς μνήμης καὶ τῆς θελήσεως. Ἀναμφιβόλως τὸ νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἐνεργείας καθωρισμένα κέντρα, ἀποτελεῖ ἀπλήν ὑπόθεσιν· τοῦτο δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ἐμβριθεστέρα δὲ τις ἀνάλυσις θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ συνείδησις, ἡ μνήμη καὶ ἡ θέλησις δὲν εἶναι ἀπλαῖ, ἀλλὰ περίπλοκοι, ἀναγόμενοι εἰς θεμελιώδη στοιχεῖα. Αἱ δυνάμεις αὗται ἐξασκοῦσι μὲν διαφόρους ἐπιδράσεις πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ἡ μία εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἄλλης. Ἰνα ἀποβῆ ἡ ἐνέργειά των συμφέρουσα καὶ χρήσιμος εἰς τὸν ὄργανισμὸν, ἀνάγκη συμπνοίας· ἡ ἄρμονία ὅμως αὕτη ἐνίοτε εἶναι ἐλλιπὴς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀσθενειῶν τοῦ ἐγκεφάλου, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν πλήρει φαινομενικῇ διανοητικῇ εὐεξίᾳ. Ἐξ ἄλλου δύνανται νὰ συνυρπάξωσιν ἡ θέλησις καὶ ἡ μνήμη, π. χ. κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ὑπνοβασίας, ἢ καὶ εἰς μερικὰς περιπτώσεις τοῦ ὑπνωτισμοῦ. Ἀκόμη δὲ καὶ ὅταν τὰ τρία ταῦτα κέντρα ἐργάζωνται κανονικῶς, ἀκολουθοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδίαν ὁδόν· αἱ ὁδοὶ αὗται δύνανται μὲν νὰ εἶναι παράλληλοι, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει σπανιώτατα. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ μνήμη εἶναι τελείως ἀνεξάρτητος τῆς θελήσεως. Αὕτη φέρει ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν παραστάσεις τὰς ὁποίας δὲν ἐζητήσαμεν, οὐδὲ ἐπεδιώξαμεν· ἐξ ἄλλου δὲ μᾶς ἀρνεῖται ἐπιμόνας ἄλλας τοιαύτας τὰς ὁποίας ὀλοφύχως προσπαθοῦμεν νὰ ἐνθυμη-

θῶμεν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ θέλησις εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς συνειδήσεως καὶ παντὸς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Εἰς μάτην προσπαθοῦμεν, ἀφοῦ πρῶτον πεισθῶμεν καταβάλλοντες ἀπάσας τὰς δυνάμεις τῆς κρίσεώς μας, νὰ ἐκτελέσωμεν ὀρισμένην τινα πράξιν. Ἡ μὲν συνείδησις ἡμῶν εἶναι τελείως πεπεισμένη, ἀλλ' ἡ θέλησίς μας δὲν λαμβάνει τοῦτο ὑπ' ὄψιν. Συχνάκις συμβαίνει τὸ ἀντίθετον· ἀποδεικνύομεν δηλονότι δι' ἀναντιρρήτων ἐπιχειρημάτων τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν ν' ἀπέχωμεν ὀρισμένης πράξεως. Ἡ θέλησις ναὶ μὲν ἀκούει τοὺς λόγους οὗς ἐκθέτομεν, ἀλλ' ἐν τέλει πράττει ἐκείνο ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐξεγίρεται ἡ συνείδησις μας. Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὰ ἀνώτερα κέντρα εἶναι ἀνεξάρτητα ἀλλήλων, ὅτε μὲν συμφωνοῦντα, ὅτε δὲ συγκρουόμενα, πράγματι δὲ ἐρίζοντα καθ' ἕλον τὸν βίον των περὶ τῆς θέσεως τῆς μᾶλλον ἐπιδρώσης ἐπὶ τοῦ ὄργανισμοῦ.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἶδομεν ἤδη ὅτι μόνον κατόπιν πλουσίας καὶ τελείας ἀναπτύξεως εἶναι ἱκανὰ τὰ ἀνώτερα κέντρα νὰ σχηματίσωσιν νέους συνδυασμούς, ἀποκρινόμενα τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰς ἐξωθεν καταφθανούσας ἐντυπώσεις διὰ σκέψεων καὶ πράξεων ἀγνώστων ἕως τότε, διὰ τὰς ὁποίας οὐδὲν παράδειγμα προϋπάρχει. Τὰ ἴδια δὲ ταῦτα κέντρα, εἰς μικροτέραν τυχοῦσαν ἀνάπτυξιν, ἐργάζονται κατὰ τρόπον πατροπαράδοτον, κληρονομηθέντα ὑπὸ τῆς συνηθείας, λειτουργοῦσι δηλονότι καθὼς αὐτὰ ταῦτα ἐλειτούργησαν εἰς προηγηθείσας παρομοίας περιστάσεις, ἢ καθὼς ἐλειτούργησαν οἱ πρόγονοί των. Ἐκάστη ἐνέργεια, ἐξασκουμένη κατ' ἐπανάληψιν, εἶναι ἐνωργανωμένη· τοῦτ' ἔστιν ἡ σχέσις τὴν ὁποίαν τὰ νεῦρα πρέπει νὰ συνάψωσι μεταξὺ των πρὸς παραγωγὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐνεργείας, καθίσταται ἔμμοнос καὶ σταθερά, πραγματοποιεῖται δὲ αὐτομάτως.

Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι δύνανται νὰ ὑποστηρίξῃ ἐναντίον τῶν συγκρίσεων καὶ εἰκόνων, τῶν ἔχουσῶν σκοπὸν τὴν ἐξήγησιν τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων, ὁ Ἐρβέρτος Σπένσερ, αὗται ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι τὸ μόνον μέσον τὸ ἐπιτυγχάνον νὰ καταστήσῃ εὐ-

ληπτον, και εις αυτον ακομη τον βεβηλον, το δυσκολον τουτο θεμα. Επομένως δὲν διστάζω ποσῶς νὰ φέρω χονδροειδῆς τι παραδείγμα, ακριβῶς δὲ ἔνεκα τούτου ευκολώτερον ἀντιληπτόν, πρὸς διασάφησιν τοῦ τί ἐννοοῦμεν λέγοντες ἐνωργανωμένη καὶ μὴ ἐνωργανωμένη ἐνέργεια τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων. Ἡ ἐνὸργανος ἐνέργεια, συγκρινομένη πρὸς τὴν ἀνὸργανον τοιαύτην, ἔχει τὴν αὐτὴν σχέσιν οἷαν καὶ τὸ παίξιμον ὀργανέτου τινός, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ παίξιμον καλλιτέχνου τινός. Ἡ μηχανὴ τοῦ ὀργανέτου, χορδιζομένη καταλλήλως, ἐκτελεῖ μετὰ πάσης ακριβείας τὸ σχετικὸν μουσικὸν τεμάχιον διὰ τὸ ὅποιον αὐτὴ κατεσκευάσθη· ὅσον ἀφορᾷ ὅμως νέον τι τεμάχιον, εὐλόγως δὲν δύναται νὰ τὸ παίξῃ. Ὁ καλλιτέχνης ἀπεναντίας θὰ ἐκτελέσῃ πᾶν τεμάχιον τὸ ὅποιον θὰ τοῦ παρουσιάσουν· ἐὰν δὲ εἶναι καταλλήλως ἐφωδιασμένος, θὰ δυνηθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ γράψῃ νέα τεμάχια, νὰ μὴ καταφεύγῃ δὲ πάντοτε εἰς ξένας συνθέσεις. Τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα τοῦ πλήθους τῶν μετρίων, ὁμοιάζουσι πρὸς τὸ ὀργανέτον· παίζουσι μόνον τὰ τεμάχια ἐκεῖνα τὰ ὅποια προηγουμένως εἰσήχθησαν καὶ ἐνωργανώθησαν ἐν αὐτοῖς. Τίς ἐστὶν εἰναι ὁ μηχανουργὸς ὁ διαθέσας τὸν μηχανισμόν των ὑπὲρ ὅψων ἔχων προσδιωρισμένα μουσικά τεμάχια; Εἶναι ἢ σειρὰ τῶν προγόνων ἣτις ἐξετέλεσεν ἀείποτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ εἰρημένα μουσικά τεμάχια, μέχρις ὅτου τὸ ὀργανον, ἠχοῦν ἐρχήθη ὑπὸ τὰ ἐλευθέρως πλήττοντα δάκτυλα, κατέστη αὐτόματον. Εἰς τοὺς μὴ κοινούς ἀνθρώπους τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα ὁμοιάζουσιν, ὅλως ἀντιθέτως, πρὸς τοὺς καλλιτέχνας· διὸ νανται νὰ ἐκτελέσωσι τεμάχια τὰ ὅποια δὲν ἤκουσαν προηγουμένως· τὸ δὲ πρόγραμμα των δὲν συνίσταται ἐκ τεμαχίων διαρκῶς ἐπαναλαμβανομένων, ἀλλὰ μεταβάλλεται συνεχῶς καὶ ἀπριορίστως.

Ἐπολείπεται τελευταία τις ἐρώτησις. Διατί αἱ συχνάκις ἐξυσχοῦμεναι ἐνέργειαι ὀργανοῦνται ἐν τέλει; Ἡ, διὰ νὰ μὴ ἀμακρυνθῶμεν τοῦ παραδείγματός μας· διατί τὸ τεμάχιον, παίζόμενον ἐλευθέρως κατ' ἐπανάληψιν, ἐφαρμόζεται ἐν τῷ

ἐπὶ τοῦ μουσικοῦ κυλίνδρου; Ἴσως ἢ περὶ τοῦ προκειμένου ἀπάντησις μου εἶναι ἀπλή ὑπόθεσις, ἐν τούτοις ὅμως συμφωνεῖ πρὸς πᾶν ὅ,τι γνωρίζομεν ἐκ τῶν φυσικῶν νόμων. Εἶναι συνέπεια τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ παγκοσμίου νόμου, τὸν ὅποιον ἐξέφρασε κατὰ πρῶτον ὁ Δάϊμπνιτς, δυνάμει τοῦ ὁποίου πᾶν ὅ,τι λαμβάνει χώραν ἐν τῇ φύσει ἐκτελεῖται ὑπὸ τὴν ἔσον τὸ δυνατόν μικροτέραν κατανάλωσιν δυνάμεων. Ὅσάκις ἢ θέλησις καὶ ἢ συνειδήσις πρόκειται νὰ μορφώσωσι νέους συνδυασμούς, ἀπαιτεῖται μεγάλη κατανάλωσις νευρικῆς δυνάμεως. Τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ὅποιον ἀπαιτεῖ ἐκάστη τῶν ἐργασιῶν διατίθεται καταλλήλως, ἀπαιτεῖ δὲ εἰδικὴν ἐπίδωξιν. Ἡ ἐξάρτησις αὐτὴ ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν μόνον ὁσάκις εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῶσιν αὐτομάτως ἐνέργειαι συχνάκις ἐπαναληφθεῖσαι. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, μοναδικῇ ὄθρησις παραχθεῖσα ὑπὸ ἀπλῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως ἢ ὑπὸ κελύσματος τῆς θελήσεως ἢ τῆς συνειδήσεως, ἀρκεῖ διὰ νὰ θέσῃ τὸν μηχανισμόν εἰς κίνησιν· τὸ ἔργον τότε ἐκτελεῖται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ οὐδεμία ἀνάγκη ὅπως παρέμβωσι τὰ ἀνώτερα κέντρα, διὰ νὰ ἐπιβλέψωσι καὶ δώσωσιν εἰδικὰς διαταγὰς. Ἀναμφιβόλως ἐνταῦθα ἐγκτεῖται ἢ ἐξήγησις τοῦ λόγου δι' ὃν αἱ συχνάκις ἐνασκηθεῖσαι ἐνέργειαι δὲν ἐκτελοῦνται τοῦ λοιποῦ ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων κέντρων, ἀλλὰ λαμβάνουσι χώραν αὐτομάτως, τοῦτέστι ὀργανικῶς. Ἡ τάσις αὐτὴ πρὸς τὸ ἐξοικονομεῖν ἐργασίαν καὶ δυνάμιν διὰ τῆς ὅσῃ τὸ δυνατόν μεγαλητέρας μετατροπῆς εἰς αὐτόματον ἐνέργειαν τῆς ἐλευθέρως τοιαύτης, εἶναι τῷ ὄντι τόσον ἰσχυρά, ὥστε τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ διαρκῶς, οὐ μόνον ἐν τῇ εἰδει ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀτόμῳ. Δὲν ὑπάρχει χρεία μακρᾶς σειρᾶς γενεῶν ἵνα λειτουργία τις ὀργανωθῇ εἰς τὰ παράγοντα ταύτην κέντρα· τοῦτο συντελεῖται ἐν σμικρῷ χρονικῷ διαστήματι, ἐν ἀπείρως σμικροτέρῳ τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν.

Καὶ αὐτὸς ὁ ἰσχυρότερος τῶν ὀργανισμῶν, ὅπερ συμφώνως πρὸς τὴν ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐξήγησίν μου σημαίνει ὁ πρωτοτυ-

πώτερος, εὐρίσκει ὅτι ἡ πρωτοτυπία του ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθίσταται ὀργανική, ἐὰν δέ, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους ὀργανισμούς, ἐξακολουθῆ νὰ εἶναι πρωτότυπος, δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ ἐν συγκρίσει πρὸς ἑαυτὸν. Καθίσταται τουτέστι ὀργανέτον· παίζει τὰς ἰδικὰς του συνθέσεις. Ταιουτοτρόπως ἐξηγείται τίνι τρόπῳ τὸ ἀτομικώτερον τῶν πνευμάτων ἐκπίπτει εἰς ἐπιτήδευσιν· δὲν εἶχε δὲ καὶ τόσον ἄδικον ὁ ἀγαθὸς Φιλιππῶν Ἰστάμενος ἐνώπιον ὠραίου τινὸς ἔργου καὶ παρατηρῶν ὅτι πρὸς παραγωγὴν παρομοίου ἔργου θὰ ἀπητεῖτο πιθανῶς μεγάλη συνήθεια.

Αἱ αὐτόμαται λειτουργίαι τῶν ἀνωτέρων κέντρων δὲν φθάνουσιν εἰς τὴν συνειδησίν μας ὑπὸ τύπον ἰδεῶν, ἀλλ' ὡς συγκινήσεις. Μόνον αἱ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐν τῇ συνειδήσει ἐκτελούμεναι ἐνέργειαι, τοῦτ' ἔστιν ἔχουσαι ὡς ἀρχὴν αἰσθητήριόν τινα ἐντύπωσιν ἣτις μεταμορφοῦται εἰς προσδοχήν, δίδουσαι δὲ ἑρμηνεῖαν τινὰ τῆς ὑπάρξεώς των, ἐγκλείονται ἐν τῇ μνήμῃ καὶ φθάνουσιν εἰς λογικὸν τι συμπέρασμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκτέλεσις ῥητῶς ἐπιβάλλεται εἰς τὴν θέλησιν, μόνον αἱ ἐν λόγῳ ἐνέργειαι ὑποπίπτουν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ σκεπτομένου «ἐγὼ» ὡς εὐληπτοὶ ἰδέαι, ἔχουσαι σαφῆ περιφέρειαν. Τοῦναντίον, ὅσαι ἐνέργειαι λαμβάνουν χώραν ἀνευ ἀμέσου ἐπεμβάσεως τῆς συνειδήσεως, γεννῶνται δὲ ὑπὸ ἀπλῆς τινος παροτρύνσεως μηχανικῆς περιφερικῆς κινήσεως κέντρου τινός, πέραξ κύκλου ἐνωργανωμένων πράξεων, καθ' ὃν τρόπον δηλαδὴ ἐκτελεῖ δεδομένον τεμάχιον τὸ ὀργανέτον, αἱ ἐν λόγῳ ἐνέργειαι γίνονται αἰσθηταὶ μόνον ὡς ἀσαφεῖς καὶ ἀόριστοι ψυχικαὶ κινήσεις, ἣ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν τεχνικὸν ὅρον, ὡς συγκινήσεις.

Ἄς μὴ λησμονῶμεν τὴν διάκρισιν ταύτην, καθ' ὅσον ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον ἀφετηρίαν τῶν ὅσων ἔχω νὰ εἶπω ἀκόμη ἐν τῷ παρόντι δοκιμίῳ.

Ἄς μὴ λησμονῶμεν πρὸς τούτοις ὅτι ἡ ὑπ' ἡμῶν καλουμένη συνειδήσις δὲν περιβάλλει ὀλόκληρον τὸν ὀργανισμόν, ἀλλ' ἐν μόνον ὄργανον αὐτοῦ, ἐν ἐγκεφαλικὸν κέντρον· ὅτι, ἐν μὲν λέξει, δὲν εἶναι ἡ συνειδήσις, ἀλλὰ μία συνειδήσις. Ἐκαστοῦ

κέντρον ἔχει ἰδίαν συνειδήσιν, ἀλλὰ τὸ ὑπέρτατον κέντρον, τοῦτ' ἔστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ σκεπτομένου ἡμῶν «ἐγὼ», τῆς διανοητικῆς μας προσωπικότητος, οὐδὲν γινώσκει περὶ ταύτης ἢ μᾶλλον γινώσκει τι, κατὰ τρόπον ὅμως λίαν σκοτεινόν. Τὸ «ἐγὼ» μας, τοῦτ' ἔστι τὸ ἀνώτατον ἐγκεφαλικὸν κέντρον, οὐδεμίαν σαφῆ γνῶσιν ἔχει περὶ τοῦ τί γίνεται εἰς τὰ κέντρα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τοῦ συμπαθητικοῦ συστήματος. Ἐν τούτοις εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ κέντρα ἔχουν ἰδίαν συνειδήσιν, μ' ὅλον ὅτι στενὴν καὶ ὑποταταγμένην, καὶ ὅτι γνωρίζουν κατὰ τίνα τρόπον, τοῦτ' ἔστι δυνάμει ποίας ἐνεργείας, δυνάμει ποίας διαταγῆς εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὰ ἰστούς, ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰς διεγέρσεις. Ἄς φαντασθῶμεν τὴν συνειδήσιν ὡς τὸν ἐνδόμυχον ὀφθαλμόν, τὸν ἐξετάζοντα διὰ τινος μικροσκοπίου τὰ κέντρα καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Τὸ ὀπτικὸν πεδίον τοῦ ἐν λόγῳ φακοῦ εἶνε σχετικῶς μικρόν, ὁ παρατηρῶν ὀφθαλμὸς δὲν δύναται βεβαίως νὰ διακρίνη τὰ ἐκτὸς τοῦ χώρου τούτου εὐρισκόμενα ἀντικείμενα· δὲν διακρίνει ὡσαύτως τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πέρατα τὰ ἐκτεινόμενα ἐκείθεν τοῦ στενοῦ ὀπτικοῦ πεδίου. Ἡ συνειδήσις ἀντιλαμβάνεται, οὐχὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐξέλιξιν, ἀλλὰ τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας ἄλλων κέντρων. Ὅσακις ἡ μνήμη φέρη κάποιαν παράστασιν εἰς τὸ ὀπτικὸν πεδίον τῆς συνειδήσεως, αὕτη ἀντιλαμβάνεται τοῦτο· δὲν βλέπει ὅμως κατὰ τίνα τρόπον ἤχθη μέχρι αὐτῆς οὐδὲ πῶς θὰ ἐξαφανισθῆ κατόπιν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν θέλησιν. Ἡ συνειδήσις βλέπει τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐνεργείας τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως, δηλαδὴ κινήσιν τινα τῶν μυῶν ἢ σειρὰν ἀποτελεσματικῶν καὶ περιπλοκῶν κινήσεων. Ἄλλ' ἡ συνειδήσις δὲν μαθαίνει τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον γεννᾶται ἡ ἀτονία, τοῦτ' ἔστιν ἡ δύναμις ἣτις μέσῳ τῶν νεύρων ἀναγκάζει τοὺς μῦς νὰ συσταλῶσιν. Οἱ τρόποι κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ συνειδήσις διαισθάνεται τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων κέντρων, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἐμφανίζονται εἰς τὸ στενὸν ὀπτικὸν τῆς πεδίου, εἶναι ἐντελῶς διάφοροι. Αἱ κύριαὶ πράξεις τὰς ὁποίας αὕτη ἀρχίζει καὶ φέρει εἰς πέρας, δὲν κατα-

λείπουν ἐν αὐτῇ οὐδεμίαν ἀβεβαιότητα, οὐδεμίαν διάθεσιν ἀνεκπληρώτου τινὸς συναισθήματος. Αὐταὶ εἶναι, ὡς ἀνεφερα προηγουμένως, ἰδέαι, ἢ ἄλλως εἰπεῖν σαφήνεια· τούναντίον, αἱ πράξεις τῶν ἄλλων κέντρων, αἱ γινόμεναι ἀτελῶς ἀντιληπταί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ συνειδήσις δὲν ἐπιδραῖ ἀμέσως, τῶν ὁποίων δὲν διακρίνει καθαρῶς τὰς διαδοχικὰς φάσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐναρξὶς ἢ ἀνάπτυξις καὶ τὸ πέρασ ἐκφεύγουν τῆς συνειδήσεως, διεγείρουν ἐν τῇ ψυχῇ εἶδός τι ἀδιαθεσίας καὶ ὑπερεντάσεως· ταύτη θὰ παρέδαλλον πρὸς τὴν αἴσθησιν τὴν ὁποίαν δοκιμάζει ὁ ὀφθαλμὸς ὅστις προσπαθεῖ νὰ διακρίνη μακρινόν τι, μικρὸν ἢ κακῶς φωτισμένον ἀντικείμενον, καὶ δὲν δύναται νὰ τὸ κατορθώσῃ· εἶναι οἷον εἰς βεβαίωσιν τοῦ ἰδίου αὐτῆς περιορισμοῦ, βεβαίωσιν τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀτελείας τῆς, οἷον εἰς περιέργειαν τις καὶ σύγχυσις, σφοδρὸς πόθος πρὸς ἐντελεστέραν γνῶσιν. Ἡ διαίσθησις αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ συγκίνησις ἢ φθάνουσα εἰς τὴν συνειδήσιν μας ὡς προαίσθημα, πόθος ἀπροσδιόριστος, ἐξεγερσις καὶ ἀσαφὴς ἐπιθυμία.

Αἱ εὐχάριστοι συγκινήσεις δὲν ἐκφεύγουν τοῦ παρόντος καθορισμοῦ ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ. Καὶ πράγματι, ἐπισταμένη τις ἀνάλυσις ἀποκαλύπτει ἐν τῇ αἰσθήματι τῆς εὐχαριστήσεως τὰ αὐτὰ στοιχεῖα τοῦ ἀσαφοῦς πόθου, τῆς ἀναζητήσεως ἀνησυχίας καὶ τῆς ταραχῆς τῆς κατανοήσεως, αἵτινες ἀναφαίνονται καὶ ἐν τῇ δυσαρέστῃ συγκινήσει, συνεπείᾳ ὀργανικῆς τινος καταθλίψεως. Ἡ ἐργασία τῆς καθαρᾶς καὶ διαυγοῦς ἰδέας, ἢ ἐνέργεια αὕτη τοῦ ἀνωτάτου κέντρου τῆς συνειδήσεως τὴν ὁποίαν χάριν συντομίας ἀποκαλῶ νόησιν ἀντιθέτως πρὸς τὴν συγκίνησιν, συντελεῖται ὑπὸ τῶν μᾶλλον ἐκλεκτῶν καὶ τελείων ἀτόμων, ἅτινα κατέχουσι τὴν δύναμιν τοῦ σχηματίζοντες συνδυασμοῦ. Τὸ πλῆθος τῶν μετρίων, τῶν ὁποίων τὰ κέντρα ἐργάζονται αὐτομάτως, ἐπομένως δὲ περιέχουσι μόνον ὠργανισμένους συνδυασμοῦς, περιορίζεται εἰς τὴν συγκίνησιν. Ἡ μεγάλη πλειονότης ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων οἵτινες καθ' ὅλον τὸν βίον τῶν δὲν ἔσχον οὐδὲ μίαν διαχυγῆ καὶ ἐντελῶς σαφῆ

ἰδέαν· ἢ συνειδήσις τῶν κατορθῶν μόνον νὰ διακρίνη ἀορίστους ἡμιφωτιστούς εἰκόνας· δὲν θὰ ἠδύναντο, εἰς δεδομένην τινὰ στιγμήν, νὰ ἐκφράσουν σαφῶς τί ἄρα γε συμβαίνει ἐντὸς τοῦ νοῦ τῶν· πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα θὰ κατέληγεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς συγκεχυμένα φλυαρολογήματα καὶ εἰς ἄνευ τινὸς ἐναργείας ἀσήμους κοινοτυπίας· οἱ ἐν λόγῳ ἄνθρωποι ζῶσιν ἀποκλειστικῶς ἐκ συγκινήσεων. Ὡστε συγκίνησις εἶναι πᾶν ὅ,τι μεταδιβάλλεται εἰς ἡμᾶς κληρονομικῶς, νόησις δὲ πᾶν ὅ,τι ἀποκτῶμεν ἡμεῖς αὐτοί. Ἡ συγκίνησις εἶναι ἢ ἐνέργεια τοῦ εἶδους, ἢ νόησις ἢ ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου.

Ἡ συγκίνησις, ἂν καὶ δὲν ἀφίνει τὴν συνειδήσιν τελείως ἱκανοποιημένην, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνήσυχον, καὶ παρ' ὅλον τὸ συγκεχυμένον αὐτῆς, ὑποκειμενικῶς ἐξεταζομένη εἶναι εὐαρεστοτέρα τῆς νοήσεως διὰ τοὺς ἀκολούθους τρεῖς λόγους· Πρῶτον μὲν εἶναι εὐχερεστέρα, τοῦτ' ἔστιν ἢ παραγωγὴ αὐτῆς ἀπαιτεῖ ὀλιγωτέραν κατανάλωσιν νευρικῆς δυνάμεως, ἀφοῦ ἢ αὐτόματος λειτουργία τῶν κέντρων εἶναι μᾶλλον ἄνετος τῆς ἐλευθέρως ἐνσυνειδήτου λειτουργίας, καὶ ἀφοῦ πᾶν τὸ ἄνετον μᾶς δίδει τὸ συναίσθημα τῆς τέρψεως, πᾶσα δὲ προσπάθεια συναίσθημα κόπου καὶ πόνου. Δεύτερον, αὕτη ἀκριβῶς ἢ ἀδυναμία τῆς συνειδήσεως ὅπως διίδη μᾶλλον ἀνέτως εἰς ὅσα συμβαίνουσιν ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν αὐτομάτως ἐργαζομένων κέντρων, δηλονότι τῶν συγκινήσεων, συνεπάγει, ἐκτὸς τοῦ στοιχείου τῆς ἀγωνίας, καὶ ἕτερον στοιχεῖον τέρψεως καὶ συμφέροντος· ἢ συνειδήσις ζητεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸ εἰς αὐτὴν ἄγνωστον, ζητεῖ νὰ μορφοποιήσῃ πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ διακρίνη σαφῶς· ἢ δράσις αὕτη τῆς συνειδήσεως δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἢ φαντασία, ἣτις, ὡς ἐπόμενον, ἐξεγείρεται ὑπὸ τῆς συγκινήσεως, ὥστε, ὡς ἐξακριβοῦται ἐκ τῶν παρατηρήσεων, ἢ φαντασία εἶναι εὐαρεστός τις ἐνέργεια τῆς συνειδήσεως. Τρίτον—τὸ ἐπιχείρημα δὲ τοῦτο συναντῶμεν καὶ παρὰ τῆ Δαρβίνφ—αἱ σημαντικώτεραι ἐνέργειαι τοῦ ὀργανισμοῦ, κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν, εἶναι ἐπίσης καὶ αἱ συχνότερον συμβαίνουσαι· ἐπομένως δὲ αἱ ὀργανικαὶ λειτουργίαι, αἱ καταστᾶσαι

αυτόματοι συνεπεία τῆς συχνῆς αὐτῶν ἐπαναλήψεως, κατὰ γενικὸν κανόνα θὰ εἶναι αἱ σημαντικώτεραι καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ εἴδους· ἐπειδὴ δὲ αἱ λειτουργίαι αὐταὶ φθάνουσιν εἰς τὴν συνειδήσιν μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν συγκινήσεων, ὁ ὀργανισμὸς ἀνάγκη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰς συγκινήσεις, ἀποτελούσας δι' αὐτὸν τὰς οὐσιωδεστέρας καὶ σημαντικώτερας ὀργανικὰς ἐνεργείας, τὴν μεγίστην ἀξίαν, τοῦτ' ἔστι, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ὑποκειμενικῶς, θὰ αἰσθανθῇ αὐτὰς βαθύτατα καὶ ἰσχυρότατα.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν νόησιν, εἰς ταύτην ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῶν τριῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων. Αὕτη δὲν δύναται νὰ παράγῃ εὐχάριστόν τινα αἰσθησιν, διότι εἶναι, κατὰ πρῶτον λόγον, λίαν κοπιώδης καὶ ὀχληρὰ εἰς τὸν μέτριον ὀργανισμόν· κατὰ δεῦτερον δὲ λόγον, δὲν διεγείρει τὴν τόσον τερπνὴν διασκέδασιν τῆς συνειδήσεως τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν φαντασίαν· τρίτον δέ, ἐκ πρώτης ὄψεως, δὲν φαίνεται ὡς οὐσιώδης καὶ σπουδαία διὰ τὸν ὀργανισμόν, ὅστις ἔως τότε, καθὼς γνωρίζει ἐκ πείρας, ἐβίωσεν ἄνευ αὐτῆς· τότε μόνον θὰ ἀποδείξῃ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς, ὅταν εὖρη εὐκαιρίαν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀρχικὴν ἐπωφελεῖ διὰ τὸν ὀργανισμόν ἐξάσκησίν τῆς, νὰ ἐπαναληφθῇ συχνάκις κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον· εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως ταύτην, ὀργανουμένη ἀστραπιαίως, μεταβάλλεται, καὶ ἀπὸ νόησις καθίσταται συγκίνησις.

Τὰ ἀνωτέρω διαφωτίζουν ἀπειρίαν σκοτεινῶν φαινομένων. Ὁ ῥωμαντισμὸς, ὅστις δεικνύει προτίμησιν διὰ τὸ παλαιόν, ἀποφεύγει δὲ τὸ νέον, ὅστις εὐρίσκει τὸν μεσαίωνα «παιητικώτερον» τοῦ καιροῦ μας, ὅστις φέρεται ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὰ ἐρείπια, ἀποκαλεῖ δὲ προδοτικὴν πᾶσαν οἰκοδομήν εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ ἀποβλέπουσαν εἰς ἓνα σκοπόν, ὁ ῥωμαντισμὸς οὗτος ἔχει τὴν πηγὴν του εἰς τὸ ὅτι αἱ παλαιαὶ κληρονομηθεῖσαι παραστάσεις ἐξεγείρουσιν τὰς αὐτομάτους ἐνεργείας τῶν κέντρων, δίδουσαι ἐπομένως τὴν αἰσθησιν τῆς συγκινήσεως, ἐνῶ αἱ μὴ ἀκόμη ὀργανισμέναι νέαι παραστάσεις ἐπέξεργάζονται ἐν τῇ διανοίᾳ μας,

ἀφοῦ πρῶτον ἡ συνειδήσις μας καταβάλλῃ προσπάθειαν, τοῦτ' ἔστιν ἀφοῦ προκαλέσῃ τὴν νόησιν.

Ὁ τύπος τῆς ἀρχαίας ἀμάξης ἐξήγειρε συγκινήσιν εἰς τὴν γενεάν ἧτις μετεχειρίζετο ἀκόμη αὐτήν· ὁ σιδηρόδρομος ὅμως προὐκάλει νόησιν. Οἱ σύγχρονοι τῆς μεγάλης μετατροπῆς τῶν μεταφορικῶν μέσων εὕρισκον κατὰ φυσικὴν συνέπειαν τὴν μὲν παλαιὰν ἀμαξάν ποιητικὴν, τὸν δὲ σιδηρόδρομον δυσάρεστον καὶ πεζόν. Ὀλόκληρος ἡ ποίησις, ὡς καὶ αἱ ἐντυπώσεις τὰς ὁποίας προξενεῖ, βασίζεται ἐπὶ τῆς θεμελιώδους ταύτης διαφορᾶς μεταξὺ συγκινήσεως καὶ νοήσεως. Τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως ἀποτελεῖται ἐκ σχέσεων, καταστάσεων καὶ παθῶν γενικῶς ἀνθρωπίνων, τοῦτ' ἔστιν ἐξ ἐνεργειῶν συχνάκις ἐπαναλαμβανομένων, καὶ ἐπομένως ὀργανωθεισῶν καὶ καταστασῶν αὐτομάτων ὥστε ἡ ποίησις προηγείται τῆς συγκινήσεως, διεγείρουσα ταύτην. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ λεκτικόν τῆς ἡ ποίησις σχετίζεται πρὸς τὰς ἀρχαίας παραστάσεις, οὐχὶ τυχαίως, ἀλλ' ἀναγκαιῶς, καθ' ὅσον εἶναι φυσικὸν αἱ κληρονομηθεῖσαι παραστάσεις νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὸ ὀπτικὸν πεδίον τῆς συνειδήσεως περιβεβλημένοι τὴν προγονικὴν περιβολήν. Ἴδου διατί, ἀκόμη καὶ σήμερον, ἡ ποίησις ὀμιλεῖ περὶ πνευμάτων, νηρηίδων καὶ θεῶν· ἰδου διατί ἀνθρωπομορφοποιεῖ τὴν φύσιν καὶ τὰς ψυχικὰς κινήσεις· ἰδου διατί ἐξοπλίζει τοὺς ἥρωάς τῆς μὲ βέλη καὶ ῥόπαλα, οὐχὶ δὲ μὲ τουφέκια συστήματος Lebel· ἰδου διατί περιάγει τοὺς ταξειδιώτας αὐτῆς ἐπὶ ἀγερώχου κέλητος, οὐχὶ δὲ ἐντὸς ἀμάξης ἢ ἐπιβαίνοντας ποδηλάτου· ἰδου διατί διατηρεῖ τὴν κοσμικὴν ἀντίληψιν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ πολιτισμοῦ. Εὐκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ διαπλάσῃ νεωτέρους τύπους καὶ παραστάσεις, ἐὰν δὲν εὐρίσκετο ἐντελῶς ἀποπλανημένη ἐν τῇ συγχρόνῳ περὶ κόσμου ἀντιλήψει ἡμῶν. Τὸ τοιοῦτο θὰ ἀπέβαινε δι' αὐτήν καθ' ὑπερβολὴν νέον· δὲν θὰ ἦτο ἀκόμη ὀργανωμένον οὐδὲ αὐτόματον, ἐν μὲν λέξει δὲν θὰ ἦτο ἀκόμη ἴδιον τῆς συγκινήσεως, ἀλλὰ τῆς νοήσεως. Τοιοῦτοτρόπως, πᾶσα προσπάθεια τείνουσα νὰ δώσῃ εἰς τὴν ποίησιν νέον τι περιεχόμενον δὲν ἀπολήγει εἰς οὐδέν. Ὅσάκις οἱ στιχο-

πλόκοι ἠθέλησαν νὰ δημιουργήσουν ποιήσιν δῆθεν ἰδεολογικήν, εἰσάγοντες εἰς τοὺς στίχους τὴν ἐπιστήμην, ἀπέδειξαν μόνον ὅτι δὲν ἔχουσι τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν περὶ τῆς οὐσίας τῆς ποιήσεως. Ἡ ποιήσις εἶναι συγκίνησις· τὸ νὰ θέλωμεν νὰ μετατρέψωμεν αὐτὴν εἰς νόησιν εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἔνν ἠθέλαμεν νὰ μεταβάλωμεν τὸ ὄνειρον εἰς ἀγρυπνίαν διαυγεστάτην, χωρὶς ὅμως τὸ ὄνειρον νὰ παύσῃ νὰ εἶναι τοιοῦτον. Ἡ μετατροπὴ τῆς νοήσεως εἰς συγκίνησιν θὰ συντελεσθῇ βραδύτερον· εἶναι ἀπλῶς ζήτημα χρόνου. Ὅ,τι σήμερον εἶναι νέον, ἐντὸς χιλίων ἐτῶν θὰ εἶναι παλαιόν· ὅ,τι εἶναι ἀτομικὸν σήμερον, θὰ καταστῇ ἐντὸς ὀλίγου διὰ τὸ εἶδος ὀρμέμφυτον, κληρονομικὸν καὶ ὠργανωμένον. Τότε δὲ ὁ τυχὸν σιδηροδρομικὸς σταθμὸς θὰ φαίνεται ἐπίσης ποιητικὸς καθὼς σήμερον ἐρειπωμένοις τις πύργος, τὸ τηλεβόλον Κρουπ καθὼς ἡ λόγχη τῶν ἵπποτικῶν ἀγώνων, ἡ μνεῖα τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς μηχανῆς θὰ προκαλῆ τὰ αὐτὰ συναισθήματα ὡς ἔταν τις ὑπαινίσσεται τὸ γαλανὸν πτηνὸν ἢ τοὺς θρήνους τῆς ἀηδόνος. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἅπαντα τὰ παλαιὰ ἐφόδια τῆς ποιήσεως ἦσαν ἄλλοτε ὡσαύτως νέα, κατὰ συνέπειαν δὲ νοητικά, καθὼς εἶναι καὶ σήμερον οἱ σιδηροδρομοί, τὸ πυροβολικόν, αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι· τότε ἐθεώρουν ἀφεύκτως τὴν πανοπλίαν τῶν ἵπποτῶν, ὡς καὶ τὸ φρούριον τὸ ὁποῖον ὑψοῦτο ἐπὶ τῆς κρημνώδους κορυφῆς τοῦ ὄρους, τόσον πεζά, ὅσον τὴν σήμερον μίαν στρατιωτικὴν στολὴν ἢ τὸν στρατῶνα, ἐξελάμβανον δὲ ὡς ποιητικὸν μόνον ὅ,τι ἦτο ἀρχαῖκόν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τοῦτο ἄς μὴ θεωρηθῇ ὡς ἀπλὴ ὑπόθεσις· ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις λίαν πειστικά. Παρ' ἅπασιν τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς τὰ λίθινα ἀντικείμενα ἐσχετίζοντο πρὸς θρησκευτικὰς μυστηριακὰς ἰδέας, τοῦτ' ἔστιν ἰδέας θυμικὰς, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ λαοὶ οὗτοι ἐγίνωσκον ἤδη πρὸ αἰῶνων τὰ μετάλλινα ἀντικείμενα. Τὰ λίθινα ἐργαλεῖα διὰ τοὺς βαρβάρους τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος ἦσαν ὅ,τι καὶ ὁ μεσαιῶν διὰ τοὺς ὄνειροπόλους τοῦ καιροῦ μας.

Ἐπάρχουσι φύλα, γενεαί, λαοί, περίοδοι, παρ' οἷς ἡ αὐτό-

ματος ἐνέργεια εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς διὰ συνδυασμῶν προβαίνουσης ἐλευθέρας ἐνεργείας τῶν ἀνωτέρων κέντρων, τοῦτ' ἔστιν ἡ συγκίνησις εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς νοήσεως.

Ἡ γυνή, παρὰ τῇ ὁποίᾳ τὰ ἀνώτερα κέντρα δὲν φθάνουν σχεδὸν ποτὲ εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἐξελιξέως, εἰς τὸ ὁποῖον συχνάκις φθάνει ὁ ἀνὴρ, εἶναι ἀπείρως εὐσυγκινητοτέρα τοῦ ἀνδρός. Τὸ παιδίον τοῦ ὁποίου τὰ κέντρα δὲν ἀνεπτύχθησαν ἀκόμη τελείως, ὁ πρεσβύτερος τοῦ ὁποίου τὰ κέντρα παρακμάζουν ἤδη, ἔχουσι μόνον συγκινήσεις, οὐδόλως δὲ νόησιν. Ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, ἐν τῇ ἀναρρώσει, ὅποτε ὁ ὀργανισμὸς εἶναι ἐξησθενημένος, καὶ κατὰ συνέπειαν ἅπαν τὸ νευρικὸν κεντρικὸν σύστημα, οὗτος δὲν παράγει εἰμὴ συγκινήσεις. Αἱ ἐγκεφαλικά ἀσθένεια ἐκδηλοῦνται κατὰ πρῶτον ἐκ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς τὸ ἄτομον μεταβάλλει ψυχικὰς διαθέσεις καθιστάμενον θρηνηῶδες ἢ παιδρὸν, ἐπηρεαζόμενον δῆλον ὅτι ὑπὸ τῆς εὐσυγκινησίας.

Οἱ Κινέζοι καὶ οἱ Νεολατῖνοι τῶν χρόνων μας εἶναι λαοὶ εὐσυγκινητοὶ· ἄγονται ὑπὸ ἡμισυνειδητῶν καταστάσεων, τουτέστι ὑπὸ τῆς αὐτομάτου κληρονομηθείσης ἐνεργείας τῶν κέντρων, σπανίως δὲ ἀναδεικνύουσιν ἀνθρώπους τῶν ὁποίων τὰ ἀνώτατα κέντρα εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὰ διὰ νὰ συγκρατήσωσι τὸ αὐτόματον, σχηματίζοντα ἐλευθέρους συνδυασμούς, δῆλον ὅτι νὰ σκεφθῶσιν ἀτομικῶς, καθιστάμενοι νοητικοί. Ὁ μεσαιῶν ὑπῆρξε μακρὰ περίοδος χαρακτῆρος ὅλως θυμικοῦ. Ἡ παράδοσις τότε ἦτο παντοδύναμος. Τὸ ἄτομον ἐξηφανίζετο παντελῶς ἐν τῇ διοργανώσει τῆς Πολιτείας. Εἰς τὸ διάστημα πέντε σχεδὸν αἰῶνων ἦτο δύσκολον νὰ συναντήσῃ τις καὶ ἐν μόνον κέντρον ἐγκεφαλικόν, ἱκανὸν νοήσεως. Ἐπομένως εἶναι ἀνεξήγητον διατὶ ἅπασα ἡ ἐποχὴ αὕτη ὑπῆρξε θρησκώληπτος καὶ μυστικιστικὴ κατὰ τρόπον αἰσθηματικόν, ἐπίθετα μὴ σημαίνοντα ἄλλο τι εἰμὴ τὴν ἐπίχρωσιν ἐκείνην διὰ τῆς ὁποίας, ὡς ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἡ αὐτόματος δρᾶσις τῶν κέντρων διαδιβάσεται μέχρι τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου.

δ'.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἐπεξετάθην εἰς μακρὰς ἐξηγήσεις, ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης ὅστις δὲν ἔχει ἐπιδοθῆ εἰς τὴν ψυχολογίαν, θὰ τὰς εὖρη ἀπαραιτήτους. Τώρα μόνον εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐνοήσῃ τί ἠθέλησα νὰ εἶπω, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἀμφότερα, ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ ἰδιοφυΐα, ἀνάγκη νὰ ἀνάγονται εἰς ἀντιστοιχοῦντα βαθμὸν ἀναπτύξεως καθωρισμένων κέντρων. Εἰς ποῖον διαμέρισμα τοῦ ἐγκεφάλου πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἕκαστον τῶν κέντρων ἐκείνων τῶν ὁποίων ἡ ἰδιαιτέρα ἀνάπτυξις ἐκδηλοῦται ὑπὸ ἰδιαιτέρου τινὸς ταλάντου; Τοῦτο εἶναι ἀκριθῶς ὅ,τι ἀγνοοῦμεν εἰς πλείστας ὄσας περιστάσεις. Μ' ὅλα ταῦτα παραδέχονται ὡς πιθανὸν ὅτι θὰ ὀρισθῆ ἡ ἔδρα τῶν ἰδιαιτέρων κέντρων, χάρις εἰς τὰς μελέτας καὶ ἐρεῦνας ἅς ἀνέλαθον ἐσχάτως ἀπὸ κοινῆς ἢ κλινικῆς ἰατρικῆς, ἢ παθολογικῆς ἀνατομίας καὶ ἢ πειραματικῆς παθολογίας, ὡς καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ ἐγκεφάλου τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν. Ὁ θεωρῶν τὰς διανοητικὰς λειτουργίας τῆς ψυχῆς, τοῦτ' ἔστι λειτουργίας ἐνὸς ἀύλου ἐπισκέπτου τοῦ σώματός μας, θὰ εὖρη τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς μεγαλοφυΐας καὶ αὐτῆς τῆς ἰδιοφυΐας ἢ παιδαριωδῶς εὐκολον ἢ ἐντελῶς ἀδύνατον. Δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ οἰκονομήσῃ τὴν περίστασιν ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ Πέτρος ἔχει περισσοτέραν ψυχὴν τοῦ Παύλου, διότι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑφίσταται ὕλη δὲν ὑφίσταται ὡσαύτως ἔκτασις, ἥτις εἶναι ἴδιον τῆς ὕλης μόνης, οἷδὲ καὶ ἔντασις, ἥτις εἶναι ἔντασις τῆς ἐνεργείας μόνης, ἥτις ἐνέργεια ἀποτελεῖ λειτουργίαν τῆς ὕλης· ἐπομένως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ζήτημα «μείζονος» ἢ «ἐλάττονος» ἀλλ' ἀπλῶς ζήτημα ἐνότητος. Προσέτι δὲν δύναται νὰ δισχυρισθῆ ὅτι αἱ διάφοροι ψυχαὶ εἶναι διαφορετικαὶ ἐν τῇ ὑποστάσει των, καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν πρόκειται περὶ μείζονος ἢ ἐλάττονος, ἀλλὰ περὶ «διαφορετικῆς συστάσεως αὐτῶν»· διότι ἡ διαφορὰ τῆς οὐσίας τοῦ ἀύλου εἶναι

τόσον ἀσύλληπτος διὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὅσον καὶ ἡ διαφορὰ τῆς οὐσίας τῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν ἡ ἡμετέρα κοσμικὴ σύλληψις ὑποθέτει ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, ἀδιαίρετον καὶ πάντοτε ὁμοίαν πρὸς ἑαυτήν. Δὲν ὑπολείπεται εἰμὴ ἡ ἐξήγησις, πολὺ ἀπέχουσα τοῦ νὰ εἶναι τοιαύτη, ἢ προκύπτουσα ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς πλουτίζει ψυχὴν τινὰ περισσότερο ἀλλῆς τινὸς ψυχῆς. Ἐκεῖνος ὅστις τοῦναντίον παραδέχεται μετὰ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, ὅτι αἱ διανοητικαὶ ἐνέργειαι εἶναι λειτουργίαι καθωρισμένων ὀργάνων, τοῦτ' ἔστιν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, οὗτος δύναται λίαν εὐκόλως νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ὄργανον κάλλιον ἀνεπτυγμένον, ἐργάζεται κάλλιον ἄλλου ὄργανου ἀνεπτυγμένου κατὰ δευτερεύοντα λόγον. Ὅσον διὰ τὴν αἰτίαν τῆς ἀνίσου ἀναπτύξεως τῶν κέντρων παρὰ τοῖς διαφοροῖς ἀτόμοις, τοῦτο δὲν λύεται ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῆς ἰδίας ταύτης ὑποθέσεως. Τὸ ὀχληρὸν τοῦτο «διατί», τὸ ὁποῖον ἐρευνᾷ περὶ τῆς τελικῆς ἐξηγήσεως τῶν φαινομένων, ἀποφεύγει ἢ ἀκριθῆς θετικὴ ἐπιστήμη κατὰ γενικὸν κανόνα.

Δὲν ἀναφέρω τι ἐν σχέσει πρὸς τὰς αἰτίας τὰς παραγούσας τὴν μεγαλοφυΐαν, καθ' ὅσον αὐταὶ εἶναι ἀκόμη ἀγνωστοί, ἀλλὰ προτίθεμαι νὰ εἶπω τινὰ περὶ τῶν σχέσεων τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς παραφροσύνης. Τινὲς ἠθέλησαν νὰ ταυτίσουν τὰς δύο ταύτας λέξεις. Πολλοὶ νευρολόγοι θεωροῦν «τὴν μεγαλοφυΐαν ὡς νεύρωσιν». Ὁ διάσημος διδάσκαλός μου Λομπρόζο διαγράφει τὰ ἐξῆς: ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι μορφή τῆς ἐπιληψίας, ἐπομένως δὲ ἀείποτε παθολογικὴ, ἀείποτε βέπουσα πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν. Νομίζω ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ πλάνην ὀρμωμένην ἐξ ἀνακριθῶς καὶ πατροπαραδότου ἐφαρμογῆς τῆς λέξεως «ἰδιοφυΐα». Ὅνομάζουσι συνήθως οὕτω τὸ πρῶτον τυχὸν ἐν ἐκστάσει εὐρισκόμενον ἠλίθιον πλάσμα, ὑποκρινόμενον τὸν προφήτην ἢ τὸν καλλιτέχνην, θαμβῶνον δὲ διὰ τῆς μωρᾶς του ἐκκεντρικότητος τὴν ἀηδετέραν ἐκείνην μερίδα τῆς στρατιάς τῶν Φιλισταίων: Θέλω νὰ εἶπω τοὺς αἰσθητικίζοντας σ ν ό μ π. Παρὰ τοῖς βαρβάρους λαοῖς ἐκλαμβάνονται οἱ εὐήθεις καὶ οἱ τρελλοὶ ὡς ὑπερφυσικά

πρόσωπα και περιβάλλονται υπό θρησκευτικοῦ θαυμασμοῦ. Τὸ νὰ ὀνομάζωνται μεγαλοφυεῖς αἱ ἀσθενεῖς αὗται διάνοιαι, εἰς ἃς αἱ παθολογικαὶ συνθήκαι ἐκδηλοῦνται διὰ τινος καλλιτεχνικῆς δράσεως, εἶναι λείψανον τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης πρωτογόνου προλήψεως, ἀφοῦ ἄλλως τε ἡ λέξις «μεγαλοφυΐα» χρησιμεύει πρὸς χαρακτηρισμὸν ἀνθρώπων ἀνακαλυψάντων νέας ἀληθείας καὶ μυσταγωγῶν προαγόντων τὰς γνώσεις τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰς ψευδεῖς «καλλιτεχνικὰς» μεγαλοφυΐας ἐγκαταλείπω εἰς τοὺς νευρολόγους. Εἶναι πράγματι κατὰ γενικὸν κανόνα παθολογικὸ καὶ ἔκφυλοι. Αἱ μεγαλοφυΐαι ὅμως αἵτινες εἶναι πράγματι τοιαῦται, αἵτινες δὲν καλοῦνται οὕτω καταχρηστικῶς, ὠρισμένως δὲν εἶναι οὔτε ἀσθενεῖς, οὔτε ἔκφυλοι.

Ὁ μεγαλοφυΐης ὑπόκειται εἰς ἐξελίξεις. Ἀποτελεῖ τὴν πρῶτην ἐμφάνισιν νέων λειτουργιῶν παρά τινι ἀτόμῳ, ἀναμφιβόλως δὲ καὶ νέων ἢ τροποποιημένων ἰσθῶν τοῦ ἐγκεφάλου, προσδιοριζομένων ἴσως νὰ καταστῶσι τυπικοὶ δι' ἅπαν τὸ εἶδος. Ἄλλ' ὑπάρχει παράδειγμα παθολογικῆς τινος νεοπλάσεως ὑποκειμένης εἰς ἐξελίξεις ;

Παραδέχομαι ὅτι ἡ αὐθεντικὴ μεγαλοφυΐα δύναται καὶ αὐτῇ ἐπίσης νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἐγκεφαλικάς ἀνωμαλίας. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι νεύρωσις ἐκ τῶν προτέρων· ἀποδεικνύει μόνον ὅτι νέος τις σχηματισμὸς ἐξελισσόμενος, ἀνωτέρα τις διαστολή, παρουσιαζομένη τὸ πρῶτον ὡς ἀτομικὴ ἀπόκτησις, εἶναι λεπτοφευστέρα, μικροτέρας δὲ ἀνοχῆς ἢ τὸ στερεῶς καὶ ἀξέστως κατεσκευασμένον ὄργανον, ἐξασφαλιζόμενον ὑπὸ τῆς κληρονομικότητος καὶ τῆς μακρᾶς ἐπιλογῆς ἧτις προηγήθη αὐτοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πλείστοι ἀθληταὶ ὑποφέρουσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν ἐξ ὑπερτροφικοῦ λιπώδους ἐκφυλισμοῦ τῆς καρδίας· εἶναι ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀσθένεια τῶν ἀσχολουμένων εἰς διαφόρους ἀθλητικὰς ἀσκήσεις καὶ παίγνια. Ἐν τούτοις, ἐὰν ἐτόλμων νὰ εἶπω ὅτι «ὁ ἀθλητισμὸς εἶναι καρδιοπάθεια», δὲν θὰ προεκάλουν τοὺς γέλωτας τοῦ τυχόντος ; Ἐπομένως τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα θὰ ἦτο ἰσοδύναμον πρὸς τὸ

ἀκόλουθον περίφημον ἀξίωμα : « Ἡ μεγαλοφυΐα ἀποτελεῖ νεύρωσιν ».

Κατόπιν τῆς ἀπαραιτήτου ταύτης παρεκδόσεως δὲν χρειάζεται νὰ διατρίψωμεν μακρότερον ἐπὶ τῆς ἰδιοφυΐας. Αὕτη στερεῖται ἀνατομικῆς ὑποστάσεως. Δὲν βασίζεται ἐπὶ ἰδιαίτερας ἀναπτύξεως τῶν κέντρων. Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία διάκρισις μεταξὺ τῶν ἰδιοφυῶν καὶ τῶν μὴ ἰδιοφυῶν ἀνθρώπων, κατὰ ποιὸν ἢ κατὰ ποσόν. Προβαίνω μέχρι τοῦ νὰ ἐκφράσω ἀπολύτως τὴν ἰδέαν ταύτην : ἰδιοφυΐα δὲν ὑφίσταται. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἐκφράζει τι τὸ ἰδιαίτερον. Προκειμένου περὶ τῆς ἰδιοφυΐας, μόνον ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ εὐκαιρία ὑπάρχουσιν, ἡ εὐκαιρία τοῦτ' ἔστι τῆς ἐκγυμνάσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως. Ἐκαστος κανονικὸς ἀνθρώπος—πλὴν ἐννοεῖται τῶν ἀσθενῶν, τῶν παθόντων στασιμότητα ἀναπτύξεως καὶ τῶν ἰσταμένων κάτω τοῦ κοινοῦ τύπου τῆς λευκῆς φυλῆς—ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὰ ἀπαιτούμενα στοιχεῖα ὅπως φέρῃ εἰς πέρας ἐνέργειάν τινα κατὰ τρόπον δικαιολογούντα τὴν εἰς αὐτὸν ἀπόδοσιν τοῦ ἐπιθέτου «ἰδιοφυΐας». Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦτου ἀνάγκη νὰ ἐπιδοθῇ ἀποκλειστικῶς ἢ κυρίως εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐνέργειαν. Ἐκαστον μετρίως υγιᾶς παιδίον δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν δι' ὁποιοδήποτε σκοπὸν, ἀρκεῖ νὰ ἀναθρέψωμεν αὐτὸ πρὸς τοῦτο μεθοδικῶς, αὐστηρῶς καὶ ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον. Ἐχοντες ὡς μέσον κατάλληλον ἐκπαινετικὸν σύστημα, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀλοκλήρους στρατιάς κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀρέσκειαν, τοῦτ' ἔστι στρατιάς καλλιτεχνῶν, συγγραφέων, ῥητόρων, σοφῶν, τυχαίως καὶ ἄνευ προηγουμένης ἐκλογῆς, ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον συντάσσομεν τοὺς νεοσυλλέκτους, ἕκαστος δὲ τῶν οὕτω συνταχθέντων ἀνδρῶν τῆς στρατιάς θὰ ἀνεγνωρίζετο ἀφεύκτως ὡς ἰδιοφυΐα. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βασίζεται ὀλόκληρον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα. Τὸ σχολεῖον προϋποθέτει ὅτι ἅπαντες οἱ μαθηταὶ φέρουσιν τὰ αὐτὰ φυσικὰ ἐφόδια καὶ δύναται νὰ συντρέξωσι πρὸς τὸν αὐτὸν σχολικὸν σκοπὸν· πρὸς τοῦτο μεταχειρίζεται τὰς αὐτὰς παιδαγωγικὰς μεθόδους, τὰ αὐτὰ μαθήματα, τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν ὕλην. Ἐὰν ἐν τούτοις ὑπάρχωσιν

ἐν τῇ πραγματικότητι καλοὶ καὶ κακοὶ μαθηταί, τοῦτο προκύπτει μόνον καὶ μόνον (ἀφοῦ πρῶτον ἐξαιρέσωμεν τὰς μὴ τυπικὰς καὶ ἐπομένως παθολογικὰς περιπτώσεις τῆς ἀτελοῦς ἀναπτύξεως) ἐκ τῆς ἀνίσου ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν, εἴτε ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιμελείας, εἴτε ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου. Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ ἐκ σοφῶν, ρητόρων, ποιητῶν καὶ ζωγράφων ἀποτελούμεναι στρατιαὶ αὐταί, οὐδέποτε θὰ δυνηθοῦν νὰ δημιουργήσουν νέον τι· δὲν θὰ δυνηθῶσιν οὐδέποτε νὰ εὐρύνωσι τὰ ὅρια τῆς εἰδικότητός των, οὐδὲ κἂν θὰ πραγματοποιήσωσι τοὺς σκοποὺς των· ἀλλὰ θὰ ἐπαναλάβωσι δεξιότατα, εὐχερέστατα, τελείως ἀμέμπτως ὅ,τι ἐπλάσθη πρὸ αὐτῶν· τὸν δυνάμενον νὰ πράξῃ πάντα ταῦτα ὀνομάζομεν ἰδιοφυᾶ. Ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀνθρώπων, οἵτινες εἰς πλείστα ὅσα στάδια, οὐσιαστικῶς διαφέροντα πρὸς ἄλληλα, θὰ ἠδύναντο νὰ ὀνομασθῶσιν ἰδιοφυαί. Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω τὰς καθολικὰς ἰδιοφυὰς τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ ὡς παράδειγμα νὰ μνημονεύσω μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸν Urbino Baldi, ὅστις ἦτο συγχρόνως φιλόλογος, ζωγράφος, μαθηματικός, ἰατρός, ποιητής, κάτοχος δέκα ἐξ γλωσσῶν, ἐδίδαξε ἰατρικὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης καὶ ὑπῆρξεν ἐν γένει ἰκανὸς πρὸς παντοῖα ὅσα. Τοιαῦται καθολικαὶ ἰδιοφυαί δὲν ἦσαν σπάνιαι κατὰ τοὺς διαρρευσαντας αἰῶνας· σήμερον ἀκόμη θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν πλείστας ὅσας τοιαύτας, ἐὰν ὁ κύκλος τῶν γνώσεων δὲν εἶχεν αὐξήσῃ καταπληκτικῶς. Τὴν σήμερον χρειάζεται πολὺ περισσότερος χρόνος ἢ ἄλλοτε διὰ νὰ μιμηθῶμεν δεξιῶς ὅ,τι ἐξετελέσθη προηγουμένως. Εἶναι δηλονότι ζήτημα χρόνου, οὐχὶ ζήτημα διαθέσεως. Ἐὰν ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ διήρκει διακόσια ἔτη, ὁ αὐτὸς ἀνθρωπος θὰ ἠδύναντο σήμερον νὰ γνωρίσῃ, καθὼς εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ βάθος διαφόρους κλάδους, καὶ ἐπιδιδόμενος εἰς ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν μεθ' ἰκανῆς δεξιότητος, νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ἰδιοφυῆς εἰς πάντας τούτους.

Ἄλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τί νὰ εἶπω διὰ τὰς δῆθεν ἐκ γενετῆς ἐκδηλουμένας κλίσεις εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ στάδιον; Παιδίον τι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ζητεῖ νὰ γίνῃ στρατιωτικὸς, ἔτε-

ρον φυσιοδίφης, μουσικὸς ἢ ἀρχιτέκτων. Τοῦτο δεικνύει ὀψωδῆποτε ὅτι εἰς τὸ εἰρημένον παιδίον ἐνυπάρχει κάτι ἐλλείπον τελείως ἐξ ἄλλου ἢ μὴ εὐρισκόμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ ὡς ἐν αὐτῷ ἀναπτύξει. Φρονῶ ὅτι ὁσάκις πρόκειται περὶ τῆς ὑποτιθεμένης κλίσεως τῶν παιδίων, οἱ ὑπολογισμοὶ γίνονται ἐπὶ ἐσφαλμένων παρατηρήσεων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, τὸ παιδίον κυριεῦεται ὑπὸ ὀρισμένης τινὸς κλίσεως, συνεπεῖα ἐξαιρετικῆς τινος περιστάσεως, ὑφιστάμενον ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἔχον ὑπ' ὄψιν συνομιλίαν γενομένην ἐνώπιόν του καὶ βιβλία περιπεσόντα τυχαίως εἰς χεῖράς του, ἢ ἀκόμη καὶ θεάματα τὰ ὅποια ἔτυχε νὰ ἴδῃ· ἀπλῆ τις καὶ μόνη ὄθησις ἀρκεῖ διὰ νὰ καθηλώσῃ τὴν διάνοιαν τοῦ παιδὸς εἰς ὀρισμένην κλίσιν, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ παιδίον εὐρίσκεται ἀδιάφορον ἀπέναντι ἕλων τῶν κλίσεων. Ἀκόμη δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπολειπομένων περιπτώσεων αἵτινες δὲν ἐξηγοῦνται συμφώνως πρὸς τὸν ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸν μου, ἡ δῆθεν θρυλουμένη ὡς ἰδιαιτέρα κλίσις εἰς ὀρισμένον τι ἐπάγγελμα οὐδόπως εἶναι τοιαύτη· εἶναι ἀπλούστατα ἡ ἐναντίον τῶν ἄλλων κλίσεων ἐκδηλουμένη ἀποστροφή, ἀποστροφή βασιζομένη ἐπὶ τοῦ συναισθήματος τῆς ἀνικανότητός μας πρὸς διαφόρους ἄλλας ἐνεργείας, ἣτις ἀνικανότης καθορίζεται καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῆς ἐλλαττωματικῆς ἀναπτύξεως διαφόρων νευρικῶν κέντρων. Ἐπανακάμπτομεν ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ παθολογικοῦ ἐδάφους, ἔχοντες πρὸ ἡμῶν ἄτομα τὰ ὅποια εἰς κατεύθυνσίν τινα μένουσιν ὀπίσω ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν κανονικὸν τύπον· ἐπομένως τὸ ἀξίωμά μου, ἰσχυρίζομένου ὅτι ἰδιοφυαὶ εἶναι ἢ ἀνάπτυξις ἢ βασιζομένη ἐπὶ ἀποδαινούσης ἐπαρκούς ἐγκυμνάσεως, ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὰ τελείως ἀνεπτυγμένα ἄτομα τοῦ ὀμαλοῦ τύπου. Ἐὰν ἐξετάζοντες ἐπιστήσωμεν τὴν ἡμετέραν προσοχὴν θὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι ὁσάκις ἐφηδός τις ἐγκαταλείπει τὸ γυμνάσιον ἢ τὴν τράπεζαν διὰ νὰ καταστῇ καλλιτέχνης ἢ στρατιώτης, δὲν πράττει τοῦτο ἐξ ἀκαταβλήτου κλίσεως πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ καλλιτέχου ἢ τοῦ στρατιώτου, καθὼς νομίζει ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἐκ τῆς φρίκης τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται διὰ τὰ μαθηματικὰ ἢ τὴν αὐ-

στηρὰν πειθαρχίαν ἐμπορικοῦ τινος οἴκου, ἐν ταύτῃ φανταζόμενος ἀμυδρῶς ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο θὰ εἶναι εὐκολώτερον καὶ εὐχαριστότερον ἐκείνου. Ὁ οὕτω λειποτακτῶν οὐδὲν κατέχει πλέον τῶν ἄλλων, δὲν κέκτηται καθωρισμένην τινὰ ῥοπήν πρὸς τὴν τέχνην ἢ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εὐρίσκειται εἰς κατωτέραν μοῖραν τῶν ἄλλων, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ χαρακτηριστικίζουσα αὐτὸν ῥοπή νὰ ἀποφεύγῃ πάντα καταναγκασμὸν ἐνδεδεχοῦς μελέτης ἢ ἐμπορικῆς πειθαρχίας.

Κατόπιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικότητος τῆς ἰδιοφυΐας λύεται ἀφ' ἑαυτοῦ. Καὶ παραδεχόμενος τὴν ἰδιοφυΐαν ὡς τι προσχηματισμένον ἐν τῇ ὀργανισμῷ δὲν δύναται νὰ πιστεύσω εἰς τὴν κληρονομικότητα αὐτῆς. Τὰ φερόμενα ὡς ἐξαγόμενα σχετικῶν παρατηρήσεων δὲν μοῦ προξενοῦν οὐδεμίαν ἐντύπωσιν, ὡς καὶ τὸ τόσον ἐγκωμισθὲν βιβλίον τοῦ Galton ἐνθα γίνεται τόσον ἀνακριδῆς χρήσις τοῦ τίτλου τοῦ «Κληρονομικὴ μεγαλοφυΐα». Οὐδὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι παρατηρούμεν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖᾳ διαφόρους ὑποκειμένους ἰδιοφυΐας, ἀκολουθούσας ἀπάσας τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Τί φησὶν οὐκ ἀσθενέστερον τοῦ παιδός, ὅστις ἐκ τρυφερᾶς ἡλικίας παρακινεῖται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ πατρός του ἢ τοῦ θεοῦ τοῦ στρέφει τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς καθορισθεῖσάν τινα κατεύθυνσιν; Ὁ υἱὸς τοῦ ἱατροῦ περιστοιχίζεται ἐκ τῶν παιδικῶν χρόνων ὑπὸ παραστάσεων ἀναγομένων εἰς τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην· ἐὰν ὁ νοῦς του δὲν εἶναι ἀμβλύς, φυσικὸν εἶναι νὰ ἐνασχοληθῇ μὲ τὰς ἐν λόγῳ παραστάσεις· αὐταὶ θὰ ὑποκινήσονται αὐτὸν νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ πατρικὸν στάδιον ἢ συγγενεῶν τι ἐπάγγελμα, ἐὰν δὲ εἶναι κανονικὸς ἄνθρωπος, θὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν τῇ ἐκλεχθείσῃ ἐνασχολήσει, θὰ καταστῇ δῆλον ὅτι ἐν αὐτῇ ἰδιοφυΐᾳ. Ἐκκληρονόμησεν ἄρα γε πρὸς τοῦτο καθωρισμένην τὴν ἰδιοφυΐαν ἐκ τοῦ πατρός του; Ὁχι. Ἄλλ' ἡ ἐπιδεξιότης αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκμανθάνειν τελείως ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους ἐνεργείας ὡδὲν γήθη μόνον ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ πατρός του εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ αὐτοῦ κύκλου ἐνεργείας. Ἐὰν ὁ αὐτὸς παῖς ἢ

υἱὸς στρατηγού, θὰ ἀπέβαινε ἰδιοφυΐα στρατιωτικῇ· ἐὰν ἦτο υἱὸς ζωγράφου, καλλιτεχνικῇ· ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἀπέβαινε προσήκουσά τις μετριότης, δυσκόλως ἀνερχομένη ὑψηλότερον. Ἡ ἐμφάνισις πλειόνων τῆς μιᾶς ἰδιοφυΐῶν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖᾳ, ὄχι μόνον δὲν ἀποδεικνύει τὴν κληρονομικότητα τῆς ἰδιοφυΐας, ἀλλὰ μᾶς πείθει ἀκριδῶς περὶ τοῦ ἐναντίου· ἀποδεικνύει δηλονότι, ὅτι ἐν ἐκάστῳ ἐπαγγέλματι, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιδίδεται ἐξ οἰκογενειακῆς παραδόσεως παιδίον τι κανονικῶς ἀνεπτυγμένον, δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἰδιοφυΐας χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ παραδείγματος μόνου, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ χρεῖα ἰδιαιτέρας τινὸς ὀργανικῆς διαπλάσεως. Ἐὰν ἀπεφασίζετο τὸ κατωτέρω πείραμα, τὸ ὁποῖον καθ' ὅσον γνωρίζω δὲν ἐπεχείρησέ τις μέχρι τῆς σήμερον, θὰ ἐδίδοτο ὀριστικὴ λύσις εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἴδου ποῖον θὰ ἦτο τὸ πείραμα: παιδίον ἐκχετον ληφθὲν ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ ἀνατραφὲν ἐν τῷ ἀσύλῳ, ἐξέλεξεν ἐξ ἀκατανοήτου κλίσεως, παρὰ τὰ διδάγματα τοῦ εἰς ὃ ἐφοίτησε σχολείου, τὸ ὅποιον δὲν τὸ ἐνεθάρρυνεν εἰς οὐδὲν εἰδικὸν στάδιον, καθωρισμένον τι ἐπάγγελμα· τὸ οὕτως ἀνατραφὲν παιδίον, εὐδοκίμησεν εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, ἀνακαλύπτει αἰφνης τὴν καταγωγὴν του, τοῦτ' ἔστιν οἰκογένειαν ἐκ τῆς ὁποίας παρήχθησαν διάφοροι ἰδιοφυΐα διαπρέψασαι ἐν τῇ ἰδίῳ ἐπαγγέλματι. Τὸ ἀνωτέρω πείραμα καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐπιλαμβάνετο πλειστάκις, οὕτω, ὥστε νὰ ἀπεκλείετο πᾶσα ὑπόνοια συμπτώσεως. Ἐν ταύτῃ μόνον τῇ περιπτώσει θὰ ἐγίνετο κατάδηλον ὅτι καθορισθεῖσά τις ἰδιοφυΐα καθίσταται κληρονομικῇ. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν γνωρίζω ἂν τὸ πείραμα τοῦτο ἔλαβέ ποτε χώραν, ἀμφιβάλλω δὲ πολὺ ἂν θὰ ἐκτελεσθῇ ποτέ.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό. Αὕτη δὲν εἶναι συνώνυμος πρὸς τὴν δεξιότητα τὴν ἀποκτηθεῖσαν χάρις εἰς τὴν ἱκανὴν ἐξάσκησιν. Οὐδὲ γὰρ εἶναι ὁ κανονικὸς τύπος ὅστις ἀνεπτύχθη καταλλήλως χάρις εἰς διαφόρους εὐνοϊκὰς περιστάσεις. Ἡ μεγαλοφυΐα ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὴν τινὰ διάπλασιν, ἀποσχισζομένων τῶν κοινῶν διαπλάσεων. Βασίζεται ἐπὶ

τῆς ἰδιαιτέρας ἀναπτύξεως νευρικοῦ τινος κέντρου, ἐνίοτε ἐπὶ πλειόνων τοιούτων, ἴσως δὲ καὶ ἀπάντων. Ἐκτελεῖ ἐπομένως κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς τέλειον ἀπάσας τὰς ἐνεργείας, τῶν ὁποίων ἀρχοῦσι τὰ εἰς αὐτὴν ἐξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένα κέντρα, ἀνεπτυγμένα κατὰ πολὺ τελειότερον ἢ εἰς τοὺς μετρίου τύπου ἀνθρώπους, ὅσον καὶ ἂν οὗτοι ἐτελειοποιοῦν τὰ κέντρα αὐτῶν δι' ἐξασκήσεως ἀντιστοιχούσης πρὸς ὅσον τὸ δυνατὸν ἐφικτὸν βαθμὸν τελειότητος. Ἀπὸ καθαρῶς φυσιολογικῆς ἀπόψεως, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὁμιλώμεν περὶ μεγαλοφυΐας εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, καθ' ἣν τυχὼν τις ἰστὸς ἀνεπτύσσεται κατὰ τρόπον ἐξαιρετικόν, ἀρχοῦντως πέραν τοῦ κανονικοῦ μέτρου. Ἄνθρωπος καθ' ὑπερβολὴν χειροδύναμος, ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ ἄνευ διακοπῆς τὰς δυσκολωτέρας τῶν ἐργασιῶν, νὰ ἐκτεθῆ εἰς πάσας τὰς προσβολὰς τοῦ καιροῦ, νὰ στερηθῆ τοῦ ὕπνου, τρεφόμενος καὶ ἐνδυσόμενος ἀνεπαρκῶς, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ βλάπτεται ἐξ αὐτῶν ἡ ὑγεία του, ἄνθρωπος τοιαύτης ἰδιοσυγκρασίας θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ μεγαλοφυΐης κατὰ τὴν ζωτικότητα, καθ' ὅσον τὰ κατώτερα αὐτοῦ κέντρα, δηλονότι τὰ προϊστάμενα τῶν ἀπλουστέρων λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, τῶν ἀδιορατοτέρων μηχανικῶν καὶ χημικῶν ἐργασιῶν τοῦ ζῶντος κυττάρου, ἔδει νὰ εἶναι ἐν αὐτῇ τέλεια. Οὗτος θὰ εἶχεν ἰδίως φαγοκύτταρα ἐργαζόμενα θαυμασίως. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ Μύλων ὁ Κροτωνιάτης ἦτο ἀληθῆς μυϊκὴ μεγαλοφυΐα. Ὁ μυϊκὸς ἰστὸς ἦτο παρ' αὐτῷ τόσο ἀνεπτυγμένος, ὅσον παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ ἀνθρώπῳ γνωστῷ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Οὕτω πως κατώρθωσε νὰ ἐκτελέσῃ ὅ,τι οὐδεὶς ἐξετέλεσε πρότερον αὐτοῦ, ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῆ ὅτι θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ πράξῃ οὐδεὶς ἐκ τῶν κανονικῶν ἀνθρώπων. Οὗτος ἠδύνατο νὰ θραύσῃ δένδρον διὰ τῶν χειρῶν του καὶ μόνον. Τοῦτο ἀπετέλει μέθοδον τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ξυλοκόπος εἶχε προῖδη μέχρι τοῦδε, καὶ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ, παρὰ πᾶσαν δυνατὴν ἐγκύμνασιν. Μόλις καὶ μετὰ βίας θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐφαρμόσωσι ταύτην ἐπὶ τῶν ἀσθενεστέρων δένδρουλλίων. Ἀναμφιβόλως θὰ ὑπῆρξαν μυϊκαὶ ἰδιοφυΐαι, αἵτινες

κατώρθωσαν διὰ τῆς ἀκαταπαύστου ἐξασκήσεως νὰ φέρωσιν εἰς πέρας ἐπὶ νεαρῶν κορμῶν τὸ περὶ οὗ πρόκειται ἄθλον, τὸ ὁποῖον ἡ μυϊκὴ μεγαλοφυΐα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τοῦ πρώτου κτυπήματος ἐπὶ γηραιῶν δένδρων, ἄνευ ἀνάγκης προηγουμένης ἐξασκήσεως. Ἐπίσης δυνατὸν θὰ ἦτο νὰ ὑπάρξῃ ἄνθρωπος ἔχων τόσον τελείαν ἀκοήν, ὅστις, διερχόμενος τὴν ὁδόν, νὰ δύναται νὰ ἀκούῃ ὅλως εὐδιακρίτως συνδιάλεξιν γενομένην διὰ ψιθυρισμῶν εἰς τὰ μᾶλλον ἀπόκεντρα δωμάτια οἰκίας τινός. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος θὰ ἦτο ἀκουστικὴ μεγαλοφυΐα. Θὰ ἐμάνθανεν ἀκόπως, κατὰ τὸν φυσικώτερον τρόπον, πλείστα ὅσα πράγματα καὶ θὰ εἰσέδυσεν εἰς μυστήρια τὰ ὁποῖα ὁ κανονικὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ ὑπώπτευε καὶ ὅτι δύναται νὰ μαντεύσῃ. Ἀλλὰ τὰς τοιούτου εἶδους τελειότητας δὲν χαρακτηρίζομεν διὰ τοῦ ὄρου «μεγαλοφυΐα», καθ' ὅσον δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινα. Ἐκαστον ἔμφυχον ὃν κέκτηται τὰ κατώτερα κέντρα τῶν ζωικῶν μεθόδων καὶ τὰ φαγοκύτταρα ἔάν ὁ ἀνωτέρω περιγραφόμενος βρωμαλέος ἄνθρωπος ἐχαρακτηρίζετο ὡς μεγαλοφυΐα ζωικότητος, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ μυθῶδης βάτραχος, ὅστις ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ζῆ περιωρισμένος ὑπὸ λίθου, ἢ ἢ γάτα ἣτις ἐπὶ ἐξ ἑβδομάδας περίπου μένει κεκλεισμένη ἐντὸς σιδηροῦ ὀχετοῦ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πυρκαϊᾶς χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ ζῆ, θὰ εἶχεν ἀπαιτήσεις διὰ τὸν αὐτὸν τίτλον. Ἐπίσης ὁ Μύλων ὁ Κροτωνιάτης, ὁ τόσο ἀξαιρετικὴν μυϊκὴν δύναμιν ἔχων, εὐρίσκειται εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τὸν ἐξαιρετικῶς δυνατὸν ἐλέφαντα ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἐξαιρετικὸν φύλλον, ὅστις μεταξὺ τῶν ὁμοίων του ἐκτελεῖ τὰ μακρύτερα ἄλλατα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀκουστικὴ τῆς μεγαλοφυΐας δὲν υπερβαίνει τὰ ζῶα παρ' οἷς διαφοραὶ αἰσθήσεις εἶναι ἀνεπτυγμένα κατὰ τρόπον υπερβαίνοντα τὴν ἡμετέραν διάνοιαν λόγῳ τῆς τελειότητός των, καθὼς π. χ. ἡ ὄρασις εἰς τὰ ἀρπακτικὰ ὄρνεα, ἢ ἢ ὄσφρησις εἰς τοὺς κύνας. Μερικὰ ζῶα ἔχουσι δυνάμεις αἵτινες προϋποθέτουσιν ἰδίαν τινὰ αἰσθησιν ἐλλείπουσαν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ γυμνόνοτος δύναται νὰ προξενήσῃ ἠλεκτρικὰ τινάγματα, ἢ περιστέρᾳ εὐρίσκει, ταξειδεύουσα ὑπεράνω ἐκτεταμένων ἠλείρων, τὴν ὁδὸν

τήν ἄγουσαν εἰς τὸν περιστερεῶνά της· αἱ σαρκοφάγοι σφήκες γνῶρίζουσι μετὰ τῆς ἀκριθείας τὴν ἀνατομίαν τῶν ἀρθροπόδων, ὥστε κατορθῶνουν νὰ διαπερῶσι διὰ κεντημάτων, διευθυνομένων μετ' ἀλανθάστου βεβαιότητος, τὰ νευρώδη γάγγλια ἀπάντων τῶν δακτυλίων τοῦ σώματος τῆς κάμπης, ποιῶσαι ἐξαίρεσιν διὰ τὰ ἐγκεφαλικά γάγγλια, οὕτως ὥστε ἡ κάμπη ὑφίσταται τελείαν παράλυσιν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποθάνῃ, δυναμένη οὕτω πῶς νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τροφή εἰς τὰ μικρὰ τῆς σφηκός, χωρὶς νὰ διακινδυνεύῃ αὐτὴ νὰ ἴδῃ τὴν μικρὰν φωλεάν τῆς βλαπτομένην ὑπὸ τῶν κινήσεων τῆς κάμπης. Ὁ ἄνθρωπος στερεῖται ἀπασῶν τῶν ἐν λόγῳ δυνάμεων. Πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν θὰ συναντήσῃ πλείστας ὅσας δυσκολίας, διὰ τὸν λόγον ὅτι αἱ δυνάμεις αὗται δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν ἀπολύτως ἀναγκαῖαι. Τούτων τὴν ἀνάγκην ἀναπληροῖ ἐντελῶς δι' εὐρυτέρας τινὸς καὶ ὑψηλοτέρας δυνάμεως, οἷον τῆς κρίσεως. Προμηθεύεται τὸν ἠλεκτρισμὸν ἀπὸ πηγᾶς σημαντικωτέρας τῶν τοῦ γυμνονώτου· τῇ βοήθειᾳ τῆς πυξίδος καὶ τοῦ χάρτου εὐρίσκει τὴν ὁδὸν τοῦ τόσον ἀσφαλῶς ὅσον καὶ ἡ ἀποδημικὴ περιστέρα. Μανθάνει τὴν ἀνατομίαν κατὰ πολὺ ἐμβριθέστερον τῆς σφηκός. Θεωρητικῶς ὅμως πᾶς ἄνθρωπος κατέχων τὸ ἠλεκτροφόρον ὄργανον τοῦ γυμνονώτου θὰ ἀπετέλει ἐξαίρεσιν· ἐπίσης τὸ ὑποθετικὸν ὄργανον τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς περιστερεᾶς ἢ τὸ ὄργανον τῆς σφηκός τὸ χρησιμεῖον δι' αὐτὴν ὡς ἐγχειρίδιον ἀνατομίας καὶ φυσιολογίας, ἢ ὄργανόν τι ἐπιτρέπον εἰς αὐτὸν νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς κινήσεις τὰς ἐκτελουμένας ἐντὸς ξένων ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ἀκριθῶς ὅπως ἀντιλαμβάνομεθα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ τῶν ὠτων μας ἄλλου εἴδους κινήσεις, ὡς π. χ. τὰς διακυμάνσεις τῆς σκέψεως. Ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος θὰ ἐξετέλει ἔργα τὰ ὅποια θὰ ὀνομάζομεν θαυμαστά. Ἐκτὸς τῶν ἐχόντων βαθεῖαν μόρφωσιν, πάντες οἱ ἄλλοι θὰ τὸν ἐξελάμβανον ὡς μάγον. Πολὺ δυσκόλως ὅμως ἠθέλομεν ἀποκαλέσῃ τοῦτον μεγαλοφυᾶ. Τὸ ὄνομα τοῦτο ὀφείλομεν νὰ χρησιμοποιοῦμεν εἰς ὅσους εὐρίσκομεν κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτυγμένον, ὄχι κέντρον τι ὑπὸ ἢ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ

κέντρον ἀποκλειστικῶς καὶ κυρίως ἀνθρώπινον, κέντρον τι ἐκ τῶν ἀνωτάτων ἐκείνων ἅτινα ὁ ἄνθρωπος μόνον, μετὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων, κατέχει τελείως ὀργανωμένα.

ε'.

Ὁ περιορισμὸς οὗτος τῆς σημασίας τῆς λέξεως «μεγαλοφυᾶ» ἀποκλείει πᾶσαν κατάχρησιν αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποπίπτει συχνάκις καὶ ὁ μᾶλλον προσέχων περὶ τὴν φράσιν. Θὰ προτιμήσω ὠρισμένας τινὰς περιπτώσεις, ἐκλέγων ταύτας μετὰ τῶν ἀποθανόντων, διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσω ἄνευ λόγου τοὺς ζῶντας. Χαρακτηρίζονται ὡς μεγαλοφυᾶι, πρὸ παντὸς εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας, ὁ Λίστ, ὁ Wakart, ὁ Dawison. Τοῦτο ἰσοδυναμεῖ κατὰ τὸ προμημονευσθὲν παράδειγμά μου, πρὸς τὸ νὰ ὀνομάσωμεν μεγαλοφυᾶ κάποιον ἐξαιρετικῶς χειροδύναμον ἄνθρωπον. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρω περιπτώσεις πρόκειται περὶ ἐξαιρετικῆς τελειότητος τῶν κατωτέρω κέντρων. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀρκεῖ νὰ ἀναλύσωμεν, βαίνοντες μέχρι τῶν ἐσχάτων στοιχείων αὐτοῦ, τὸ φαινόμενον, τὸ τόσον ἄλλως τε περίπλοκον, ἐνδὸς κλειδοκυμβαλιστοῦ, ἐνδὸς ζωγράφου, ἐνδὸς ἠθοποιοῦ.

Ἄς ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὸ παίξιμον τοῦ κλειδοκυμβαλιστοῦ. Τοῦτο παράγεται ὑπὸ τῶν κινήσεων τῶν δακτύλων, τῶν χειρῶν καὶ τῶν βραχιόνων (παραλείπομεν τὰς κινήσεις τῶν ποδῶν τὰς τόσον ἄλλως ὀλίγον σημαντικὰς) καὶ ὑπὸ τῶν ἐγκεφαλικῶν παρορμήσεων, αἵτινες καθιστῶσι τὰς κινήσεις ταύτας πλέον ἐνεργητικωτέρας ἢ ἀπαλωτέρας, περισσότερον βραδείας ἢ περισσότερον γοργᾶς, μᾶλλον κανονικᾶς ἢ μᾶλλον ἀτάκτους. Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐνταῦθα σχηματίζεται κατιοῦσά τις κλίμαξ: κέντρον μεταδίδον κινητηρίους παρορμήσεις διαφόρου δυνάμεως καὶ χαρακτῆρος, ἐναλλασσομένας μετ' ἐπιστεύτου ταχύτητος: νεῦρα ἀρκούντως εὐερέθιστα διὰ νὰ μετα-

διδάσῃσι τὰς παρορμήσεις ταύτας διὰ τῆς μεγαλητέρας ταχύτητος καὶ ἀκριβείας, ὥστε νὰ μὴ ἐπέρχεται οὐδεμία μεταβολὴ οὔτε ἐν τῇ ποσότητι τῆς ἐνεργείας των, οὔτε ἐν τῇ ποιότητι αὐτῶν : τέλος δὲ μὴς τῶν ἀνωτέρων μελῶν, ὑπολογίζοντας μετὰ τήσῃ ἀκριβείας τὰς συστολάς των, ὥστε αἱ ἐκτελούμεναι κινήσεις νὰ εὐρίσκωνται ἐν πλήρει ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς παρορμήσεις. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἐργασία ἢ ἀποβλέπουσα εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν μυϊκῶν δυνάμεων, τοῦτ' ἔστιν ἡ συναρμολογία ἔχει καθωρισμένα κέντρα, δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ μουσικαὶ παρορμήσεις γεννῶνται ἐντὸς κέντρου τινὸς προσδοχῆς, ἢ αὐτόματος ἐνέργεια τοῦ ὁποίου διεγείρεται ὑπὸ ἐντυπώσεων, ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τῆς ὀράσεως, ὡσαύτως ὅμως καὶ ὑπὸ ἐντυπώσεων ἄλλων αἰσθήσεων καὶ ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ὁσάκις αἱ ἐν λόγῳ ἐντυπώσεις ἀναφαίνονται πάντοτε ἢ συχνάκις σχετιζόμεναι μετὰ τῶν τῆς ἀκοῆς. Τοιοῦτου εἶδους ἐντυπώσεις οὐχὶ ἀκουσικαί, ἀλλὰ συνήθως συνδεόμεναι πρὸς αὐτάς, κατὰ πρῶτον λόγον εἶναι αἱ ἐρωτικαὶ καὶ ἐντυπώσεις τῶν φύλων. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος—ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον ὀλόκληροι οἰκογένειαι ζῶν—συνήθιζε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ συνοδεύῃ τὴν ἐρωτικὴν του ζωὴν δι' εὐήχων ἐκδηλώσεων (ῥυθμικῶν κραυγῶν, ᾄσμάτων), ὅπερ κατέλιπεν ἐντὸς τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμῶν κέντρων ὀργανωμένην τινὰ συνάφειαν μεταξὺ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ γεννητικοῦ κέντρου καὶ τοῦ κέντρου τῆς μουσικῆς προσδοχῆς. Ὅσακις ἐν τῶν κέντρων τούτων εὐρίσκεται ἐν ἐρεθισμῷ, τὸ ἕτερον εἰσέρχεται πάραυτα εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας. Αἱ ἐρωτικαὶ διαισθήσεις διεγείρουσιν ἐπομένως μουσικὰς ὀρμάς, ἢ δὲ ἐνέργεια τοῦ κέντρου τῶν μουσικῶν προσδοχῶν προκαλεῖ τὴν ἐνέργειαν τοῦ τεκνογονικοῦ κέντρου. Ἄλλ' ὁ τοιοῦτου εἶδους δεσμὸς δὲν εἶναι μοναδικός. Ἐκαστον φαινόμενον τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου συνεπάγει ἐν ἑαυτῷ ἐρεθισμοὺς ὅχι διὰ μίαν μόνον αἴσθησιν, ἀλλὰ δι' ἀπάσας. Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὸ φαινόμενον μιᾶς ἠλιολούστου πρωΐας. Ἡ κυρία αἴσθησις πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπευθύνεται τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ὄρασις, καθ' ὅτι τὸ οὐσιωδέστερον

μέρος τοῦ φαινομένου εἶναι τὸ ἠλιακὸν φῶς καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τοπίου. Ἐκτὸς τούτου ἡ ὄσφρησις δέχεται ἀνάλογον ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ χόρτου καὶ τῶν ἀνθέων, τῶν ὑδρατμῶν καὶ τοῦ δξυγόνου· ἐπίσης ἡ ἀφή τὴν ἐντύπωσιν τῆς δρόσου καὶ σχετικῆς τινος ὑγρασίας, ἢ δὲ ἀκοῆ δέχεται τὴν ἐντύπωσιν τῶν φωνῶν ἐνίων τετραπόδων ἢ πτηνῶν, ὡς καὶ τὴν βοῆν τῶν φυλλωμάτων ἢ ἄλλων ἀπομεμακρυσμένων θορυβῶν. Ἐκαστον φαινόμενον συνθέτου χαρακτήρος συνίσταται οὕτω πως ἐκ πλείστων ἢ ἐξ ὅλων τῶν αἰσθήσεων· αἱ ποικίλαι αὐταὶ ἐντυπώσεις, ἐξ ὧν τινὲς ἰσχυρότεραι, τινὲς δ' ἀσθενέστεραι, διατηροῦνται ἐν τῇ μνήμῃ ὡς ἐνιαϊόν τι σύνολον, μία δὲ μόνη ἐντύπωσις ὀρισμένης τινὸς αἰσθήσεως διεγείρει ὡσαύτως εἰς τὰ ἄλλα αἰσθητήρια κέντρα καὶ κέντρα προσδοχῆς τὰς ἐντυπώσεις, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καταφθάνουσι ταυτοχρόνως μετὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευομένην ἐντύπωσιν. Τοιουτοτρόπως ἐξεγγεῖται πῶς ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν θερινὴν πρωΐαν εἰς τὴν ἐξοχὴν ὀσμὴ δύναται νὰ διεγείρῃ ἐντὸς ἡμῶν πλήρες τὸ φαινόμενον τῆς θερινῆς πρωΐας, ἐπομένως δὲ καὶ τὰς λοιπὰς αἰσθητηρίους ἐντυπώσεις ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται τοῦτο : τοῦτ' ἔστι τὴν εἰς τὴν ἀφήν ἀποτεινομένην ἐντύπωσιν τῆς κραυγῆς τοῦ πετεινοῦ, τοῦ ᾄσματος τοῦ κορυδαλλοῦ, τῆς ὑλακῆς τοῦ κυνός, τοῦ ἤχου τοῦ σημάντρου κτλ. κτλ. Ὁ ἐλαφρὸς ἐρεθισμὸς μιᾶς ἐκ τῶν αἰσθήσεων δύναται ἐπομένως, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κέντρων, νὰ διεγείρῃ τὸ κέντρον τῆς ἀκουστικῆς προσδοχῆς εἰς ἐνέργειαν διαφορετικῆς φύσεως, συμφῶνως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ αἰσθητηρίου τούτου ἐρεθισμοῦ. Ἡ συσχέτισις τῆς ἐνεργείας τῶν διαφόρων κέντρων λαμβάνει χώραν ὅλως ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως καὶ αὐτομάτως ὅλως. Ἡ συνειδήσις δὲν δύναται πάντοτε νὰ διακρίνῃ ὁποία τις αἰσθητήριος ἐντύπωσις διήγειρε τὴν ἐνέργειαν ἐτέρου τινὸς κέντρου, καθ' ὅσον δὲν εἶναι συνειθισμένη εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν φαινομένων, ἐξακριβῶνουσα ποῖον μέρος λαμβάνει ἐκάστη αἴσθησις πρὸς παραγωγὴν αὐτῶν· ἀντὶ τούτου συχνάκις ἐκλαμβάνει μίαν μόνην

αίσθητήριον ἐντύπωσιν ὡς τὴν οὐσιωδεστέραν, ἀμελοῦσα τελείως τὰς ἐπιλοίπους ὑποδεεστέρας καὶ ἀσθενεστέρας.

Ἴνα μὴ ἀπομακρυνθῶ κατὰ πολὺ ἐκ τοῦ κυρίως θέματός μου, θὰ ἀρκεσθῶ μόνον εἰς τὸ ἐπόμενον παράδειγμα. Μέρος τοῦ ἐξ ἐλαιιογραφίας τινὸς σχηματιζομένου φαινομένου ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐντύψεως τῆς ὀσφρήσεως ὀφειλομένης εἰς τὸ χρῶμα καὶ τὸ βερνίκιον· ἀλλ' ἡ ἐν λόγῳ ἐντύπωσις εἶναι τόσον ἀσθενῆς καὶ τόσον ἐπουσιώδης συγκρινομένη πρὸς τὴν ὀπτικὴν ἐντύπωσιν, ὥστε δυσκόλως προσέχομεν εἰς αὐτήν· ταύτην ἀμελοῦμεν ὀλοτελῶς μὴ ἀναλογιζόμενοι ὅτι τὸ κέντρον τῆς ὀσφρήσεως συνέτεινε καὶ αὐτὸ εἰς τὴν κατεργασίαν τῆς παραστάσεως τῆς «ἐλαιιογραφίας» ἐν τῇ συνειδήσει μας. Μ' ὅλα ταῦτα μόλις τὸ κέντρον τῆς ὀσφρήσεως δεχθῆ ἅπαξ παρομοίαν τινὰ αἰσθητήριον ἐντύπωσιν, οἷον τὴν τοῦ βερνικίου καὶ τοῦ χρώματος, διεγείρονται καὶ τὰ ἄλλα κέντρα διὰ τὴν ἐργασίαν τὴν ὁποίαν ἐκ συνηθείας ἐνασχοῦσιν ὁμοῦ, ὁσάκις κατεργασθῶσι τὴν παράστασιν «ἐλαιιογραφία»· οὕτω πως θὰ ἀναφανῆ ἐξαίφνης εἰς τὴν συνειδησίν μας ἡ παράστασις ἐνὸς πίνακος, χωρὶς νὰ εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ ἀντιληφθῶμεν τῇ βοήθειᾳ τίνος συνδυασμοῦ ἢ ἐν λόγῳ παράστασις ἐνέσκηψεν ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα τῶν οὐσιωδεστέρων τύπων τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἰδεῶν· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηγοῦνται αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις, αἵτινες συχνάκις καταλαμβάνουσιν ἡμᾶς χωρὶς νὰ γνωρίζομεν διατί. Οὕτω πως ἐξηγοῦνται ἴσως καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὀνείρων, κατὰ τὰ ὁποῖα τὰ αἰσθητήρια κέντρα, τοῦ κέντρον τῆς συνειδήσεως ἐργαζομένου ἀσθενέστατα ἢ καὶ ἐν πλήρει ἀργίᾳ, κατεργάζονται αὐτομάτως διαφόρους ἀσθενεῖς περιστάσεις ἐξωτερικὰς εἰς παραστάσεις, ἀποτελουμένας κυρίως ἐκ τῶν ἐντυπώσεων τούτων.

Ἐπομένως διὰ νὰ εἶναι τις ἐξοχος κλειδοκυμβαλιστής, ὀφείλει νὰ πληρῆ τοὺς ἐξῆς ὄρους: νὰ κέκτηται λίαν εὐερέθιστον νευρικὸν σύστημα, ἕνεκα τούτου δὲ λειτουργοῦν καλῶς· τὸ κέντρον τῆς ἀκουστικῆς τοῦ αἰσθήσεως νὰ διεγείρεται εὐκόλως ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν ἀκουστικῶν τοιούτων,

ἀλλὰ, συμφώνως πρὸς τὸν πρὸ ὀλίγου ἐκτεθέντα μηχανισμόν, καὶ ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων, τοιοῦτοτρόπως δὲ νὰ διαδιβάξῃ παρορμήσεις· τὸ δὲ κέντρον τῆς συναρμολογίας πρέπει νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς τέλειον, οὕτως ὥστε νὰ δύναται νὰ συνδυάξῃ τὰς λεπτοτέρας, τὰς ἀκριβεστέρας καὶ τὰς περιπλοκότερας κινήσεις τῶν μυῶν τῆς χειρὸς, χωρὶς ὅμως νὰ παραλείπῃ τὴν μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος μεταβολὴν αὐτῶν.

Ἡ θέσις τοῦ κλειδοκυμβαλιστοῦ καθορίζεται ὑπὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου κέντρον. Ἐὰν τὸ κέντρον τῆς συναρμολογίας εἶναι τὸ κυρίως ἀνεπτυγμένον, θὰ ἀποτελέσῃ λαμπρὸν τεχνίτην, ὅστις θὰ καταρρίπτῃ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν πάσας τὰς δυσκολίας, ἀλλ' ὅστις θὰ δίδῃ ποιὰν ἐντύπωσιν ψυχρότητος καὶ ἐλλείψεως ψυχῆς. Ἐὰν τοῦναντίον παραπλεύρως τοῦ κέντρον τῆς συναρμολογίας, τὸ κέντρον τῆς ἀκουστικῆς προσδοχῆς εἶναι ἐπίσης ἐξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένον, τὸ παίξιμον δὲν θέλει εἶσθαι μόνον δεξιὸν ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν, ἀλλὰ θὰ ἐγκλείῃ παικίλας καὶ ἐναλλασσομένας αἰσθητικὰς παρορμήσεις, δῆλον ὅτι θὰ εἶναι ἔμφυχον. Κέντρον ἀκουστικῆς προσδοχῆς ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένον, εἶναι ἱκανὸν νὰ διαδιβάσῃ παρορμήσεις ἰσχυροτέρας τῶν συνήθων γνωστῶν παρορμήσεων, νὰ συνδυάσῃ δὲ ταύτας κατὰ τρόπον ὅλως νέον καὶ πρωτότυπον. Τοιοῦτοτρόπως σχηματίζεται ἡ ψυχοφυσικὴ ὑπόστασις μεγαλοφυοῦς τινος συνθέτου· τὰ ἀνωτέρω σημεῖα παρουσιάζει ὁ Μπετόδεν. Κέντρον ἀκουστικῆς προσδοχῆς ἀνεπτυγμένον εἰς τὸν αὐτὸν βαθμόν, εἰς τὸ ὁποῖον προστίθεται κέντρον συναρμολογίας καλῶς ἀνεπτυγμένον, παράγει προσωπικότητα ἢ ὁποῖα εἶναι ὄχι μόνον εἰς τὴν σύνθεσιν μεγαλοφυῶν ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐξέχει καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, παραδείγματος χάριν ὁ Μότσαρτ. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω κέντρων τὸ πρῶτον εἶναι σπανίας μὲν τελειότητος, ἀλλὰ τὸ δεύτερον ὑπερτερεῖ τοῦ πρώτου, παράγεται συνθέτης ἐξ ἐκείνων, τῆς μουσικῆς τῶν ὁποίων τότε μόνον λαμβάνομεν πλήρη ἰδέαν, ὅταν αὕτη ἐκτελεῖται ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλων, ἀλλὰ πιστότατα καὶ κατὰ τὴν

ἀτομικότητα τοῦ συνθέτου, δηλὸν ὅτι ἐκ συμφώνου πρὸς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τοῦ ἰδίου αὐτῶν κέντρου συναρμολογίας· τοιοῦτος συνθέτης π. χ. ὑπῆρξεν ὁ Σοπέν. Τέλος δέ, κέντρον συναρμολογίας υπερβολικῶς ἀνεπτυγμένον, με ἀκουστικὸν ὅμως κέντρον προσδοχῆς εὐρισκόμενον ὀλίγον μόνον ὑπεράνω τοῦ μέσου ὄρου, παράγει θαυμαστὸν κλειδοκυμβαλιστὴν καὶ ἀξιόλογον μουσικὸν ἀφομοιωτὴν, ἀλλὰ συνθέτην μέτριον, καθὼς λόγου χάριν ὁ Λίστ, τὸν ὁποῖον καταχρηστικῶς ὀνομάζουσι μεγαλοφυῖαν. Ἡ μεγαλοφυΐα αὕτη θὰ ἐδασίζετο, καθὼς ἀπέδειξεν εἰς ἡμᾶς ἡ προηγηθεῖσα λεπτομερὴς ἀνάλυσις, ἐπὶ τῆς ἐξαιρετικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κέντρου τῆς συναρμολογίας, θὰ ἦτο τοῦτ' ἔστι μεγαλοφυΐα συναρμολογικῆ. Ἀλλὰ τὸ κέντρον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν κατωτέρων καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ἀποκλειστικῶς ἀνθρωπίνων· ἡ ἔκτακτος τούτου ἀνάπτυξις δὲν δικαιολογεῖ τὸν διὰ τῆς λέξεως «μεγαλοφυΐα» καθορισμὸν, ὅστις δέον νὰ προσρίζεται διὰ τὴν τελειότητα κέντρων ἰδιαζόντως ἀνθρωπίνων.

Ἐκτακτον συναρμολογίαν παρουσιάζουν καὶ διάφορα ζῷα, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ πίθηκοι, τῶν ὁποίων τὰ γυμναστικά καὶ σχολικοδομικά κατορθώματα μόνον τινὲς τῶν ἀνθρώπων δύνανται νὰ μιμηθῶσι. Καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν ἀνθρωπον, πᾶσα ἀξία λόγου λειτουργία κατωτέρων σχετικῶς ἐνεργειῶν προϋποθέτει ὡσαύτως τελειότατα κέντρα συναρμολογίας. Διὰ νὰ εἶναι τις διακεκριμένος παγοδρόμος, πρέπει τὸ κέντρον τῆς συναρμολογίας τῶν κάτω μελῶν του νὰ εἶναι ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένα. Ἡ τελειότης αὕτη, συνηρμοσμένη πρὸς καλῶς ἀνεπτυγμένον κέντρον ἀκουστικῆς προσδοχῆς παράγει τέλειον χορευτὴν· ἐξ ἀντιθέτου δὲ, θέλει παραγάγῃ τὴν ψυχοφυσικὴν ὑπόστασιν ἀρίστου ἱππέως, ἐάν, ἀντὶ τοῦ νὰ εἶναι συνηρμοσμένη πρὸς ἀξιοπαρατήρητον κέντρον ἀκουστικῆς προσδοχῆς, συναρμοσθῇ πρὸς καλῶς ἀνεπτυγμένα κέντρα θελήσεως, τὸ ἀναπόσπαστον τοῦτο μέρος τοῦ θάρρους, ὡς καὶ πρὸς ἐπίσης ἀνεπτυγμένα κέντρα κρίσεως. Ἐπίσης ἀρτία ἀνάπτυξις τοῦ κέντρου συναρμολογίας τῶν ἀνωτέρων μελῶν δίδει ὀλόκληρον κλίμακα διαφόρων δυνάμεων, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ

εἶδος τῶν ἀνωτέρων κέντρων, ἅτινα εὐρίσκονται συγχρόνως καὶ αὐτὰ καλῶς ἀνεπτυγμένα καὶ διαδιαδιβάζουσι αὐτῷ παρορμησεις. Ὁ συνδυασμὸς τοῦ κέντρου συναρμολογίας καὶ τοῦ κέντρου τῆς ἀκουστικῆς προσδοχῆς παράγει, ὡς γνωρίζομεν, τὸν κλειδοκυμβαλιστὴν· ὁ συνδυασμὸς τοῦ πρώτου ἐκ τῶν ἀνωτέρων μνημονομένων κέντρων μετὰ τῶν κέντρων τῆς θελήσεως καὶ τῆς κρίσεως παράγει ἐξαιρετικὸν ξιφομάχον. Τοιοῦτοτρόπως δὲ σχηματίζεται παράδοξος παραλληλία μετὰ τοῦ χορευτοῦ καὶ τοῦ κλειδοκυμβαλιστοῦ ἀφ' ἑνός, μετὰ τοῦ ἱππέως καὶ τοῦ ξιφομάχου ἀφ' ἑτέρου. Ἐπομένως τὸ νὰ ὀμιλῶμεν περὶ «μεγαλοφυῶν» κλειδοκυμβαλιστοῦ δὲν εἶναι ὀρθότερον τοῦ νὰ ἀποκαλῶμεν μεγαλοφυεῖς χορευτὴν τινα, ἱππέα ἢ ξιφομάχον.

Τὸ περὶ οὗ ἀσχολοῦμαι θέμα δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἀπειρώς. Ἐπιδέχεται τὴν εὐρύτεραν τῶν ἀναπτύξεων, οὐχὶ μόνον εἰς κεφάλαια, ἀλλὰ καὶ εἰς τόμους. Θὰ ἡδύναμην νὰ συνδυάσω ἐπ' ἀπειρον τὰ διάφορα κέντρα, παρατηρῶν ἐκάστοτε ποῖα τις δύναμις ἤθελε προκύψῃ. Ἀφίνω τὴν ἐνασχόλησιν ταύτην εἰς τὸν ἀναγνώστην, τὸν ὁποῖον τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα θὰ ἡδύναντο νὰ ὠδηγήσουν πρὸς τοῦτο.

Ἐπιθυμῶ προσέτι νὰ θίξω καὶ ἄλλο τι ζήτημα, χωρὶς βεβαίως νὰ ἐξαντλήσω αὐτό. Εἰς τι ἄρά γε καταλήγει ὁ ἀνθρώπος ὅστις κέκτηται τὰς ὀργανικὰς διαθέσεις ἑνὸς Λίστ, γεννώμενος πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ κλειδοκυμβάλου ἢ οἴουδῆποτε ἄλλου μουσικοῦ ὄργανου τιθεμένου εἰς ἐνέργειαν διὰ τῶν κινήσεων τῆς χειρός; Τότε ἀπλούστατα δὲν συμβαίνει ὁ χαρακτηριστικὸς συνδυασμὸς τῶν δύο κέντρων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν εἶναι ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένον, τὸ δ' ἄλλον ἀρκούντως. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν τότε ἐργάζεται χωριστά, εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ Λίστ βλέπομεν ἄτομον τι διακρινόμενον διὰ τῆς μεγάλης δακτυλογικῆς ἐπιδεξιότητός του εἰς ἀπάσας τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας, π. χ. διὰ τῆς εὐχερείας ἣν κέκτηται εἰς τὸ νὰ κατασκευάζῃ κόμβους ἢ βοστρύχους, ὡσαύτως καὶ διὰ νὰ ἐκτελῇ ἀξιοπαρατήρητα παίγνια ταχυδακτυλογικῆς, δεικνύον δὲ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ ἀνω-

τέρω και μουσικὰς διαθέσεις, αἵτινες πιθανῶς ἐκδηλοῦνται ἀπλῶς διὰ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὰ ἄσματα τῶν ἄλλων, ἴσως δὲ και διὰ προσωπικῶν ἀποπειρῶν ἄσματος ἢ συρίγγματος. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ εὐγενεστέρου τῶν κέντρων, τὸ ὁποῖον προκειμένου περὶ κλειδοκυμβαλιστοῦ τινος λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν περισσότερο παντὸς ἄλλου, καὶ οὕτως ἡ ἔκτακτος ἀνάπτυξις παράγει τὴν πραγματικὴν μεγαλοφυΐαν, καὶ παρόμοιον πρὸς τὸν Μπετόθεν λόγου χάριν, ἡ ἐνέργεια τοῦ κέντρου τῆς ἀκουστικῆς προσδοχῆς εἶναι ἀκόμη καθαρῶς αὐτόματος, καθαρῶς θυμικῆ, μένουσα κατωτέρα πάσης ἐνεργείας νοητικῆς. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ὀλιγώτερου εὐγενοῦς κέντρου, τοῦ κέντρου τῆς συναρμολογίας δὲν ἀποτελεῖ οὐδόλως ἐνέργειαν διανοητικὴν, ἀποκλειστικῶς ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ἐνέργειαν ἀνήκουσαν ἐπίσης εἰς πλείστοις ἔσους τῶν ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπότητος εὐρισκομένων ὀργανισμῶν, εἰς ἰκανὸν μάλιστα βαθμὸν τελειότητος.

ς'.

Ἄς ἐφαρμόσωμεν τώρα τὴν μέθοδον ταύτην τῆς ἀναλύσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ παράδειγμα ζωγράφου τινός, τοῦ Μάκαρτ λόγου χάριν. Ἔργον τι ζωγραφικῆς τέχνης, πίναξ τις εἶναι ὡσαύτως περίπλοκον φαινόμενον, τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖα τοῦ ὁποῖου δυνάτον νὰ συμμετάσχωσι κατὰ τὰς μᾶλλον διαφοροτρόπους ἀναλογίας πρὸς παροχὴν ὀλοκλήρου τοῦ φαινομένου. Ὅ,τι ἐξετάζομεν προκειμένου περὶ πίνακος τινος εἶναι πρῶτιστα ἡ χρωματογραφία ἐντύπωσης, κατόπιν ἡ μορφή, τελευταῖον δὲ τὸ διανοητικὸν περιεχόμενον, τὸ ὀνομαζόμενον θέμα (ἀνέκδοτον) ἢ σύνθεσις. Ἡ ἡμέτερον κέντρον προσδοχῆς τοῦ φωτὸς εἶναι κατεσκευασμένον τοιουτοτρόπως, ὥστε αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν ἐκ τῶν ἐντύψεων ἐνίων χρωμάτων καὶ τῶν συνδυασμῶν αὐτῶν, ἀντιθέτως δὲ δυσἀρέσειαν ἐξ ἄλλων χρωμάτων. Δὲν δύναμαι τὰ ἐξηγήσει

θετικῶς ἐπὶ τίνος ἐρείδεται ἡ διαφορὰ τῆς ὑποκειμενικῆς ταύτης διαισθήσεως. Ὁ Helmholtz καὶ ὁ Beücke ἐδημοσίευσαν ἐπ' αὐτοῦ ὠραίας μελέτας, καθιστώντες πιθανώτατον ὅτι ἡ ὑποκειμενικὴ ἐντύπωσις ἢ προκύπτουσα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἤχων ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν σχέσεων τοῦ ἀριθμοῦ, τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ σχήματος τῶν δονήσεων ἢ διακυμάνσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουσιν εἰς τὰ αἰσθητήρια ὄργανά μας τροποποιήσεις γινομένας ἀντιληπτὰς εἰς ἡμᾶς ὡς χρώματα ἢ ἤχοι. Ὡστε τὸ αἰσθάνεσθαι εὐχαρίστως ἢ δυσἀρέστως, συνίσταται, συμφώνως πρὸς τοὺς μεγάλους τούτους φυσιολόγους, ἐκ τῆς ἀσυνειδήτου ἐπιθεβαιώσεως τῶν ἀριθμητικῶν καὶ γεωμετρικῶν, ἀπλῶν ἢ περιπλόκων κινήσεων τοῦ αἰθέρος καὶ τῆς ὕλης. Ἄλλ' ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἔχῃ οὕτως ἢ ἄλλως, ἀποτελεῖ γεγονός ἐμπειρικόν ὑπάρχουσι χρώματα, ὡς καὶ συνδυασμοὶ χρωμάτων, εὐχάριστα ἢ δυσἀρέστα. Κέντρον τι ὀπτικῆς προσδοχῆς, ἰδιαίτερος ἀνεπτυγμένον, καθιστᾷ ἐφικτὸν εἰς τὸν ἀνθρωπινὸν κατὰ πρῶτον τὸ νὰ δέχεται τὰς ἐντυπώσεις τῶν χρωμάτων κατὰ τρόπον ἰδιαζόντως ἐντονον, τοῦτ' ἔστι νὰ δοκιμάζῃ ἰδιαίτεραν τέρψιν διὰ τὰ καλῶς προσηρμοσμένα χρώματα, ἰδιαίτεραν δὲ ἀποστροφὴν διὰ τὰ κακῶς ἡρμοσμένα τοιαῦτα, κατόπιν δὲ νὰ εὐρίσκη αὐτὸς οὕτως τὰ χρώματα καὶ τοὺς συνδυασμοὺς αὐτῶν οἵτινες παράγουσιν ἰδιαζόντως ἰσχυρὰν εὐχάριστον διαισθησιν. Τὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λαμβανόμενον ὑπ' ὄψιν κέντρον ἀνήκει, ὡς ὅλα τὰ αἰσθητήρια κέντρα, εἰς τὴν τάξιν τῶν κατωτέρων ἐγκεφαλικῶν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινον, ἀλλὰ κέντρον διαθεδομένον εἰς ἅπασαν τὴν ζωικὴν σειρὰν μέχρι τῆς κατωτάτης βαθμίδος. Δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ κέντρον κατέχουσι πλείστα ὅσα πτηνά, προσέτι δὲ καὶ αἱ χρυσαλλίδες, οἱ σακαραβαῖοι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μαλάκια· ἄνευ τούτου δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ δώσωμεν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐξήγησιν εἰς τὸν ἔξοχον χρωματισμὸν τῶν ἐν λόγῳ ζώων. Πράγματι ἀπὸ τοῦ Δάρβιν καὶ ἐπέκεινα ἀναγνωρίζεται σχεδὸν γενικῶς ὅτι τὰ ὠραῖα χρώματα τῶν ζώων παρήχθησαν ἐκ τῆς ἐρωτικῆς ἐπιλογῆς

τῶν φύλων, τοῦτ' ἔστιν ὅτι τὰ οὕτω πως ἐστολισμένα ἄτομα προεκάλουν τὴν προτίμησιν τῶν ἑτεροφύλων ἀτόμων· τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἢ παραδεχόμενοι ὅτι τὰ ἄτομα ταῦτα κατέχουν τὸ αἶσθημα τῶν χρωμάτων, θελγόμενα ἐκ τῆς ἀναπολήσεως τῶν ὠραίων χρωματισμῶν. Ὁ ἄνθρωπος κρινόμενος ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ αἰσθήματός του διὰ τὰ χρώματα, δῆλον ὅτι ἀπὸ τῆς τέρψεως τὴν ὁποίαν δοκιμάζει πρὸ τῆς θέας τῶν ὠραίων χρωμάτων, ἐξισοῦται πρὸς τὴν κίσσαν, πρὸς τὸ παγόνι ἢ τὴν θαλασσίαν ἀνεμώνην. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ προσδεκτικοῦ τοῦ φωτὸς κέντρου ἀρκεῖ διὰ μίαν μόνην καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν: διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ὠραίων πολυχρῶμων κοσμημάτων, ὡς ταπήτων, παραπετασμάτων ἢ διακοσμῆσεων τοίχων, διὰ χρωματισμῶν προσηρμοσμένων πρὸς ἀλλήλους. Αἱ κυρίως εἰκόνες, αἱ παραχθεῖσαι ὑπὸ τὰς παρορμήσεις τοῦ κέντρου τούτου, πιθανόν νὰ παράγουν τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἣν καὶ οἱ ὠραῖοι ἀνατολικοὶ τάπητες, μ' ὅλον τοῦτο ὅμως κατέχουν κατωτέραν θέσιν ὡς ἔργα τέχνης, καθ' ὅσον ἀπέχουν τοῦ νὰ εἶναι τέλεια εἰς τὸ εἶδός των, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς τάπητας.

Τὸ δεύτερον ἐξεταστέον στοιχεῖον εἰς εἰκόνα τινα εἶναι ἡ μορφή. Διὰ τῆς εἰκόνης ζητοῦμεν νὰ παρουσιάσωμεν ὁπωσδήποτε διὰ φρεναπάτης τὴν μορφήν τῶν πραγμάτων. Τὰ μέσα τὰ ὁποῖα μεταχειρίζεται ἡ ζωγραφικὴ διὰ νὰ παράσχῃ τὴν φρεναπάτην ταύτην εἶναι τὸ σχέδιον καὶ τὸ χρῶμα. (Καθιστῶ γνωστὸν ὅτι δὲν μεταχειρίζομαι τὴν διάκρισιν ταύτην εἰμὴ πρὸς εὐκολίαν διότι ὅ,τι ὀνομάζομεν σχέδιον, κατὰ βᾶθος εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον τῶν χρωμάτων· τὸ σχέδιον μᾶς δίδει τὴν ὀφθαλμοφάνειαν τῶν ἀντικειμένων διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῶν βαθμῶν τῆς φωτεινῆς ἢ χρωματογραφικῆς ἐντάσεως, συνισταμένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος). Ἐν τῇ φύσει διακρίνομεν τὰ ἀντικείμενα συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῷ διαστήματι τοποθέτησίν των, δηλαδὴ συμφώνως πρὸς τὴν μεταξὺ ἀλλήλων καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασιν αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν κάτωθι, ὑπεράνω ἢ πλαγίως ἡμῶν θέσιν των, κατὰ διαφόρους φωτισμοὺς καὶ μεγέθη. Τὴν

αὐτὴν σφαῖραν ἐκλαμβάνομεν ὡς μεγάλην εὐρισκομένην πλησίον μας, ὡς μικρὰν δὲ εὐρισκομένην εἰς ἀπόστασιν· ἐν δεδομένη σιγῇ, ὅποτε αὐτὴ φωτίζεται καταλλήλως, διακρίνομεν ὀλόκληρον τὸ ἥμισυ αὐτῆς· εἰς ἄλλην περίπτωσιν μόνον ἐν τέταρτον αὐτῆς· ἐν σχετικῷ μεγέθει· δὲν ἀναγνωρίζομεν δὲ ἀμέσως ὅτι ἔχει σχῆμα σφαιροειδές, ἀλλὰ κατόπιν, ἀφοῦ πρῶτον διακρίνομεν ὅτι τὸ πλησιέστερον ἡμῶν μέρος καὶ τὸ μᾶλλον προέχον φωτίζεται διαφοροτρόπως, δεχόμενον διάφορον χρωματισμὸν ἀπὸ τὰς περισσότερον ἀπομακρυσμένης πλευράς. Ἄν καὶ τὸ ἵνδαγμα τὸ παραγόμενον ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἡμῶν χιτῶνος εἰς ἐκάστην νέαν τοποθέτησιν τῆς σφαίρας εἶναι διάφορον, ἐν τούτοις ἀναγνωρίζομεν αὐτὴν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· εἰς ὅλας τὰς φάσεις αὐτῆς ἀναγνωρίζομεν πάντοτε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σφαῖραν, εἴτε διακρίνομεν αὐτὴν ἐν μεγεθύνσει ἐκ τοῦ πλησίον, εἴτε μικρὰν ἐκ τῆς ἀποστάσεως, εἴτε εἰς ἡμισφαιροειδὲς ἢ ἡμισεληνοειδὲς σχῆμα, εἴτε φωτιζομένην ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, φωτεινότεραν εἰς τὸ μέσον καὶ σκοτεινότεραν εἰς τὰ ἄκρα, εἴτε φωτιζομένην ἐκ τῶν ὀπισθεν, σκοτεινότεραν εἰς τὸ μέσον καὶ φωτεινότεραν εἰς τὰ ἄκρα. Ἡ κεκτημένη ἐκ τῆς συνεργασίας τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ τῆς κρίσεως πείρα, μᾶς ἐδίδαξε νὰ ἐρμηνεύωμεν τὰ ἵνδαγματα, τοῦτ' ἔστι τὰς ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς δεκτὰς ἐντυπώσεις. Καὶ πράγματι βλέπομεν μόνον ἰσοπέδους εἰκόνας τῶν ὁποίων ἅπαντα τὰ μέρη κείνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, εἰς διάφορα μεγέθη, διάφορα χρώματα καὶ διαφόρους βαθμοὺς φωτισμοῦ. Μόνον ἡ πείρα μᾶς καθιστᾷ γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς ἐν λόγῳ διαφορὰς τῶν χρωμάτων, τῶν μεγεθῶν καὶ τοῦ φωτισμοῦ ἀναλογουσι διάφοροι ἀποστάσεις καὶ ὅτι τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ ἀντικείμενα μᾶς φαίνονται ὡς τοποθετημένα πραγματικῶς εἰς διάφορα ἐπίπεδα. Διὰ νὰ γνωρίσωμεν ὅτι ἐπίπεδός τις εἰκῶν, περιφερικοῦ σχήματος, φωτιζομένη διαφορετικὰ εἰς τὸ μέσον ἢ εἰς τὰ ἄκρα, εἶναι σφαῖρα, πρέπει νὰ ἔχωμεν ψαύση ἅπαξ τὸ τοιοῦτον ἀντικείμενον, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰς κινήσεις, τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη νὰ ἐκτελέσῃ ἡ ἡμετέρα χεὶρ διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν

ἐπιφάνειαν τοῦ ἐν λόγῳ ἀντικειμένου· οὕτω πως ἡ αἰσθησις τῶν μῶν ἐπέρχεται ἀρωγὸς εἰς τὴν ὀπτικὴν αἰσθησιν, συμπληρώουσα τὰς υποδείξεις αὐτῆς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, διὰ νὰ μάθωμεν ἐὰν οἰκία τις παρουσιαζομένη εἰς ἡμᾶς μικρὰ καὶ ἀκαθόριστος, εἶναι πράγματι εὐρύχωρος καὶ ἀπομεμακρυσμένη, πρέπει νὰ πορευθῶμεν ἅπαξ μέχρι παρομοίου τινὸς μικροῦ καὶ ἀσαφὸς ἀντικειμένου, καὶ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ποίου εἴδους κινήσεις ἤναγκάστησαν νὰ ἐκτελέσουν οἱ πόδες μας διὰ νὰ καταστή ἔν τέλει τὸ μικρὸν καὶ ἀκαθόριστον ἀντικείμενον, εὐρύχωρον καὶ ἐναργῶς διαγραφόμενον. Ὡστε ἡ ζωγραφικὴ μιμείται τὰ ἀντικείμενα, οὐχὶ καθὼς εἶναι πράγματι, ἀλλὰ καθὼς κατοπτρίζονται συνήθως ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἡμῶν χιτῶνος, ἐπομένως κατὰ τὰς φαινομενικὰς αὐτῶν συνθήκας τοῦ μεγέθους, τοῦ χρώματος καὶ τοῦ φωτισμοῦ· ὁσάκις δὲ ἀναπαράγονται αὐταὶ ἀκριβῶς, ἀφιέμεθα εἰς τὴν κεκτημένην ἡμῶν συνήθειαν, διερμηνεύοντες τὴν ἐπίπεδον ταύτην εἰκόνα, καθ' ὃν τρόπον διερμηνεύομεν συνήθως καὶ τὰς ἐπιπέδους εἰκόνας τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος· διαδλέπομεν δηλονότι ἐν μιᾷ μικρᾷ κηλίδι ἀορίστως διαγραφομένη, παρ' ὅλην τὴν σμικρότητα αὐτῆς, μεγάλην τινὰ οἰκίαν· ἂν καὶ αὕτη εὕρισκεται ἐπὶ τοῦ πίνακος, ἀπέχουσα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μας εἰς ἴσην ἀπόστασιν πρὸς τὸ πλάτος τῆς χειρὸς μας, βλέπομεν ἀπομεμακρυσμένην τινὰ οἰκίαν· ἂν καὶ κεῖται ἐπὶ τοῦ ἰδίου πίνακος μετὰ πλείστων ἄλλων ἀντικειμένων, ἡ οἰκία φαίνεται ὡς νὰ ἔκειτο ἐπὶ ἄλλου τινὸς ὀπισθοῦ διαγράμματος, πολὺ περισσότερον ἀπομεμακρυσμένου ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ πρώτου διαγράμματος. Ἡ ἐργασία τῆς ἐρμηνείας ταύτης δὲν ἐκτελεῖται φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, ἀλλ' ἐντὸς τῶν ἀνωτέρων κέντρων, τῶν κέντρων δηλαδὴ τῆς μνήμης καὶ τῆς κρίσεως, ἡ δὲ ἐργασία αὕτη διεγείρεται ὑπὸ τῆς ὀπτικῆς ἐντυπώσεως. Κατὰ συνέπειαν, ἵνα δυνηθῇ ὁ ζωγράφος νὰ ἐξεγείρῃ εἰκόνα τινὰ ἐντὸς τῆς συνειδήσεώς μας, ἀνάγκη νὰ θέσῃ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας ἐν μόνον σημεῖον, εἴτε τὸ διάγραμμα, εἴτε τὴν φωτεινὴν ἐντύπωσιν τοῦ περι οὗ πρόκειται ἀντικει-

μένου. Ἡ μνήμη προσθέτει αὐτομάτως τὰ λοιπὰ σημεῖα, καθ' ὅσον συνήθισεν ἐκ πείρας νὰ βλέπῃ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐμφανιζόμενον μετ' ἄλλων. Τοιοῦτοτρόπως συχνάκις νομίζομεν ὅτι βλέπομεν εἰς μίαν εἰκόνα διὰ τῶν ἰδίων μας ὀφθαλμῶν πράγματα μὴ ὑπάρχοντα ἐν τῷ πίνακι, ἅτινα ἐπομένως ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν δὲν δύναται νὰ ἴδῃ, καὶ ἅτινα προσθέτουσι τὰ ἐγκεφαλικά μας κέντρα, τῇ βοήθειᾳ τῶν ὀπίσθων συμπληρώνουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰς υποδείξεις τὰς ὁποίας ὁ ζωγράφος εἰσήγαγεν εἰς τὸν πίνακά του.

Θὰ φέρω ἐν μόνον παράδειγμα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀνωτέρω. Νομίζομεν ὅτι διακρίνομεν ἐπὶ πίνακος τινος ὄλας τὰς τρίχας μιᾶς γενειάδος, ὅλα τὰ φύλλα δένδρου τινός. Ἄλλ' ὁ ζωγράφος δὲν ἐζωγράφησεν οὔτε τρίχας, οὔτε φύλλα, ἀλλὰ φωτεινὴν ἐντύπωσιν ἐπὶ ἀκανονίστου φαιόχρου ἢ πρασίνης ἐπιφανείας· ἐπειδὴ δὲ συχνάκις παρατηρήσαμεν τὰ φωτεινὰ ταῦτα ἀποτελέσματα ἐπὶ γενειάδων ἢ ἐπὶ φυλλωμάτων δένδρων, οὕτω πως δὲ ἀποτελεῖται ἡ σχετικῶς πρὸς τὰς τρίχας καὶ τὰ φύλλα προϋποτιθεμένη πείρα, ἡ μνήμη ἡμῶν ἀνάγει τὴν ἰδίαν ἐντύπωσιν, παραγομένην ἐπὶ τοῦ πίνακος, εἰς τρίχας καὶ φύλλα τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουσι παντάπασιν, κατὰ συνέπειαν δὲ διακρίνομεν τῇ μεσολαθήσει τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν βλέπουσιν οἱ ὀφθαλμοί μας. Ἐπομένως ἡ τέχνη τοῦ ζωγράφου συνίσταται εἰς τὴν εὑρεσιν τῶν σημείων τῶν ἀντικειμένων καὶ τὴν παραγωγὴν αὐτῶν, καθ' ὃν τρόπον ὁ ἀμφιβληστροειδὴς ἡμῶν χιτῶν ἀντιλαμβάνεται ταῦτα ἐν τῇ πραγματικότητι. Δύναται δὲ οὗτος νὰ ἀναπαράγῃ πάντα τὰ σημεῖα ἢ μόνον τινὰ ἐξ αὐτῶν, ἐν πάσῃ περιπτώσει τὰ οὐσιώδη. Τὸ ἀπλοῦν διάγραμμα ὑπενθυμίζει ἐν μόνον σημεῖον, τοῦτ' ἔστι τὸ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἀντικειμένων, ἀπαιτοῦν ἐπισταμένην βοήθειαν τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ὁσάκις τοῦτο μόνον πρόκειται νὰ διεγείρῃ τὴν παράστασιν τοῦ ἐν λόγῳ ἀντικειμένου. Τὸ προοπτικὸν διάγραμμα παρέχει ἤδη εἰς ἡμᾶς παράστασιν τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων ἐν τῷ διαστήματι, διότι ἐν αὐτῷ εὕρισκομεν τὰς διαφορὰς τῶν φαινομενικῶν ἀποστάσεων τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν εἰς τὴν Φύσιν. Ἡ σκιαγραφία καὶ

προσθέτει επίσης εις τὰ ἀντικείμενα, τοῦτ' ἔστι τὴν διαφορὰν τοῦ φωτισμοῦ, ὅστις μᾶς διευκολύνει ὅπως ἐξακριβώσωμεν ἐν τῇ Φύσει τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰ μεγέθη, ἔνεκα τούτου δὲ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀντικειμένου. Ἐν τέλει δὲ τὸ χρῶμα μᾶς παρέχει τὸ τελευταῖον σημεῖον, τὸ ὁποῖον προσπίπτει εἰς τὴν ὁρατὴν μας αἴσθησιν, τότε δὲ ἢ εἰς διάγραμμα, προοπτικὴν, φωτισμὸν καὶ χρῶμα ἀκριβῆς εἰκὼν παράγει ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν ἐντύπωσιν ἣν καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀντικείμενα, οὕτω πως ὥστε καθίσταται ἀδύνατον εἰς τὰ ἀνώτερα κέντρα νὰ εὕρωσι διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐντυπώσεων καὶ νὰ μὴ διακρίνωσιν ἐν τῇ ἐζωγραφισμένῃ ἀπομιμῆσει τῶν ἀντικειμένων αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀντικείμενα, ἀφοῦ ἅπαντα τὰ ὀπτικὰ σημεῖα αὐτῶν δὲν εἶναι ἀναπαραστάσεις. Ἡ ἐργασία τοῦ ζωγράφου ἐξισοῦται πρὸς ὀξυδερκεστάτην ἀνάλυσιν τῶν παραστάσεων αὐτοῦ, κατὰ τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ διακρίνῃ τὸ μέρος τῶν ἀνωτέρων κέντρων ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν ὀπτικῶν ἐντυπώσεων. Ἔστω ἢ ἀκόλουθος παρομοίωσις, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶμεν τοῦ δοθέντος παραδείγματος : βλέπων ὁ ζωγράφος φύλλωμά τι, ὀφείλει νὰ ἀναλύσῃ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, νὰ παρατηρήσῃ δὲ ὅτι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν του δὲν διακρίνει φύλλα ἀλλὰ μόνον πρασίνην ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν, φωτιζομένην κατὰ τρόπον ἰδιαιτέρον, τὴν ὁποίαν ἢ μνήμη αὐτοῦ μετατρέπει εἰς σχῆμα αὐθυπάρκτων φύλλων· ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἀναπαραστήσῃ φύλλα ἅτινα φαντάζεται χωρὶς νὰ τὰ βλέπῃ πραγματικῶς, ἀλλὰ μόνον τὴν ἰδιαιτέρας φωτιζομένην πρασίνην ἐπιφάνειαν τὴν ὁποίαν πράγματι ἀντιλαμβάνεται ὁ ὀφθαλμὸς του. Ὁ βέβηλος οὐδὲ κἄν φαντάζεται κατὰ πόσον διαφέρει τὸ ὅτι διακρίνει πραγματικῶς ὁ ὀφθαλμὸς ἀπὸ τοῦ ὅψ' ἡμῶν παρισταμένου, ὁσάκις διαβιδάζεται μέχρις ἡμῶν ὀρισμένη τις ἐντύπωσις. Ὁ ζωγράφος ὅμως ὀφείλει νὰ ἀπέχη πάσης ἀντιλήψεως, περιοριζόμενος ἀπλῶς εἰς τὴν αἰσθητήριον ἐντύπωσιν ἣτις προκαλεῖ τὴν ἀντίληψιν. Ἡ ἀνάλυσις αὕτη συντελεῖται ἀσυνειδήτως. Βασίζεται ἐπὶ τῆς ιδιότητος τῆς εὐπαθείας τῶν νεύρων, λαμβάνουσα ὡς ἀφετηρίαν τὰ κέντρα τῆς προσδοχῆς τοῦ φωτός,

τοὺς τιθεμένους εἰς κίνησιν μὴ ὁσάκις πρόκειται νὰ ζωγραφισθῇ ἢ νὰ σχεδιασθῇ τι, χωρὶς νὰ παρουσιάζεται ἀνάγκη τῶν ἀνωτέρων κέντρων τῆς μνήμης καὶ τῆς κρίσεως. Οὕτω πως ἢ χεῖρ δύναται νὰ σχεδιάσῃ καὶ νὰ ζωγραφίσῃ ὅτι ἀντιλαμβάνεται τὸ κέντρον τῆς διαισθήσεως τοῦ φωτός, τουτέστιν ὅτι βλέπει πραγματικῶς, οὐχὶ δὲ ὅτι συμπληρώνοντα ἢ παραλλάσσοντα, προσθέτουσι τὰ ἀνώτερα κέντρα. Ἡ ἄμεσος ἔνωσις τῶν κέντρων τῆς διαισθήσεως τοῦ φωτός μετὰ τῶν κινητηρίων κέντρων, ὕπερ ἀποτελεῖ τὴν ὀργανικὴν ὑπόστασιν τοῦ χαρίσματος τῆς ζωγραφικῆς καὶ τοῦ σχεδίου, δὲν ἀποκλείει ὀλοτελῶς καὶ ἀνάμειξιν τῶν ἀνωτέρων ἐγκεφαλικῶν κέντρων· ταῦτα ἐκλέγουσι τὰ στοιχεῖα τῆς ἐντυπώσεως, τὰ ὁποῖα δέχεται παρά τινος ἀντικειμένου τὸ κέντρον τῆς διαισθήσεως τοῦ φωτός· τοῦτο προσλαμβάνει μόνον τινὰ ἐξ αὐτῶν, τὰ οὐσιώδη, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἀναπαράγονται μέσφ μυϊκῶν κινήσεων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μὴ λαμβάνον ὑπ' ὄψιν τὰ μὴ οὐσιώδη στοιχεῖα. Τὸ εἰσέτι ἀσυνειδητὸν αἰσθημα, εἰς πολλὰς περιπτώσεις καθ' ὅς σημεῖόν τι ἢ διάγραμμα ἢ ἐντύπωσις τοῦ χρώματος εἶναι ἱκανώτερα ἄλλου τινὸς σημεῖου πρὸς διεγερσιν τῆς παραστάσεως καθωρισμένου ἀντικειμένου, ἀνυψώνει τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωγράφου ἐκ τῆς λειτουργίας τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν μυῶν εἰς τὴν τῆς διανοήσεως, συντελεῖ δὲ εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ ἐζωγραφισμένου πίνακος καὶ τῆς φωτογραφίας διαφορὰν. Μ' ὅλα ταῦτα, ἢ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ὑποδεεστέρα· δὲν ἐξαρτάται ἐκ τῶν ἀνωτέρων κέντρων ἢ κατ' ἐλάχιστον οὐδὲ ἀποτείνεται πρὸς ταῦτα. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς εἶναι τὸ ἔργον τέχνης, οὗτινος τὸ μοναδικὸν προτέρημα εἶναι ἢ ἀλήθεια· ἀλλ' ἀλήθεια ἄνευ ἐνδιαφέροντος, ἣτις δὲν μᾶς υποβάλλει τι. Ἄτομον κατέχον τὴν δύναμιν τοῦ ἀναπαραστῆν τὰς ὀπτικὰς του ἐντυπώσεις, ἄνευ ἀναμίξεως συμπληρωμάτων ληφθέντων ἐκ τῆς μνήμης καὶ τῆς κρίσεως, θὰ δύναται νὰ σχεδιάσῃ, ἐὰν δὲ ταυτοχρόνως κατέχῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ χρώματος, θὰ δύναται ὡσαύτως νὰ ζωγραφίσῃ ἐξαίρετα τὴν ἄψυχον φύσιν. Θὰ καταστῇ ὁ κλασσικὸς ζωγράφος τῶν σπαράγγων καὶ τῶν ὀστρείδων, θὰ θριαμβέυσῃ δὲ εἰς τὴν ἀναπα-

ράστασιν τῶν χαλκίνων λεβήτων καὶ τῶν ποτηρίων δι' ὧν πίνομεν τὸν οἶνον τοῦ Ρήνου. Θὰ ἐκτελέσῃ λαμπρῶς ὅ,τι ὁ Jan Péladan ἀποκαλεῖ, κατ' ἔκφρασιν ἰσπανικὴν, «hodegones» (ζωγραφικὴ ἐδωδίζιμον), χωρὶς νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλότερον.

Φθάνομεν ἤδη εἰς τὸ τρίτον στοιχεῖον τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἓν τι πῖνακι, εἰς τὸ διανοητικὸν αὐτοῦ περιεχόμενον, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸ ὅ,τι ἀναπαριστᾷ εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἰς τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. Ἡ ἰδιότης αὕτη τῆς ἀναλύσεως, ἣτις ἐπιτρέπει εἰς τὸν ζωγράφον νὰ χωρίσῃ τὸ ἀληθές ὀπτικὸν φαινόμενον τῶν ἀντικειμένων ἀπὸ τῆς φυσικῆς τῶν εἰκόνας ἐκλέγων καὶ ἀναπαριστάνων τὰ μᾶλλον οὐσιώδη στοιχεῖα τοῦ ἐν λόγῳ φαινομένου, ἐπιτρέπει ὡσαύτως εἰς αὐτόν, ὅσάκις τυγχάνει ἀνωτέρας ἀναπτύξεως, νὰ καθορίζῃ καὶ νὰ ἀπομιμηθῆται καὶ τὴν ἀληθῆ ὀπτικὴν ὄψιν περιπλόκων γεγονότων καὶ ἀνθρωπίνων συμβάντων. Ὅσῳ ὀλίγον διακρίνομεν πραγματικῶς τὴν καμπυλότητα σφαίρας τινός, τόσῳ ὀλίγον ἐπίσης βλέπομεν ψυχικὴν τινα κίνησιν ἢ κατάστασιν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν διακρίνομεν πραγματικῶς κυκλικὸν ἐπίπεδον φωτιζόμενον κατὰ χαρακτηριστικὸν τρόπον, εἰς τὴν ἄλλην δὲ περίπτωσιν σειρὰν ἀλληλοδιαδόχων εἰκότων ἢ ποιὰν τινα στάσιν τῶν ὀπτικῶν μυῶν τῶν μελῶν καὶ τοῦ σώματος. Ὅμως ἡ πείρα μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι ὁ ἐπίπεδος κύκλος, φωτιζόμενος καθ' ὠρισμένον τρόπον, παριστᾷ σφαίραν, ἐπίσης δ' ἐκ πείρας γνωρίζομεν ὅτι σειρὰ ἀπαρραλλάκτων εἰκότων παρουσιαζομένων ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἡμῶν χιτῶνος, ἀπαιτουσῶν δὲ ἕνα διακριθῶσιν ἐπανειλημμένας κινήσεις τῶν ὀφθαλμικῶν καὶ αὐχενικῶν ἡμῶν μυῶν, σημαίνει κίνησιν τοῦ διακρινομένου ἀντικειμένου· ἐπίσης δὲ αἱ συνεσπασμένα ὄφρεις καὶ αἱ συνεπτυγμένοι γρόνθοι, ἐμφαίνουσι ὀργήν. Ἐπομένως ὁ ζωγράφος δράττεται τοῦ χαρακτηριστικοῦ στοιχείου, π. χ. τοῦ θυμοῦ, τῆς χαρᾶς, τῆς λύπης, ἀναπαριστῶν δὲ ταῦτα πιστῶς διεγείρει ἐν ἡμῖν τὴν ἰδέαν ὅτι ἀναπαρέστησε τὴν ἀντίστοιχον ψυχικὴν κατάστασιν, μὴ δυναμένην πραγματικῶς νὰ ἀναπαρασταθῇ.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται ὑποδεικνύουν τὰ ὄρια τῆς τέχνης τοῦ ζωγράφου. Κατὰ πρῶτον ἡ τέχνη αὕτη εἶναι ἀπολύτως ἱστορικὴ· τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀναπαραγάγῃ εἰμὴ γεγονότα τὰ ὁποῖα εἶδομεν ἤδη οὕτως ἢ ἄλλως, τῶν ὁποίων τὰ ὀπτικὰ σημεῖα εἶναι γνωστὰ εἰς ἡμᾶς. Ἄν ὁ ζωγράφος ἐπεζητήσει γεγονότα τελείως ἄγνωστα, θὰ εδρισκόμεθα τότε ἀντιμέτωποι ὀπτικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν· ὁ ἀμφιβληστροειδῆς χιτῶν θὰ ἐδέχετο μὲν ἐντυπώσεις, ἀλλ' ἡ μνήμη καὶ ἡ κρίσις δὲν θὰ προσέθετόν τι, ὁ δὲ πῖναξ, ἀντὶ τῆς ἀπεικονιζομένης ἀντιλήψεως, θὰ παρήγε μόνον αἰσθητήριόν τι ἀποτέλεσμα· τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὁ ζωγράφος δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ διὰ τῶν μέσων τῆς τέχνης του, ἀλλὰ μόνον νὰ υποβάλλῃ, ὀφείλει δὲ νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ αὕτη ἡ διάνοια ἡμῶν βασιζομένη ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ζωγράφου δοθείσης εὐκαιρίας. Κατὰ δεύτερον λόγον ἡ ζωγραφικὴ δὲν δύναται νὰ ἀναπαραστήσῃ λίαν ἐξειδικευμένα διανοητικὰ θέματα, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ περιορίζεται εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐλήπτους γενικότητας. Δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν ταύτην : «Εἶμαι δυσαρεστημένος ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διήλθον τὰ εἴκοσι τελευταῖά μου ἔτη, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τὸ ὁποῖον ἐξέλεξα». Τὸ πολὺ πολὺ δύναται νὰ ἐκφράσῃ γενικῶς τὸ ἀκόλουθον αἰσθημα : «Εἶμαι δυσαρεστημένος». Διατί ; Διότι ἡ δυσαρέσκεια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκδηλοῦται δι' ὄρατοῦ τινος σημείου, ἰδιαιτέρου τινός ὕφους καὶ στάσεως, ἐνῶ ἡ δυσαρέσκεια σταδίου τινός ἢ περιόδου τῆς ζωῆς δὲν διακρίνεται τῆς γενικῆς δυσαρεσκείας δι' οὐδενὸς ἰδιαιτέρου ὄρατοῦ σημείου ἀνήκοντος εἰς ταύτην ἀποκλειστικῶς. Συνέπεια τῶν ὀρίων τούτων τῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὅτι αὕτη εἶναι τέχνη ἀποκλειστικῶς θυμικὴ, μὴ δυναμένη νὰ θεωρῆται νοητικὴ. Πᾶν τὸ ἀπολύτως νέον, ἀπολύτως ἀτομικόν, μὴ σχετιζόμενον πρὸς τι γνωστὸν εἶναι ξένον πρὸς αὐτήν. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ζωγράφου συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξευρίσκη οὗτος καὶ δι' αὐτὰ τὰ περίπλοκα γεγονότα, ὀπτικὰ σημεῖα ἀρμόζοντα εἰς αὐτὰ καὶ μόνον, διαφεύγοντα πᾶσαν ἄλλην ἀνάλυσιν, ὅσον καὶ ἂν αὕτη ἤθελεν

είσθαι ὀξεῖα· δεύτερον εἰς τὸ νὰ ἀναπαριστᾷ μετὰ μεγάλης εὐκολίας τὰ ὡς τοιαῦτα προσδεκτὰ γενόμενα σημεῖα· τρίτον δὲ εἰς τὸ νὰ ἐκλέγη ἀξιόλογα γεγονότα ὡς θέματα. Ἡ ἰδιοφυῖα μόνη, κατὰ μείζονα δὲ λόγον ἢ ἀνικανότης, δὲν θὰ δυνηθῶσιν οὐδέποτε, τοῦλάχιστον δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ δύο πρῶτα μέρη, νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὴν μεγαλοφυῖαν, καθ' ὅσον εἶναι ἀνίκανα νὰ συνοψίσωσι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὰ οὐσιώδη τοῦ ὀπτικὰ σημεῖα, ἀλλ' οὐδὲ χαρακτηριστικῶς ν' ἀναπαραστήσωσι τὰ σημεῖα ταῦτα· ὅ,τι μόνον δύνανται συνίσταται εἰς τὸ νὰ μιμῶνται τὴν εἰκονικὴν ἀνάλυσιν τῶν φαινομένων, τὴν ὁποίαν παρέχει εἰς ταῦτα ἡ μεγαλοφυῖα.

Γνωρίζομεν ἤδη τὰ ἀπλᾶ ἐκεῖνα στοιχεῖα τῶν ὁποίων ἡ ἔνωσις παράγει τὴν εἰς τὴν ζωγραφικὴν μεγαλοφυῖαν : ἀντίληψις τοῦ χρώματος, ἐπιδεξιότης εἰς τὸ διακρίνειν εἰς τι φαινόμενον ὅ,τι βλέπομεν πράγματι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσθέτει ἢ διανοητικὴ ἡμῶν ἐνέργεια· τέλος δὲ ἡ δύναμις τοῦ ἀνάγειν τὰ περίπλοκα γεγονότα εἰς τὰ ἰδιαίτερα αὐτῶν ὀπτικὰ σημεῖα, ἐπιτρέποντα πάραυτα τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν ἔρμηνειαν. Αἱ δύο πρῶται ιδιότητες εἶναι δευτερεύουσαι καὶ αὐτόμαται, ἡ δὲ ἀπόκτησις αὐτῶν οὐδόπως θὰ ἔδιδε δικαίωμα εἰς τὸν καθορισμὸν ἀνθρώπου τινὸς ὡς «μεγαλοφυοῦς». Ἡ τρίτη ἀπειναντίας προϋποθέτει τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀνωτέρων κέντρων, ἀπαιτοῦσα νέαν τινὰ πρωτότυπον ἐνέργειαν : εἶναι δὲ αὕτη ἡ δύναμις τοῦ ἀνακαλύπτειν χαρακτηριστικὰ ὀπτικὰ σημεῖα, ἅτινα ἦσαν ἄγνωστα μέχρι τοῦδε. Δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ συνυπάρχωσιν εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἀνεπτυγμένα αἱ τρεῖς αὐταὶ ιδιότητες. Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τούτων ἢ ἐκείνων διαμορφοῦται καὶ ἡ εἰς τὴν ζωγραφικὴν μεγαλοφυῖα. Ἡ ἀναλυτικὴ ἐπιδεξιότης, ἐκ συμφώνου πρὸς ἴσην ἀλήθειαν καὶ ἀντίληψιν χρώματος, παράγουσιν ἓνα Ῥαφαήλ· τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐν λόγῳ ἰδιοτήτων δύναται νὰ πλάσῃ τις μίαν Παναγίαν, παράγων τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τοῦ φαινομένου ἐκεῖνου τοῦ διεγείροντος εἰς τὸν ἄνδρα (εἰς τὴν γυναῖκα κατὰ πολὺ ὀλιγώτερον, εἰς δὲ τὸ ἀνή-

λικον παιδίον οὐδόπως) τὰς ἰσχυροτέρας συγκινήσεις· τοῦτ' ἔστι τὸν ἀπολύτως ὠραῖον καὶ ἀγνὸν ἐκείνον τύπον τοῦ θήλοος, τὸν ἐρεθίζοντα τὰ ἐρωτικὰ αὐτοῦ κέντρα, ὡς καὶ τοῦ θείου τοῦ ἀπειθυνομένου πρὸς τὴν κληρονομικῶς εἰς αὐτὸν μεταδοθεῖσαν αἰσθησίν τοῦ μυστικισμοῦ· Παναγίαν τινὰ προξενούσαν ὡσαύτως, χάρις εἰς τὸ χρώματις καὶ τὸ σχέδιόν της, τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἀληθοῦς, ἐξασκοῦσαν δὲ εὐάρεστον ἐπὶ τῶν αἰσθήσεών μας ἐπίδρασιν ἐκ τῆς ἁρμονίας τῶν χρωμάτων της. Μουρίλλος τις ἢ Βελάσκε παρουσιάζουσιν ἐπίσης εὐχαρίστους χρωματικοὺς τόνους ὡς καὶ μεγαλητέραν ὀπτικὴν ἀλήθειαν, δὲν διεγείρουσιν ὅμως πάνποτε τὰς αὐτὰς ἐντυπώσεις, διότι τὸ περιεχόμενον τῶν σπουδαιότερων αὐτῶν ἔργων δὲν ἀπειθυνεται εἰς τόσον ἰσχυρὰ αἰσθήματα, ὅσον τὸ αἰσθημα τοῦ φύλου καὶ ὁ μυστικισμὸς, ἀλλ' ἀπειθυνοῦνται ἢ μόνον εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἢ εἰς τὴν ἀπλὴν περιέργειαν, εἰς τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιπόλαιον ἐνδιαφέρον δι' ἀνθρώπινόν τι συμβάν. (Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὰς Παναγίας τοῦ Μουρίλλου, καθ' ὅσον δὲν λογίζω ταύτας ὡς τὰ ἄριστα αὐτοῦ ἔργα, ἀλλὰ τοὺς μεγάλους του ἐπικοῦς πίνακας τῆς Caridad de Seville). Ἡ γοητεία τῶν χρωμάτων, ἡ ἐπαρκὴς ἀλήθεια καὶ ἡ πρόκλησις συγκινήσεων οὐχὶ βαθέως ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ στενωτέρων καὶ εἰδικωτέρων τοιούτων, παράγουσιν ἓνα Παῦλον Βερονέζε· ἡ ἀλήθεια δὲ περικλείουσα ὑψηλονότον τι περιεχόμενον, ἀλλ' ἄνευ ἰδιαιτέρας τινὸς γοητείας, παράγει ἓνα Κορνήλιον ἢ ἓνα Feuerbach. Ἐὰν ὁ ζωγράφος στερηθῆται τὸ ὑπέρτατον χάρισμα, ἐὰν δηλονότι δὲν δύναται νὰ παράγῃ σπουδαῖα φαινόμενα ἢ γεγονότα διὰ τῶν οὐσιωδῶν αὐτῶν ὀπτικῶν στοιχείων, καὶ ἐὰν ἡ ὀπτικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ χρώματος ὑπάρχουν εἰς σημαντικὸν βαθμὸν, ἔχομεν τότε ἓνα Leibl, ἓνα Meissoniet, ἓνα Hondekoefet, καλλιτέχνας παράγοντας μὲν ἔργα ἱκανὰ νὰ εὐχαριστήσωσιν ἢ νὰ καταπλήξουσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ δυσκόλως δυνάμενα νὰ διεγείρωσιν ἐν ἡμῖν βαθυτέρας πως συγκινήσεις, τοὺς ὁποίους καλλιτέχνας ἐπομένως δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν μεγαλοφυεῖς. Ἡ ἰσχυρὰ ὑπερο-

χή τῆς ἐπιδεξιότητος τοῦ βλέπειν καὶ μιμῆσθαι κατὰ τρόπον ὀπτικῶς ἀληθῆ, ἐκ παραλλήλου πρὸς ἀσθενῆ ἢ μὴ ὑπάρχουσαν παντάπασιν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνωτέρας ἀναλυτικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ χρώματος, παράγει ἓνα Courbet, τοῦ ὁποῦ οἱ πίνακες δὲν εἶναι οὔτε εὐχάριστοι καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ χρῶμα, οὔτε ἀξιόλογοι ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενόν των, ἀλλὰ τόσον ἀληθεῖς ὀπτικῶς, ὥστε μᾶς προξενοῦσι τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς καὶ τὰ πράγματα αἰσθησιν. Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ ζωγράφου ἐπανερχόμεθα σχεδὸν εἰς τὴν φωτογραφίαν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι αὐτὴ ἀναπαριστᾷ ἀπαθῶς πάντα τὰ ὀπτικὰ σημεῖα τῶν πραγμάτων, ἐξαιρουμένου τοῦ χρώματος, ἐνῶ ἀπεναντίας, προκειμένου περὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Courbet, ἀνώτερόν τι κέντρον σταματᾷ τὴν εἰκόνα εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου ἀμφιβληστροειδοῦς μέχρι τῆς ζωγραφιζούσης χειρὸς ἀσυνείδητον ὁδὸν τῆς· ἀφαίρει στοιχεῖα τινα ἐπουσιώδη, ἐπκρίνον μόνον τὰ χαρακτηριστικὰ τοιαῦτα. Τέλος δὲ ἡ αἰσθησις μόνη τοῦ χρώματος παράγει ἓνα Makart, ὅστις ἀρκεῖται νὰ παραθέτῃ εὐχάριστα χρώματα, τοῦθ' ἔπερ ἄλλως τε κάμνει καὶ ὁ ξυλοπετεινὸς τῆς Αὐστραλίας πρὸ τῆς ἐντεχνοτάτης ἐκ φυλλωμάτων φωλεᾶς αὐτοῦ, χωρὶς νὰ βλέπῃ οὔτε κἂν νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα κατὰ τρόπον ὀπτικῶς ἀληθῆ, οὐδὲ νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀναπαραστήσῃ γεγονότα ἢ σπουδαῖα φαινόμενα διὰ τῶν οὐσιωδῶν των ὀπτικῶν σημείων, ὥστε βλέποντες ταῦτα νὰ δεχόμεθα τὰς αὐτὰς συγκινήσεις ἅς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν γεγονότων ἢ τῶν φαινομένων. Δὲν μᾶς εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν Makart ὡς μεγαλοφυᾶ παρὰ μόνον ἐὰν δόσωμεν τὸ αὐτὸ ὄνομα εἰς τὴν χλαμυδοδέραν, εἰς τὴν πιλονόρρυχον ἢ εἰς ἄλλα Αὐστραλιὰ πτηνά, συνηθίζοντα νὰ κτίζωσι ποικιλοχρῶμους φωλεάς.

ξ'.

Ἐξετάζοντες τὸν ἠθοποιὸν δυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ τέρμα

ἀκόμη ταχύτερον Ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ ἐπιδεξιότης βασιζέται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τὴν ἀποκτωμένην χάρις εἰς εἰδικὴν παιδείουσιν τῶν ὀργανικῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες δὲν χαρακτηρίζουσι γενικῶς πάντας τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὰ ἀνώτερα ζῆα· τοῦτο εἶναι ἡ ἰδιότης τῆς μιμῆσεως καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐνεργείας τῶν νοητικῶν παραστάσεων ἐπὶ τῶν κινήσεων, καθὼς καὶ τῶν κινήσεων ἐπὶ τῶν παραστάσεων. Θεωρῶ περιττὸν νὰ διατρίψω ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῆς μιμῆσεως. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν γνωρίζει τὴν σημασίαν τῆς, εἰς προηγούμενον δὲ ἔργον μου ἐπραγματεύθη περὶ τῶν ὀργανικῶν ὄρων ταύτης. (Βλέπε τὸ περὶ Ὑποβολῆς κεφάλαιον εἰς τὰ *Κοινωνιολογικὰ παραδόξα*). Ἀπεναντίας ἡ ἀμοιβαία ἐνεργεία τῶν παραστάσεων καὶ τῶν κινήσεων ἔχει ἀνάγκην μικρᾶς τιнос ἐπεξηγήσεως. Ἀπασαι αἱ ἐξωτερικαὶ ἐντυπώσεις αἱ διαδιβαζόμεναι ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων εἰς τὰ νωτιαῖα ἢ ἐγκεφαλικά κέντρα προκαλοῦσιν ἐν αὐτοῖς ἐργασίαν τινα, ἣτις ἐν τέλει καταλήγει ἐκδηλουμένη ὑπὸ μορφὴν κινητηρίου παρορμήσεως. Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τούτου ἅς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω ὅτι, καὶ ἔταν ἀκόμη ἡ ἐξωτερικὴ ἐντύπωσις προκαλῆ φαινομενικῶς μόνον ἐργασίαν τινα ἐνσυνειδήτου ἰδεάσεως—νοήσεως—ἢ ἀσυνείδητον αὐτόματον ἐργασίαν τῶν ἀνωτέρων κέντρων—συγκίνησιν—ἀλλ' ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ἀντιληπτοῦ κινήματος, παράγεται πάντοτε νικητήριός τις παρόρμησις, ἀσθενεστάτη μὲν ἀλλ' εἰς τινὰς περιπτώσεις δυναμένη νὰ καταστῇ ἀντιληπτὴ ὑπὸ τῶν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἐντυπώσεις εὐαίσθητων, ὁποῖοι οἱ γνωστότατοι «νοομάντις».

Ἄς λάβωμεν ἀπλᾶ παραδείγματα, ἕνεκα δὲ τούτου σαφῆ. Ἄμα τῇ ἐπαφῇ τοῦ δακτύλου ἐξ ἀπροσεξίας εἰς καίουσαν θερμάστραν, τὰ αἰσθητήρια νεῦρα μεταδίδουσι εἰς τὸν νωτιαῖον μυελὸν καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἐντύπωσιν γενομένην αἰσθητὴν εἰς τὸ ὑποδεέστερον μυελῶδες κέντρον, γενικῶς ὡς κινδυνῶδες τι· εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον ἐγκεφαλικὸν κέντρον, μᾶλλον καθωρισμένως ὡς πόνον καὶ δὴ ὡς πόνον προερχόμενον ἐκ καύσεως. Τὸ μυελῶδες κέντρον ἀποκρίνεται εἰς τοὺς βραχιονικοὺς μῦς ὑπὸ μορφὴν κι-

νητηρίου παρορμήσεως, προξενούσης τὴν ἀπότομον συστολὴν τῆς χειρός, τὸ δὲ ἐγκεφαλικὸν κέντρον ἀποκρίνεται ἰσάυτως ὑπὸ μορφὴν κινήτηριου παρορμήσεως εἰς τοὺς μῦς τοῦ προσώπου, τῆς ἀναπνοῆς καὶ τοῦ λάρυγγος : τούτου συνέχεια εἶναι ὁ ὀδυνηρὸς συσπασμὸς τοῦ προσώπου καὶ ἡ ἐκπομπὴ κραυγῆς. Ἡ διαίσθησις ἢ ἡ ἀντίληψις τοῦ ὑπὸ τῆς καύσεως προξενηθέντος πόνου, προσέκάλεσεν οὕτω πῶς ὠρισμένας κινήτηριους παρορμήσεις. Ἀντιθέτως δὲ αἱ αὐταὶ κινήσεις, ὡς ἡ ἀπότομος συστολὴ τῆς χειρός, ὁ χαρακτηριστικὸς συσπασμὸς τῶν μυῶν τοῦ προσώπου, ὡς καὶ ἡ ἐκπομπὴ τῆς κραυγῆς ἐκ τῆς βιαίας συστολῆς τῶν μεσοπλεύρων καὶ τῶν τοῦ διαφράγματος μυῶν, παραλλήλως πρὸς ἰδιάζουσάν τινα στάσιν τῶν μυῶν τοῦ λάρυγγος, διεγείρουσιν εἰς τὰ ἀνώτερα ἐγκεφαλικά κέντρα, οὐχὶ πλεόν τὴν διαίσθησιν, ἀλλὰ τὴν παράστασιν αἰφνιδίου τινὸς πόνου εἰς τὴν χεῖρα. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἐπόμενον πείραμα. Ἄς παρατηρήσωμεν κατὰ πρῶτον διὰ ποίων κινήσεων ἢ ψυχικῆς κατάστασις βαθεὸς τινὸς πένθους ἐκδηλοῦται παρ' ἡμῖν : π.χ. διὰ τῆς πτώσεως τῆς κεφαλῆς, δι' ἰδιαιτέρας τινὸς ἐκφράσεως τῆς φυσιογνωμίας, δι' ὠρισμένου τόνου τῆς φωνῆς, διὰ λυγμῶν κ.τ.λ.* ἄς μιμηθῶμεν κατόπιν ἀκριβῶς ἀπάσας ταύτας τὰς μυϊκὰς κινήσεις, καὶ θὰ παρατηρήσωμεν ταχύτατα ἴσως πρὸς μεγίστην ἡμῶν ἐκπληξιν, ὅτι θὰ βυθισθῶμεν εἰς βαθεῖαν λύπην. Ταυτοχρόνως δὲ θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι λαμβάνουσι χώραν καὶ ἕτερα φαινόμενα, συνοδεύοντα τὴν ψυχικὴν ταύτην διάθεσιν, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ προκληθῶσι τῇ ἡμετέρα θελήσει, καθ' ὅσον δὲν παράγονται ἐκ κινήσεως τῶν συριγγωδῶν μυῶν, ὡς αἱ ἐκκρίσεις τῶν δακρύων καὶ οἱ συνειρμοὶ τῶν ἰδῶν ἢ λυπηρὰ φανταστικὰ εἰκόνες κτλ. Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησμονῶμεν ὅτι τὰ νεῦρα τὰ διευθυνόμενα ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ σώματος εἰς τὰ κέντρα, κατόπιν δὲ αὐτὰ ταῦτα τὰ κέντρα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐκκινουόμενα νεῦρα καὶ διευθυνόμενα εἰς ἄλλα νεῦρα ἢ εἰς τοὺς μῦς σχηματίζουσιν ἐνιαϊόν τι μηχανήμα τοῦ ὁποίου αἱ ἀναλογίαι κατέστησαν ὀργανικαὶ καὶ αὐτόματοι, καὶ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ μηχανήμα ἀναπτύσσει ἅπασαν τὴν αὐτόματον

αὐτοῦ ἐργασίαν, ὡσάκις τίθεται εἰς ἐνέργειαν εἰς οἰονδήποτε μέρος, εἴτε κατὰ τὴν κανονικὴν αὐτοῦ κατεύθυνσιν, εἴτε κατ' ἀντίθετον, ὑπὸ τῆς παραστάσεως βαινούσης πρὸς τὴν κίνησιν, εἴτε ὑπὸ τῆς κινήσεως πρὸς τὴν παράστασιν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ μηχανισμὸς, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὁποίου ὁ ὑποκριτὴς φέρει εἰς πέρας τὸ ἔργον του, συνιστάμενον εἰς τὸ καθιστᾶν αἰσθητὰς δεδομένας ψυχικὰς καταστάσεις δῆλον ὅτι τὰς τοῦ προσώπου τὸ ὅποιον ὑποκρίνεται. Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ δύο τρόπους, συνειδητῶς καὶ ἀσυνειδητῶς. Συνειδητῶς, δύναται νὰ παρατηρήσῃ ἐπακριβῶς καὶ ὀξυδερκῶς διὰ τίνων μυϊκῶν κινήσεων, τοῦτ' ἔστι διὰ ποίων χειρονομιῶν, διὰ ποίας ἐκφράσεως τῆς φυσιογνωμίας καὶ διὰ ποίων εὐστροφῶν τῆς φωνῆς, ὠρισμένοι ψυχικαὶ καταστάσεις, ἦτοι ἡ εὐθυμία, ἡ δυσπιστία, ἡ ὄνειροπόλησις κτλ. μεταδίδονται συνήθως εἰς τὴν ὀπτικὴν καὶ ἀκουστικὴν ἔκφρασιν εἰς τινα πρόσωπα διαφόρων ὀργανισμῶν, ὡς εἰς τοὺς ἡσυχούς ἢ νευρικούς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς καλῶς ἢ κακῶς ἀνατεθραμμένους, προσπαθῶν νὰ μιμηθῇ διὰ μόνης τῆς θελήσεώς του τὰ ἀθροίσματα ταῦτα τῶν κινήσεων. Κατὰ τὸν ἄλλον δὲ τρόπον, δύναται νὰ ἀναπαραστήσῃ γενικῶς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν ἣν πρόκειται νὰ καταστήσῃ ὀρατὴν, ὑποδοθηθῶν κατὰ πρῶτον διὰ τινων κινήματων, προξενουμένων συνήθως ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ψυχικῆς καταστάσεως, τὴν νοητικὴν παράστασιν αὐτῆς, κατόπιν δὲ ἀφίνων τὰ κινήματα ταῦτα, ἀνερχόμενα αὐθις τὴν νευρικὴν ταύτην ὁδόν, νὰ ἀποδώσῃ τὴν νοερὰν παράστασιν ζωηροτάτην, οὕτως ὥστε αὐτὴ νὰ δυνηθῇ μετέπειτα νὰ διαβιβάσῃ ἀσυνειδητῶς καὶ αὐτομάτως ἀπάσας τὰς συνήθεις κινήτηριους παρορμήσεις, τὰς τε ἐκουσίας καὶ τὰς ἀκουσίας. Ἡ πρώτη μέθοδος εἶναι ἡ δυσκολωτέρα, εἶναι δὲ λίαν ἐπισηφαλῆς. Προϋποθέτει τὴν αὐτὴν ἰδιότητα τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἀναλύσεως τῶν φαινομένων, τὴν ὁποίαν εὖρομεν καὶ παρὰ τῷ ζωγράφῳ. Ὁ ὑποκριτὴς, ὁ μιμούμενος κατὰ τρόπον συνειδητόν, ὀφείλει νὰ παρατηρῇ ἀποτελεσματικῶς τὰς ψυχικὰς καταστάσεις ἄς προτίθεται νὰ ἀναπαραστήσῃ· οὐδεμία τῶν ἀντιληπτῶν οὐσιωδῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν πρέπει νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν

του, οὐδὲ κἀν δύναται νὰ περιορισθῆ—ὡς ὁ ζωγράφος πράττει τοῦτο—εἰς τὰ ὀπτικά σημεῖα τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ φωνητικά τοιαῦτα. Ἐὰν δὲν φυλάττῃ πρόχειρον εἰς τὴν μνήμην του τὸ πρὸς μίμησιν ὑπόδειγμα ἢ ἂν δὲν παρετήρησιν τοῦτο ἀρκούντως, ἢ μίμησις αὐτοῦ καθίσταται ἀδεξία καὶ ἀτελής, καὶ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ παραγάγῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἀληθοῦς. Ἡ δευτέρα μέθοδος τοῦναντίον εἶναι εὐκολος καὶ ἀσφαλής. Ἀφοῦ αἱ αὐταὶ ψυχικαὶ καταστάσεις προξενοῦν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους τὰς ἰδίας ἀντιληπτὰς ἐκδηλώσεις, ἐξαιρουμένων ἐλαφρῶν τινῶν ἀτομικῶν προσαρμογῶν, ὁ δὲ ὑποκριτὴς εἶναι καὶ αὐτὸς ἀνθρωπος, δύναται ἅπαξ προσφυγῶν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ψυχικὴν κατάστασιν, νὰ καταλείπῃ ταύτην ἡσυχον εἰς τὸ ἔργον τῆς. Αἱ ὑπ' αὐτοῦ προσδεχόμεναι χαρακτηριστικαὶ ἐκδηλώσεις, ἅπασαι ἀνεξαιρέτως, αἱ ἐκούσαι καὶ αἱ ἀκούσαι, καὶ αὐτὴ ἢ ἔκφρασις τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ αὐτὰ τὰ δάκρυα, ἀφεύκτως θὰ ἐμφανισθῶσιν ἀλληλοδιαδόχως, τοιοῦτοτρόπως δὲ καθίσταται ἐφικτὴ ἢ ὅλως ἀνθρωπίνῃ ἀλήθεια τῆς μιμήσεως. Τὸ μόνον ἀπαιτούμενον πρὸς χρῆσιν τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι ἢ ὅσον οἶόν τε ἀσταθῆς ἰσορροπία τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, τοῦτ' ἔστιν ἢ μεγάλη εὐσυγκινησία. Δὲν χρειάζεται οὔτε μεγάλη ψυχικὴ ἰσορροπία, οὔτε ἰσχυρὰ συνειδήσεις, οὔτε πρωτότυπος προσωπικότης. Ἡ νοητικὴ ἐνέργεια τῶν ἀνωτέρων κέντρων δὲν πρέπει νὰ ὑπερτερῇ τὴν θυμικὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, νὰ ἐμποδίζῃ ἢ νὰ ἐπιδράῃ ἐπὶ τῆς αὐτομάτου αὐτῶν ἐργασίας. Ὁ ἔξοχος ἡθοποιὸς πρέπει νὰ εἶναι τρόπον τινὰ τουφέκιον μὲ σκανδάλην ἰδιαιτέρως εὐπαθῆ. Καθὼς δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἢ ἐλαφροτέρα ἐπαφὴ προκαλεῖ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ βλήματος, οὕτω πῶς καὶ ἢ ἐλαφροτέρα ἐξωτερικὴ ἐντύπωσις ἐπιφέρει παρὰ τῷ ἡθοποιῷ τὴν ψυχικὴν κατάστασιν ἢ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἀναπαρασταθῆ, καὶ ἢτις κατόπιν κατεργάξεται αὐτομάτως τὴν ἰδίαν αὐτῆς αἰσθητὴν ἐξωτερικευσιν. Τὸ τοιοῦτον δέ, ὡς εὐνόητον, δὲν προέρχεται ἐξ ἄλλου ἐγκεφάλου ἐκτὸς ἐκείνου οὔτινος τὰ ἀνώτερα κέντρα συνήθως ἀργοῦσιν· ἐπομένως δὲν ἐξασκοῦσιν ἰδίαν τινὰ λειτουργίαν

ιδεῶν καὶ εἶναι ἔτοιμα διὰ τοῦτο νὰ ἀποκριθῶσιν εἰς ἀπάσας τὰς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων διὰ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων καὶ τῶν ἀντιστοιχοῦσῶν παραστάσεων. Ἄλλ' εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ποῦ ἔγκειται ἢ μεγαλοφυΐα; Τὸ μόνον δὲ χάρισμα, τὸ δυνάμενον νὰ κληθῆ νοητικόν, τὸ χάρισμα τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐνσυνειδήτου μιμήσεως, δίδει μόνον δευτερεύοντας ἡθοποιούς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐξοχώτεροι, οἱ ἀληθινώτεροι καὶ οἱ δυνατώτεροι διερμηνεῖς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀνάγκη νὰ εἶναι ὑποδεέστεροι κατὰ τὸ πνεῦμα, ἔχοντες κενὸν πεδῖον συνειδήσεως καὶ προσωπικότητα ἐν ἐμβρυώδει καταστάσει, τὰ δὲ κέντρα τῶν πρέπει νὰ δύνανται αὐτομάτως νὰ ἐνεργῶσιν, μετ' εὐκολίας ὑπενθυμιζούσης σχεδὸν τὰ παθολογικὰ συμπτώματα. Δὲν εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ αἱ ιδιότητες τῆς φωνῆς, τοῦτ' ἔστιν αἱ κατώτεροι ὀργανικαὶ τελειότητες, ἀποτελοῦσι μέρος τῶν οὐσιωδῶν ἰδιοτήτων αἵτινες παράγουσι τὸν ἀξιόλογον δραματικὸν ὑποκριτὴν; Ὁ ἔξοχος ἡθοποιὸς μερίζεται ἀκριβῶς τὸν φυσιολογικὸν χαρακτήρα τοῦ παιδίου καὶ τοῦ ἀγρίου ἢ ἀντιδραστικὴ ἐνέργεια τῶν κέντρων τῆς συνειδήσεως οὐδεμίαν παρ' αὐτῷ ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς αὐτομάτου ἐργασίας τῶν κινητηρίων νεύρων. Σκοπὸς τῆς παιδείας εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ἐξάσκησις καὶ ἢ ἐνίσχυσις τῆς ἀντιδραστικῆς ἐνεργείας παρὰ τῷ πεπολιτισμένῳ ἀνθρώπῳ· τοιοῦτοτρόπως συνηθίζομεν νὰ μὴ ἐπιτρέπωμεν εἰς τὰς ψυχικὰς ἡμῶν καταστάσεις νὰ ἐκδηλώνωνται εἰς κινητηρίου ὀρμάς, εἰς κραυγὰς, εἰς συσπάσεις τοῦ προσώπου καὶ εἰς χειρονομίας, ἐν τέλει δὲ κατορθώνομεν νὰ ἄρωμεν τελειωτικῶς τὴν αὐτόματον ἐργασίαν τῶν κέντρων, νὰ ἐμποδίσωμεν πᾶσαν ἢ σχεδὸν πᾶσαν αἰσθητὴν ἐντύπωσιν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν καταστάσεων, μὴ προδίδοντες δι' οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ σημείου τὰ ἐντὸς ἡμῶν συμβαίνοντα. Ὁ ἡθοποιὸς ὅστις ἤθελε φθάσῃ εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τῆς μορφώσεως, δὲν θὰ ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ ἐξασκῆ τὴν τέχνην του.

Ἐπομένως, ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ἀποδεικνύται ὅτι κατάχρησις ἀπολύτως εἶναι τὸ νὰ ἀποκαλῶμεν μεγαλοφυΐα εἰς

μὲν τὴν μουσικὴν τὸν ἐκτελεστὴν, εἰς δὲ τὴν ζωγραφικὴν τὸν παραθέτοντα εὐάρεστα χρώματα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν ἠθοποιὸν εἰς οἰανδήποτε περίπτωσιν. Ἡ ἰδιαιτέρα ἀνάπτυξις κέντρων ὑποδεεστέρων ἔσονται καὶ τὸ κέντρον τῆς συναρμολογίας ἢ τὸ κέντρον τῆς ὀπτικῆς προσδοχῆς ἢ ἡ ἰδιαιτέρως ἔντονος ἀμοιβαία ἐπίδρασις μεταξὺ τῶν κινήσεων καὶ τῶν συνήθως προκαλουσῶν αὐτὰς ψυχικῶν καταστάσεων, δὲν παρέχουσι περισσότερα δικαιώματα εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς μεγαλοφυΐας, τῆς ἰδιαιτέρως τελείως λ.χ. μυϊκῆς ἀναπτύξεως ἢ τοῦ ἐξωτερικῶς ὀφθαλμοῦ. Ἡ μεγαλοφυΐα βασίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς ἐξαιρετικῆς τελειότητος τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπολύτως ἀνθρωπίνων κέντρων, ὧν ὡς λειτουργίαν λογιζόμεν τὴν κρίσιν καὶ τὴν θέλησιν. Κρίσις καὶ θέλησις, ἰδοὺ ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει αἱ δυνάμεις ὧν ἡ συνεργασία ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν ζώων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἰδιαζόντως ἰσχυρὰ ἀνάπτυξις ἐξάγει τὸ πνεῦμα ὑπεράνω τοῦ συνήθους ἀνθρώπου. Διὰ τῆς κρίσεως μόνον καὶ τῆς θελήσεως καθίσταται τις μεγαλοφυΐς. Τί εἶναι κρίσις; Εἶναι ἡ ἐνέργεια ἢ ὁποία, ἐξ ἀναπαραστάσεων δοθεισῶν ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων ἢ ὑπὸ προηγουμένης ἐνεργείας τῆς κρίσεως, ἀναπτύσσει ἐλευθέρως νέας παραστάσεις. Τὸ ὑπὸ τῆς κρίσεως κατεργαζόμενον ὕλικόν, χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ μνημονικοῦ, ἀντλοῦντες καὶ τούτου ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων, καὶ ὑπὸ τῆς διανοίας, ἢ ὁποία διερμηνεύει τὰς ἐντυπώσεις ταύτας. Οἱ νόμοι συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους λειτουργεῖ ἡ κρίσις, ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην λογικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ αἰσθητήριος ἐντύπωσις γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τῶν κέντρων τῆς προσδοχῆς, διερμηνεύεται ὑπὸ τῆς διανοίας, ὀνόματος τοῦ κέντρου τῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἰδεῶν (Flecheig), διατηρεῖται ὑπὸ τοῦ μνημονικοῦ, ἐν τέλει δὲ κατεργάζεται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ συμφώνως πρὸς ἀμεταβλήτους κανόνας, ἤτοι τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς, εἰς νέας παραστάσεις αἵτινες παύουσι νὰ βασίζωνται ἐπὶ ἀμέσους τὸς αἰσθητηρίου προσδοχῆς.

Τὸ ἐξῆς ἀπλοῦστατον παράδειγμα θὰ καταστήσῃ σαφῆ τὰ

ἀνωτέρω ἐπιτιθέμενα καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν ἀναγνώστην ὅστις οὐδέποτε κατέγινεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ψυχολογίαν. Αἱ αἰσθησεις μου, ἡ ἀφή καὶ ἡ ὄρασις, μοῦ ἐπροξένησαν κάποτε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι, εὐρισκόμενος ἐν ὑπαίθρῳ, προσεδεχόμεν ὕδωρ πίπτον ἐπάνω μου καὶ ὅτι ὁ οὐρανὸς ἦτο μέλας. Ἡ διάνοιά μου, συνδέσασα τὰς διαφοροὺς ταύτας ἐντυπώσεις, διερμήνευσε ταύτας διὰ τῆς ἀκολουθου παρατηρήσεως: βρέχει ἀπὸ τὰ σύννεφα. Ἡ μνήμη μου διεφύλαξε τὰς ἐντυπώσεις μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν. Βλέπων ἐκ νέου πυκνὰ νέφη συναθροιζόμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενος πάντας τοὺς λοιποὺς ὅρους (θερμοκρασίαν, βαρομετρικὴν κατάστασιν, διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου κτλ.), ὑπὸ τοὺς ὁποίους συνηθίζει νὰ πίπτῃ ἡ βροχὴ, ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς μνήμης μου παρεχομένης παραστάσεως τῶν βροχῶν εἰς τὸ παρελθόν, ἐπίσης δὲ τῇ βοήθειᾳ καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς πείρας παρεχομένου νόμου τῆς λογικῆς συμπεραίνω ὅτι αἱ αὐταὶ αἰτίαι προκαλοῦσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, τὴν νέαν ταύτην παράστασιν· θὰ βρέξῃ ἔσονται οὕτω: παράστασις ἣτις ἐπὶ οὐδεμιᾶς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως βασίζεται, καθ' ἔσονται γεγονὸς προτιθέμενον νὰ συμβῇ ἐν τῇ μέλλοντι ἀδυνατεῖ νὰ παράσχη ἐκ τῶν προτέρων ὁμοίαν ἐντύπωσιν. Ὁσαύτως ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ἡ κρίσις βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐνεργείας ὀργάνου τινός, ἐπὶ ἐγκεφαλικοῦ τινος κέντρου, μὴ δυναμένη νὰ ἀποτελέσῃ φαινόμενον ἐξω τῆς ὕλης, τῆς γνώμης δὲ ταύτης εἶναι καὶ ὁ Wundt, ὁ μέγας καὶ βαθὺς φιλόσοφος· ἀποδεικνύεται δὲ ὑπὸ μόνου τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ συγχῆ ἐπανάληψις ὀργάνωνει τὴν κρίσιν ἐν τῇ ἀτόμῳ, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ μυελοῦ, τοῦτ' ἔστι καθιστᾶ ταύτην αὐτόματον. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπλοῦστάτου παραδείγματος εὐρίσκομεν ὅτι καὶ ἄλλα ζῆα ἐκ τῶν κατωτέρων δύνανται νὰ προαισθανθῶσι τὴν βροχὴν ἅμα τῇ ἐμφανίσει σημείων τινῶν· πράγματι, ἅμα ταῦτα ὑποπτευθῶσιν ὅτι πρόκειται νὰ βρέξῃ, ἀρχίζουσιν ὅλας τὰς προετοιμασίας διὰ τῶν ὁποίων συνηθίζουσιν νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῆς βροχῆς, καταφεύγουσιν εἰς τὰ ἄσυλα των, σκάπτουσιν ὅπως ἐντὸς τῆς γῆς, εἰσερχόμενα εἰς αὐτὰς κτλ.

Ἄλλ' ὅση τελειότερον εἶναι τὸ κέντρον τῆς κρίσεως, τόσο ἐυκολώτερον τοῦ εἶναι νὰ σχηματίσῃ νέας παραστάσεις ἐκ τῆς εἰς αὐτὸ προμηθευθείσης ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων ὕλης τῆς μνήμης καὶ τῆς διανοίας, καὶ κατὰ τόσον αἱ νέαι αὗται παραστάσεις ὑφίστανται ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ χάρις εἰς τὴν φύσιν τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων αἵτινες ἔδωσαν τὴν πρώτην ὄθησιν πρὸς διάπλασιν αὐτῶν. Ἐπομένως τὸ ἐν λόγῳ κέντρον τῆς κρίσεως, διακρίνεται τῶν ὀλιγώτερον τελείως κέντρων, καθ' ὅσον ταῦτα, κατὰ τὴν διάπλασιν τῶν νέων παραστάσεων τῆς κρίσεως, δὲν ἀπομακρύνονται ἐκουσίως ἐκ τῆς ἀσφαλοῦς βάσεως — ὡς τοιαῦται λογίζονται αἱ αἰσθητήρια ἐντυπώσεις καὶ αἱ ἀναμνήσεις —, ἐνῶ τὸ πρῶτον, μετὰ θαυμαστῆς τόλμης κατεργάζεται, ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων καὶ ἀναμνήσεων, κρίσιν τινα, εἶτα μεταχειρίζεται τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἰδίας αὐτοῦ δημιουργίας ὡς ὕλην ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων παρεχομένην, ὑπὸ τῆς μνήμης καὶ ὑπὸ τῆς διανοίας, ἐξ αὐτῶν δέ, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς λογικῆς, παράγει ἑτέρας κρίσεις, ἐξακολουθεῖ δὲ ἀκωλυτεῖ καὶ εὐκόλως τὴν ἐξ ἀλλήλων παραγωγὴν ταύτην τῶν κρίσεων, τὴν συσσωρεύσιν ταύτην νέων παραστάσεων ἐκ τῆς τόσον μικρᾶς ἐνίοτε βάσεως αἰσθητηρίου τινὸς ἐντυπώσεως, μέχρις ὀρίων ἅτινα συνήθως φαίνονται ἀνέφικτα εἰς τὸν κοινὸν ἄνθρωπον.

Δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν ὁρατὴν τὴν ἐν λόγῳ σχέσιν τῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως πρὸς τὴν κρίσιν, λέγοντες ὅτι ἡ ἐνέργεια ταύτης παρὰ τῷ κοινῷ ἀνθρώπῳ ὁμοιάζει πρὸς πυραμίδα τῆς ὁποίας βᾶσις εἶναι ἡ αἰσθητήριος ἐντύπωσις, κορυφὴ δὲ ἡ κρίσις, ἐνῶ προκειμένου περὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς ὁμοιάζει πρὸς ἀνεστραμμένην πυραμίδα, ἣτις ἔχουσα ὡς βᾶσιν τὴν κορυφὴν τῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως εὐρύνεται πρὸς τὰ ἄνω καταλήγουσα εἰς τὴν βᾶσιν τῆς κρίσεως. Κατὰ τὰ ἄνωτέρω ἢ ἀπόκτιχτις ἰσχυροῦ τινος κέντρου κρίσεως μᾶς καθιστᾷ ἱκανοὺς νὰ μαντεύσωμεν, τῇ μεσολαβήσει μιᾶς καὶ μόνης ἐντυπώσεως, ἐνὸς βλέμματος, ἐνὸς ἤχου, τὴν μᾶλλον περίπλοκον σχέσιν τῶν

πραγμάτων, νὰ προῖδωμεν διὰ τοῦ παρόντος τὸ μέλλον, τὸ ἀπώτατον συχνάκις, νὰ ἀναγνωρίσωμεν τοὺς νόμους τούτου ἐξ ἐνὸς μόνου φαινομένου, νὰ γνωρίσωμεν πρὸ πάσης ἀμέσου παρατηρήσεως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρὸς ἄλληλα ἐπενεργείας τῶν διαφόρων φαινομένων· τοιοῦτόν τι κέντρον κρίσεως συντελεῖ, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ κατὰ τρόπον καταληπτόν εἰς πάντας, πρὸς γνῶσιν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν περιστάσεων, ἀσφαλῆ διείκησιν ἡμῶν αὐτῶν, καὶ πρὸς ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρέχει τὴν φρόνησιν, τὴν προνοητικότητα καὶ τὴν ἐφευρετικὴν δύναμιν. Ὅρος τῆς κρίσεως, κατὰ τὸν μέχρι τοῦδε δοθέντα εἰς ταύτην ὀρισμὸν, εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ αἰτιατοῦ· ἡ ὑπόθεσις τοῦτ' ἔστι τοῦ ὅτι ἕκαστον φαινόμενον ἔχει τὴν αἰτίαν του, ὅτι αἱ αὗται αἰτίαι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας παράγουσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, καὶ ὅτι ἡ ποσότης τῆς αἰτίας εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον λόγον πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ ἀποτελέσματος. Μόνον ἐν τῇ ὑπόθεσει ταύτῃ τὸ ὑπὸ τῆς μνήμης παρεχόμενον ὕλικὸν κέντηται σημασίαν διὰ τὴν κρίσιν, αὕτη δὲ δύναται τῇ βοήθειᾳ τῶν ἀναμνήσεων νὰ σχηματίσῃ νέας παραστάσεις, νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ παρελθόντος περὶ τοῦ μέλλοντος, ἐκ τοῦ ἐγγύς περὶ τοῦ ἀπωτέρω, ἐκ τοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἀντιληπτοῦ περὶ τοῦ ἐκτεινομένου πέραν τοῦ ἀμέσου κράτους αὐτῶν.

η'.

Ἐπομεν ὅτι παραλλήλως τῆς κρίσεως ἡ θέλησις ἀποτελεῖ τὸ οὐσιῶδες μέρος τῆς μεγαλοφυΐας. Τί ἐστὶν ἄρα γε μεγαλοφυΐα; Προκειμένου νὰ ἀπαντήσω εἰς τὴν θεμελιώδη ταύτην ἐρώτησιν, τολμῶ νὰ ἀπομακρυνθῶ τόσον ἀπὸ τοῦ Καντίου, πρὸ τοῦ τεραστίου μεγαλείου τοῦ ὁποίου ὑποκλίνομαι ταπεινῶς, ὅσον καὶ ἀπὸ τοῦ Ribot, οὕτινος ἄλλως τε καὶ θεωροῦμαι εὐτυχῆς ἀναγνωρίων τὴν βαθύτητα καὶ τὴν εὐρυτάτην ἐπιστήμη. Ὁ Κάντιος, διὰ

τῆς ἐρμηνείας τῆς θελήσεως, ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ διατάσσον καὶ τὸ ὑπακούον, δίδει ὑπερούσιον ὄρισμόν, ὅστις δὲν εἶναι εὐληπτότερος τῆς θεολογικῆς ἐξηγήσεως περὶ τῶν τριῶν φύσεων τοῦ Θεοῦ. Ὁ ὄρισμός τοῦ Ribot, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ θέλησις εἶναι «ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἐγὼ ἐπὶ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου», εἶναι πολλὸ γενικός, περιλαμβάνων κυρίως πᾶσαν τὴν συνείδησιν, ἣτις βασιζομένη ὡσαύτως ἐπὶ αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων καὶ ἀντλοῦσα ἕλκον αὐτῆς τὸ περιεχόμενον ἐξ ἐντυπώσεων (ἀφίνω κατὰ μέρος τὸ ζήτημα ἐὰν ἔχωμεν ἀνάγκην νὰ παραδεχθῶμεν τὰς ἐκ τῶν προτέρων παραστάσεις), εἶναι ἐπίσης «ἀντίδρασις τοῦ ἐγὼ ἐπὶ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου». Ἄλλ' ὄρισμός τείνων νὰ ταυτίσῃ τὴν συνείδησιν πρὸς τὴν θέλησιν, δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀρθός. Ὁ ἀπὸ ψυχοφυσικῆς ἀπόψεως κρίνων, θὰ δυνηθῇ νὰ εἴπῃ μετ' ἐμοῦ : Θέλησις εἶναι ἡ ἐνέργεια κέντρου τινός τοῦ ὁποῖου μοναδικῆ ἐνασχόλησις ἐν τῷ ὀργανισμῷ εἶναι ἡ παραγωγὴ μυϊκῶν συστολῶν, ἢ ἄλλως ἡ διανομὴ κινητηρίων παρορμήσεων. Ὁ ὄρισμός οὗτος τῆς θελήσεως φιλοσοφικῶς πλησιάζει τὸν ὄρισμόν τοῦ Schopenhauer, καθ' ὅσον οὗτος ἀποκαλεῖ θέλησιν πᾶν ὅ,τι παράγει κινήσεις ὄχι μόνον εἰς τινὰ ὀργανισμόν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἀνόργανα σώματα· ἀφοῦ δὲ ἕκαστον φαινόμενον ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει εἶναι κίνησις ἢ ἀντίστασις εἰς ἐτέραν κίνησιν, παθητικὴ τις κίνησις τουτέστι, κατ' ἀκολουθίαν ἡ θέλησις ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ οὐσία πάντων τῶν φαινομένων, αὐτοῦ δήλον ὅτι τοῦ κόσμου. Δὲν προβαίνω μέχρις αὐτοῦ. Παρὰ τὴν θεωρητικὴν ὁμοιότητα, ἡ κάλλιον μεταξὺ τῆς ὁμοιότητος τῆς πτώσεως λίθου καὶ τοῦ βήματος ἀνθρώπου τινός, ὑπάρχει ἐν τῇ πράξει ἀναγκαία διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων κινήσεων, ἐπομένως δὲ καὶ μεταξὺ τοῦ ὀνόματος ὅπερ μεταχειρίζομεθα διὰ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεως τοῦ λίθου καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ ἀνθρωπίνου βηματισμοῦ. Κατὰ συνέπειαν θέλησιν θὰ ὀνομάζωμεν τὴν αἰτίαν τῶν κινητηρίων παρορμήσεων μόνον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὀργανισμούς, διακρίνοντας ἐν αὐτῇ μόνον τὸ φαινόμενον τὸ συνοδεύον τὴν ζωὴν. Τὸ ὅτι δυνάμεθα νὰ προκαλέσωμεν

μυϊκὰς συστολάς ὄχι μόνον διὰ τῆς θελήσεως, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων π. χ. διὰ γαλβανικοῦ ρεύματος, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς ἀκριβείας τοῦ ὀρισμοῦ μου· διότι πρῶτον μὲν εἶναι παραδεκτὸν ὅτι τὸ αὐτὸ φαινόμενον δύναται νὰ παραχθῇ ὑπὸ διαφορετικῶν ἀφορμῶν, δευτέρον δὲ δὲν ὑπάρχει τὸ ἀποδεικνύον εἰς ἡμᾶς ὅτι ἡ θέλησις δὲν εἶναι ὡσαύτως εἶδος τι ἠλεκτρικοῦ φαινομένου· συχνάκις γίνεται λόγος περὶ «νευρικῶν ρευμάτων», «νευρικῆς δυνάμεως», «νευρικοῦ ρευστοῦ», ἐκφράσεις τείνουσαι ἅπασαι πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ κέντρον τῆς θελήσεως εἶναι εἶδος τι ἠλεκτρικῆς κανονοστοιχίας, ἢ δὲ εἰς τοὺς μῦς ἐκπεμπομένη κινήτηριος παρόρμησις εἶδος ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Δύναται τις νὰ ἀντεῖπῃ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ θέλησις προκαλεῖ ὡσαύτως φαινόμενα μὴ δυνάμενα νὰ κληθῶσιν ἄπλως μυϊκαὶ κινήσεις· καταβάλλομεν παραδείγματος χάριν ἀναντιρρήτως προσπαθείας θελήσεως διὰ νὰ ἐνθουμηθῶμεν τι· μ' ὅλα ταῦτα ἡ μνήμη δὲν ἀποτελεῖ μυϊκὴν ἐνέργειαν. Εἰς ταῦτα ἀποκρίνομαι : ἡ μνήμη δὲν ὑπέκειε πράγματι εἰς τὴν θέλησιν ἢ λίαν ἀτελῶς, πιστεύω δὲ ὅτι ἡ θέλησις ἐπενεργεῖ λίαν ἐμμέσως ἐπὶ τοῦ κέντρου τῆς μνήμης προξενούσα συστολάς καὶ διαστολάς ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἅτινα μεταφέρουσι τὸ αἷμα εἰς τὸ κέντρον τῆς μνήμης, τοῦτ' ἔστι κινήσεις τῶν λεῖων μυῶν τῶν μὴ ὑπαγομένων εἰς τὴν ἄμεσον ἐξέλεγχιν τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἀφθονωτέρα συρροὴ αἵματος διεγείρει ἐν τῷ ὀργάνῳ μεγαλύτεραν ἐνέργειαν, τοιοῦτοτρόπως δὲ δύναται τοῦτο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν συνείδησιν τὴν ποθυμένην ἀνάμνησιν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἤθελε λάβῃ ἐξ αὐτοῦ ἐφ' ὅσον τὸ ἐν λόγῳ ὄργανον ἐδέχετο ὀλιγώτερον αἷμα καὶ εἰργάζετο ὀλιγώτερον δραστηρίως. Ἐπομένως ἐμμένω εἰς τὴν πίστιν ὅτι οὐδέν, ἐξ ὅσων ψυχοφυσικῶν γεγονότων ἐγνώρισα, ἀντιτίθεται εἰς τὴν θέσιν ὅτι ἡ θέλησις εἶναι ἡ ἐνέργεια ὀργάνου τινός, διανεμόντος κινητηρίους ὀρμάς.

Ὁφείλω ἤδη νὰ ἀπαντήσω εἰς τὰς δύο ἐπομένους ἐρωτήσεις : κατὰ ποῖον τρόπον αἱ ὑπὸ τῆς θελήσεως διανεμόμεναι ἄπλαϊ κινήτηριαι παρορμήσεις προκαλοῦσιν ἀποτελεσματικὰς κινήσεις, ὡσαύ-

τως δὲ κατὰ ποῖον τρόπον ἢ θέλησις ἐξεγείρεται πρὸς τὴν εἰδικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν. Δυνάμεθα νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας, ἐνθυμούμενοι ὅτι γενικῶς ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἀρκετὰ περίπλοκον φαινόμενον, ἰδιαίτερος δὲ ὅτι ἐκάστη ἀνωτέρα ζωτικὴ ἐνέργεια γεννᾶται μόνον ὑπὸ τῆς ἀμοιβαίας συναρμολογίας διαφόρων ὀργάνων. Ἡ θέλησις ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ προκαλῆ μυϊκὰς συστολάς. Τὰ κέντρα ὅμως τῆς συναρμολογίας προσδέχονται τὴν παρόρμησιν, διανέμοντα ταύτην εἰς τοὺς ὀφείλοντας νὰ συσταλῶσι μὴς ἵνα ἐπενέγκωσι τὰς ζητουμένας ἀποτελεσματικὰς κινήσεις, ὅχι μόνον ὑπὸ τὴν εὐκαταίαν μορφήν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὑπὸ τὸν εὐκατῆον βαθμὸν ἐνεργείας. Ἐπομένως τὰ κέντρα τῆς συναρμολογίας ἀπέναντι τῆς θελήσεως ἐκτελοῦσι τὸ αὐτὸ ἔργον τὸ ὁποῖον παίζουσι εἰς ἠλεκτρικὸν τι μηχανήμα οἱ ἀπέναντι τῆς συστοιχίας ἐναλλάτται, παρεμβλήτων ἀντιστάσεων καὶ χαλαρώσεων. Τίς ὅμως ἐδίδαξεν εἰς τὰ κέντρα τῆς συναρμολογίας νὰ ἀναγνωρίζωσι τοὺς συσταλτέους μὴς, οὕτως ὥστε κινήσῃ τις καθωρισμένη νὰ ἐκτελῆται μεθοδικῶς καὶ μετὰ τῆς ἐπιθυμητῆς ἐντάσεως; Αὐτὴ αὐτὴ ἢ πείρα τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ εἴδους ὀλοκλήρου, ἀφ' ἧς πρῶτον ὑπῆρξε πείρα ὀργανωθεῖσα καὶ ἐνεργοῦσα αὐτομάτως. Τίνι δὲ τρόπῳ ἢ θέλησις διεγείρεται πρὸς τὴν εἰδικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν; Ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῶν λοιπῶν κέντρων, ὑπὸ τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς θὰ ἠδυνάμην ἴσως νὰ εἶπω, λαμβάνων τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐκ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἀπλῆ τις αἰσθητήριος ἐντύπωσις δύναται, ἀνευ ἐπεμβάσεως τῆς συνειδήσεως, νὰ ἀναγκάσῃ τὴν θέλησιν ὅπως μεταβιβάσῃ κινήτηριόν τινα ὀρμὴν· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ γεννᾶται ἀντανεκλαστικὴ τις κίνησις ὀνομαζομένη λίαν ἐσφαλμένως «ἀκουσία». Ἡ κίνησις αὕτη δὲν εἶναι ἀκουσία, τοῦτ' ἔστι μὴ διατεταγμένη ὑπὸ τῆς θελήσεως· εἶναι μόνον ἀσυνειδήτος. Ἡ αὐτόματος ἐνέργεια τῶν ἄνω κέντρων, τοῦτ' ἔστιν αἱ συγκινήσεις, διεγείρει ὡσαύτως τὴν θέλησιν. Ἡ αἰτία τῆς πράξεως ταύτης τῆς θελήσεως φθάνει μέχρι τῆς συνειδήσεως συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἡμίφωτος ἐκείνου τοῦ ἰδιαίχοντος εἰς τὰς συγκινήσεις, ὅπερ περιεγράψαμεν ἤδη. Τέλος

δὲ ἢ προσωπικὴ, ἢ νέα, ἢ μὴ ὀργανωμένη ἐνέργεια τῆς συνειδήσεως, τοῦτ' ἔστιν ἢ κρίσις, ἢ νόησις, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐπίσης ἐργασίαν θελήσεως. Αὐτὴ αὕτη ἢ κρίσις δὲν δύναται «νὰ ἔχῃ θέλησιν»· σχηματίζει μόνον τὴν παράστασιν ἀπλοῦ τινος ἢ συνθέτου κινήματος, ἢ προσέτι μακρὰς σειρᾶς διαδοχικῶν κινήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐν δεδομένῃ τινὶ παραστάσει φαίνονται· χρήσιμοι εἰς αὐτὴν· ὁσάκις ὁ ὀργανισμὸς εἶναι ὑγιής, ὁμαλῶς ἀνεπτυγμένος, εὐρίσκεται δ' ἐν ἰσορροπίᾳ, ἢ παράστασις αὕτη ἐπαρκεῖ διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ κέντρον τῆς θελήσεως εἰς μεταβίβασιν κινήτηριον τινὸς ὠθήσεως. Ἡ συνειδήσις μανθάνει ἐκ τῶν ἐντύψεων τῆς μυϊκῆς αἰσθήσεως αἵτινες διεβιβάσθησαν εἰς αὐτὴν, ὅτι ἡ κίνησις ἐξετελέσθη. Ἐπομένως ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας εἶναι ὁ ἑξῆς: ἡ κρίσις σχηματίζει παράστασιν τινα κινήσεων, ἢ θέλησις παρέχει τὰς ἀπαιτούμενας πρὸς ἐκτέλεσιν παρορμήσεις, τὰ κέντρα τῆς συναρμολογίας διανέμουσι αὐτὰς συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν, ἢ δὲ μυϊκὴ αἰσθησις ἀναγγέλλει εἰς τὸν ἐγκέφαλον ὅτι ἡ κίνησις ἐξετελέσθη. Μόνον ἢ ἑναρξίς καὶ τὸ τέλος τοῦ μεθοδικοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας εἶναι συνειδητά, τοῦτ' ἔστιν ἢ παράστασις τῆς κινήσεως τὴν ὁποῖαν ἐσχεδίασεν ἢ κρίσις, ὡς καὶ ἡ ἀναγγελία τῆς συντελεσθείσης κινήσεως. Πᾶν ὅ,τι λαμβάνει χώραν μεταξὺ τῶν δύο τούτων σημείων ὑπεκφεύγει τὴν συνειδήσιν. Αὕτη δὲν δύναται νὰ μάθῃ κατὰ ποῖον τρόπον ἢ παράστασις τῆς κινήσεως μετεβλήθη εἰς κίνησιν. Ἐλλίπτῃς τις παρατήρησις ἐπεσκέασε τὴν τόσον ἀπλὴν καὶ φωτεινὴν ταύτην διαδοχὴν τῶν ὀργανικῶν πράξεων. Ἐπειδὴ λαμβάνομεν συνειδήσιν τῶν παραστάσεων τῶν κινήσεων καὶ τῶν ἐκτελεσθεισῶν κινήσεων, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ τοποθετήσωμεν ἐν τῇ συνειδήσει ταύτῃ τὴν θέλησιν. Ἐν τούτοις ἢ πείρα μᾶς μανθάνει ὅτι καὶ ἢ ἐντονωτάτη παράστασις τῆς κινήσεως δὲν συνοδεύεται καταναγκαστικῶς ὑπὸ τῆς κινήσεως, κατὰ συνέπειαν δὲ ὅτι ἢ κρίσις δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν θέλησιν. Εἰς τὴν περίπτωσιν νευρασθενείας τινὸς τὸ κέντρον τῆς θελήσεως δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς κρίσεως. Εἰς μάτην τότε ἠθελέ τις σχηματίσῃ οἰασδήποτε παραστάσεις κινή-

σεων· δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ αὐτάς. Ἀναγνωρίζομεν ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ λάβωμεν βιβλίον τι ἢ νὰ διασχίσωμεν τὴν ὁδόν, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐπιβληθῶμεν εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς πόδας ἡμῶν διὰ τὰς ἐν λόγῳ κινήσεις· καὶ ταῦτα χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι πάσχομεν ἐκ παραλυσίας, καθ' ὅσον εἴμεθα ἐντελῶς ἱκανοὶ νὰ ἐκτελέσωμεν π.χ. διαταγὰς τρίτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ ἀσθενὴς λέγει: «θέλω, ἀλλὰ δὲν δύναμαι». Τοῦτο εἶναι ἀνακριβές. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι σκέπτεται μὲν, ἀλλὰ δὲν θέλει. Τὸ κέντρον τῆς κρίσεως ἐργάζεται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ κέντρον τῆς θελήσεως. Λίαν συχνάκις λέγεται περὶ διαφόρων ἀνθρώπων ὅτι κέκτηνται ἀσθενεστάτην θέλησιν. Τοῦτο κατὰ γενικὸν κανόνα δὲν εἶναι ἀκριβές. Ὅτι εἶναι ἀσθενέστερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τὸ κέντρον τῆς κρίσεως, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ κατεργασθῇ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης διαυγείας παραστάσεις καθωρισμένων κινήσεων. Ἴδου διατὶ εἰς τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα ἡ θέλησις δὲν δύναται νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς. Ὅσάκις ὅμως ξένη τις κρίσις ὑπαγορεύει εἰς αὐτὰ ὀρισμένας παραστάσεις κινήσεων, συμβουλεύουσα ἢ διατάττουσα αὐτά, ἐκτελοῦσι τὰς κινήσεις μετὰ βεβαιότητος καὶ σταθερότητος· ἐξ αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ κέντρον τῆς θελήσεώς των εἶναι ἐπαρκῶς ἰσχυρόν.

Τὸ αὐτὸ ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας γίνεται λόγος περὶ ἀσυμφωνίας τινὸς τῆς θελήσεως ἢ περὶ πράξεώς τινος πάθους μὴ ὑφισταμένης τὴν ἐπίδρασιν τῆς θελήσεως. Ἡ ἀσυμφωνία δὲν ἐγκτεται ἐν τῇ θελήσει, ἀλλ' ἐν τῇ κρίσει. Δὲν ὑπάρχουσι «δύο συγκρουόμεναι θελήσεις», ἀλλὰ δύο παραστάσεις, ἐξ ὧν οὐδεμία εἶναι ἀρκούντως διαυγὴς καὶ σαφής, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ δώσῃ παρόρμησιν τινα εἰς τὴν θέλησιν. Ἄμα παράστασις τις καταστῆ τελείως σαφής, νικᾷ τὴν ἄλλην θέτουσα τὴν θέλησιν εἰς ἐνέργειαν. Ὁ Ἀμλέτος δὲν στερεῖται θελήσεως, ἀλλὰ κρίσεως. Τὸ κέντρον τῆς κρίσεώς του δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρόν διὰ νὰ σχηματίσῃ ὀρισμένην τινὰ παράστασιν χρησίμων κινήσεων. Ἐὰν ἡδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο, ἢ

θέλησίς του θὰ ἡδύνατο ἐπίσης νὰ ἐκτελῇ κινήσεις, ἐπὶ τῇ υποθέσει ὅτι τὸ κέντρον τῆς θελήσεως ἦτο ὑγιές, σημεῖον ἐφ' οὗ ὁ Χαίξπηρ δὲν μᾶς διαφωτίζει. Ὅσάκις δὲ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ πάθους πράττομέν τι ἐπιβαλλόμενον εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ λογικοῦ, ἢ ἀπέχομεν πράξεως ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸ λογικὸν μᾶς ἀποτρέπει, τοῦτο δὲν ἐγκτεται εἰς τὸ ὅτι «ἡ θέλησις εἶναι ἀνίσχυρος», ὡς λέγεται εἰς τὰ μυθιστορήματα· ἀπ' ἐναντίας, ἢ αὐτόματος ἢ θυμικῇ ἐνέργειᾳ τῶν ἄνω κέντρων εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ νοητικῆς ἐνεργείας· αἱ ἐνσυνείδητοι παραστάσεις τῆς κρίσεως δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωσι τῆς ὀργανωμένης ὑποσυνειδήτου ἢ ἀσυνειδήτου ἐργασίας τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων· οὕτω πως ἡ θέλησις δέχεται ἐκ τοῦ αὐτομάτου τῶν κέντρων τὴν ἰσχυροτέραν διέγερσιν, πραγματοποιήσασα τὰς αὐτομάτως παραχθείσας κινητηρίους εἰκόνας, οὐχὶ τὰς εὐρισκομένας ἐν πλήρει συνειδήσει. Ἡ θέλησις ἐπομένως ὑπῆρξεν ἀρκούντως ἰσχυρά· ἢ κρίσις μόνη ὑπῆρξεν ἀνίκανος νὰ ἐγχαράξῃ τὴν αὐτόματον ἐργασίαν τῶν ἄνωτάτων κέντρων, ἐπενεργοῦσα ἐπὶ τῆς θελήσεως διὰ τῆς ἐλευθέρας συνειδήτης ἐργασίας αὐτῆς.

Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ μὴ ἀναμένωμεν τὴν κρίσιν μετὰ τῆς θελήσεως, ὁσάκις δὲ εὐρεθῶμεν ἀντιμέτωποι ἀβεβαιοτήτων ἢ παραλόγων πράξεων πάθους ἢ καὶ αὐτῆς μόνης τῆς συνηθείας, δὲν θὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἀδυναμίας θελήσεως, ἀλλὰ περὶ ἀδυναμίας κρίσεως. Δὲν θὰ ἡδύναμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς πραγματικὴν τὴν ἀδυναμίαν θελήσεως παρά τινι ὑγιῶς ἔχοντι ἀνθρώπῳ (καὶ λέγων οὕτω ἐννοῶ τὸν ἀνθρώπον τοῦ ὁποίου δὲν ταράσσεται ἡ σχέσηις μετὰ τοῦ κέντρου τῆς κρίσεως καὶ τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως, ἐνῶ δὲ ἀμφοτέρω ἐργάζονται κατὰ τὸν ἀρκούντως ἐντονον, εἶναι ἀνίκανα νὰ ἐπιδράσωσιν ἀλλήλων κανονικῶς) ἢ ὁσάκις διαυγέσταται καὶ σαφέσταται κινητήριαι παραστάσεις τῆς κρίσεως πραγματοποιοῦνται ἢ ἐκτελοῦνται ἀτελῶς καὶ κατόπιν πολλῶν δισταγμῶν, αἱ δὲ παρορμήσεις τοῦ πάθους μένουσιν ἀπλῶς εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ αἰσθήματος, τοῦ πόθου, τῆς τάσεως, μὴ δυνάμεναι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον

τῆς ἐνεργείας, καθόσον μοναδικὸν μέτρον τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεως εἶναι ἢ τάσις αὐτῆς νὰ καταβάλῃ πάντα τὰ ἐμπόδια. Οἱ μὲς δὲν καταβάλλουσι τὰ ἐμπόδια, ἀλλ' ἢ θέλησις, ἢ ποσότης δηλαδὴ τῶν παρορμήσεων τὰς ὁποίας αὐτὴ διαδιβάζει εἰς τοὺς μὲς. Οἱ παράφρονες, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ κέντρον τῆς θελήσεως εὐρίσκεται ἐν νοσηρᾷ διεγέρσει διαδιβάζον εἰς τοὺς μὲς ἐκτάκτως ἰσχυρὰς παρορμήσεις, ἐκτελοῦν πράξεις καταπληκτικὰς. Ἄδύνατοι γέροντες ἢ γυναῖκες συντρίβουσι σιδηρᾶς κιγκλίδας, ἀνασπῶσιν ἀλύσεις, ὁμοῦ δὲ πλείστοι ρωμαλέοι φύλακες δὲν δύνανται νὰ καταβάλλωσιν αὐτοὺς εὐκόλως. Τὰ αὐτὰ πρόσωπα, ἱκανὰ νὰ πράξωσι ταῦτα ἐν πλήρει ὑγείᾳ, θὰ ἐτάσσοντο μεταξὺ τῶν μᾶλλον δυνατῶν τοῦ καιροῦ των. Δὲν δύνανται ὅμως νὰ πράξουν τοῦτο μ' ἕλον ὅτι κάτοχοι τοῦ αὐτοῦ μυϊκοῦ συστήματος οὕτινος ἦσαν καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραφροσύνης των. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι, ὡσάκις καταβάλλεται ὑπερβολικὴ τις δύναμις, τοῦτο δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῶν μυῶνων ὅσον ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς παρορμήσεως ἣτις διαδιβάζεται εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κέντρον τῆς θελήσεως. Ἡ πρώτη ἀντίστασις τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ ἢ θέλησις εἶναι ἢ κατανίκησις τῆς στάσεως τὴν ὁποίαν τηροῦσιν οἱ ἰστοί, τὰ νεῦρα καὶ οἱ μὲς. Ὅσον βραχυτέρα εἶναι ἢ νευρική ὁδός, τόσον μικρότερον καὶ λεπτοφυέστερον εἶναι καὶ τὸ πρὸς ἐξέγερσιν μυϊκὸν σύμπλεγμα, ὅσον ἀσθενεστέρα δὲ ἢ ἀντίστασις, κατὰ τόσον εἶναι σμικροτέρα καὶ ἢ παρόρμησις τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ κινήματος θελήσεως. Οἱ λεπτοφυέστεροι τῶν βραδωτῶν μυῶν εἶναι κατ' αὔξουσιν δύναμιν, οἱ μὲς τοῦ λάρυγγος, τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος, τοῦ προσώπου καὶ τῆς χειρός. Ἀσθενεστάτη ἐπομένως θέλησις ἀρκεῖ διὰ νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν τοὺς ἐν λόγῳ μὲς, διὰ νὰ φλυαρήσωμεν, νὰ μορφάσωμεν, νὰ ἀπενίσωμεν ἢ ὀργίλωσιν ἢ εὐθύμως, ἢ νὰ χειρονομήσωμεν. Αἱ πράξεις τῶν κοινῶν ἀνθρώπων περιορίζονται εἰς ταῦτα. Εἶναι κατὰ τι δυσκολώτερον νὰ προκαλέσωμεν τὴν συστολὴν τῶν μεγάλων μυϊκῶν συμπλεγμάτων τῶν βραχιόνων, ἀκόμη δὲ δυσκολώτερον τῶν μυῶν τῶν πο-

δῶν καὶ τοῦ κορμοῦ. Τοῦτο ἀπαιτεῖ ἰσχυροτέραν παρόρμησιν, δηλὸν ὅτι συντονωτέραν ἐργασίαν τοῦ κέντρον τῆς θελήσεως. Κατὰ συνέπειαν ὅσοι ἔχουσιν ἀληθῶς ἀσθενῆ θέλησιν, μετὰ μεγάλης δυσκολίας δύνανται νὰ συνέχωσι τὴν φλυαρίαν καὶ τὰς χειρονομίας των διὰ πράξεώς τινος, ἣτις ἀπαιτεῖ μακρὰν πορείαν καὶ προσπάθειας καταβαλλομένης ὑπὸ τῶν βραχιόνων. Τὸ δυσκολώτερον ἀπάντων ὅμως εἶναι ἢ ἐκτελέσεις τῶν κινήσεων τῶν προστιθεμένων νὰ καταρρίψωσι τὰς ἐξωτερικὰς ἀντιστάσεις, προερχομένης εἴτε ἐκ τῶν ἀψύχων εἴτε ἐκ τῶν ἐμφύχων πραγμάτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἢ θέλησις δὲν ὀφείλει νὰ κατανικήσῃ μόνον τὰ ἐσωτερικὰ ἐμπόδια τῆς συμπεριφορᾶς ἡμῶν, ἀτινα καταφθάνουν μέχρι τῆς συνειδήσεώς μας ὑπὸ μορφὴν ὀκνηρίας ἢ ἀποστροφῆς διὰ κίνησιν τινα, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ τὰς φυσικὰς δυνάμεις (τὴν βαρύτητα π.χ.) ἢ τὰς παρορμήσεις ξένης τινὸς θελήσεως· τότε ἢ συνειδήσις μας ὀφείλει νὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ διαδιβάξῃ ἰσχυρὰς παρορμήσεις, ἐν πάσῃ περιπτώσει ἰσχυροτέρας τῶν τῆς ἀντιθέτου θελήσεως, ὡσάκις ἢ ἐν λόγῳ θέλησις προέρχεται ἐξ ἐνὸς ἀνθρώπου. Ἐὰν ἢ θέλησις δὲν ἔχῃ τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν, αἱ κινήθηριοι δυνάμεις τῆς κρίσεως, ὅσον σαφεῖς καὶ διαυγεῖς καὶ ἀν εἶναι, μένουσιν ἀπραγματοποίητοι. Γνωρίζομεν ἀκριβῶς τί πρέπει νὰ κάμωμεν καὶ ἐπιθυμοῦμεν σφόδρα νὰ τὸ ἐκτελέσωμεν, ἐν τούτοις δὲν τὸ κάμνομεν. Αἱ κοινῶς ὀνομαζόμεναι ἔλλειψις ἐπιμονῆς ἢ δειλία πράγματι δὲν εἶναι εἰμὴ ἐκδήλωσις τις τοῦ ἀδυνάτου τῆς θελήσεως. Δὲν ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιχειρήσεώς τινος, πρὸ τῆς ὁποίας ὀπισθοδρομοῦμεν ἔντρομοι πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν τι, ὡσάκις, ἐξ ἀγνοίας, πολλαπλασιάζομεν τὰς δυσκολίας αὐτῆς ἢ, γινώσκοντες αὐτὰς πραγματικῶς, δὲν κρίνομεν ἑμαυτοὺς ἱκανοὺς διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἔργου. Εἰς τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις, ἢ κρίσις δὲν σχηματίζει σαφῶς τὰς παραστάσεις τῶν κινήσεων αἵτινες ἐπιβάλλονται εἰς τὴν παρούσαν περίπτωσιν, διότι ἢ μνήμη παρουσιάζει εἰς αὐτὴν ἀναμνήσεις ἄλλων περιστάσεων, καθ' ἃς ἢ θέλησις ἐδείχθη πολὺ ἀσθενῆς ὅπως δυναθῆναι νὰ καταβάλῃ ἀναλό-

γους δυσκολίας. Ἡ νωθρότης καὶ ἡ ἀνανδρία ἐπομένως βασιζονται ἐπὶ τῆς πείρας τῆς ἀδυναμίας τῆς θελήσεως.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω αἱ ὀργανικαὶ βάσεις τοῦ φαινομένου τὸ ὅποιον ἀποκαλοῦμεν μεγαλοφυΐαν, ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὴν ἀξίαν λόγου ἀνάπτυξιν τῶν κέντρων τῆς κρίσεως καὶ τῆς θελήσεως. Ἐπομένως μόνῃ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν ἀποτελέσει τὴν μεγαλοφυΐαν. Οἱ γίγαντες τῆς θελήσεως εἶναι ἱκανοὶ νὰ καταβάλλωσι πᾶν ἐμπόδιον προβαλλόμενον εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν παραστάσεων αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς κινήσεις, εἴτε τοῦτο παρουσιάζεται ὡς πρᾶγμα ἢ ὡς ἄνθρωπος, ἢ ὡς νόμος, ἢ ὡς ἔθιμον· δὲν θὰ δυνηθῶσιν ὁμοῦ νὰ σχηματίσων ἀφ' ἑαυτῶν ἀξιολόγους καὶ ἀποτελεσματικὰς παραστάσεις κινήσεων. Ὁ Ἡρακλῆς ἐκτελεῖ μὲν τοὺς δώδεκα ἄθλους, ἀλλ' ὁ Εὐρυσθεὺς ὑπαγορεύει τούτους εἰς αὐτόν. Μὲ μοναδικὸν ἐφόδιον τὴν θέλησιν δύναται τις νὰ καταστή τὸ πολὺ ἀρχηγὸς στρατοῦ ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς ὁ Σέλευκος, ὁ Πτολεμαῖος, ἢ στρατάρχης τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος· ἐπίσης περιφημὸς ὑπουργὸς μεγαλοφυοῦς τινος μονάρχου, ἢ, καθὼς συμβαίνει συχνότερον, ὁ ἀθάνατος μονάρχης μεγαλοφυοῦς τινος ὑπουργοῦ· ἀκόμη δέ, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ χειρότερον, τοιοῦτος ὥστε ὁ κόσμος καὶ ἡ ἱστορία νὰ μὴ λησμονῆ ποτὲ τὰ ὄργια αὐτοῦ, ἢ ὁ ἐγκληματίας ὁ ἐνσπεύρων τὸν τρόπον εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ, καθὼς ὁ Καίσαρ Βοργίας ἢ ὁ Schinderhanne. Ὁ τοιοῦτος εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν πραγματοποιεῖ παραστάσεις κινήσεων κατεργασθείσης ὑπὸ ξένου μεγαλοφυοῦς κέντρου κρίσεως· εἰς τὴν δευτέραν δὲ περίπτωσιν θυμικὰς διεγέρσεις, ἐν μέρει ἀσυνειδήτους ἢ ὑποσυνειδήτους τῶν ἰδίων αὐτοῦ κέντρων. Ἀπεναντίας ἡ ἀποκλειστικὴ ἀνάπτυξις τοῦ κέντρου τῆς κρίσεως δύναται μόνον αὐτῇ νὰ παραγάγῃ τὴν μεγαλοφυΐαν· ἀλλὰ ταύτης ὁ χαρακτήρ θέλει διαφέρει ἐφ' ὅσον παραλλήλως τοῦ κέντρου τῆς κρίσεως, τὸ κέντρον τῆς θελήσεως εὐρίσκεται καὶ αὐτὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπτυγμένον. Ἡ μεγαλοφυΐα τῆς κρίσεως, ἄνευ ἰδιαιτέρας ἰσχύος τῆς θελήσεως, παράγει τὸν μέγαν φιλόσοφον, τὸν μαθηματικόν, τὸν φυσιοδίφην. Διότι εἰς τὴν

τριοῦτου εἶδους ἐνέργειαν, τὰ δυναμικὰ ἐμπόδια τὰ ὅποια χρειάζεται νὰ καταβληθῶσιν εἶναι ἐλάχιστα, ἀσθενέσταται δὲ ἐπίσης αἱ διαθιβάσται μυϊκαὶ παρορμήσεις συστολῆς· ἡ κρίσις τότε δὲν ὀφείλει νὰ σχηματίσῃ μεγάλας παραστάσεις κινήσεων, ἀλλ' ἐκδηλώνει ἅπασαν τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς κατ' ἄλλον τρόπον, ἐξάγουσα ζηλαδῆ αἰσθητηρίους ἐντυπώσεις ἐκ παραστάσεων νέων, ἀπείρων ἢ ὑπεραισθητηρίων: Ἐκ τίνος ἀπλῆς παρατηρήσεως ἀριθμῶν προκύπτει τὸ θεώρημα τοῦ Πυθαγόρα, ἡ θεωρία τῶν ἀριθμῶν, ὁ ὀλοκληρωτικὸς καὶ διαφορικὸς λογισμὸς· ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ μήλου ὁ νόμος τῆς παγκοσμίου ἐλξεως· ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν προσδοχῶν τῆς συνειδήσεως ἡ θεωρία τῆς γνώσεως· ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν γεγονότων τῆς ἐμβρυολογίας καὶ τῆς παλαιοντολογίας τὸ Δαρβινικὸν σύστημα τῆς ἐξελιξεως. Ἀδυνατῶ νὰ συμφωνήσω μὲ τὸν Bain, ὅστις κατὰ τὴν ἱεραρχίαν τῶν μεγαλοφυῶν τοποθετεῖ κατὰ πρῶτον τὴν φιλοσοφικὴν μεγαλοφυΐαν. Ἡ θεωρία μου μὲ ἀναγκάζει νὰ θέσω τὸν καθαρὸν φιλόσοφον καὶ τὸν καθαρὸν ἐρευνητὴν εἰς τὴν τελευταίαν θέσιν τῆς ἐν λόγῳ ἱεραρχίας. Πράγματι τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν βασιζέται μόνον ἐπὶ τῆς κρίσεως· ἀλλ' αὕτη, αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀνίκανος, ἐφ' ὅσον ἡ θέλησις δὲν συνεργάζεται, νὰ μετασχηματίσῃ τὰς ὑπ' αὐτῆς κατεργασθείσας παραστάσεις, ὅσον θαυμασταὶ καὶ ἂν εἶναι αὐταί, εἰς φαινόμενα ἀντιληπτὰ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων. Μόνον διὰ τὴν προφορικὴν ἢ γραπτὴν ἔκφρασιν τῶν ἢ μυϊκῆ ἐνέργεια εἶναι ἀπαραίτητος, τοῦτ' ἔστιν ἡ παρόρμησις τῆς θελήσεως. Ἐὰν ἡ θέλησις εἰς τινα κριτικὴν μεγαλοφυΐαν δὲν ἦτο ἀρκετὴ καὶ διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐνέργειαν τοῦ προφορικοῦ ἢ τοῦ γραπτοῦ λόγου, αἱ ἐξοχώτεραι παραστάσεις τῆς μεγαλοφυΐας ταύτης θὰ ἔμεινον καθαρῶς ὑποκειμενικαί, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν ἐξῶθεν θὰ ὑψοφιάζετο ταύτας. Αὐταὶ θὰ ἀπετέλουν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μοριακὰς κινήσεις, ἀντιληπτὰς ὑπὸ τῶν ἄλλων μόνον ἐφ' ὅσον αὐταὶ θὰ ἠδύναντο νὰ γίνωσιν αἰσθηταὶ καὶ νὰ ἐπαναληφθῶσιν ὑπὸ ἄλλου τινὸς ἐγκεφάλου διὰ μέσου τοῦ διαστήματος, ἐὰν βεβαίως παρα-

δεχόμεθα ὡς πιθανὴν τὴν τοιαύτην προσδοχὴν, τοῦτ' ἔστι τὴν δυσκολωτάτην τῶν νοομαντειῶν.

Ὅσακις μὲ τὸ κέντρον τῆς κρίσεως συνδέεται κέντρον θελήσεως μέσης τινὸς διαπλάσεως, παράγεται ὁ μέγας προαγωγὸς τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἢ ὁ ἐφευρέτης. Αἱ διαθέσεις καὶ ἡ ἐνέργεια ἀμφοτέρων εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας. Ὁ πειραματιστὴς ὡς καὶ ὁ ἐφευρέτης ἐκ τῶν νόμων τῶν φαινομένων ἐξάγουσι καὶ ἐπινοοῦσι τὰς διαφόρους ὑλικὰς συνθήκας αἵτινες θὰ ἐπιτρέψωσιν ὅπως οἱ εὐρεθέντες νόμοι λειτουργήσωσιν κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν δὲν εἶναι θεωρητικὴ, ἀλλὰ μόνον πρακτικὴ. Ὁ μὲν πρῶτος ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ συγκεντροῖ τὰς περιστάσεις καὶ τὰ μηχανήματα, τὰ κατάλληλα, νὰ δεῖξωσιν εἰς αὐτὸν ἐὰν τὰ θετικὰ γεγονότα συμβαδίζωσι πρὸς τὰς παραστάσεις τῆς κρίσεως αὐτοῦ, ἐὰν νόμος τις ὀφειλόμενος εἰς τὰ ἐγκεφαλικά αὐτοῦ κέντρα ἐπιβεβαιωθῆται καὶ ὑπὸ τῶν φαινομένων· ὁ δὲ δευτέρος ζητεῖ ἀπεναντίας νὰ διευθετήσῃ τὰς περιστάσεις, ἀποβλέπων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὑλικῶν συνθηκῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τῶν λέξεων τούτων λαμβανομένων εἰς τὴν εὐρυτέραν αὐτῶν σημασίαν. Ἐξ ἄλλου ὀφείλομεν ἐνταῦθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ συνήθους τινὸς πλάνης. Ἡ ἐφεύρεσις, ἡ ἀνακάλυψις δὲν πρέπει νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μεγαλοφυΐας τῆς κρίσεως ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἰκανὴν δύναμιν θελήσεως. Εἰς τοῦτο συντείνει πολὺ καὶ ἡ τύχη. Ὁ μυθώδης μοναχὸς Βερτόλδος Schwarz δὲν ὑποτίθεται ὅτι ἠρεύνησε διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν πυρίτιδα, ὁπότε τὸ ἐκ θεοῦ, νίτρου καὶ ἀνθρακος μίγμα ἐξερράγη ἐντὸς τοῦ ὄλμου. Ὁ καθηγητὴς Γαλδάνης δὲν ἐφαντάζετο ποτὲ ὅτι ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἀγνωστὸς τις φυσικὴ δύναμις, ὅτε ἐξήρτησεν ἐκ τοῦ χαλκίνου ἀγκίστρου τὸν μηρὸν τοῦ βατράχου. Εἰς τὴν τύχην μ' ὄλα ταῦτα δὲν δύναμαι νὰ ἀποδώσω εἰμὴ ἐλάχιστόν τι μέρος πρακτικῶν περὶ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει χρειάζεται κρίσις οὐχὶ συνήθους διὰ νὰ παρατηρήσωμεν μετ' ἀκριθείας ἀγνωστόν τι φαινόμενον, διὰ νὰ παρατηρήσωμεν αὐτοστιγμῆι ὅτι

τοῦτο δὲν δύναται κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸν νὰ ἐρμηνευθῆ τῇ βοηθείᾳ τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς, διὰ νὰ εὐρωμεν τὰς αἰτίας καὶ τὰς συνθήκας αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξαγάγωμεν ἐξ αὐτῶν νέας παραστάσεις. Ἐπομένως ἡ τύχη δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφειρητὴ ἀνακαλύψεώς τινος ἢ ἐφευρέσεως ἢ ὁσακις πρόκειται ἀνὴρ ἐκτάκτου νοητικότητος. Ὁ συνήθους νοητικὸς ἄνθρωπος, τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ ἐγκέφαλος ἐργάζεται αὐτομάτως, παραμένει ἀμόλυντος πρὸ τῶν φαινομένων ἅτινα δὲν συμφωνοῦσι πρὸς κληρονομικὰς καὶ ὀργανωμένας αὐτοῦ παραστάσεις. Ἐὰν ὁ ὄλμος τοῦ Βερτόλδου Schwarz ἐξεπυροσκορῆται ἐναντίον κοινοῦ τινος ἀνθρώπου, οὗτος θὰ ἐσταυροκοπεῖτο, θὰ ὑπωπτεύετο ἐμφάνισιν τοῦ διαδόλου καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης τὸ πολὺ θὰ ἐξῆγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι καλὸν θὰ ἦτο νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου νὰ ἐγγίσῃ τὸ θεῖον. Ὁ τοιοῦτος βεβαίως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν πυρίτιδα. Ὅσοι ἐκ τῶν τυχαίων περιπτώσεων καλοῦνται γόνιμοι συμβαίνουσι καθημερινῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἵνα αὐταὶ παρατηρηθῶσι καὶ ἐξευρεθῶσι οἱ νόμοι καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ αὐτῶν, χρειάζεται ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰ θέλησις. Ἄπαντα τὰ φαινόμενα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν βᾶσιν τῶν βιολογικῶν, τῶν χημικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῶν ἐφευρέσεων τῆς θερμοδυναμικῆς, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τῆς μηχανικῆς, ὑπῆρχον ἀναλλοιώτως ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὑπῆρχον διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς λιθίνης περιόδου καὶ ὑπάρχουσι καὶ δι' ἡμᾶς. Μόνον πρὸς κατανόησιν καὶ κατάλληλον ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν ἐχρειάζετο ἀνάπτυξις κρίσεως μὴ ἀποκτηθείσης ἀκόμη ὑπὸ τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀρχαίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν σήμερον εἴμεθα ἀφεύκτως περικυκλωμένοι ὑπὸ τῶν φαινομένων τῶν πρὸ παντὸς ἀξίῳ προσοχῆς, τὰ ὅποια δὲν ἐπεζητήσαμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν εὐρίσκοντες τοὺς νόμους των, διότι μεταξὺ τῶν ζώντων οὐδεὶς κατέχει κρίσιν ἀρκούντως ἰσχυρὰν διὰ νὰ καταστή ἰκανὸς νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς αἰσθητηρίου προσδοχῆς τὴν παράστασιν τῶν αἰτίων τῶν ἐν λόγῳ φαινομένων καὶ τῶν πιθανῶν νὰ προκύψωσιν ἐξ αὐτῶν ἀποτελεσμάτων. Ὅμως

λίαν πιθανόν βραδύτερον νὰ γεννηθῶσιν αἱ μεγαλοφυΐαι τοῦ μέλλοντος, διὰ τὰς ὁποίας θὰ εἶναι κατορθωτόν, ἀκόμη καὶ εὐκολον, νὰ πράξωσι τὸ ἀνωτέρω, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς διάδοχοί μας θὰ ἐξίστανται πράγματι πῶς ἠδυνήθημεν νὰ παρέλθωμεν εὐθέως καὶ ἀμβλύνοες πρὸ τῶν μᾶλλον ἀξιοπαρατητήτων φαινομένων, ἀκριδῶς ὅπως καὶ ἡμεῖς δὲν ἐννοοῦμεν πῶς κατὰ τὸ διάστημα τῶσων καὶ τῶσων ἑκατονταετηρίδων οἱ ἄνθρωποι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακαλύψωσι τὰς ἐρηκτικὰς ὕλας, τὰς ἀτμομηχανὰς καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἐπομένως ἐξαίρουμένης τῆς ἐλαχίστης, καθὼς προσεπάθησα νὰ ἀποδείξω, συνεργασίας τῆς τύχης, ἐναπομένει τὸ ἐξῆς γεγονός, ὅτι δηλαδὴ πάντα τὰ πειράματα, κατὰ δὲ τὸν Βάκονα αἱ «ὀρθολογιστικαὶ ἐρωτήσεις αἱ ἀποτεινόμεναι πρὸς τὴν φύσιν» τίθεται συνειδητῶς καὶ μετὰ προθέσεως, τῶν ὁποίων ἀναμένομεν τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἄλλως τε ὑποτεθεῖσαν ἀπόκρισιν, ἐπομένως τὰ μεθοδικὰ πειράματα ἐνὸς Ροβέρτου Wager, ἐνὸς Helmholtz, ἐνὸς Pasteur, ἐνὸς Roetgen, ἔχουσιν ὅσον ἀπαραίτητον μεγαλοφυΐαν κρίσεως καὶ κέντρον θελήσεως καλῶς ὀργανωμένον. Ὁ τοῦ κέντρον τῆς θελήσεως συνδυασμὸς εἶναι ἀπαραίτητος, καθ' ὅσον εἰς τὰ ζητήματα τῶν διὰ πειραμάτων ἀνακαλύψεων πρόκειται κυρίως νὰ πραγματοποιηθῶσιν αἱ ὑπὸ τοῦ κέντρον τῆς κρίσεως σχηματισθεῖσαι παραστάσεις, ἡ δὲ πραγματοποίησις αὕτη δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν εἰμὴ μόνον διὰ τῆς μυϊκῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία παράγεται ὑπὸ μόνον τῶν παρορμήσεων τῆς θελήσεως.

Ἐν τέλει δὲ ὁσάκις τὸ κέντρον τῆς θελήσεως ἀνεπτύχθη ὄχι μόνον ἐξαιρετικῶς ἀλλὰ καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ κέντρον τῆς κρίσεως, ἔχομεν δὲ ἐνώπιόν μας ἄνθρωπον περιελείοντα τὴν μεγαλοφυΐαν τῆς κρίσεως μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας τῆς θελήσεως, τότε χαιρετίζομεν ἄνθρωπον φαινόμενον ἐκ τῶν ἱκανῶν νὰ μεταβάλλωσιν τὴν πορὰν τῆς ἱστορίας. Ἡ τοιαύτη μεγαλοφυΐα δὲν ἐκδηλοῦται διὰ σκέψεων, οὔτε διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ πράξεων. Ἡ κρίσις αὐτῆς κατεργάζεται νέας παραστάσεις, ἀτομικὰς, ἡ δὲ θελήσις εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὰ καὶ δραστηρία διὰ νὰ μετασχη-

ματίση ταύτας, παρ' ὅλα τὰ πιθανὰ ἐμπόδια, εἰς πράξεις. Περιφρουοῦσα τοὺς μᾶλλον εὐκόλους πρὸς ἐξωτερικεῖσιν τῶν παραστάσεων τρόπους τῶν ἤχων ἢ τῶν σημείων, ἀρκεῖται εἰς τὰς σκοπούσας κατάρριψιν τῶν μεγάλων ἀντιστάσεων. Ὁ οὕτω μεγαλοφυῆς γίνεται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὅ,τι θέλει καὶ κάμνει ὅ,τι θέλει. Ἀνακαλύπτει μέρη τοῦ κόσμου· κατακτᾷ χώρας· διοικεῖ λαοὺς. Δύναται νὰ διατρέξῃ στάδιον παρόμοιον πρὸς τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μωάμεθ, τοῦ Κρόμβελλ, τοῦ Ναπολέοντος. Οὐδὲν τὸ ἀνθρώπινον δύναται νὰ ἀποβῇ πραγματικὸν ἐμπόδιον εἰς τὰς πράξεις του, ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν ὑπάρχει ὡς ἀνταγωνίστρα ἄλλη σύγχρονος μεγαλοφυΐα, ἴση κατὰ τὴν κρίσιν καὶ τὴν θέλησιν ἢ καὶ ἀκόμη μεγαλητέρα. Ἀποτυγχάνει μόνον πρὸ φυσικῆς τινος δυνάμεως ἰσχυροτέρας ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς της. Τρικυμία τις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Χριστόφορον Κολόμβον· ἡ ἀσθένεια κατέρριψε τὸν Ἀλέξανδρον· εἰς δὲ ῥωσσικὸς χειμὼν κατέστρεψε τὸν Ναπολέοντα. Τὸ κέντρον τῆς κρίσεως ἀδυνατεῖ εἰς τὰς παραστάσεις του νὰ νικήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν. Τὸ δὲ κέντρον τῆς θελήσεως δὲν δύναται νὰ καταβάλῃ δυνάμεις παρὰ μόνον ἀσθενεστέρας τῆς ἰδικῆς της.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν ἰδιοτήτων τῆς τοιαύτης κριτικῆς καὶ βουλευτικῆς μεγαλοφυΐας συνεπάγει καὶ τὴν σχετικὴν, πολλάκις δὲ καὶ τελείαν ἔλλειψιν τοῦ καλουμένου αἰσθήματος ἢ καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως, ἀνάγκης κάλλους καὶ ἔρωτος. Ἐὰ ἰσχυρὰ αὐτῆς κέντρα μεταβάλλουν τὰς ἐντυπώσεις εἰς διαυγεῖς παραστάσεις, ἐξάγοντα τελείως ἐνσυνειδήτους κρίσεις. Αὐτόματός τις ἐνέργεια ἐμφανίζεται κατ' ἀνώτατον ὅρον εἰς τὰ κατώτερα κέντρα τῆς συναρμολογίας καὶ τῆς θρέψεως· ἀλλὰ τὰ ἀνώτερα κέντρα ἐργάζονται πρωτοτύπως, οὐχὶ τετριμμένως. Ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι σχεδὸν τελείως ἀπηλλαγμένη τῶν σκοτεινῶν ψυχικῶν κινήσεων, ὑποσυνειδήτων ἢ ἀσυνειδήτων. Δὲν συμπεριφέρεται οὐδόπως κατὰ τρόπον αἰσθηματικόν, ἔνεκα τούτου δὲ μᾶς δίδει κάποιαν ἐντύπωσιν σκληρότητος καὶ ψυχρότητος. Αἱ λέξεις αὐταὶ σημαίνουν ἀπλῶς ὅτι εἶναι καθαρῶς νοητικῆ, οὐχὶ θυμικῆ. Ἐκ τοῦ τρόπου τούτου

τῆς διευθετήσεως προκύπτει ὡσαύτως ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι πολὺ δυσκόλως προσιτὴ εἰς τὰς πρωτοτύπους ιδέας αἰτινες ἐσχηματίσθησαν εἰς ἄλλας κεφαλὰς. Τὰ κέντρα αὐτῆς εἶναι ὀργανωμένα καταλλήλως δι' ἐργασίαν πρωτότυπον, οὐχὶ δὲ διὰ τὴν μίμησιν ξένης ἐργασίας. Ταῦτα ὀφείλουσι νὰ ἀντιμετωπίζωσι τὴν ἀκατέργαστον ὕλην τῶν αἰσθητηρίων προσδοχῶν, διὰ νὰ σχηματίσωσιν ἐξ αὐτῆς κατ' ἴδιον τρόπον νέας παραστάσεις. Δὲν δύνανται νὰ ἀνεχθῶσι τὰ ἤδη κεχωνευμένα προϊόντα τῆς κρίσεως, τοῦτ' ἔστιν ἀκατέργαστόν τινα ὕλην αἰσθητηρίων προσδοχῶν, ἣτις μετετρέπη εἰς παραστάσεις ἐντὸς ξένων ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ἐπομένως τὰς διανοητικὰς πεπτόνας, ἐὰν μοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις αὕτη, τὰς ὁποίας ὁ κοινὸς μόνον ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀφομοιώσῃ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῶν βλέψεών μου, ἀπειλητικὴ σκέψις ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μου. Ἐὰν μεγαλοφυΐα εἶναι πράγματι ἡ κρίσις καὶ ἡ θέλησις εἰς ἐξαιρετικὸν βαθμὸν τελειότητος, ἐὰν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς συνίσταται εἰς τὴν παραγωγὴν νέων υπεραισθητηρίων παραστάσεων καὶ εἰς τὴν αἰσθητὴν αὐτῶν πραγματοποίησιν, τότε ποίαν θέσιν θὰ δώσωμεν εἰς τὰς θυμικὰς μεγαλοφυΐας, τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς καλλιτέχνας; Ἐχω ἄρα γε ἀκόμη δικαίωμα νὰ παραδέχωμαι ὅτι οἱ ποιηταὶ ὡς καὶ οἱ καλλιτέχνηται δύνανται νὰ εἶναι ὡσαύτως μεγαλοφυΐαι; Τὸ δικαίωμα τοῦτο μοῦ φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ κάπως ἀμφίβολον. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ πάλιν τί πράγματι εἶναι ἡ συγκίνησις. Αἰσθητήρια ἐντυπώσεις ἄγονται μέχρι τῶν ἄρμοδιῶν αἰσθητηρίων κέντρων, τὰ ἐν λόγῳ αἰσθητήρια κέντρα θέτουσιν εἰς κίνησιν ἄλλα τοιαῦτα, τοῦτ' ἔστιν ἐκεῖνα τὰ ὅποια συνήθισαν νὰ δέχωνται ἐντυπώσεις ταυτοχρόνως μετὰ τῶν ἄλλων· ἐρεθίζουσι τὰ κέντρα τῆς θελήσεως καὶ τῆς συναρμολογίας προκαλοῦντα ὡς ἀντίδρασιν πρᾶξιν τινα τοῦ ὀργανισμοῦ, ἔκφρασιν τινα τοῦ προσώπου, τροποποίησιν τῶν παλμῶν τῆς καρδίας ἢ κραυγὴν κ.τ.λ. πάντα ταῦτα αὐτομάτως, συμφώνως πρὸς τὴν κληρονομηθεῖσαν καὶ καταστᾶσαν ὀργανικὴν συνήθειαν, ἀνευ ἐπεμβάσεως τῆς κρίσεως, ἣτις ἐκ τῶν μεθόδων τῶν συντελουμένων εἰς τὰ κατώτερα κέντρα δέχεται μόνον ποῖαν τινα σκοτει-

νὴν ἡμισυνείδησιν, κάποιον συναίσθημα δυσδιάκριτον. Οἱ μεθοδικοὶ οὗτοι τρόποι οἱ ἐκτυλισσόμενοι ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως, εἶναι ἀκριβῶς αἱ συγκινήσεις. Ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ποιήσεως, τῆς μουσικῆς, τῶν πλαστικῶν τεχνῶν εἶναι ἡ διέγερσις συγκινήσεων. Ἐκάστη τῶν ἐν λόγῳ τεχνῶν, τῇ βοήθειᾳ τῶν μέσων ἅτινα δύναται νὰ διαθέσῃ, ἐπιζητεῖ νὰ διεγείρῃ ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἡμῶν τοὺς ἰδίους ἐκείνους μεθοδικούς τρόπους οἵτινες εἰς τὴν πραγματικότητα φέρονται ὑπὸ προδιαγεγραμμένης σειρᾶς αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας ἀντιλαμβάνομεθα ὡς συγκινήσεις. Ὁ λυρικός ποιητὴς προσπαθεῖ διὰ λέξεων, ὁ μουσουργὸς διὰ τῶν ἤχων, ὁ ζωγράφος διὰ τῶν χρωμάτων, νὰ προκαλέσωσι τὰ ἐγκεφαλικά μας κέντρα εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν συνήθως ἀσκουμένην ἐργασίαν, ὅσας αἱ αἰσθήσεις διαδιδάξουσι εἰς αὐτὰς ἐντυπώσεις προερχομένας π. χ. ἐκ τινος ἑτεροφύλου πλάσματος πλήρους χάριτος καὶ κάλλους, ἐκ τινος ἔχθρου, ἐκ φυσικῆς τινος δυνάμεως καταστρεπτικῆς. Ὅσον ἀκριβέστερον γινώσκουσιν οὗτοι νὰ ἀντιλαμβάνωνται καὶ νὰ μιμῶνται τὰ ὑπὸ τῆς τέχνης τῶν ἀναπαριστώμενα σημεῖα τῶν μεθοδικῶν τρόπων, οἷον τὰ διὰ λόγων ἔκφραζόμενα διανοητικὰ σημεῖα, τὰ ἀκουστικὰ σημεῖα, τὰ ὀπτικὰ σημεῖα, τόσον περισσότερον αἱ ὑπ' αὐτῶν διεγειρόμεναι συγκινήσεις θὰ πλησιάζωσι τὰς συγκινήσεις τὰς ὁποίας θὰ διήγειρον αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μεθοδικοὶ τρόποι. Ποιητικὴν τινα ἢ ζωγραφικὴν παραγωγὴν, μὴ κατορθώουσαν νὰ διεγείρῃ ἐν ἡμῖν συγκίνησιν, δὲν ἀναγνωρίζομεν ὡς ἔργον τέχνης καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ κρίσις ἡμῶν μᾶς ἐδεδαιωνεν ὅτι ἐπενοήθη μετὰ δεξιότητος, ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ἐξαιρετικῆς ἐκδόσεως καὶ δεξιοτεχνίας καὶ ὅτι κατέβαλε πλείστα ὅσα ἐμπόδια. Τὸ ἀποτέλεσμα ἐπομένως τοῦ ἔργου τῆς τέχνης ἐρείδεται ἐπὶ τῆς αὐτομάτου ἐνεργείας τῶν κέντρων μας· ἀλλ' αὕτη δὲν διεγείρεται εἰμὴ ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τὰς ὁποίας ὁ ὀργανισμὸς καὶ πᾶσα ἡ σειρὰ τῶν προγόνων του συνήθιζε νὰ δέχεται· ἢ ἐν λόγῳ ἐνέργεια ἀποκλείει πάντα πραγματικὸν νεωτερισμὸν προκειμένου περὶ ἔργου τέχνης· τὸ ἔργον τοῦτο διὰ νὰ προξενῇ αἰσθησιν πρέπει νὰ ἐγκλείῃ ὡς κύριον περιεχόμενον παλαιὰς παραδόσεις, συνήθεις καὶ ὀργανωμένας. Παρεδέχθημεν ἐπομένως ὡς ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τῆς μεγαλοφυΐας τὴν δεξιότητα τοῦ σχηματίζειν νέας παραστάσεις, διαφερούσας τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν, τοῦ μετατρέπειν δὲ ταύτας εἰς φαινόμενα ἀντιληπτὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων. Πῶς δύνανται τοῦτο ἄρα γε νὰ συμβαδίξῃ μετὰ τὴν τέχνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρόκειται νὰ ἐπαλαμβάνωμεν ἀποκλειστικῶς παλαιὰς ἐντυπώ-

σεις, ἀνηκούσας εἰς δλόκληρον τὸ εἶδος καὶ καταστάσας ἐνοργάνους; Ἡ ἀπόκρισις εἰς τὴν δύσκολον ταύτην ἐρώτησιν δὲν μὲ στενοχωρεῖ ποσῶς, μ' ὅλον ὅτι ἀναγκάζομαι νὰ προσκρούσω εἰς βλέψεις τὰ μάλιστα διαδεδομένας. Ἡ θυμικὴ μεγαλοφυΐα—καὶ τοῦτο εἶναι ἀληθές—κατὰ βάθος δὲν εἶναι ἀληθῆς μεγαλοφυΐα. Δὲν δημιουργεῖ οὐδὲν πράγματι ἀληθές, δὲν πλουτίζει τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, δὲν ἀνακαλύπτει ἀγνώστους ἀληθείας, οὐδὲ κἀν ἐξασκεῖ ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων ἐν τούτοις ὅμως προϋποθέτει μερικὰς ψυχικοφυσικὰς συνθήκας, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ διακρίνεται αὕτη τῶν κοινῶν φύσεων, ἀποτελοῦσα ἰδίαν αὐθυπαρξίαν. Συνεπεία τοῦ ἀνωτέρου εἶναι ὅτι ἡ αἰσθητήριος ἐντύπωσις παρὰ τῇ μεγαλοφυΐᾳ δὲν διεγείρει μόνον πρὸς ἐντονωτέραν ἐνέργειαν τὰ αὐτομάτως λειτουργοῦντα κέντρα, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ συνειδήσις αὐτῆς ἀντιλαμβάνεται πολὺ περισσότερον τὴν ἐνέργειαν ταύτην, καθ' ὅσον ἐξασκεῖται παρ' αὐτῇ κατὰ τρόπον περισσότερον θορυβώδη, περισσότερον μεγαλοπρεπῆ, περισσότερον συναισθηματικόν.

Δύναμαι νὰ καταστήσω τοῦτο τελείως σαφές, ἐπαναλαμβάνων προηγουμένην τινὰ παρομοίωσιν. Ἡ θυμικὴ μεγαλοφυΐα ὁμοιάζει πρὸς ὄργανέτον, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸν ἐλευθέρως ἐκτελοῦντα μουσουργόν· ὑπάρχουσιν ὅμως διαφόρων εἰδῶν ὄργανέτα, ἀπὸ τοῦ ἀθλίου μουσικοῦ παιγνιδίου τοῦ ἐκβάλλοντος μόλις κάποιον ὑποτρέμοντα ἤχον μέχρι τοῦ περιπλόκου ἐκκλησιαστικοῦ ὄργάνου τοῦ ὁποίου αἱ βρονταὶ δονοῦσι καὶ αὐτοὺς τοὺς τοίχους. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι τὰ αὐτομάτως ἐργαζόμενα κέντρα παίζουσι καὶ παρὰ τῇ θυμικῇ μεγαλοφυΐᾳ ἀσυγκρίτως πάντοτε ἰσχυρότερον παρὰ τοῖς κοινοῖς τῶν ἀνθρώπων· τοιούτῳ ἢ μὲν μεγαλοφυΐα ὁμοιάζει πρὸς ὄργανον, ἐνῶ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι ὑπενθυμίζουσιν τὰ μουσικὰ παιγνίδια. Συνέπεια τῆς δυνάμεως τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θυμικῆς μεγαλοφυΐας εἶναι ὅτι ἡ συνειδήσις αὐτῆς ἔχει μείζονα συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ μηχανισμοῦ τούτου παρ' ὅσον εἰς τοὺς κοινούς ἀνθρώπους· ἀλλὰ καθὼς ἄλλως τε εἶναι εὐνόητον, οὐχὶ δημιουργοῦσα ἢ διευθύνουσα ἀλλὰ προσδεχομένη. Ἡ κρίσις αὐτῆς δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ τίποτε ἐκ τῆς αὐτομάτου ἐργασίας τῶν κέντρων τῆς, δύναται ὅμως νὰ παρατηρήσῃ τίνι τρόπῳ ἐξασκεῖται ἢ λειτουργεῖ αὕτη. Ὑπὸ τὴν στενὴν ταύτην ἔννοιαν, ἡ θυμικὴ μεγαλοφυΐα ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὸ κριτήριον τῆς καινοτομίας καὶ τῆς πρωτοτυπίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν καθ' ἑαυτὸ μεγαλοφυΐαν.

Ἡ θυμικὴ μεγαλοφυΐα παράγει μονοκληρονομικὰς συγκινήσεις, συνήθειαι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, παράγει ὅμως αὐτὰς ἰσχυρότερον ἢ ὅσον ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο πρὸ αὐτοῦ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς εἶναι νέον, ἂν ὅχι κατ' οὐσίαν του, ἀλλὰ κατὰ βαθμὸν.

Ἡ ἱεραρχία τῶν μεγαλοφυϊῶν προσδιορίζεται ὑπὸ τῆς εὐγενείας τοῦ ἰστοῦ ἢ τοῦ ὄργάνου, ἐπὶ τῆς ἐξαιρετικῆς τελειότητος τοῦ ὁποίου βασίζονται ταῦτα. Πᾶσα ἄλλη τάξις ἱεραρχίας εἶναι ἀφύσικος καὶ ἀθαίρετος, ὅσον καὶ ἂν θετῇ αὕτη εὐφυῶς, καθὼς λ. χ. ἡ ὑπὸ τοῦ Bain ὑποδειχθεῖσα. Ὅσον περισσότερον κέντρον τι εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινον, τόσον ὑψηλότερον κείται καὶ ἡ μεγαλοφυΐα ἣτις παρέχει τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Εἶναι σχεδὸν περιττὸν νὰ εἰκονογραφήσω τὴν γνώμην μου ταύτην, ἐνθυμούμενος τὰ ὅσα εἶπα εἰς ἄλλην σελίδα. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὀστεώδους ἰστοῦ δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ μεγαλοφυΐαν, καθ' ὅσον τὰ μεγάλα ὀστᾶ δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινα, ἀφοῦ ἀνήκουν ἐπίσης καὶ εἰς τὰς φαλαίνας καὶ εἰς τοὺς ἐλέφαντας· ὡσαύτως ἡ ἀνάπτυξις τοῦ μυϊκοῦ ἰστοῦ, ἡ ὁποία διακρίνει ἕνα Μύλωνα Κροτωνιάτην, ἀλλὰ δὲν ἀνυψοῖ αὐτῶν ὑπεράνω τῶν ἰσχυρῶν ζώων. Ἐπίσης καὶ τὰ αἰσθητήρια κέντρα δὲν εἶναι κατάλληλα ὅπως σχηματίσωσι τὴν ὀργανικὴν βάσιν τῆς μεγαλοφυΐας· ὁ κόνδωρ θὰ ὑπερβῇ πάντοτε εἰς τὴν ὀξυδέρκειαν καὶ τὸ τελειότατον ἀνθρώπινον κέντρον φωτεινῆς προσδοχῆς, ἐπίσης δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐξισωθῇ κατὰ τὴν ἀκουστικὴν λεπτότητα πρὸς εἶδη τινὰ ἀντιλαμπῶν, κτλ. Ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ ἀνώτερα κέντρα δὲν εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπινα, ὁσάκις ἡ τελειότης αὐτῶν δὲν ὑφούται ὑπεράνω τοῦ αὐτομάτου. Πράγματι τὰ ἀνώτερα τῶν ζώων ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις δι' ὅλων τῶν αὐτομάτων ἀντιδράσεων τοῦ ὀργανισμοῦ, αἱ ἀντιδράσεις δὲ αὗται φθάνουσι καὶ μέχρι τῆς συνειδήσεως ὑπὸ ὁρατὴν μορφήν, ὡς συγκινήσεις. Ἡ μόνη διαφορὰ, μεταξὺ ζώων καὶ ἀνθρώπων εἶναι ὅτι αἱ ἀνθρώπιναί συγκινήσεις δύναται νὰ διεγερθῶσιν ἐπίσης ὑπὸ τεχνικῶν μιμήσεων ἢ ἀλληγορικῶν τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἐνῶ αἱ συγκινήσεις τῶν ζώων διεγείρονται ὑπ' αὐτῶν τῶν φαινομένων καὶ μόνον. Καθαρῶς ἀπειναντίας ἀνθρωπίνῃ εἶναι ἡ κρίσις, καθ' ὅσον ἐκτείνεται πέραν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀμέσου διερμηνείας τῆς αἰσθητηρίου ἐντυπώσεως, σχηματίζουσα μετ' αὐτῆς παραστάσεις εἰς ἃς οὐδεὶς μεθόδικὸς τρόπος ἀνταποκρίνεται ἐξελισσόμενος πρὸ τῶν αἰσθήσεων, τοιούτοτρόπως δὲ ἐκ τῶν οὕτως ἀπσυντεθεισῶν ἐντυ-

πώσεων ἐξάγουσα νέας τοιαύτας. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ κρίσις δὲν ὑπάρχει εἰς οὐδὲν ζῷον, ἐξαιρουμένου τοῦ ἀνθρώπου· ἐπίσης δὲ ἡ ὀργανικὴ ἐξάσκησις τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως ἐκ τοῦ κέντρου τῆς κρίσεως εἰς οὐδὲν ζῷον ἐκδηλοῦται τόσον ἐντόμως ὅσον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἐπομένως τὰ κέντρα τῆς κρίσεως καὶ τῆς θελήσεως διὰ τῆς ἐκτάκτου ἀναπτύξεως αὐτῶν παράγουσι τὴν ἀληθῆ ἀνθρωπίνην μεγαλοφυΐαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ὑψηλοτάτην μέχρι τοῦδε ἔκφρασιν τῆς ὀργανικῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς εἰ μεταξὺ τῶν μεγαλοφυῶν πνευμάτων ὑψηλότερον εὐρίσκονται ὅσα συνδυάζουσι τὴν μεγαλοφυΐαν τῆς κρίσεως πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν τῆς θελήσεως. Τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἀποτελοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐνεργείας, οἵτινες ἀπλάττουσι τοὺς λαοὺς ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς, ὑποδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς τὸν προορισμὸν τῶν διὰ μακρὸν χρόνου διάστημα, ὀργανῶν κρατῶν, ἐπαναστάται ἔχοντες σαφεῖς ἀντιλήψεις καὶ τάσεις καὶ δυνάμειοι νὰ πραγματοποιήσωσιν αὐτάς· ὡς τοιοῦτοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐπίσης οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ κατακτηταί, ἐσάκις ἐνεργοῦσιν ἐξ ἰδίας αὐτῶν κρίσεως. Τὰ ὑπέρτατα ταῦτα πνεύματα ἀνέρχονται μέχρι τῆς ὑψηλῆς γνώσεως ὅσον καὶ τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, περὶ τῆς κατηγορίας τῶν ὁποίων θὰ ὀμιλήσωμεν κατωτέρω· ἐξάγουσι δηλαδὴ μετὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος ὑπεραισθητηρίους παραστάσεις ἐκ τῶν προσδοχῶν αὐτῶν, ἐπομένως δ' εὐρίσκουσι μετὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος τὴν σχέσιν τῶν φαινομένων, τὰς αἰτίας καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν, τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα ἀποτελέσματα αὐτῶν ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ, πάντα ὅσα δὲν προσπίπτουσι εἰς τὰς αἰσθήσεις. Ἐκτὸς τούτου κατέχουσι τὴν δυνάμιν τοῦ νὰ πραγματοποιήσωσι τὰς παραστάσεις αὐτῶν, παλαιόντα ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς ἀντιστάσεως τῆς ἀψύχου ὕλης, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῆς ἀντιστάσεως τῶν ζώντων ὀργανισμῶν, ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων. Οἱ οὕτω μεγαλοφυεῖς δύνανται νὰ σχηματίσωσι διὰ τῆς κρίσεως παραστάσεις ἐπὶ σκοπῆ νὰ πραγματοποιήσωσι ταύτας διὰ τῆς θελήσεως. Εἶναι δὲ οἱ λαοὶ περιεχόμενοι τῶν παραστάσεων τούτων, ἃς δὲν δύνανται οἱ μεγαλοφυεῖς ἄνθρωποι νὰ πραγματοποιήσωσιν, εἰμὴ ἀφοῦ πρῶτον ὑποτάξωσιν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέλησιν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν τὰ κέντρα τῆς θελήσεως τῶν λαῶν.

Κατὰ δευτέρον ἔρχονται αἱ κριτικαὶ μεγαλοφυΐαι, μεθ' ἑκταυτῆς ὄχι ὅμως μεγαλοφυοῦς ἀναπτύξεως τῆς θελήσεως, οἱ μεγάλοι ἐρευνηταὶ καὶ πειραματισταί, οἱ ἐξερευνηταὶ καὶ οἱ ἐφευρέται. Τούτους τάσσομεν μετὰ τοὺς μεγαλοφυεῖς τῆς πρώτης κατηγορίας, καθ' ὅσον εἶναι ἀνίσχυροι νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς

ἀνθρώπους ὡς ὕλικὸν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀναπαρστάσεων τῆς κρίσεώς των. Δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιήσωσιν εἰμὴ τὰς ἀναπαρστάσεις τῶν ὁποίων περιεχόμενον εἶναι ἡ ἀψύχος ὕλη.

Ἡ τρίτη κατηγορία πληροῦται ὑπὸ τῶν καθ' ἑαυτὸ κριτικῶν μεγαλοφυῶν καὶ τῶν σκεπτομένων ὑπὸ τῶν φιλοσόφων. Οὗτοι, διεσπαρμένοι ἀνὰ τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, χάρις εἰς τὴν γνώσιν καὶ τὴν σοφίαν των, χάρις εἰς τὴν μαντικὴν των δυνάμιν ὡς πρὸς τὰ γεγονότα τὰ μὴ ἀντιληπτὰ ὑπὸ τῶν αἰσθησεων, χαρακτηρίζονται συνήθως ὡς μεγαλοφυῖαι νομίμως ἀνήκουσαι εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν εἰς ἣν οἱ ἰδρυταὶ τῶν ἐθνῶν καὶ οἱ ἐξερευνηταί. Εἶναι ὅμως ἀτελεῖς, διότι αἱ ἀναπαρστάσεις τὰς ὁποίας κατεργάζεται ἡ κρίσις αὐτῶν μετὰ θαυμαστῆς ἐντελείας δὲν ἐξέρχονται τοῦ ἐγκεφάλου των ἢ τὸ πολὺ γίνονται γνωσταὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ προφορικοῦ ἢ τοῦ γραπτοῦ λόγου. Δὲν ἔχουσι ἄμεσον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, οὐδὲ γίνονται αἰτίαι φαινομένων κινήσεων. Ὅπως οἱ μεθοδικοὶ τρόποι τοῦ κέντρου τῆς θελήσεώς των προκαλέσωσιν ἄλλας μεθόδους ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ των εὐρισκομένας, χρειάζεται κατὰ πρῶτον νὰ διεγερθῇ ὑπὸ τῶν ἀναπαρστάσεων αὐτῶν ξένη τις θέλησις.

Κατόπιν τῶν τριῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν τῶν νοητικῶν μεγαλοφυῶν, κατόπιν τῶν δαμαστῶν τῶν ἀνθρώπων, τῶν δαμαστῶν τῆς ὕλης καὶ τῶν ἀπλῶν φιλοσόφων, ἔρχονται ἐν τέλει οἱ θυμικοὶ μεγαλοφυεῖς, οἵτινες διακρίνονται τοῦ κοινῆς πλήθους ἐκ τινος μεγαλητέρας δυνάμεως τῆς αὐτομάτου ἐνεργείας τῶν κέντρων των, ὄχι ὅμως ἐκ τῆς πρωτοτύπου ἀτομικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, μὴ δυνάμειοι νὰ προμηθεύσωσιν εἰς τὰ πλήθη νέας ἐνσυνειδήτους ἀναπαρστάσεις, οὔτε ἐνσυνειδήτους κινήτηριους διεγέρσεις, ἀλλὰ μόνον ὑποσυνειδήτους ἢ ἀσυνειδήτους συγκινήσεις. Μεταξὺ τῶν θυμικῶν μεγαλοφυῶν τάσσονται καὶ οἱ ποιηταί, κατέχοντες τὴν πρώτην θέσιν, καθ' ὅσον, πρῶτον μὲν, ἡ κρίσις καταλαμβάνει μέγα μέρος εἰς τὸ ἔργον των, δευτέρον δὲ φθάνουσιν εἰς τὸ ποθεύμενον ἀποτέλεσμα διὰ τινος μέσου τὸ ὁποῖον, ἐξ ὅλων τῶν αἰσθητηρίων μέσων, εἶναι τὸ μᾶλλον κατάλληλον πρὸς ἀπόδοσιν τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, τὸ ὑπέρτατον τοῦτο περιεχόμενον πάσης τέχνης· τὸ μέσον τοῦτο εἶναι ὁ λόγος. Ἐνῶ οἱ καλλιτέχνη τῶν πλαστικῶν τεχνῶν καὶ οἱ μουσουργοὶ περιορίζονται εἰς τὸ νὰ συλλάβωσι καὶ νὰ ἀποδώσωσι τὰ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιληπτὰ σημεῖα τῶν ψυχικῶν καταστάσεων,

άτινα μεταδίδουσι τὰς εἰρημένους ψυχικὰς καταστάσεις κατὰ τρόπον λίαν γενικόν, ὁ ποιητὴς δύναται νὰ τὰς καθορίσῃ ἐναργῶς, ἐξειδικεύων αὐτὰς οὕτω πως, ὥστε δυσκόλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὰς ἀναμίξωμεν μετ' ἄλλων παραπλησίων ψυχικῶν καταστάσεων. Μόλις δ' ὑρικὸς ποιητὴς δύναται νὰ παρίδῃ τὴν συνδρομὴν τῆς κρίσεως, αὐτὸς τοῦ ὁποίου «τὸ μάτι στριφογυρίζει μέσα σ' ἓνα ὠραῖο φρένιασμα», καθὼς εἶπεν ὁ Shakespeare, παρὰ τῷ ὁποίῳ αἱ ἐντυπώσεις διεγείρουσιν αὐτομάτως εἰς ἐνέργειαν, ἄνευ ἐλιγμοῦ τινος διὰ μέσου τῆς συνειδήσεως, τὰ κέντρα τῆς γλώσσης. Ἀπεναντίας εἰς τὰ λοιπὰ εἶδη τῆς ποιήσεως, ὁ ποιητὴς σχηματίζει διὰ τῆς κρίσεώς του συνειδητὰς ἀναπαραστάσεις, διακρινόμενας ἐκ τῶν τοῦ φιλοσόφου, καθ' ὅσον τοῦ μὲν πρώτου σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἐπίκαιρον ἐξωτερικέουσι τῶν κληρονομηθειῶν συγκινήσεων, οὐχὶ δὲ τὸ μάντευμα τῶν διαλανθανουσῶν σχέσεων τῶν φαινομένων.

Ἡ ἱεραρχία αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς, καθ' ὅσον βασιζέται ἐπὶ συνθηκῶν ὀργανικῶν. Ἐν τούτοις δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι αἱ συνήθειαι ἐκτιμήσεις τῶν διαφορῶν τούτων κατηγοριῶν τῆς μεγαλοφυΐας εἶναι διάφοροι τῶν ἰδικῶν μου. Αἱ νοητικαὶ φύσεις ἐκτιμῶσι τὴν μεγαλοφυΐαν συμφώνως μὲ τὴν χρησιμότητά της ἐν σχέσει πρὸς τὴν πλειονότητα· αἱ δὲ θυμικαὶ φύσεις συμφώνως μὲ τὴν ἔντασιν καὶ τὴν ἠδονικότητα τῆς συγκινήσεως τὴν ὁποίαν κατορθῶναι νὰ διεγείρῃ εἰς αὐτάς. Διὰ τὴν πρωτογενῆ κοινωνίαν ὁ ἀκμαῖος καὶ ἀνδρείος πολεμιστὴς ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον τῶν μελῶν τῆς. Ἡ δύναμις τῶν μυῶν καὶ τῆς θελήσεως, δηλαδὴ τὸ θάρρος, ἐκτιμᾶται ὡς τὸ ἀνώτερον τῶν χαρισμάτων. Εἶναι καταφανὲς ὅτι ἐν τῷ μέσῳ ὁμοίας τινὸς κοινωνίας, μέγας τις ἐρευνητὴς ἢ φιλόσοφος ἢ μαθηματικὸς ἢ πειραματιστὴς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ. Ἐὰν ἐν τῷ μέσῳ φυλῆς τινος ἐρευροδέρμων ἐνεφανίζετο ἓνας Καρτέσιος ἢ ἓνας Νεύτων, οὗτος ἤθελεν ἐκληφθῆ ὡς τὸ ἀχρηστότερον μέλος τῆς ὀρδῆς, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ θὰ ἐτίθετο ὁ πρῶτος τυχῶν ἐπιτήδειος ἀρκοθήρας, ἢ ὁ πρῶτος τυχῶν πολεμιστὴς ὁ φέρων εἰς τὴν ζώνην του ἱκανὰς δαράς κεφαλῶν. Τοῦτο συμβαίνει—πολὺ δικαίως ἄλλως τε—ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς χρησιμότητος, διότι ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἔχουσιν ἀνάγκην αἱ φυλαὶ τῶν Ἰνδῶν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ σημεῖον τῆς ἐξελίξεως εἰς ὃ ἔχουσιν ἤδη φθάσῃ, δὲν εἶναι οὔτε τὰ μαθηματικά, οὔτε ἡ μεταφυσικὴ, ἀλλὰ ἡ τροφή καὶ ἡ ἀσφάλεια. Ἡ παραχώρησις, ἐν μέσῳ τοῦ δήθεν πολιτισμοῦ ἡμῶν, τῆς πρώτης θέσεως εἰς τὸν στρατιώτην, βεβαίως τὸν τρόπον τοῦ ἀντιλαμ-

βάνεσθαι τῶν ἀγρίων καὶ τῶν βαρβάρων· ἡ ἀπονομή τοῦ ἀποδιδόμενου εἰς τὸ στρατιωτικὸν ἔνδυμα σεβασμοῦ, εἰς τὰ κεντήματα, εἰς τὰ πολεμικὰ στίγματα, οὕτως εἶπειν, τοῦ περιλαιμίου του, τῶν χειρῶν του καὶ τοῦ προσθίου τοῦ ἀμπεχῶνός του, εἰς μὲν τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἀρκοῦντως φυσικὴ καὶ ἐυνόητος, ἀλλὰ εἰς τὴν σημερινὴν περιωπὴν τοῦ πολιτισμοῦ μας οὐδένα ἔχει ὀρθολογικὸν σκοπόν. Ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ θυμικαὶ φύσεις ὑπολογίζουσι τὴν ἄξιαν μεγαλοφυΐας τινὸς συμφώνως πρὸς τὰς συγκινήσεις τὰς ὁποίας τοῦτο παρέχει εἰς αὐτάς. Εἶναι ἀνίκανοι πρὸς οἰονδήποτε ἀτομικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἢ ἐγκεφαλικῆ αὐτόματος ἐνόργανος ἐνέργειας αὐτῶν δύναται νὰ εἶναι μεγάλῃς προσδεκτικῆς δυνάμεως. Ἡ συνειδήσις τῶν ἐπομένως δὲν πληροῦται ὑπὸ φωτεινῶν παραστάσεων, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ἡμιφωτιστῶν καὶ συγκεχυμένων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ἐπανελημμένως περιέγραψα εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, ὑφ' ἣν μορφήν ἡ αὐτόματος ἐνέργεια τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων γίνεται ἀντιληπτὴ εἰς τὴν συνειδήσιν. Ἡ ἀληθὴς μεγαλοφυΐα, ἢ μεγαλοφυΐα δηλαδὴ τῆς κρίσεως, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων αὐτῶν κέντρων ἀσυνειδητὸν ἐργασίαν, μὴ ἐνόργανον καὶ μὴ κληρονομικὴν, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσουν ταῦτα. Ἡ μεγαλοφυΐα τῆς κρίσεως δὲν ὑφίσταται δι' αὐτά. Ἡ θυμικὴ ψευδομεγαλοφυΐα, ἀπ' ἐναντίας, διεγείρει τὴν αὐτόματον ἐνέργειαν τῶν κέντρων αὐτῶν καὶ κατὰ συνέπειαν γίνεται ἀντιληπτὴ ὑπὸ τούτων διὰ τὰ κέντρα ταῦτα, αὕτη καθίσταται πηγὴ δαισθήσεων, συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ζωῆς ἐκ τῶν δαισθήσεων τὰς ὁποίας παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ θυμικὴ μεγαλοφυΐα, καθίσταται ὁ ὑπέρτατος ζωοδότης ἐκεῖνων. Αἱ γυναῖκες (καθὼς καὶ οἱ πρὸς αὐτάς ὡς ἐκ τῆς διανοητικῆς τῶν ἀναπτύξεως ἀφομοιούμενοι ἄνδρες), κατὰ γενικὸν κανόνα ἐκτιμῶσι τὸν καλλιτέχνην περισσότερον τοῦ φιλοσόφου ἢ τοῦ ἐρευνητοῦ, μεταξὺ δὲ τῶν καλλιτεχνῶν ὁ κατέχων τὴν μᾶλλον περιδύσσειν θέσιν φυσικῶν τῷ λόγῳ εἶναι ὁ μουσικός, διότι αἱ ἐκ τῆς μουσικῆς προερχόμεναι συγκινήσεις διεγείρουσιν ὡσαύτως καὶ τὰ ἐρωτικὰ κέντρα, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἶναι αἱ μᾶλλον βαθεῖαι καὶ εὐάρεστοι. Ὡσαύτως ὁ ζωγράφος, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ ἠθοποιός, κατέχουσι δι' αὐτοὺς μίαν τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων· ὁ μὲν πρῶτος, χάρις εἰς τὴν τέχνην του μὴ ἐξεγείρουσαν οὐδεμίαν νοητικὴν ἐνέργειαν, γενομένην τοιουτοτρόπως προσιτὴν εἰς αὐτάς ἄνευ οὐδενὸς κόπου σκέψεως· ὁ δὲ δεύτερος διὰ τὴν ἰδίαν ἀφορμὴν, προσέτι δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς μιμητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐνσαρκούσης θυμικὰς ψυχικὰς κατα-

στάσεις, αξιάνεται προστιθεμένης τῆς ἀνθρωπίνης ἐντυπώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἠθοποιοῦ. Ὅσον διὰ τὸν ποιητὴν, αἱ θυμικαὶ φύσεις, δηλαδή καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν αἱ γυναῖκες, δὲν ἐκτιμῶσιν αὐτὸν εἰμὴ ἐφ' ὅσον τὸ ἔργον του εἶναι καθαρῶς θυμικόν, οὐχὶ δὲ νοητικόν· ἐκτιμῶσιν ἐπομένως τὸν λυρικὸν ποιητὴν περισσότερον τοῦ ἐπικοῦ, τὸν περιγράφοντα συγκινητικὰ γεγονότα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου περισσότερον τοῦ ἀναλύοντος ψυχικὰς κινήσεις. Τοιαύτη τις ἐκτίμησις τῶν μεγαλοφυῶν βεβαίως δὲν δύναται νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ὡς νόμος. Ἐὰν ὡς κριτήριον τῶν διαφόρων μεγαλοφυῶν ἔθεωροῦντο αἱ διαχειρόμεναι ὑπ' αὐτῶν σικινήσεις, τότε ὁ μὲν ἀνὴρ θὰ ἐδικαιούτο νὰ θέσῃ τὴν ἔρωμένην του, ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἐρωμένον αὐτῆς ὑπεράνω πάσης μεγαλοφυΐας γεννηθείσης μέχρι τῆς σήμερον, διότι εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Ρωμαῖος ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς Ἰουλιέτας, ὁ Λέανδρος ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς Ἑροῦς θὰ ἠσθάνετο ἰσχυροτέραις συγκινήσεις ἀπὸ ἐκείνας τὰς ὁποίας θὰ διήγειρε παρ' αὐτῶν Γκαίτε ἢ ὁ Σαίξπηρ, ὁ Μπετόβεν ἢ ὁ Μότσαρτ, διὰ νὰ μὴ ἀφῆρω τὸν Κάντιον ἢ τὸν Λαπλάς, τὸν Καίσαρα ἢ τὸν Βίσμαρκ.

Ἐπομένως ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐντύπωσις προσωπικότητος δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς μέτρον τῆς ἀξίας τῆς, διὰ τοῦτο ἐξαρθᾶται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων ἀτόμων, τουτέστιν ἐκ τῆς διανοητικότητος αὐτῶν· ἡ ἐκτετακτος ἀνάπτυξις τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων τῶν ἐχόντων χαρακτηριστῆρα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινον ἀποτελεῖ τὴν ψυχοφυσικὴν ὑπόστασιν τῆς διανοητικῆς προσωπικότητος. Ἐπειδὴ τὸ κέντρον τῆς κρίσεως εἶναι τὸ ὑψηλότερον εὐρισκόμενον καὶ μᾶλλον ἀνθρώπινον ἐξ ὅλων τῶν λοιπῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, ἡ ἀνάπτυξις τῆς κρίσεως μόνῃς παράγει τὸν ἀληθῆς μεγαλοφυῆ, ὅστις βεβαίως ἔχει κατόπιν ἀνάγκην ἀντιστοίχου ἀναπτύξεως τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως, ἵνα καταστήσῃ αἰσθητὴν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τὴν ἐργασίαν τοῦ κέντρου τῆς κρίσεως. Μέχρι τῆς σήμερον ὁ κριτικῶς μεγαλοφυῆς εἶναι ὁ ὑψιστος βαθμὸς τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος. Μόνον τὰ τοιαῦτα μεγάλα πνεύματα τῆς κρίσεως, χάρις εἰς τὴν ιδιότητα αὐτῶν νὰ συμπεραίνωσιν ἐκ τῶν δεδομένων ἀποβλέποντες καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπώτερα τῶν συμβάντων, θὰ ἠδύναντο νὰ μαντεύσωσι περὶ τῆς κατευθύνσεως καὶ τῆς ὀργανικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸ μέλλον.

6.600

80
 45
 70
 50
 60
 36
 30
 20
 160
 60
 50
 25
 30
 100
 175
 90
 230
 350
 100
 20

10 01

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε.
 ΠΑΡΑΡΤΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ-ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
 ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Π.Σ.Μ.Υ.)
 ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ &
 ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
 ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. 5629
 ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. 24-5-2001
 ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. ΔΕΩ. 193 NOR

